

**T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

**TÜRKİYE'DE EVLİLİK TERCİHLERİ
NİSAN 2015**

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Türkiye’de Evlilik Tercihleri
Nisan 2015

Araştırma Takımı

Proje Koordinatörü *Proje Yürütücüsü*
Mustafa Turğut Sutay Yavuz

Proje Grubu
Olgun Gündüz, Sadullah Altuntaş, Hakan Semerci

Proje İzleme ve Değerlendirme Grubu
Özden Sezgin, Derya Avcı, Serdal Altun

Redaksiyon
Derya Avcı

Tasarım ve Uygulama
Ayhan Kuru

Kapak Fotoğrafı
Sutay Yavuz

Araştırma ve Politika Serisi 20
2015, Ankara

Akademik İçerik Danışmanlığı
ProVest Danışmanlık Ltd. Şti

İletişim
T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177 Sok.
No. 10/A 24. Kat Çankaya/Ankara
T: +90 312 705 5513 F: +90 312 705 5599
www.aile.gov.tr
e-posta: arsopol@aile.gov.tr

©2015 Bu araştırmanın tüm yayın hakları saklıdır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın izni olmaksızın tamamı veya herhangi bir kısmı herhangi bir biçimde ve yöntemde çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

KISALTMALAR

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASAGEM	T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASPB	T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezleri
EPC	European Population Conference
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
İBBS	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması
KBH	Kaba Boşanma Hızı
KEH	Kaba Evlenme Hızı
MERNİS	Merkezi Nüfus İdare Sistemi
MICS	Çok Göstergeli Küme Araştırması
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TAPV	Türkiye Aile Planlaması Vakfı
TAYA	Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

TEŞEKKÜRLER

Araştırma sırasında görüştüğümüz tüm uzmanlara; görüşlerini, tecrübelerini ve önerilerini bizlerle paylaştıkları için içtenlikle teşekkür ederiz.

İçindekiler

TABLolar	5
ŞEKİLLER	6
YÖNETİCİ ÖZETİ	7
GİRİŞ	11
TÜRKİYE’DE EVLİLİK TERCİHLERİ	13
1.1 Evliliğin Yaygınlığı	13
1.2 Evlenmelerin Yaş Örüntüsü	16
1.3 İlk Evlilik Yaşında Zaman İçinde Gözlenen Değişimler	18
1.4 Boşanma ve Yeniden Evlenmeler	21
1.5 Evlilik Tercihlerinin Sosyo-Kültürel Boyutu	23
TÜRKİYE’DE ERKEN EVLİLİKLER	30
2.1 Türkiye’de Erken Evliliklerin Güncel Durumu Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar	30
2.2 Erken Evliliklerde Türkiye’deki Güncel Durum	34
2.3 Ergen Doğumları	41
2.4 Erken Evliliklerin Nedenleri	43
2.4.1 Sosyo-Ekonomik Nedenler	44
2.4.2 Sosyo-Kültürel Nedenler	45
2.4.3 Nüfus Hareketlerine ve Savaşlara İlişkin Nedenler	46
2.5 Erken Evliliğin Kadın Açısından Sonuçları	46
2.5.1 Kişisel Gelişiminin Engellenmesi	47
2.5.2 Üreme Sağlığı Sorunları, Erken Doğum, Anne ve Çocuk Ölümleri	47
2.5.3 Sosyal Problemler	49
2.6 Hukuksal Açıdan Erken Evlilikler	50
2.6.1 Uluslararası Mevzuat	50
2.6.2 Ulusal Mevzuat	52
2.6.3 Mevzuatta Karşılaşılan Sorunlar ve Tartışmalar	55
2.7 Erken Evlilikler Hakkındaki Güncel Tartışmalar	56
2.7.1 Resmi Evlilik Yaşı	57
2.7.2 Rıza Yaşı	58
ERKEN EVLİLİKLER HAKKINDA UZMAN GÖRÜŞLERİ	61
3.1 Erken Evlilikler Olgusunun Değerlendirilmesi	61
3.1.1 Erken Evlilikler Olgusunu Algılama ve Tanımlama Biçimi	61
3.1.2 “Çocuk Gelin” İsimlendirmesi Hakkında Görüşler	62

3.1.3 Çocuk Evlilikleri Olgusunun Toplumdaki Yaygınlığı ve Zaman İçinde Değişimi	63
3.1.4 Erken Evlilikler Tipolojileri	64
3.1.5 Erken Evliliklere Giden Yol	66
3.1.6 Erken Evliliğin Sonuçları: Erken Evlenmiş Kızların Yaşadığı Sorunlar	68
3.2 Uzmanların Meslekleri/Görevi ile İlgili Deneyimleri	70
3.2.1 Çocuğun Konumu: Medeni Kanun ve Diğer Ulusal/Uluslararası Yasal Düzenlemeler Arasındaki Çelişkili Durum	70
3.2.2 15 Yaş Altı Cinsel Birliktelik ya da Erken Evlilikte Rızanın Olup Olmadığının Tespitine İlişkin Güçlükler	72
3.2.3 6545 Sayılı Kanunun Sorunlu Tarafları: Fail ve Mağdurun Çocuk Yaşta Olması Hali	74
3.2.4 Hâkim Kararı ile Evlenme İzni: Doktorların ve Hâkimlerin Rolü	74
3.2.5 Hâkim Kararı ile Evlenme İzni: Cinsel Tecrübe/Gebeliğin Evlilik Kararını Kolaylaştırması	76
3.2.6 Çocuk İzlem Merkezleri ve İşleyişe İlişkin Sorunlar	78
3.2.7 Rıza Yaşına İlişkin Tartışmalar	79
3.2.8 Vakalarla Karşılaşma/ Mesleki Müdahale	80
3.2.9 Sonradan Aile Özelliği Kazanmış Erken Evliliklerin Durumu	81
3.3 Uzmanların Önerileri	81
3.3.1 Çocuk ve Kadın Kavramını Yeniden Düşünmek	82
3.3.2 Erken Evlendirilmiş Kızlar ve Aileleri İçin Neler Yapılabilir	83
3.3.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzleme, Raporlama ve Yerel Düzeyde Yapılan Çalışmalar	85
3.3.4 Kamu Çalışanlarının Rollerini	86
3.3.5 Kız Çocuklarının Eğitimi	87
ÖNERİLER VE SONUÇ	89
4.1 Öneriler	89
4.1.1 Makro Alana Yönelik Öneriler	90
4.1.2 Mikro Alana Yönelik Öneriler	93
4.2 Sonuç	94
EKLER	96
EK A. Gelinin yaşına göre damatların yaşlarının dağılımı, 2013	96
EK B. Damadın yaşına göre gelinlerin yaşlarının dağılımı, 2013	97
EK C. 18 yaşından önce evlenen/birliktelik yaşayan 20-24 yaş kadın oranı	98
EK D. Görüşme Formu	100
EK E. MICS'te kullanılan (erkek) çocuk evliliği soru modülü	101
EK F. MICS'te kullanılan (kadın) çocuk evliliği soru modülü	101
EK G. Bazı ülke kanunlarına göre yasal evlilik ve cinsel ilişkide yaş sınırları	102
EK H. Derinlemesine görüşme yapılan uzmanlar*	105
KAYNAKÇA	107

TABLolar

Tablo 1.	15-49 yaş arasındaki evli kadınların yaşlarına göre dağılımı	15
Tablo 2.	2013 yılında evlenenlerin karşılıklı yaşları: gelinlerin yaşına göre damatların yaş dağılımı	17
Tablo 3.	2013 yılında evlenenlerin karşılıklı yaşları: damatların yaşına göre gelinlerin yaş dağılımı	18
Tablo 4.	Bölgelere göre ortalama ilk evlenme yaşı , 2013	19
Tablo 5.	Cinsiyete göre beyan edilen "ideal evlenme yaşları"	20
Tablo 6.	Evlenme ve boşanma sayıları ile kaba evlenme ve boşanma hızları	21
Tablo 7.	Bölgelere göre 2013 yılında kaba evlenme hızı ve kaba boşanma hızı	22
Tablo 8.	Yıllara göre evlenme, yeniden evlenme, boşanılan kişi ile yeniden evlenmeler	23
Tablo 9.	Cinsiyete göre evlenilecek kişide aranan özellikler; sayılan özellikleri önemli bulanların oranı	24
Tablo 10.	Evlilik dönemine göre ilk evlilik kararının nasıl alındığı	24
Tablo 11.	Evlilik dönemine göre ilk evlilikte eş ile tanışma şekli	25
Tablo 12.	Evlilik yılına göre ilk eşi ile akraba olanların akrabalık derecesi	27
Tablo 13.	Evlilik dönemine göre ilk evlilikte yapılan törenler	27
Tablo 14.	15-49 yaş arası evlenmiş kadınların evliliklerine ilişkin bazı göstergeler	28
Tablo 15.	Cinsiyete göre ilk evlenme yaşı	32
Tablo 15.	Cinsiyete göre 16-17 yaş grubundaki evli nüfus oranı	35
Tablo 16.	Cinsiyete göre 16-17 yaşlarında evlenenler ve bu evlenmelerin toplam evlenmelere oranları	36
Tablo 17.	Bölgelere ve cinsiyete göre 16-17 yaş arası evlenenlerin sayısı ve toplam evlenmelere oranı	36
Tablo 18.	Bölgelere ve eşlerin yaş farkına göre evlenmeler	37
Tablo 19.	15-19 Yaş grubu kadınların medeni durumu	38
Tablo 20.	20-24 yaş grubundaki ilk evliliklerini 18 yaş öncesi yapan kadınların oranı, TNSA 2008	39
Tablo 21.	Doğum yapan ergen sayıları ve bu doğumların toplam doğumlara oranı	42
Tablo 22.	Bölgelere göre ergen dönem doğurganlık hızı	43
Tablo 23.	15-19 yaşlarındaki anne olmuş ya da ilk çocuğuna gebe olan ergenlerin oranı, 2013	44
Tablo 24.	Evlilik yaşına göre fiziksel ve/veya cinsel şiddet ile duygusal şiddet/istismar yaygınlığı	49

ŞEKİLLER

Şekil 1.	Medeni duruma göre nüfus , 2011	14
Şekil 2.	15 ve üstü yaş nüfusun cinsiyete ve medeni duruma göre dağılımı , 2011	14
Şekil 3.	Yaş grubu ve cinsiyete göre evli nüfus , 2011	15
Şekil 4.	Evli erkek ve kadınların yaş gruplarına göre dağılımları , 2013	16
Şekil 5.	İlgili yılda ilk resmi evliliğini yapmış kişilerin ortalama ilk evlenme yaşları	18
Şekil 6.	Doğum kuşaklarına göre 15-49 yaş arası kadınların ortanca ilk evlenme yaşları	20
Şekil 7.	Evlilik yılına göre ilk evliliklerde yapılan nikâh türü	25
Şekil 8.	Evlilik yılına göre ilk evliliklerde eşle akrabalık durumu	26
Şekil 9.	15 ve 18 yaş öncesinde evlenmiş ya da birliktelik yaşamış 20-24 yaş grubu kadınların oranı	33
Şekil 10.	15-19 yaşları arası kadınlar arasında evlenmiş ya da birliktelik yaşayanların oranı	34
Şekil 11.	20-24 yaş grubundaki ilk evliliklerini 15 ve 18 yaşlarına kadar yapan kadınların oranı	38
Şekil 12.	Evlilik dönemine göre '18 yaş altı'; '18-22 yaş' arası; '23 ve üzeri yaşta' evli erkeklerin oranı	40
Şekil 13.	Evlilik dönemine göre '18 yaş altı'; '18-22 yaş' arası; '23 ve üzeri yaşta' evli kadınların oranı	40
Şekil 14.	Annenin doğumdaki yaşına göre önceki on yıllık dönemde bebek ve beş-yaş altı ölüm hızları	48
Şekil 15.	18 yaş öncesi evlenenlerin dini nikâhını kıyan kişiler	56
Şekil 16.	Aile etkileşim sistemi	89

YÖNETİCİ ÖZETİ

Giriş

Bu çalışmanın konularını; Türkiye’de son yıllarda evlilik tercihlerinde gerçekleşen değişimler ve evlilik çalışmalarında özel bir alanı oluşturan “erken evlilikler” olgusu oluşturmaktadır. Çalışma konularına ilişkin güncel bir alanyazın taraması yapılmış, derlenen önemli veriler çalışmada sunulmuştur. İlaveten, erken evlilik konusuyla mesleki yaşamları içinde karşılaşan uzmanlarla görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerden öne çıkan tespit ve öneriler ortaya konulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise ilgili veriler ışığında politika geliştirmeye yardımcı olacak bazı öneriler sunulmaktadır.

Türkiye’de Evlilik Tercihleri

Türkiye’de 1980’lerden günümüze kadar ortaya çıkan genel eğilimlere baktığımızda; bireylerin giderek daha ileri yaşlarda evlendikleri, eşlerini yakın çevre dışından buldukları, evlilik kararını daha çok kendilerinin aldıkları ve geçmişe nazaran daha sık boşandıkları ve/veya yeniden evlendikleri görülmektedir. Bu eğilimlerin toplumsal değişim ve modernleşme süreci ile birlikte yaşanan bireyselleşmenin birer sonucu olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Söz konusu gelişmelerin **ani kopuşlar ve dönüşümler şeklinde yaşanmadığı göz önüne alındığında, bu eğilimlerin ilerleyen yıllarda da mevcut yönelimde devam edeceği öngörülebilir.**

Evleneceği kişiyi bulmada aile kanalının önemini muhafaza etmesi ve evlilik sürecinde gerçekleştirilen törenlerin sayısı ve çeşitliliğinde artış yaşanması Türkiye’de evlilik kurumunun hayata geçirilişinde sürekliliklerin de söz konusu olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, **Türkiye’de evlilik tercihlerindeki bireyselleşmenin, bireyin ailesi ile olan ilişkilerini bütünüyle dışlayan bir özellik göstermediği söylenebilir. Özetle; evlilik tercihlerinin zaman içindeki seyri; bir yandan bireyselleşme yönünde değişim eğilimlerini, diğer yandan da bir düzeyde gelenekselliğin sürdürüldüğü bir değişim sürecini göstermektedir.**

Türkiye’de Erken Evlilikler

Türkiye’de yaşanan demografik dönüşüm, kentleşme, eğitimin yaygınlaşması, gelirin artması, yaşam ve tüketim tarzlarında farklılaşma gibi toplumsal dönüşüm süreçlerine bağlı olarak erken evliliklerin yaygınlığı giderek azalmaktadır. Erken evliliklerin güncel yaygınlığının tespiti konusunda bazı istatistikî göstergelerin oluşturulmasında ve sunulmasında sorunlar olduğu görülmektedir.

Alanyazın incelemesinde ortaya konulduğu üzere; erken evliliklerin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve nüfus hareketlerine bağlı nedenleri vardır. Bu tür evlilikler bazı durumlarda sosyo-kültürel ve ekonomik nedenlerle tercih edilebilmektedir. Bu evliliklerin bir kısmında ciddi sorunlar gözlenmese de genel olarak erken evliliklerin, kız çocuklarının ve gençlerin kişisel gelişimlerini ve sağlıklarını olumsuz yönde etkileyecek sonuçları olabilmektedir. Dolayısıyla bu konu başlı başına sosyal bir olgu olarak ele alınmalıdır.

Erken Evlilikler Hakkında Uzman Görüşleri

Araştırma kapsamında mesleki yaşantısında erken evlilik olgusuyla karşılaşan 12 uzman ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde değişik meslek gruplarından kişilerin farklı yaklaşımlarının ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla çoğunluğu Ankara’da bulunmakla birlikte Adana, İzmir ve Niğde illerinde görev yapan ve hukuk (hâkim ve avukat), sağlık (doktor, hemşire, ebe), sosyal çalışma (sosyal çalışmacı, çocuk gelişimci), eğitim, ilahiyat ve sivil toplum kuruluşu faaliyeti alanlarında çalışan ve çalışma yaşamları içinde erken evlilikler ile karşılaşan kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma sürecinde biri Ankara’da diğeri de İstanbul’da gerçekleşen iki bilimsel etkinliğe de katılım sağlanmıştır.

Erken Evlilikler Olgusunun Değerlendirilmesi

- Görüşülen uzmanların çoğu erken evlilik olgusunu 18 yaşın altında yapılan tüm evlilikler olarak tanımlamaktadır.
- Uzmanlar, “çocuk gelin” adlandırmasının sakıncalı olduğunu, bu tanımlama ile birlikte çocuk ve gelin kavramlarının birlikte kullanılmasının doğru çağrışımlar yapmayacağını ve bu durumun erken evliliğe bir tür masumiyet kazandıracığını ifade etmişlerdir.
- Uzmanların aktarımına göre; erken evlilikler çeşitli tiyolojiler şeklinde gerçekleşmektedir. Bunlar arasında sıklıkla dile getirdikleri tiyolojiler; 1) zorla evlendirilen küçük yaşta kız çocuğu ve yetişkin birey (aile baskısı-ekonomik yoksunluk nedeniyle), 2) kendi isteği ile evlenen/evlendirilen küçük yaşta kız çocuğu ve yetişkin birey (evden kaçma-aile içi şiddet nedeniyle) ve 3) her iki tarafın da 18 yaşın altında olduğu evlilik biçimleri (aile isteği veya gönül ilişkisi-akraba evliliği nedeniyle) yer almaktadır.
- Erken evliliklerde uzmanların bir kısmı toplumsal yapının etkisini öne çıkarmaktadır. Buna göre toplumsal yapıda yerleşik olan adet, gelenek ve benzeri uygulamalar her nesilde kendisini yeniden üretmektedir. Erken evlenenlerin “rol model” olarak aldıkları kişiler de erken evlenmiş kişiler olabilmektedir.
- Uzmanlara göre, kimi zaman çocukların “isteyerek” evlenmelerinin altında yatan bir neden de eğitim ve çalışma hayatına katılım yoluyla kazanılması mümkün görünmeyen bir konuma evlilik yoluyla erişme arayışı olabilmektedir.
- Uzmanlar, erken evlenen kızların önemli bir kısmının eğitim hayatından uzaklaştığını, fiziksel ve psikolojik açıdan hazırlıklı olmadıklarını ve ağır sorumlulukları yüklenmek durumunda kalabildiklerini belirtmişlerdir.
- Erken yaş evliliklerinde eşler arası yaş farkı zaman zaman eşlerin birbirlerinden ve çevrelerinden beklentilerini farklılaştırabilmektedir. Bu nedenle bu tür evliliklerde kadına yönelik şiddet vakalarının daha sık yaşanabildiği uzmanlarca ifade edilmiştir.

Uzmanların Meslekleri / Görevi ile İlgili Deneyimleri

- Uzmanlara göre, erken evliliklerde en önemli güçlüklerden biri çocuk ve kadın algısının birbiri ile yer değiştirmesidir. Burada en belirleyici etmen; erken evlenen kız çocuklarının, çocuk olma hallerinin evlenme yolu ile sonlandığına ilişkin kabuldür.W
- Erken evlilikler üzerinden gelişen hukuki tartışmalarda ulusal mevzuattaki önemli bir farklılaşma, Çocuk Koruma Kanunu ile Medeni Kanun arasındaki çocuk tanımını içeren ilgili hükümlerden kaynaklanmaktadır. Bu tür vakalarda hangi mevzuatın geçerli sayılacağına yoruma dayalı olması çocuğun aleyhine sonuçlar yaratabilmektedir. Bu olumsuz sonuçların, çocuğun lehine hükümler taşıyan Çocuk Koruma Kanunu yerine Medeni Kanun’a atfı yapılarak değerlendirilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.
- Uzmanlar, erken evlenme gerekçelerinin bir bölümünün evlilik öncesi yaşanan cinsel birliktelikler olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle 15-18 yaş arasında yaşanan cinsel birlikteliklerde rızanın olup olmadığının yorumlamasından kaynaklanan farklılıkların çeşitli tartışmaları ortaya çıkardığı, uzmanların belirttiği bir diğer konudur.
- Uzmanlar, hukuksal açıdan sorunlu konulardan birinin de her iki tarafın 18 yaşından küçük olması durumunda uygulanan mevzuat ile taraflardan birinin yetişkin diğerinin 18 yaş altında olması durumunda uygulanan mevzuatın birbirinden ayrılmamış olmasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

- 18 yaşının altında resmi olarak gerçekleşen evliliklerde sürece mahkeme ve hâkimler, sosyal çalışmacılar ve doktorlar gibi bir dizi meslek elemanı da dâhil olmakta ve bu uzmanların görüşleri mahkeme tarafından verilecek karara etkide bulunmaktadır. Konunun çocuk mahkemelerince değil aile mahkemelerince karara bağlanması uzmanlarca sorunlu görülmektedir; çünkü bu mahkemeler Medeni Kanuna göre hareket ettiğinden evlilik kararını daha kolay verilebilmektedir.
- Hâkimin evlenme yönünde karar vermesinin önünde iki büyük nedenin olduğu belirtilmiştir. Bunlardan biri evlilik öncesi yaşanan cinsel birliktelik diğeri de bu cinsel birliktelik neticesinde gebe kalınmış olmasıdır. Bu iki durumda hâkimler çoğunlukla iki tarafın rızasını esas kabul edip evlenme yönünde karar verebilmektedir. Uzmanlar, burada en önemli sorunun evlenme izinlerinin yeterli inceleme ve araştırma yapılmadan çoğunlukla evlenme yönünde veriliyor olmasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir.
- Kız çocuğunun 15 yaşından önce yasal olmayan şekilde evlendiği vakalarda eğer bu durum mahkemeye intikal etmişse erkek (koca), cinsel istismar suçu ile yargılanmakta ve uzun süren mahkûmiyet cezası alabilmektedir. Bu vakaların bir bölümünde evliliklerin gelişim seyri iki tarafın da memnuniyeti ile devam etmektedir. Dolayısıyla kocanın uzun süreli mahkûmiyeti, evliliğe dışarıdan aile bütünlüğünü bozacak şekilde müdahale biçimini almakta ve geride kalan eş ve çocukların mağduriyetine yol açmaktadır. Bu tür özel durumlarda müdahalenin evlilik kurumuna zarar verebileceği **dolayısıyla mevcut mevzuatın bu gibi durumları yönetmekte yetersiz olduğu görüşü uzmanlar tarafından dile getirilmiştir.**

Uzmanların Önerileri

- Bir şekilde erken yaşta evlenmiş kişilerin kurdukları ailelerin parçalanmadan devam edebilmesi için çeşitli projeler ve programlar kapsamında eğitim ve danışmanlık hizmeti yürütülmesi, bu ailelere ihtiyaç duydukları desteğin sağlanması gereklidir.
- Cinsel istismara maruz kalmış ya da erken evlilik yapmış ancak bir süre sonra evliliği sonlanmış kız çocuklarının da ekonomik ve duygusal-sosyal açıdan desteklenmesi, bu kız çocuklarının ikinci bir defa suiistimallerinin engellenmesi açısından önemlidir.
- Erken yaşta evlilik yapmış, boşanmış ya da cinsel istismara maruz kalmış kız çocuklarının aileleri tarafından kabul görmeleri önemli bir güçlük olarak dile getirilmektedir. Özellikle sosyal çevrelerinden kaynaklı baskı ve dışlama mekanizması bu tür durumdaki bireyleri yalnızlaştırmakta ve ailesini de toplumsal dışlanmaya maruz bırakabilmektedir. Bu güçlüğü dile getiren uzmanlar, **kız çocuklarının aileleri tarafından kabullenilmesini sağlamaya yönelik iyileştirme seçeneklerinin önerilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu seçenekler arasında gerekirse aileye bulunduğu mekânı değiştirmenin imkânları da sunulabilmelidir.**
- Bazı durumlarda mevcut destek mekanizmalarının sağlıklı işletilmesi sürecinde en büyük değişkenin meslek memurlarının tutumları arasındaki fark olduğunu dile getiren uzmanlar, sürecin kişisel duyarlılıklar üzerinden yürüdüğü ve bu duyarlılığı göstermeyen meslek elemanlarının varlığının destek mekanizmasının işletilmesini engellediğini ifade etmektedir.
- Sivil toplum kuruluşlarının devlet kurumları ile koordineli bir şekilde çalışmaları ve süreçteki meslek elemanlarının görevlerini sorumluluk bilinci ve titizlikle sürdürmeleri erken evliliklerin önlenmesi, çocuk suiistimallerinin ve cinsel istismarların önlenmesi konunun önem arz eden yönlerini oluşturmaktadır.
- Sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumlarının merkezden yereldeki olaylara müdahalesinin sınırlı kaldığı, bunun daha da etkili hale getirilmesinde yerel destek mekanizmalarının oluşturulması gerektiği dile getirilen bir diğer husustur.

Öneriler ve Sonuç

Değişen aile ve evlilik kurumu yapısını anlamak ve bu süreç içinde ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri geliştirebilmek için çeşitli kaynaklardan derlenen bilgileri bir model çerçevesinde ele almak gereklidir. Bu kapsamda, aile ve evlilik kurumuna ilişkin süreçleri anlamak için ailenin kendi içiyle ve dışıyla etkileşimini sergileyen modellere başvurulabilir.

Makro Alana Yönelik Öneriler

- Evlilik gibi bireyin tüm yaşam akışını etkileyebilecek nitelikte önemli bir kararı, günümüz koşullarında, 16-17 yaşındaki bireylerin ne kadar sağlıklı verebileceği tartışmalı bir konudur. Esasen yasa koyucu irade, bu yaştaki çocukların evlenebilmesine olağanüstü koşulların belirlediği durumları gözeterek izin vermiştir. Oysa çok özel durumlar için aralık bırakılan bu kapının uygulamada aileler tarafından başka nedenlerle de zorlanarak açılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. **Dolayısıyla, Medeni Kanunda yer alan 18 yaş altında evliliklere, belirli koşullarda izin verilmesi hükümlerine göre karar verilirken, gerekli tüm incelemelerin uzmanlarca titizlikle yapılması sağlanmalıdır.**
- Kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesine yönelik olarak kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesi yönündeki çalışmalara devam edilmelidir. Maddi yoksunluk içindeki ailelerin bir bölümü için, kız çocuklarının okuması “boşa harcanan zaman ve yatırım” olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla eğitimin meslek kazandırıcı bir yöneliminin olması, daha etkili sonuçların alınmasını sağlayacaktır.
- Türkiye’deki erken evliliklerin ülke genelindeki yaygınlığını ve zaman içindeki değişimlerini takip edebilmek için pek çok toplumsal kesimin üzerinde uzlaşabileceği, **referans kaynağı olarak görülen araştırmalar** yapılması gerekmektedir. Böylece erken evlenme olgusunun kamuoyunda kaynağı belirsiz haberler nedeniyle oluşsan algılar üzerinden tartışılmasının önüne geçilebilir. Bunun yanı sıra kamu ve sivil toplum kuruluşlarının bir ağ ilişkisi içinde, bu konularda sahip oldukları verileri paylaşacakları ve sistemik hale getirecekleri bir iletişim sisteminin kurulması düşünülebilir.

Mikro Alana Yönelik Öneriler

- Erken evliliklerle ilgili yerel düzeyde oluşturulacak ve yürütülecek olan politikalar kısa ve orta vadede sonuç elde etmeye imkân sağlayabilir. Öncelikle bu tür evliliklerin yoğunlaştığı bölgelerdeki yapının sosyal ilişkiler ağının ve sosyal dinamiklerin gözlemlenmesi ve mevcut durumun anlaşılmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi gereklidir.
- Aileyi çevreleyen mikro alanda yürütülen faaliyetlerde temel hedefin dışarıdan gelen kaynaklar, fikirler ve aktörlerle süreli projeler yapmak olmadığı; bilakis alanda bulunan aktörlerin harekete geçirilmesi yoluyla sorunlara kalıcı nitelikte çözümler üretebilmek olduğu unutulmamalıdır.
- Hukuk, güvenlik, sağlık ve eğitim alanında çalışanlar soysal çalışmacılar, sivil toplum kuruluşları ile yereldeki kamuoyunca önemsenen aktörler gibi paydaşların, erken evliliklere yönelik çalışmalarda önemli roller üstlenebilecekleri açıktır. Bununla birlikte, görüşülen uzmanlar tarafından da sıklıkla dile getirildiği üzere, “sosyal çalışmacı” ve “din görevlilerinin” bu süreç içinde oynayacakları rol artırılabilir.

Sonuç

Türkiye’nin gelmiş olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel gelişim düzeyi ve ortaya koyduğu toplumsal hedefler göz önüne alındığında; erken evliliklere yönelik politikalar geliştirmenin gerekli olduğu açıktır. Diğer yandan toplumsal yapı içinde devam edegelen erken evliliklerin sadece yasal mevzuat çerçevesinde kanuna uygun olup olmaması üzerinden değil; oluşum ve gelişim süreçlerine bakılarak da değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Daha önce erken yapılmış da olsa evlilik kurumunun halen sağlıklı koşullarda sürdüğü durumları yönetebilmek açısından mevcut mevzuatın yeniden ele alınması gerekli olduğu görülmektedir.

GİRİŞ

İnsan toplumlarında, evrensel niteliğe haiz toplumsal kurumların başında aile kurumu gelmektedir. Aile kurumu en genel şekliyle toplumlarda; nüfusun yenilenmesi, kültürün gelecek nesillere taşınması, çocukların sosyalleşmesi ve bireylere ekonomik ve psikolojik tatmin sağlanması işlevlerini görür (Aydın, 2000). Bir birim olarak ailenin unsurlarını, aralarında evlilik ya da kan bağı bulunan bireyler oluşturur. Aile kurumunun sayılan işlevlerini yerine getirmesi gelenekler ya da yasalarla kurulmuş ilişkileri barındırması ile mümkün olmaktadır. Bu ilişkiler öncelikle eşlere ve kimi durumlarda da evlenen kişilerin ailelerine karşılıklı hak ve sorumluluklar yükler.

Toplumsal bir kurum olan ailenin ve akrabalığın teşekkülünde en önemli rolü onayan kurum ise “evlilik” kurumudur. Evlilik en yalın tanımıyla “iki yetişkin insanın toplum tarafından onaylanan bir cinsel birlikteliğidir” (Giddens, Duneier, Appelbaum & Carr, 2013). Bununla birlikte toplumsal yaşam içinde kapladığı yer göz önüne alındığında evliliğin sadece meşru cinsel birlikteliğe indirgenebilecek bir kurum olmadığı anlaşılır. Esasen aile kurumunun belirtilen işlevlerini yerine getirmesi, önemli ölçüde eşlerin evlilik yaşantısının gereklerini her an tecrübe etmeleriyle mümkün olmaktadır. Evliliğin hemen her aşaması; kurulması, devam ettirilmesi ve gereğinde sonlandırılması, toplumsal değerler ve normlara göre düzenlenmektedir. Bu nedendir ki evlilik çalışmaları, aile sosyolojisinde önemli bir başlık olarak değerlendirilmektedir (Beşpınar, 2014).

Aileler içinde buldukları toplumsal yapının gereği olarak farklı sayıda ve nitelikte işlevler üstlenirler. Bu durum ailelerin değişik biçimsel formlar alarak farklılaşmalarına yol açar. En temelde ‘basit’ ve ‘geniş’ aile şeklinde iki genel aile (hane halkı) tipi söz konusudur. Basit aile, aileye ait en küçük birim olarak kabul edilen, çekirdek aile üyelerinden oluşur (Laslett, 1972). Basit aile formu kendi içinde üç farklı kompozisyona göre alt tiplere ayrıştırılmaktadır: i. Çocuksuz yaşayan eşler, ii. Evlenmemiş çocuğu ya da çocukları ile beraber yaşayan eşler ve iii. Tek ebeveynli aileler (United Nations, 2008). Geniş aile tipi ise üç farklı kuşaktan bireylerin bir arada bulunduğu ve/veya aynı kuşaktan olan birden çok evli çiftin beraberce yaşadığı formdur.

Basit ve geniş aile formlarının yaygınlığı toplumlarda genellikle sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine ve kentsel ve kırsal alanlara göre değişmektedir. Türkiye örneğinde basit aile formlarının hem kentsel hem de kırsal alanlarda en yaygın aile tipi olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, kırsalda tarımla geçimini sağlayan, sosyo-ekonomik olarak az gelişmiş ve cinsiyet ilişkilerinde erkek egemenliğinin baskın olduğu alanlarda geniş ailelerin yaygınlığı artmaktadır (Yavuz & Yüçeşahin, 2012).

Aile formlarının farklılaşması ile ilişkili olarak ailenin kurucu unsuru olan evlilik biçimleri ve tercihleri de çeşitlilik göstermektedir. Büyük ailelerin bulunduğu yerlerde çoklu evlilik daha yaygındır. Evlenecek gençler için eş seçimini aile reislerinin ve yaşlı üyelerin yapması olasılığı yüksektir. Evlilik, evlenecek çiftlerin aileleri arasında bir ekonomik alış-veriş niteliği kazanabilir. Aşiret, hemşerilik ve akrabalık gibi aynı sosyal grubun üyeleri arasında evlilik, ‘endogami’, daha yaygındır. Bu tip evliliklerde boşanmalar daha az görülmektedir.

Basit aile formlarının baskın olduğu yerlerde ise tek eşli evlilikler daha yaygındır. Bu yapılarda evliliğin ekonomik bir alış-veriş olma niteliği azalmakta ve buna mukabil eş seçiminde bireylerin eşlerini kendilerinin seçme olasılığı yükselmektedir. Evlilik kurumuna giriş, aile büyükleri ve akrabaların etkisi ya da baskıdan ziyade bireylerin gönüllü tercihleri ile gerçekleşmektedir. Eş seçiminde belirleyici unsur olarak eşler arasında karşılıklı cazibenin ve duygusal bağlılığın olması ön plana çıkmaktadır. Birbirini tamamlayan ihtiyaçların giderildiği bu tür evlilikler için özellikle Batı toplumlarında “aşk evliliği” tabiri kullanılmaktadır (Bottomore, 2000; Kornblum, 2012).

Günümüzde küreselleşme ve teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ile yapılandırılan toplumsal değişim ve dönüşümler; toplumun en küçük birimi olan aileyi ve evlilikleri derinden etkilemekte-

dir (Yavuz & Özmete, 2012). Modernleşme ile birlikte toplumlarda aile kurumunun dönüşümüne neden olan çok sayıda süreç aynı anda yaşanmaktadır. Yaşam süresinin uzaması, kürselleşme, kentleşme, kadının işgücüne daha fazla katılması ve ekonomik bağımsızlığını elde etmesi, artan sayıda eğitim ve iş seçenekleri arasında tercih yapabilme şansı gibi gelişmeler bireylerin kariyer hedeflerine yönelmelerine daha çok imkân sağlamaktadır (Berger & Berger, 1979). Bu durum Türkiye’de ve genel olarak modernleşen diğer tüm toplumlarda; ilk evlenme ve ilk çocuğa sahip olma yaşlarının gittikçe ertelenmesine, doğurganlık hızlarının azalmasına, boşanma ve yeniden evlenme gibi evlilik tercihlerinde değişimlerin yaşanmasına yol açmaktadır (Koç, Eryurt, Adalı & Seçkiner, 2010). Modernleşmeyi daha uzun süreden beri yaşayan Batı toplumlarında ise evlilikle birlikte evliliğe alternatif formların da artık kalıcı hale geldiği söylenebilir. Bunlar arasında; yeniden evlenen çiftler tarafından kurulan “üvey aileler” (*stepfamily*), çiftlerin resmen evlenmeden önce bir arada karı-koca hayatı yaşadıkları ve çocuk sahibi oldukları “bir arada yaşama” (*cohabitation, living apart together*) formları, homoseksüel çiftler tarafından oluşturulan evlilikler ön plana çıkmış olan formlardır (Giddens, Duneier, Appelbaum & Carr, 2013).

Aile ve evlilik kurumunda meydana gelen bu değişimler süreli yayınlar, kitaplar ve bilimsel toplantılarda güncelliğini koruyan tartışma konuları arasında yer almaktadır (EPC 2014, 2014). Geleneksel olarak “güçlü aile bağlarının” olduğu bilinen Türkiye’de de son yıllarda aile ve evliliklerde yaşanan değişimleri gözlemlemek üzere gerçekleştirilen geniş kapsamlı saha çalışmalarının sayısı ve çeşitliliği artmaktadır (ASAGEM, 2009, 2010, 2011; ASPB, 2014a ve 2014b). Elinizdeki bu çalışma ise diğer geniş kapsamlı çalışmalarla aynı ölçekte olmasa da onlar tarafından daha sınırlı bir çerçevede ele alınmış bazı konuları işlemektedir.

Evlilikler konusunda tartışma gündeminde yer alan bir diğer önemli konu da “erken evlilik” denilen olgudur. Bilindiği üzere ergenlik dönemi bireylerin fiziksel büyüme, cinsel ve psikososyal olgunluğa erişme dönemidir. Bu dönem içinde gerçekleşen evlilikler çocukların, özellikle de kız çocuklarının, gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Evlilikler nedeniyle genellikle kız çocuklarının eğitim hayatı sonlanmakta, bu ise bireylerin yaşam içinde kendilerini gerçekleştirme imkânlarının önüne set çekmek anlamına gelmektedir. Ayrıca, gebelik ve doğumların ergen kızların sağlığını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Dolayısıyla erken evlilikler, erken doğurganlığa yol açması nedeniyle önemli sağlık ve sosyal sorunlara sebebiyet vermektedir. 18 yaş öncesinde doğum yapan annelerin daha ileri yaşlarda anne olan kadınlara göre düşük/ölü doğum yapma riskleri, anne ölümlülüğü riskine maruz kalmaları daha yüksek bir olasılığa sahiptir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye’de son yıllarda evlilik tercihlerinde gerçekleşen değişimler, resmi istatistikler ve araştırmalardan elde edilen verilerle ele alınmıştır. İkinci bölümde ise gündemde öne çıkan tartışmalar arasında yer alıp evlilik çalışmalarında özel bir alanı oluşturan, “erken evlilik” olgusu hakkındaki mevcut alanyazın sunulmaktadır. Üçüncü bölüm “erken evlilik” olgularıyla mesleki yaşamları içinde karşılaşılan hukuk, sağlık, sosyal çalışma, eğitim ve ilahiyat alanlarından uzmanların görüşleri ve önerilerini aktarmaktadır. Çalışmanın son bölümü ise sunulan tüm niceliksel ve niteliksel veriler ışığında “erken evlilik” olgusuna yönelik politika geliştirmeye yardımcı olacak tespit ve önerileri sunmaktadır.

TÜRKİYE’DE EVLİLİK TERCİHLERİ

Çalışmanın bu bölümünde farklı kaynaklardan derlenmiş verilerle; Türkiye’de evliliğin yaygınlığı, yaş örüntüsü, ilk evlenme yaşındaki değişimler, boşanma ve yeniden evlenmeler incelenmektedir. Ayrıca, Türkiye’deki evlilik tercihlerinde öne çıkan önemli sosyo-kültürel unsurlar da bu bölüm kapsamında ele alınmaktadır.

1.1 Evliliğin Yaygınlığı

Türkiye’de gerek resmi istatistiklerden gerekse çeşitli araştırmalardan ülke genelindeki “15 yaş ve üzeri yaş” nüfusun “medeni durumuna” ilişkin bilgi elde edilebilmektedir. Bu kaynaklardan elde edilen bulgular birbiri ile karşılaştırılırken bireylerin medeni durum bilgisinin derlenme ve sunulma şekline dikkat edilmelidir.

Türkiye’de, resmi evlenme ve boşanma istatistikleri Resmi İstatistik Programında sorumlu kuruluş olarak tanımlanan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanmaktadır. Resmi istatistiklerde sunulan medeni durum bilgisi, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü MERNİS (Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi) veri tabanından elde edilmektedir. Bu veri tabanındaki medeni durum bilgisi kişilerin yasal durumlarını gösterir. MERNİS veri tabanında yer alan evlenme olaylarına ilişkin bilgiler, belediye teşkilatı bulunan yerlerde belediyeler, belediye teşkilatı bulunmayan bucak ve köylerde ise muhtarlıklar aracılığı ile derlenmektedir. TÜİK tarafından kamuoyunun bilgisine sunulan “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri” haber bülteni 2013 yılından itibaren yıllık olarak yayımlanmaktadır. Bunun dışında 2001 yılından günümüze gerçekleşen evlenmelerle ilgili daha detaylı istatistiklere TÜİK’in web sitesi üzerinden ulaşmak mümkündür (TÜİK, 2014a).

Resmi istatistiklerde geçen evliliğin tanımı “*Türk Medeni Kanunu’na göre evlenmeye ehil erkek ve kadının, yetkili kanuni merci önünde yapmış oldukları çift taraflı bir akittir*” şeklindedir (TÜİK, 2013a). Bu tanıma göre; kamuoyunda “imam nikâhı” veya “dini nikâh” olarak bilinen resmi olmayan nikâh ile evlenmiş kişiler kapsam dışı kalmaktadır. Diğer bir deyişle; sadece resmi olmayan nikâh türü ile evlenmiş olan kişiler resmi istatistiklerde “evli” olarak görünmezler.

Türkiye’de çiftlerin önemlice bir bölümünün resmi nikâh yanı sıra “imam nikâhı” uygulaması ile de evlendikleri bilinmektedir (Civelek & Koç, 2009). Özellikle birden fazla eşle evlenme durumunda, resmi nikâhla evlenilen eş dışındaki eş/eşlerle imam nikâhı ile evlenilmektedir. Resmi istatistiklerde bu anlamda bir kapsam eksikliği olduğundan bahsedilebilir. Bununla birlikte, ileride de değinileceğe üzere, sadece imam nikâhı ile evli olan çiftlerin oranı zaman içinde azalmaktadır.

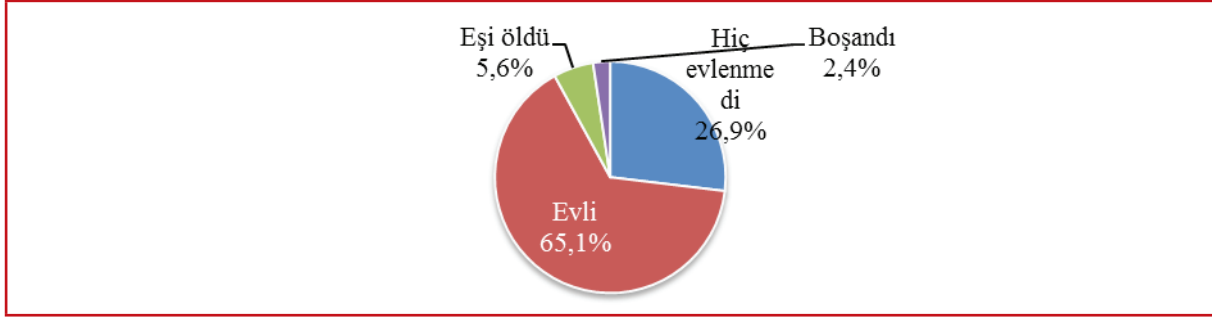
Ülke çapında yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları, Nüfus ve Sağlık Araştırmaları gibi çalışmalarda ise medeni durum bilgisi, kişilerin beyanına dayalı olarak alınmaktadır (HÜNEE, 2014a; ASPB, 2014a). Bu tip araştırmalarda resmi ve resmi olmayan nikâhla evlenerek kendilerini evli kabul eden kişilerin medeni durumu “evli” olarak kodlanmaktadır.

TÜİK tarafından 2011 yılında Türkiye genelinde gerçekleştirilen “Nüfus ve Konut Araştırması 2011” çalışmasında medeni durum bilgisi kişilerin beyanına göre alınmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun üçte ikisinin (%65,1) evli olduğu görülmektedir (Şekil 1). Hiç evlenmeyenler nüfusun yaklaşık dörtte birini oluştururken (%26,9), boşanmış olanların oranı %2,4 ve eşi ölenlerin oranı da %5,6’dır.

15 ve daha yukarı yaştaki erkek ve kadın nüfusun medeni durumu karşılaştırıldığında (Şekil 2); “hiç evlenmemiş” erkeklerin oranının kadınlara göre %9 daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni erkeklerin kadınlara göre daha geç yaşlarda evleniyor olmalarıdır. Eşi ölmüş kadınların oranı

%9,4 iken aynı durumdaki erkeklerin oranı %1,7’dir. Bu farklılığın nedeni ise, özellikle ileri yaşlarda, erkekler arasında ölümlülüğün kadınlara nispeten daha yüksek düzeyde olmasıdır.

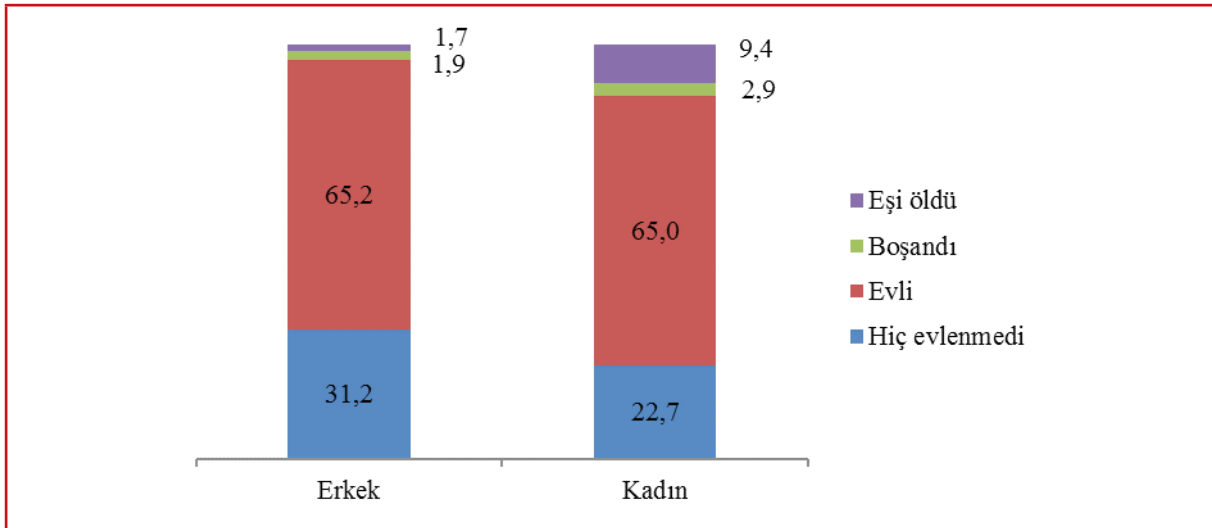
Şekil 1. Medeni duruma göre nüfus (%), 2011

Kaynak: (TÜİK, 2013b), Nüfus ve Konut Araştırması 2011 (Beyana dayalı)

Türkiye’de cinsiyet ve yaş dağılımına göre medeni durumu “evli” olan nüfus oranlarına baktığımızda (Şekil 3); 35-44 yaş aralığı dışındaki tüm yaş gruplarında evli olan erkek ve kadın oranlarının farklı olduğu görülmektedir. 15-19 yaş aralığında evli olan kadın nüfus oranı %8 iken aynı oran erkek nüfusünde %1,4’dür. Diğer bir deyişle; bu yaş grubunda evli kadın oranı evli erkek oranından yaklaşık 6 kat daha fazladır. 15-35 yaş arasında evli kadın oranı evli erkek oranından daha fazladır. Bu durum, ileride değinileceği üzere, erkeklerin kadınlardan daha geç yaşta evlenmelerinden kaynaklanmaktadır.

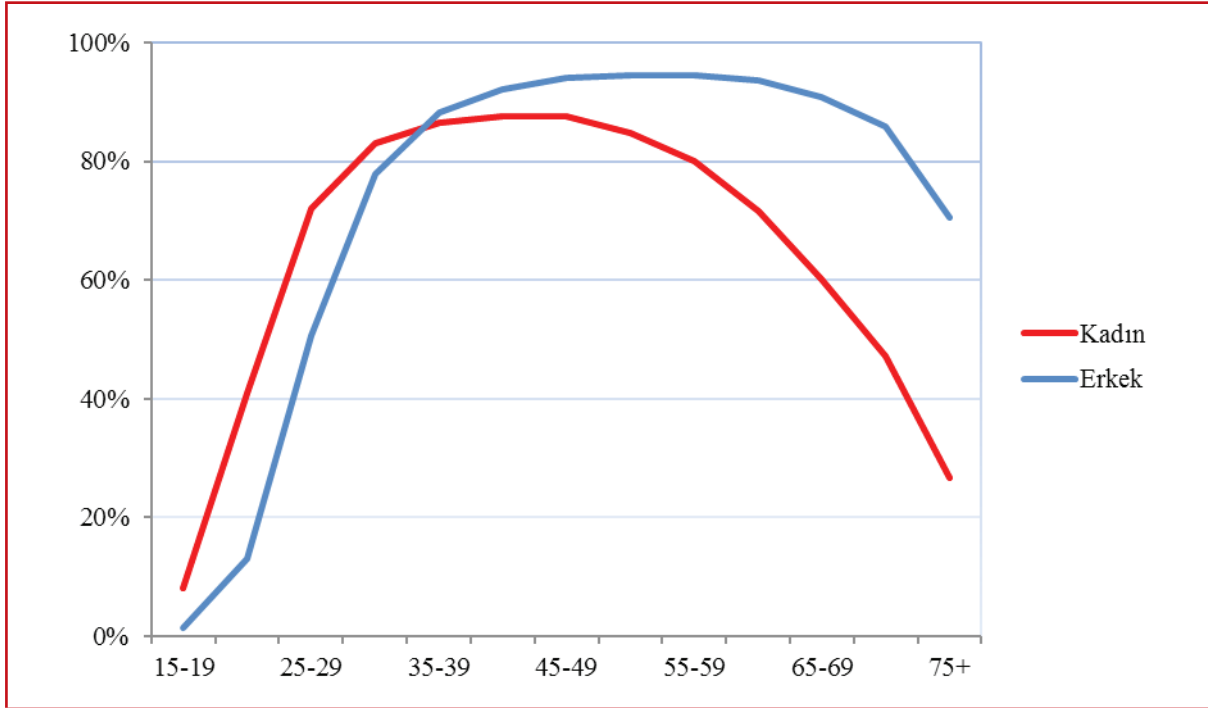
Şekil 2. 15 ve üstü yaş nüfusun cinsiyete ve medeni duruma göre dağılımı (%), 2011

Kaynak: (TÜİK, 2013b), Nüfus ve Konut Araştırması 2011 (Beyana dayalı)

Evli nüfus oranındaki yaş ve cinsiyete bağlı dağılım 40-44 yaş grubundan sonra farklı bir görünüm arz etmektedir. Bu yaş grubundan sonraki tüm yaş gruplarında evli erkek oranı evli kadın oranından daha yüksektir. Özellikle 60 yaşından sonra oranlar arasındaki fark önemli derecede açılmaktadır. Örneğin; 65-69 yaş grubunda erkekler arasında evli olanların oranı %91 iken kadınlar arasında bu oran %60 kadardır. 70-74 yaş grubunda ise evli erkek oranı %86 iken evli kadın oranı %47’dir. Cinsiyete bağlı bu farklılıkların bir nedeni 50’li yaşların ikinci yarısından sonra erkeklerde ölümlülüğün kadınlardan daha fazla olmasıdır. Şekil 3’de ileri yaşlarda evli olarak gözlenen erkekler aslında kadınlara nazaran daha az sayıdaki bir gruptan oluşmaktadır. Ayrıca, ilerleyen yaşlarda eşini kaybeden kadınlar arasında yeniden evlenmenin çok düşük olması da önemli faktördür. Özetle; ileri yaşlara ulaşan erkekler yaşlılık dönemlerini “evli” olarak geçirirken, bu yaşlara ulaşan daha fazla sayıda kadının önemli bir bölümü bu dönemi “dul” olarak tamamlamaktadır.

Şekil 3. Yaş grubu ve cinsiyete göre evli nüfus (%), 2011

Kaynak: (TÜİK, 2013b), Nüfus ve Konut Araştırması 2011 (Beyana dayalı)

Tablo 1’de 1978 ile 2013 yılları arasında 15-49 yaşları arasındaki kadınların yaş gruplarına göre evlenmiş olanlarının oranları verilmektedir. Bu tablo Türkiye’de kadınlar arasında evlenme yaygınlığının zaman içinde ne şekilde değiştiğini göstermesi açısından önemlidir. 1978 yılında yapılan nüfus araştırmasında 15-19 yaş grubundaki kadınların yaklaşık beşte biri (%22,2) evlenmiş iken bu oran 2013’de %7,2’ye kadar düşmüştür. Nitekim 1978’den günümüze benzer azalma eğiliminin değişen oranlarda 35 yaş altı tüm kadınlar için geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 35 yaş sonrası kadınlar arasında evlenme oranlarında 1978’den günümüze önemli bir değişim görünmemektedir. Demek ki kadınlarda evlilik yaşının ötelenmesi kadınları, 35 yaşına değin etkilemektedir. Bu yaştan sonra 1978’den beri değişmeyen olgu; kadınların neredeyse tamamının üreme çağının sonuna değin (49 yaş) evlenmeleridir. Bu veriler bize Türkiye’de kadınların zaman içinde daha ileri yaşlarda evlendiklerini fakat kadınlar arasında evlenmenin yaygınlığı konusunda bir değişim yaşanmadığını gösterir. Daha geç yaşlarda gerçekleşmesine rağmen Türkiye’de üreme çağında (15-49 yaşları) bulunan kadınların neredeyse tamamı en az bir kere evlenmektedir.

Tablo 1. 15-49 yaş arasındaki evli kadınların yaşlarına göre dağılımı (%)

Yaş	1978	1983	1988	1993	1998	2003	2008	2013
15-19	22,2	30,0	14,6	13,5	15,5	11,9	9,8	7,2
20-24	73,8	65,8	60,7	58,5	60,7	49,8	45,6	47,4
25-29	92,5	91,5	87,8	83,4	87,1	80,0	77,3	80,9
30-34	97,4	96,6	95,5	95,7	93,5	91,8	89,2	92,9
35-39	99,1	97,4	97,1	98,2	97,6	95,9	95,7	95,5
40-44	98,4	99,0	97,2	97,8	98,2	97,0	98,3	97,9
45-49	99,3	99,2	98,2	99,1	98,3	98,5	99,9	97,0

Kaynak: (HÜNEE, 2014a), (Verilerden derlenmiştir)

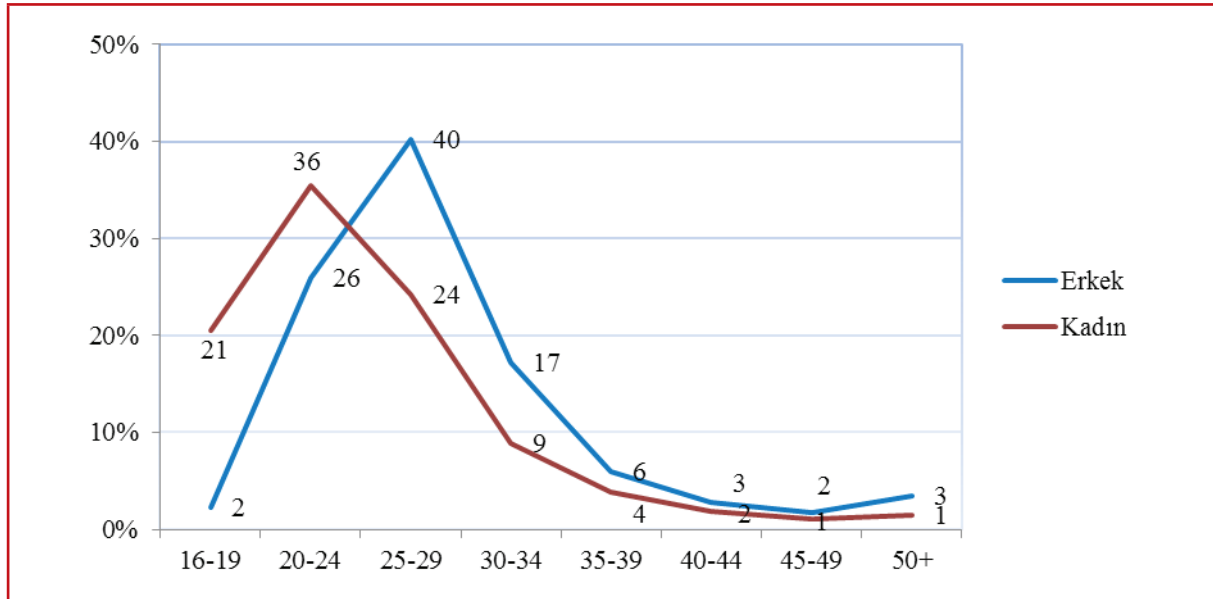
1.2 Evlenmelerin Yaş Örüntüsü

Türkiye’de evlenmelerin yaş örüntüsüne ilişkin güncel durumunun ne olduğunu anlamak için, belirli bir yıl içinde evlenen kadın ve erkeklerin evlendikleri yaşlar incelenebilir. Nüfus ve Vatandaşlık İşlerinin 2013 yılındaki evlenme kayıtlarına dayalı olarak hazırlanan yaş grupları ve cinsiyete göre evlenme sayıları, evlenen kadın ve erkeklerin yaş gruplarına göre oranlara dönüştürüldüğünde Şekil 4 elde edilmektedir.

Şekil 4’e göre 2013 yılı içinde yasal merciler karşısında evlenen kadınların yaklaşık beşte biri (20,5%) 16-19 yaş grubundaki kadınlardır. Erkekler arasında 2013 yılında evlenenlerin ancak %2,3’ü 16-19 grubundadır. Kadınlar arasında evlenmelerin 20’li yaşların ortasına değin erkeklere nazaran daha yüksek oranlarda gerçekleştiği görülmektedir. Kadınların %36’sı 20-24 yaş grubunda evlenmiş iken erkeklerin yaklaşık dörtte biri (%26) bu yaş grubunda evlenmiştir. 25-44 yaşları arasındaki bireylerde ise evlenmeler kadınlara nazaran erkeklerde daha yaygındır.

Kadınlar için evlenme ihtimalinin en yüksek olduğu yaş aralığı 20-24, erkekler için ise 25-29 yaş aralığıdır. Evlenme 40’lı yaşlardan sonraki erkekler ve kadınlar için giderek daha az tecrübe edilen, adeta nadir bir olay haline gelmektedir. Evlenmelerin ancak %10’u 40 yaşın üzerindeki erkek ve kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4. Evli erkek ve kadınların yaş gruplarına göre dağılımları (%), 2013

Kaynak: (TÜİK, 2014a), (Verilerden derlenmiştir)

Evlenmelerin yaş örüntüsü incelenirken dikkate alınması gereken bir diğer husus evlenen eşlerin birbirleriyle karşılıklı olan yaşlarıdır. 2013 yılında gerçekleşen resmi evlilikler veri olarak alındığında; Tablo 2’de gelinlerin yaş grubuna göre kocaların, Tablo 3’de de kocaların yaş grubuna göre gelinlerin; yaş gruplarına olan yüzde dağılımları verilmektedir. Bu tablolar belirli bir yaş grubunda bulunan gelin ya da kocanın ne kadarının “kendisinden daha genç”, “kendisiyle aynı yaş grubunda” ve “kendisinden daha ileri yaş grubunda” olan bir eş ile evlendiğini göstermektedir.

Tablo 2 ve 3’ün hazırlanmasına temel teşkil eden eşlerin yaş gruplarına göre ayrıntılı dağılım tabloları (EK A ve EK B tabloları) ekler bölümündedir. Bu tabloların oluşturulmasında kullanılan veriler; TÜİK tarafından kamuoyuna sunulan Hayati İstatistikler/Evlenme İstatistiklerinden elde edilmiştir.

Tablo 2’ye göre, 2013 yılında 16-19 yaş grubundaki gelinlerin ancak %8’inin kocası 16-19 yaş grubundadır. Bu yaş grubunda evlenen kadınların %91,6’sı kendisinden daha büyük yaş grubundaki erkeklerle evlenmiştir. 25-34 yaş grubundaki kadınlar arasında kendileri ile aynı yaş grubundan erkekler ile evlenme daha yüksek oranda görülmektedir. 25-29 yaş grubundaki kadınların yaklaşık %55’inin kocasının kendisi ile aynı yaş grubunda olduğu görülmektedir. 35 ve daha yukarı yaşlarda evlenen kadınların büyük çoğunluğunun ise kocalarının kendilerinden daha ileri yaş grubundaki erkekler olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki 45-49 ve üzeri yaş grubundaki gelinlerin yaklaşık %60’ının kocası kendisinden daha ileri yaş grubundaki kişilerdendir.

Tablo 2. 2013 yılında evlenenlerin karşılıklı yaşları: gelinlerin yaşına göre damatların yaş dağılımı (%)

Gelinin yaş grubu	Damat				Toplam
	Daha genç yaş grubunda	Aynı yaş grubunda	Daha ileri yaş grubunda	Yaşı bilinmeyen	
16-19	-	8,0	91,6	0,4	100
20-24	1,5	36,6	61,6	0,4	100
25-29	10,2	54,7	34,6	0,6	100
30-34	24,4	40,6	33,9	1,1	100
35-39	28,5	29,9	40,1	1,5	100
40-44	22,9	24,3	51,4	1,4	100
45-49	16,0	22,9	60,0	1,1	100
50-54	12,9	23,0	63,0	1,0	100
55-59	12,0	26,4	60,9	0,7	100
60-64	13,0	25,9	60,8	0,4	100
65-69	15,2	26,1	57,9	0,8	100
70-74	19,9	29,0	50,0	1,1	100
75+	28,6	71,4	-	0,0	100

Kaynak: (TÜİK, 2014a), Hayati İstatistikler/Evlenme İstatistikleri (Verilerden derlenmiştir)

Tablo 3’den görüleceği üzere; 16-19 yaş grubunda evlenmiş erkeklerin yaklaşık dörtte üçünün (%72,6) eşi kendisi ile aynı yaş grubundaki kadınlardan oluşmaktadır. Bu yaş grubunda evlenmiş erkeklerin yaklaşık dörtte biri (%26,4) ise kendisinden daha ileri yaş grubundaki kadınlarla evlenmiştir. Bununla birlikte, 25 ve daha yukarı yaş grubunda evlenen erkeklerde kendisinden daha büyük yaş grubundaki kadınla evlenme oranı oldukça düşük seviyededir. Aynı yaş grubundaki bir kadın ile evlenme en yüksek oranda (%50,1) 20-24 yaş arasında evlenmiş olan erkeklerde görülmektedir.

25 ve daha yukarı yaşlarda evlenen erkekler, büyük çoğunlukla kendilerinden daha küçük yaş grubundaki kadınlarla evlenmişlerdir. 25-29 yaş grubundaki erkeklerin %60’ı, 30-44 yaş grubundaki erkeklerin %70’i, 45-59 yaş grubundaki erkeklerin yaklaşık dörtte üçü, 60 ve daha ileri yaşta evlenen erkeklerin ise yaklaşık %80’i kendilerinden daha küçük yaşta kadınlarla evlenmişlerdir. Aynı yaş grubundaki veya daha ileri yaş grubundaki bir kadınla evlenenlerin oranı daha ileri yaşlarda evlenen erkekler arasında azalmaktadır. Örneğin; 25-29 yaş grubundaki erkeklerin yaklaşık üçte birinin (%32,8) eşi kendileriyle aynı yaş grubundayken bu oran 60-64 yaş grubunda evlenen erkekler arasında onda bire değin azalmaktadır.

25-44 yaşları arasındaki erkeklerin yaklaşık %5’i kendisinden daha ileri yaş grubundaki kadınlarla evlenmiştir. Bu oran 45-49 yaş grubundaki erkeklerde yaklaşık %4’e, 50-64 yaş grubunda yaklaşık %3’e, 65 ve daha yukarı yaşta evlenen erkeklerde ise yaklaşık %2’ye inmektedir. Eşinin yaşı bilinmeyenlerin oranı da daha ileri yaşlarda evlilik yapan erkekler arasında daha yüksektir.

Tablo 3. 2013 yılında evlenenlerin karşılıklı yaşları: damatların yaşına göre gelinlerin yaş dağılımı (%)

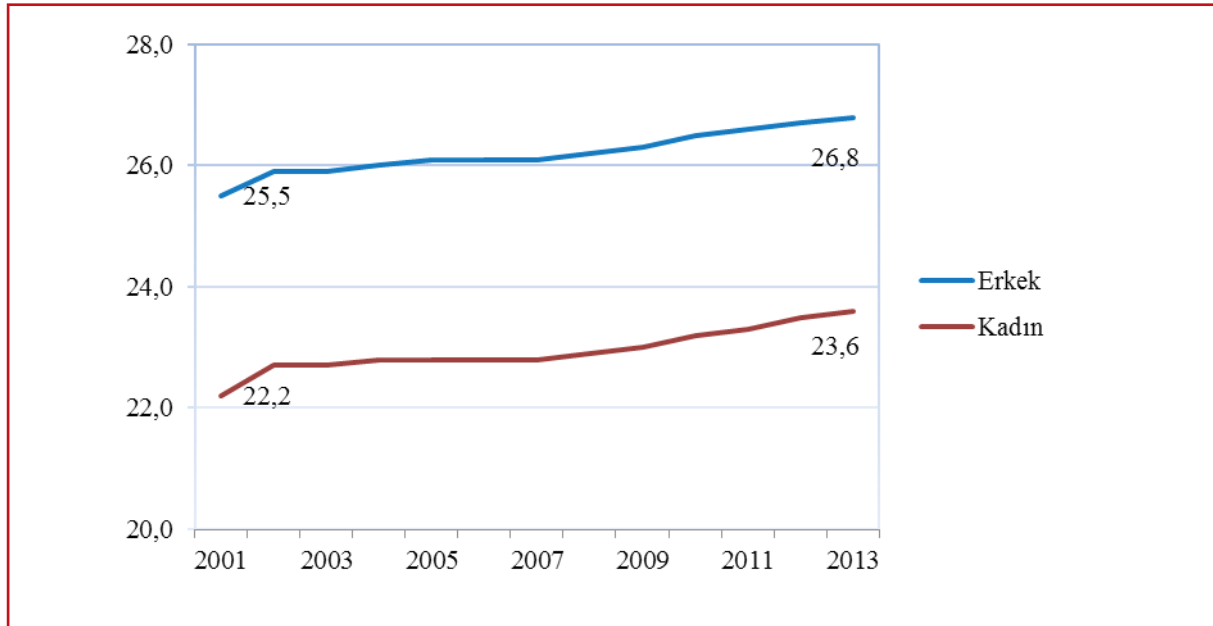
Damatın yaş grubu	Gelin				Toplam
	Daha genç yaş grubunda	Aynı yaş grubunda	Daha ileri yaş grubunda	Yaşı bilinmeyen	
16-19	-	72,6	26,4	1,0	100
20-24	37,9	50,1	10,7	1,3	100
25-29	59,9	32,8	5,4	1,8	100
30-34	70,4	21,1	5,3	3,2	100
35-39	70,1	19,1	5,3	5,5	100
40-44	71,0	17,1	4,5	7,4	100
45-49	73,6	15,2	3,7	7,5	100
50-54	75,3	13,2	3,3	8,3	100
55-59	77,9	12,5	2,9	6,7	100
60-64	80,1	10,2	2,7	7,0	100
65-69	83,4	7,4	2,0	7,2	100
70-74	84,3	5,5	2,1	8,1	100
75+	81,8	7,8	-	10,4	100

Kaynak: (TÜİK, 2014a) Hayati İstatistikler/Evlenme İstatistikleri (Verilerden derlenmiştir)

1.3 İlk Evlilik Yaşında Zaman İçinde Gözlenen Değişimler

Evlilik tercihleri ile ilgili incelemede dikkate alınması gereken önemli bir diğer konu da Türkiye’de ilk evlenme yaşında zaman içinde gözlenen değişimdir. İlk evlenme yaşında yaşanan değişimin sosyolojik olduğu kadar demografik sonuçları da bulunmaktadır. Türkiye’de doğurganlık çağı sonuna değin kadınların önemli bir bölümünün evlendiği ve bu dönem boyunca da evli kaldığı düşünüldüğünde özellikle kadınların ilk evlilik yaşı ile doğurganlık seviyeleri ve örüntüleri arasında yakın bir ilişki bulunduğu anlaşılır.

Şekil 5. İlgili yılda ilk resmi evliliğini yapmış kişilerin ortalama ilk evlenme yaşları (%)

Kaynak: (TÜİK, 2013a; 2014a)

Türkiye’de kentleşmenin artması, eğitimin yaygınlaşması ve eğitim süresinin uzaması gibi toplumsal nedenlere dayalı olarak bireylerin evlilik kurumuna girme yaşlarını zaman içinde öteledikleri bilinmektedir (Koç, Eryurt, Adalı & Seçkiner, 2010). Şekil 5; evliliklerin ötelenmesi sürecinin 2000’li yılların başından günümüze ne şekilde işlediğini göstermektedir. Bu tabloda sunulan ölçüt, ortalama ilk evlenme yaşı, belirli bir yıl içinde ilk kez evlenen bireylerin ortalama evlenme yaşını vermektedir. Resmi evliliklerin dikkate alındığı Şekil 5’de; erkekler için 2001 yılında 25,5 olan ortalama ilk evlenme yaşı, 2013 yılında 26,8’e yükselmiştir. Benzer şekilde kadınların ortalama ilk evlenme yaşı da aynı dönem içinde 22,2’den 23,6’ya çıkmıştır. Bu durumda son on yıllık dönem içinde ortalama ilk evlenme yaşlarının erkekler için 1,3 yıl ve kadınlar içinde 1,4 yıl ötelendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, erkek ve kadınların ortalama ilk evlenme yaşları arasındaki yaklaşık 3,2 yıllık fark bu dönem içinde neredeyse sabit kalmıştır.

Tablo 4, Türkiye’de ortalama ilk evlenme yaşlarında bölgesel farklılaşmadaki güncel durumu göstermektedir. Buna göre; ortalama evlenme yaşının erkekler ve kadınlar için en yüksek olduğu bölge İstanbul bölgesi iken en düşük olduğu bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir. İstanbul bölgesinde erkekler ortalama 27,7, kadınlar da 24,8 yaşlarında evlenirken, Güneydoğu Anadolu bölgesinde erkekler ortalama 25,8 ve kadınlar 22,7 yaşında evleniyor gözükmektedirler.

Erkekler ve kadınlar arasında ortalama ilk evlenme yaş farkının en düşük olduğu bölge 2,9 yıl ile İstanbul bölgesidir. Bu fark Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde 4,1 yıla değin çıkmaktadır. Türkiye geneli göz önüne alındığında bu fark 3,2 yıldır.

Tablo 4. Bölgelere göre ortalama ilk evlenme yaşı (%), 2013

Bölgeler	Ortalama ilk evlenme yaşı		
	Erkek	Kadın	E/K Yaş Farkı
İstanbul	27,7	24,8	2,9
Batı Marmara	26,8	23,5	3,3
Ege	26,9	23,7	3,2
Doğu Marmara	27,1	23,9	3,2
Batı Anadolu	26,6	23,8	2,8
Akdeniz	26,9	23,6	3,3
Orta Anadolu	25,8	22,3	3,5
Batı Karadeniz	26,1	23,2	2,9
Doğu Karadeniz	27,5	24,0	3,5
Kuzeydoğu Anadolu	26,3	22,2	4,1
Ortadoğu Anadolu	26,4	23,0	3,4
Güneydoğu Anadolu	25,8	22,7	3,1
Türkiye Ortalaması	26,8	23,6	3,2

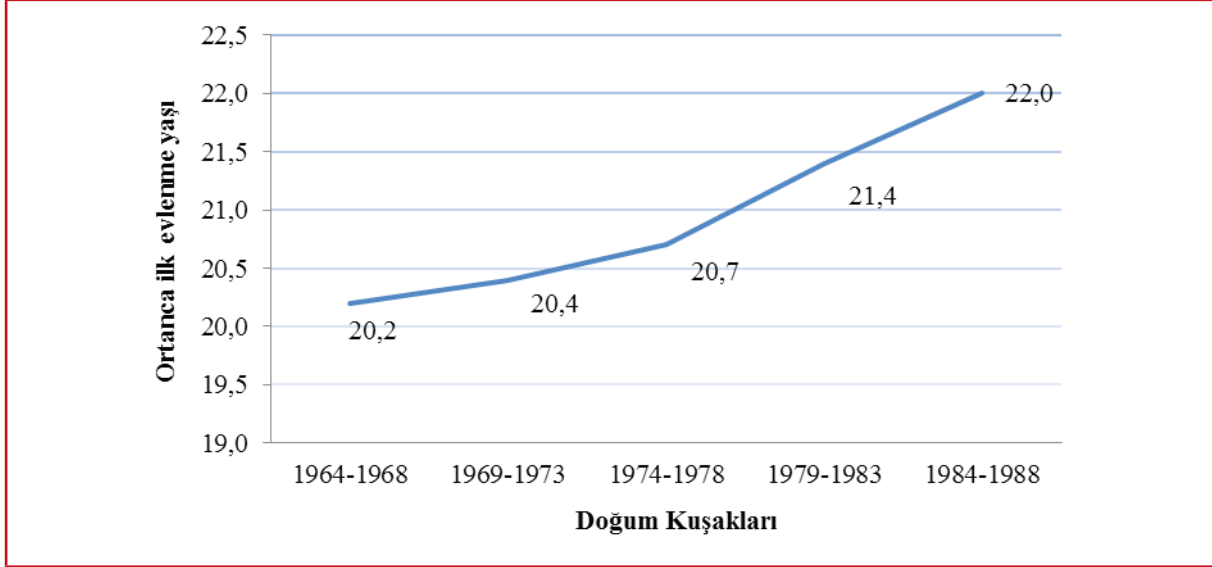
Kaynak: (TÜİK, 2013a; 2014a)

Çalışmanın bu bölümüne değin ilk evlenme yaşına ilişkin sunulan veriler, resmi evlenmelere göre olan durumu yansıtmaktadır. İlk evlenme yaşını ve değişimini daha net bir şekilde ortaya koyabilmesi için resmi evlenmeler dışında gerçekleşen diğer evlenmeleri de kapsayan araştırma verileri de göz önüne alınmalıdır.

İlk evlenme yaşında zaman içinde meydana gelen değişimi görmek için kullanılan bir diğer ölçüt de “ortanca ilk evlenme yaşı” ölçütüdür. Ortanca ilk evlenme yaşı; ilgili yaş grubundaki kadınların yarısının belirtilen yaştan daha önce ilk evliliklerini gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

Şekil 6, 2013 yılında Türkiye genelinde yapılan “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının” bulguları kullanılarak hazırlanmıştır. TNSA 2013’ün verilerine göre, Türkiye’de 1960’lı yılların ortasında doğan kuşaklardan itibaren ortanca ilk evlenme yaşı artış göstermektedir. Ortanca ilk evlenme yaşı 1964-1968 yılları arasında doğan kadınlarda 20,2 iken 1984-1988 yılları arası doğan kadınlarda 22,0’dır. Bu durum 1960’lı yıllardan günümüze yaklaştıkça her yeni doğum kuşağındaki kadınların ilk evliliklerini daha ileri yaşlarda yaptıklarını göstermektedir.

Şekil 6. Doğum kuşaklarına göre 15-49 yaş arası kadınların ortanca ilk evlenme yaşları (%)

Kaynak: (HÜNEE, 2014a)

Türkiye’de evlilik tercihlerinde etkili olabilecek bir diğer husus da bireylerin toplumdaki erkek ve kadınlar için “ideal” olarak gördükleri ilk evlenme yaşıdır. Bu hususta ülkemizdeki bireylerin ne düşündüğü çeşitli araştırmaların verisinden elde edilebilmektedir. Örneğin; TAYA 2011’den Türkiye’deki bireylerin ideal olarak gördükleri ilk evlenme yaşlarının incelenmesi mümkündür.

Tablo 5. Cinsiyete göre beyan edilen “ideal evlenme yaşları” (%)

	Erkek için ideal evlenme yaşı		Kadın için ideal evlenme yaşı	
	Cevaplayan: Erkek	Cevaplayan: Kadın	Cevaplayan: Erkek	Cevaplayan: Kadın
19 yaş altı	2,7	0,8	13,4	7,2
20-24	31,8	22,5	56,7	52,7
25-29	48,7	51,0	27,6	36,6
30-34	15,3	23,1	2,1	3,4
35-39	1,4	2,4	0,1	0,2
	100	100	100	100

Kaynak: (ASPB, 2014b)

Tablo 5’de Türkiye genelinde erkek ve kadın cevaplayanların; erkekler ve kadınlar için uygun (ideal) gördükleri evlenme yaşları verilmektedir. Erkek için en yüksek oranda ideal görülen evlenme yaşı, hem erkek hem de kadın cevaplayanlar tarafından “25-29 yaşları arası” olarak beyan edilmiştir. Kadınlar için ise en uygun evlenme yaşı “20-24 yaşları arası” olarak ifade edilmiştir; erkek cevaplayanların yaklaşık %60’ı, kadın cevaplayanların yaklaşık yarısı bu yaş grubunu tercih etmişlerdir. 25-29 yaşları arasının kadınlar için uygun evlenme yaşı olduğunu söyleyen erkek cevaplayanların oranı yaklaşık %28 ve kadın cevaplayanların oranı da yaklaşık %37’dir. 30 yaş sonrası, hem erkek hem de kadın cevaplayanlar tarafından, kadınlar için uygun evlenme yaşı olarak görülmektedir.

Erkek cevaplayanların yaklaşık %13’ü ve kadın cevaplayanların yaklaşık %7’si kadınları için “19 yaş ve altını” uygun evlenme yaşı görmektedir. Dolayısı Türkiye’de erken evliliklere, erkeklerin kadınlara nazaran daha olumlu bir bakışı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kadınların erken evlenmesini ideal olarak gören bu yaklaşımın toplumumuzda çok yaygın olduğu da söylenemez. 19 yaşından önce evlenme hem erkek hem de kadın katılımcılar tarafından erkekler için uygun evlenme yaşı olarak değerlendirilmemektedir (Tablo 5).

Türkiye genelinde 2010 yılında 18 yaş ve üzeri 6.035 katılımcı ile gerçekleştirilen “Aile Değerleri Araştırması 2010” sonuçlarına göre de ortalama “ideal” evlenme yaşı erkekler için 26,1 kadınlar için 23,1 olarak beyan edilmiştir (ASAGEM, 2010). Bunun dışında erkeklerin ve kadınların büyük çoğunluğu (sırasıyla %43,4 ve %36,2) 24-26 yaş grubunu evlenmek için ideal yaşlar olarak ifade etmişlerdir.

1.4 Boşanma ve Yeniden Evlenmeler

Türkiye’de aile ve evlilik kurumuyla ilgili son yıllarda kamuoyunun, akademik çevrelerin ve politika yapımcıların gündemini meşgul eden konulardan birisi de evliliklerin boşanma ile sona ermesidir. Boşanma, erkek ile kadının evliliklerini yeni bir evlenme yapacak şekilde hukuki bir kararla tamamen sona erdirmesidir. Aslında boşanma ülkemizde zaman içinde giderek artış göstermesine rağmen son yıllara kadar önemli bir sorun olarak algılanmamıştır. Ancak boşanmanın yaygınlaşması ve bu olayın boşanan çiftler ve aileleri üzerindeki olumsuz etkilerinin daha görünür hale gelmesi neticesinde boşanma giderek gündemde daha çok yer alan bir konu haline gelmiştir. Bu duruma paralel olarak boşanmalar ve genellikle bunun sonucunda ortaya çıkan tek ebeveynli ailelerle ilgi yapılan araştırmaların sayısı da artmaktadır (ASAGEM, 2009 ve 2011).

2001 ve 2013 döneminde gerçekleşen evlenme ve boşanmalara baktığımızda (Tablo 6) özellikle 2008 yılından sonra evliliklerin sayısal olarak azaldığını, buna karşın boşanmaların ise sayısal olarak arttığını görüyoruz. 2008-2013 arası 5 yıllık dönemde evliliklerdeki azalma sayısal olarak 41.835 iken boşanmalardaki artış 25.632’dir. Bu durum kendisini Kaba Evlenme Hızı (KEH) ve Kaba Boşanma Hızı (KBH) göstergelerindeki değişimde de göstermektedir. Bu dönemde KEH %9’lardan %7,9’a düşerken, KBH %1,4’den %1,65’e yükselmiştir.

Tablo 6. Evlenme ve boşanma sayıları ile kaba evlenme ve boşanma hızları (%)

Yıl	Evlenme	Kaba evlenme hızı	Boşanma	Kaba boşanma hızı
2001	544.322	8,36	91.994	1,41
2002	510.155	7,73	95.323	1,44
2003	565.468	8,46	92.637	1,39
2004	615.357	9,09	91.022	1,34
2005	641.241	9,35	95.895	1,40
2006	636.121	9,17	93.489	1,35
2007	638.311	9,09	94.219	1,34
2008	641.973	9,03	99.663	1,40
2009	591.742	8,21	114.162	1,58
2010	582.715	7,98	118.568	1,62
2011	592.775	8,02	120.117	1,62
2012	603.751	8,03	123.325	1,64
2013	600.138	7,89	125.305	1,65

Kaynak: (TUIK, 2014a)

Evlenme ve boşanmalar bölgesel anlamda farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları KEH ve KBH göstergeleri üzerinden inceleyebiliriz. KEH; bir yıl içinde resmi kayıtlara geçen evlenmelerin o yılın ortalama genel nüfusuna (yıl ortası genel nüfusuna) oranı ile hesaplanır. KBH da benzer şekilde bir yıl içinde gerçekleşen boşanmaların o yılın ortalama genel nüfusuna (yıl ortası nüfusuna) oranlanması ile bulunur. Bu iki gösterge yüzde ya da binde oranı olarak gösterilir (Üner, 1972).

Tablo 7’de görüleceği üzere 2013 yılı itibarıyla, KEH’nin en yüksek olduğu bölgeler; Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu Bölgeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (sırasıyla, %8,6; %8,5 ve %8,5). KEH, Batı Marmara bölgesinde en düşük düzeydedir (%6,8). Boşanmalarda ise KBH’nin en yüksek olduğu bölge olarak Ege Bölgesi karşımıza çıkmaktadır (%2,3). Bununla birlikte boşanmaların en seyrek gerçekleştiği bölgeler Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleridir (sırasıyla, %0,7; %0,6 ve %0,6)

Tablo 7. Bölgelere göre 2013 yılında kaba evlenme hızı ve kaba boşanma hızı (%)

Bölgeler	Kaba evlenme hızı	Kaba boşanma hızı
İstanbul	7,94	1,93
Batı Marmara	6,86	1,78
Ege	7,74	2,25
Doğu Marmara	7,57	1,79
Batı Anadolu	7,54	2,08
Akdeniz	8,18	1,89
Orta Anadolu	8,41	1,63
Batı Karadeniz	7,34	1,37
Doğu Karadeniz	6,78	0,98
Kuzeydoğu Anadolu	8,49	0,63
Ortadoğu Anadolu	8,47	0,61
Güneydoğu Anadolu	8,63	0,68
Türkiye	7,89	1,65

Kaynak: (TÜİK, 2014a)

Boşanma hızının son yıllarda hızla artmasına karşın OECD ve Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye’nin günümüzdeki boşanma oranının halen bu ülkelere göre daha düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. OECD ülkelerinde boşanmalar 1970 ve 2009 arası dönemde ikiye katlanmış ve KBH %2,4 olmuştur. Avrupa Birliği ülkelerinde KBH 2007 yılında ortalama %2,7’dir (ASAGEM, 2009). Bununla birlikte gelişmiş ülkeler arasında boşanma hızları anlamında da farklılıklar olduğu dikkate alınmalıdır. Örneğin, OECD ülkeleri arasında ABD, Çek Cumhuriyeti ve Belçika’da boşanma oranları oldukça yüksek iken Şili, İtalya ve Meksika’da bu oranlar daha düşüktür (OECD, 2011).

Boşanmaların bu şekilde yaygınlaştığı toplumlarda boşanmış ebeveynler tarafından büyütülen çocukların oranı da artmaktadır. Ebeveynleri boşanmış çocukların büyüme ve gelişme dönemlerinde ebeveynleri birlikte olan çocuklara göre daha fazla oranda maddi ve maddi olmayan sorunlarla karşılaştıkları gözlenmektedir. OECD ülkelerinde de yapılan bir inceleme, çiftlerin sahip oldukları çocuk sayısı arttıkça boşanma oranlarının daha düşük düzeyde gerçekleştiğini göstermiştir (OECD, 2011).

Türkiye’de boşanmalarda zaman içinde bir artış yaşanmasına karşın bu durum esasen boşanan bireylerin yaşamlarını evlilik kurumu dışında devam ettirmek istedikleri anlamına gelmemektedir. Boşanan bireyler eğer demografik, sosyal ve ekonomik koşulları uygunsa yeniden evlenme yoluna yönelmektedir. Tablo 8; yeniden evlenme olgusunu resmi istatistikler üzerinden inceleme imkânı sunmaktadır. Tabloda 2000-2011 arasında yıllara göre “evlenme”, “yeniden evlenme” ve “boşa-

nılan kişi ile yeniden evlenme” sayıları ile “evlenmeler içinde yeniden evlenmelerin oranı (%)” ve “yeniden evlenmeler içinde boşanılan kişi ile yeniden evlenme oranı (%)” verilmektedir.

Tablo 8. Yıllara göre evlenme, yeniden evlenme, boşanılan kişi ile yeniden evlenmeler

Yıl	Evlenme	Yeniden evlenme	Boşanılan kişi ile yeniden evlenme	Evlenmeler içinde yeniden evlenmelerin oranı	Yeniden evlenmeler içinde boşanılan kişi ile yeniden evlenmelerin oranı
	1	2	3	(2/1)	(3/2)
2000	675.602	70.805	7.562	10,5	10,7
2001	544.322	74.290	7.830	13,6	10,5
2002	510.155	72.451	8.442	14,2	11,7
2003	565.468	70.810	10.407	12,5	14,7
2004	615.357	73.759	11.633	12,0	15,8
2005	641.241	76.722	12.146	12,0	15,8
2006	636.121	81.348	15.584	12,8	19,2
2007	638.311	82.437	14.399	12,9	17,5
2008	641.973	82.747	13.120	12,9	15,9
2009	591.742	85.345	14.879	14,4	17,4
2010	582.715	88.214	14.128	15,1	16,0
2011	603.751	93.178	15.528	15,4	16,7

Kaynak: (Beşpınar, 2014)

Buna göre; 2000 yılından günümüze evlenmelerde sayısal anlamda belirgin bir artma ya da azalma eğilimi görülmemesine karşın “yeniden evlenme” ve “boşanılan kişi ile yeniden evlenme” sayılarının her geçen yıl artış gösterdiği gözlenmektedir. 2000 yılında “yeniden evlenme” sayısı 70.805 iken 2011 yılında yaklaşık %30 artış göstererek 93.178’e çıkmıştır. “Boşanılan kişi ile yeniden evlenme sayısı ise 2000 yılında 7.562’den neredeyse iki kat artış göstererek 2011 yılında 15.528 sayısına ulaşmıştır.

Yıl içinde gerçekleşen evlenme sayılarına bağlı olarak “yeniden evlenme” ve “boşanılan kişi ile yeniden evlenme” oranları değişim göstermektedir. Bununla birlikte, her yıl gerçekleşen evliliklerin yaklaşık %10-15’lik bölümünün yeniden evlenen kişilerce gerçekleştirildiği ve bu şekildeki evliliklerinde yaklaşık 6’da birinin daha önce boşanılmış kişiyle yeniden evlenilmesiyle gerçekleşen evlilikler olduğu anlaşılmaktadır.

TNSA 2008 verisinden yapılan diğer bir çalışmaya göre; Türkiye’de ilk evliliği sonlanmış 15-49 yaş arası kadınların yaklaşık üçte birinin (%35,3) ikinci kez evlendiği tespit edilmiştir. İkinci evliliği sonlanmış kadınların ise %44,1’i üçüncü kez evlenmiştir. Evliliği sonlanan kadınlar arasında en sık oranda yeniden evlenenler, eşi ölmüş olanlardan ziyade, boşanma neticesinde evliliği sonlanmış olan kadınlardır (Yüksel-Kaptanoğlu, Ali Eryurt & Koç, 2012).

1.5 Evlilik Tercihlerinin Sosyo-Kültürel Boyutu

Evlilik bireylerin yaşam seyri içindeki en önemli dönüm noktalarından birisidir. Türkiye gibi güçlü aile bağlarının olduğu ve evliliğin çok yaygın olduğu toplumlarda, sosyo-kültürel bağlamlarda toplumsal değer ve normların evlilik tercihleri ve pratikleri üzerinde çok önemli etkileri olmaktadır. Bu bağlamda evlilik tercihleri incelemesinde dikkate alınacak önemli hususlardan biri bireylerin evlenmeyi düşündükleri kişilerde aradıkları sosyal özelliklerdir.

2011 yılında ülke çapında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması, Türkiye’de erkeklerin ve kadınların eş tercihlerinde önemsedikleri sosyal özelliklerin ne olduğunu sergilemektedir (Tablo 9). Buna göre erkekler için eş tercihlerinde önemsenen özelliklerin başında “evlenecekleri kişinin ilk kez evlenecek olması” (%84,7) gelmektedir. “Aile yapılarının benzer olması” (%75,3) ve “kadının dindar olması” (%75,3) ikinci ve üçüncü sırada önemsenen sosyal özelliklerdir. Kadınlar açısından ise evlenecekleri kişinin “bir işinin olması” (%91,7) eş tercihinde aranan en önemli özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu tercih sırasıyla, “ilk kez evlenecek olması” (%83,4) ve “aile yapılarının benzer olması” (%81,5) izlemektedir.

Tablo 9’a göre gerek erkekler ve gerekse kadınlar açısından evlenecekleri kişinin kendileriyle aynı “memleketten”, “sosyal çevreden” veya “etnik kökenden” olması diğer sosyal özelliklere göre daha az önemsenen unsurlardır.

Tablo 9. Cinsiyete göre evlenilecek kişide aranan özellikler; sayılan özellikleri önemli bulanların oranı (%)

	Erkek	Kadın
İyi eğitilmiş olması	58,5	67,5
Yüksek gelir sahibi olması	29,3	44,8
Bir işinin olması	52,7	91,7
Çalışma saatlerinin az olması	46,3	53,9
İlk kez evlenecek olması	84,7	83,4
Aile yapılarının benzer olması	75,3	81,5
Dindar olması	75,3	79,3
Aynı mezhepten olması	57,6	67,8
Aynı memleketten/hemşeri olması	36,1	41,2
Aynı sosyal çevreden olması	47,2	53,0
Aynı etnik kökenden olması	49,3	56,4

Kaynak: (ASPB, 2014a)

Evlilik tercihlerinin sosyo-kültürel boyutunu incelerken, ülke genelinde bireylerin evlenirken uyguladıkları evlilik pratiklerini dikkate almak gerekmektedir. TAYA 2011 araştırma verisi, toplumda bu pratiklerin takip edilme durumunun zaman içinde ne şekilde değiştiğine dair bilgi verebilmektedir.

Tablo 10. Evlilik dönemine göre ilk evlilik kararının nasıl alındığı (%)

Evlilik Dönemi	Kendi seçimim, ailemin rızasıyla	Kendi kararım, ailemin rızası dışında	Görücü usulüyle, benim kararım	Görücü usulüyle, benim görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla	Kaçma, kaçırılma	Diğer	Toplam
1980 öncesi	27,4	2,4	47,6	17,5	4,7	0,4	100
1981-90	35,2	2,9	47,9	8,9	4,5	0,6	100
1991-00	45,1	2,6	42,7	5,0	4,3	0,3	100
2001-11	57,8	3,8	32,1	1,9	4,1	0,4	100
2001-05	53,2	3,5	35,5	2,8	4,7	0,4	100
2006-11	61,9	4,0	29,0	1,2	3,5	0,3	100

Kaynak: (ASPB, 2014b), (TAYA 2011 verisinden derlenmiştir)

Türkiye’de evlilik tercihlerinde zaman içinde yaşanan değişimlere bakıldığında ilk önce göze çarpan husus, evlilik kararının alınması sürecinde yıllar içinde yaşanan değişimin yönüdür. Buna göre, bireylerin evlenme kararlarının alınmasında “görücü usulü” yöntemi yerini giderek bireylerin kendi seçimlerinin belirleyici olduğu diğer yöntemlere bırakmaktadır. Tablo 10’da görüleceği üzere görücü usulü ile evlenenlerin oranı 1981-90 evlilik kuşağında yaklaşık %57 iken 2001-2011 evlilik kuşağında %34’e düşmüştür. Buna karşın, “kendi kararım” evlendim diyenlerin oranı aynı dönemde yaklaşık %38’den %62’ye çıkmıştır. İster görücü usulüyle olsun, ister kendi seçimiyle olsun kendi kararı doğrultusunda evlenenlerin oranı 2001-2011 evlilik kuşağında %95’e ulaşmıştır. Görücü usulüyle, kendi görüşü sorulmadan, ailesinin kararı ile evlenmek durumunda kalanların oranı 2001-2011 dönemi için yaklaşık %2’dir. 1981-1990 dönemi ile kıyaslandığında 4,5 kat azalma söz konusu olduğu söylenebilir. Evlilik kararının alınmasında, evlenecek olan bireyin belirleyiciliğinin öne çıkması eğilimi evlenecek kişilerin eşlerini bulma şekillerinde yaşanan değişimle de kendisini göstermektedir (Tablo 11).

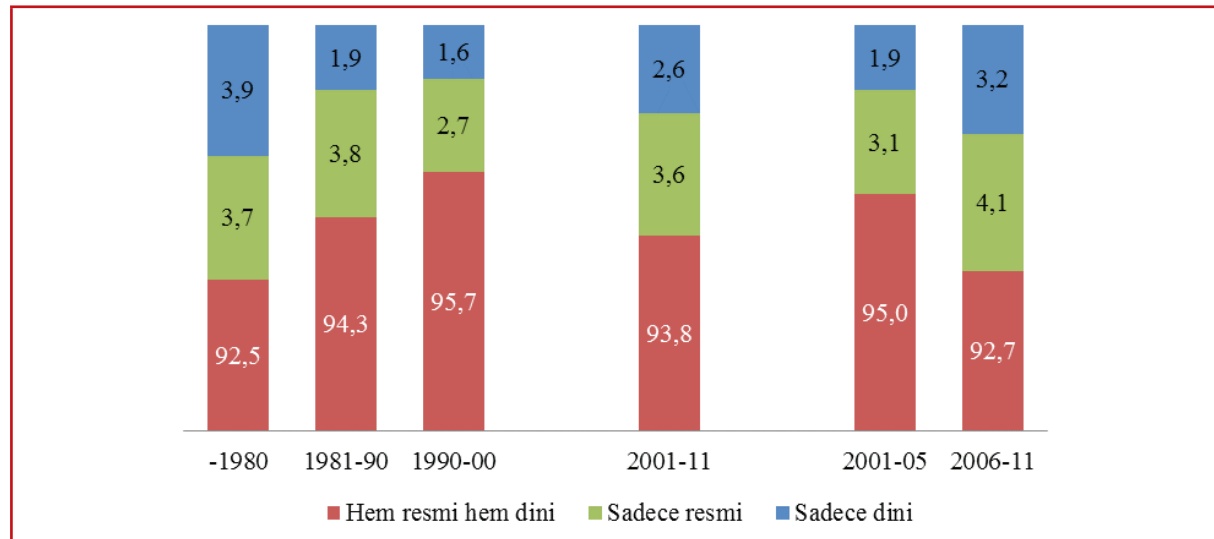
Tablo 11. Evlilik dönemine göre ilk evlilikte eş ile tanışma şekli (%)

Evlilik yılı	Aile, akraba çevresi	Komşu ve mahalle çevresi	Okul, dersane, kurs çevresi	İş çevresi	Arkadaş çevresi	Diğer	Toplam
1980 öncesi	39,7	49,2	2,2	2,3	3,9	2,8	100
1981-90	44,0	41,0	2,3	3,4	6,0	3,2	100
1991-00	39,7	37,4	4,4	7,0	8,8	2,7	100
2001-11	35,7	26,7	8,4	11,7	13,7	3,4	100
2001-05	38,5	29,1	6,5	10,3	12,1	4,1	100
2006-11	33,2	24,7	10,0	12,8	15,1	2,8	100

Kaynak: (ASPB, 2014b), (TAYA 2011 verisinden derlenmiştir)

Yıllar içinde eşiyile “komşu ve mahalle çevresi” yoluyla tanışanların oranı azalırken “okul, dersane, kurs çevresi”, “iş çevresi” ve “arkadaş çevresi” yoluyla tanışanların oranları artmaktadır. Eşiyile “aile, akraba çevresi” ile tanışanların oranı son on yıl zarfında bir miktar azalmış olsa da bu kategoride esasen önemli düzeyde bir değişim gözlenmemektedir. Bu durum, bireylerin en yakın çevreleri olan aile ve akraba üyelerinin evlilik tercihleri üzerinde halen etkili olduğunu göstermektedir. İnternet ve evlilik ajansı gibi araçlarla tanıştığı kişilerle evlenenlerin oranı halen oldukça düşüktür.

Şekil 7. Evlilik yılına göre ilk evliliklerde yapılan nikâh türü (%)

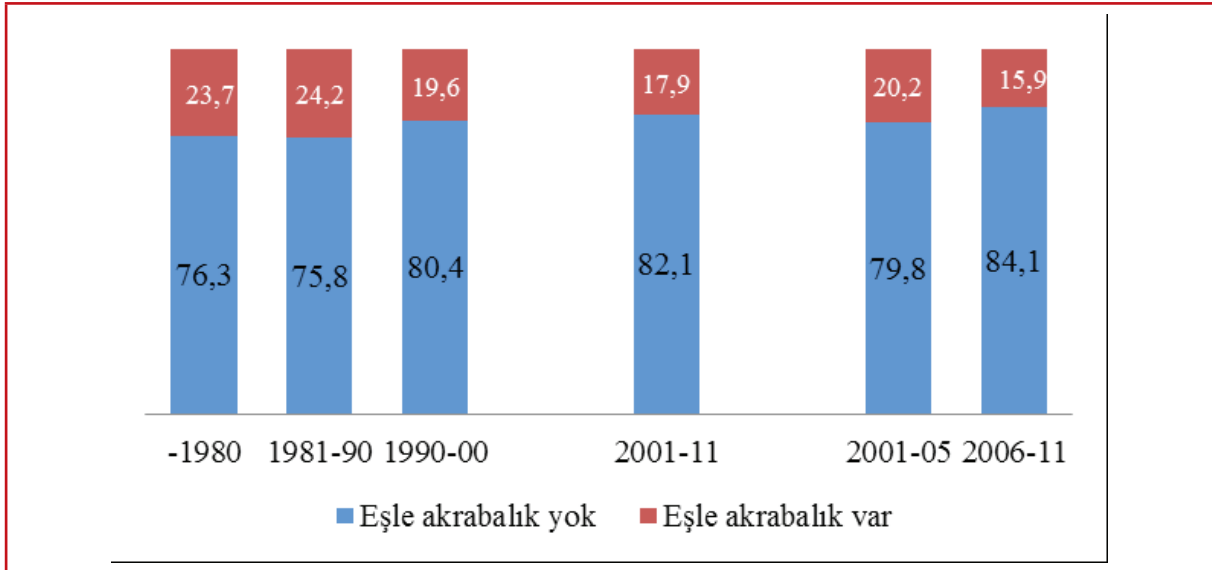
Kaynak: (ASPB, 2014b), (TAYA 2011 verisinden derlenmiştir)

Türkiye’de evlilik tercihleri ele alınırken, dikkat edilmesi gereken önemli bir konu da evliliğin gerçekleştirildiği nikâhın türüdür. Kamuoyunda “imam nikâhı” ya da “dini nikâh” olarak bilinen nikâhın hukuki geçerliliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’de evlenen her 10 bireyden en az 9’unun resmi nikâh yanı sıra dini nikâh kıyılması suretiyle de evlenmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır (Şekil 7).

Sadece resmi nikâh ile evlenen kişilerin oranı yıllar içinde önemli bir değişim göstermemektedir. Sadece dini nikâh ile evlenen birey oranı 2006-2011 döneminde önceki dönemlere göre artmış gibi görünmektedir. Bu durumun nedeni, yasal olmamasına karşın, kimi zaman dini nikâhın resmi nikâhtan önce kıyılıyor olması olabilir. Diğer bir deyişle, 2006-2011 döneminde gözlenen %3,2’lik “sadece dini nikâh” ile evlenen bireylerin belirli bir bölümünün ilerleyen dönemde resmi nikâh da kıyacak olan kişilerden oluşması muhtemeldir. Genel olarak Şekil 7’den çıkarılacak sonuç; esasen evlenirken kıyılacak nikâh türü konusunda Türkiye’de uzun zamandır oturmuş bir normun olduğudur.

Günümüzde Türkiye’de yapılan araştırmalar, akrabalara güvenin önemli oranda devam ettiğini göstermektedir (ASAGEM, 2010). Öyle ki bu akrabalara güven düzeyi hem kırsal hem de kentsel alanlarda bezer şekilde yüksek bir düzeydedir. Akrabalarla olan bu yakınlık Türkiye’de geleneksel toplum yapısının daha baskın olduğu kırsal alanlarda veya toplumsal kesimlerde evliliklerin bir bölümünün yakın veya uzak akrabalar arasında gerçekleşmesi derecesindedir. Şekil 8’de evlilik kuşaklarına göre ilk evliliklerinde eşyle arasında akrabalığı olanların oranı verilmektedir. Buna göre, özellikle 1990’lı yıllardan günümüze akraba evliliklerinin bir miktar azalmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu azalma eğilimiyle birlikte; 2006-2011 döneminde gerçekleşen yaklaşık her 6 ilk evlilikten birinde eşlerin akraba olmaları söz konusudur.

Şekil 8. Evlilik yılına göre ilk evliliklerde eşle akrabalık durumu (%)

Kaynak: (ASPB, 2014b), (TAYA 2011 verisinden derlenmiştir)

Tablo 12’de, gerçekleşen akraba evliliklerinin kompozisyonu dikkate alınmıştır. Akraba evliliği yapan kişilerin baba ya da anne tarafından hangi akrabalarla evlendikleri evlilik yılına göre gösterilmektedir. İlk olarak akraba evliliklerinin yaklaşık %62’sinin baba tarafından akrabalarla, %38’inin da anne tarafından akrabalarla yapıldığı ve bu dağılımın yıllar içinde önemli bir değişim göstermediği görülmektedir. İkinci olarak; akraba evliliklerinin yarısından biraz fazlasının birinci derece akrabalar olan; “amcaoğlu/amcakızı”, “halaoğlu/halakızı”, “dayıoğlu/dayıkızı” ve “teyze oğlu/teyzekızı” yapıldığı yarısından biraz azının da ikinci derecedeki diğer akrabalarla gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu örüntü de yıllar içinde önemli değişim göstermemektedir.

Tablo 12. Evlilik yılına göre ilk eşi ile akraba olanların akrabalık derecesi (%)

Evlilik yılı	Baba tarafından akrabalar				Anne tarafından akrabalar				
	Amca oğlu/ amca kızı	Hala oğlu/ hala kızı	Baba tarafından diğer akraba	Toplam	Dayı oğlu/ dayı kızı	Teyze oğlu/ teyze kızı	Anne tarafından diğer akraba	Toplam	Toplam
1980 öncesi	22,1	11,0	28,8	61,9	12,3	9,3	16,5	38,1	100
1981-90	18,8	12,3	25,6	56,7	13,3	15,5	14,6	43,3	100
1991-00	16,2	13,4	26,9	56,5	11,0	11,7	20,8	43,5	100
2001-11	14,7	11,1	33,0	58,8	9,9	12,6	18,8	41,2	100
2001-05	12,9	11,1	32,7	56,7	12,3	13,9	17,0	43,3	100
2006-11	16,7	11,0	33,2	60,9	7,2	11,1	20,7	39,1	100

Kaynak: (ASPB, 2014b), TAYA 2011 verisinden derlenmiştir.

Evlilik kararı alındıktan sonra evliliğin gerçekleşmesine değin geçen süre birbirini takip eden çeşitli aşamaların yaşandığı bir süreçtir. Bu süreç boyunca; hem evlilik kararını almış olan çift hem de bu çiftin aileleri çeşitli vesilelerle bir araya gelerek birbirlerini tanıma fırsatı bulurlar. Bu dönem tarafların karşılıklı olarak birbirlerine maddi ve maddi olmayan talep ve beklentilerini ilettikleri; adeta açık veya örtük şekilde “pazarlık” yaptıkları bir dönemdir. Bu süreç zarfında karşılıklı olarak anlaşma sağlandığı ölçüde bir sonraki aşamaya geçilerek evlenmeye doğru ilerleme kat edilir. Her bir aşamanın geçilmiş olması bu durumu ifade eden bir tören ile kutlanır. Dolayısıyla, evlilik esasen bir sürecin tamamlanması şeklinde gerçekleşmektedir.

Tablo 13’de görüleceği üzere evlenme sürecinin aşamalarını gösteren belli başlı törenler; “söz kesme, kız isteme”, “nişan”, “kına gecesi”, “düğün”, “resmi nikâh merasimi” ve “dini nikâh merasimi” törenleridir. Türkiye’de bu törenlerin takip edilme durumuna baktığımızda; evlenen bireylerin önemli bir bölümünün her dönemde bu törenleri yerine getirerek evlendikleri görülmektedir. Her bir töreni gerçekleştirdiğini söyleyenlerin oranı en az %80 dolayındadır. Düğün töreni bu törenler arasında en yüksek oranda gerçekleştirilen tören olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 13. Evlilik dönemine göre ilk evlilikte yapılan törenler (%)

Evlilik dönemi	Söz kesme, kız isteme	Nişan	Kına gecesi	Düğün	Resmi nikâh merasimi	Dini nikâh merasimi
1980 öncesi	82,5	70,7	77,6	85,6	79,8	84,5
1981-90	87,7	81,1	83,9	88,3	84,5	84,5
1991-00	90,5	84,3	87,9	90,7	84,8	84,6
2001-11	89,5	84,3	89,2	91,8	84,6	85,1
2001-05	88,6	82,0	88,2	92,0	84,2	85,0
2006-11	90,4	86,4	90,0	91,7	84,9	85,2

Kaynak: (ASPB, 2014b), (TAYA 2011 verisinden derlenmiştir)

1980 öncesi ve sonrası dönemleri kıyasladığımızda, günümüze yaklaştıkça bu törenleri gerçekleştirerek evlenen birey oranının belirli bir oranda arttığı görülmektedir. Bu artış, birkaç faktörden dolayı ortaya çıkmış olabilir. Zaman içinde toplumda refah seviyesinin yükselmesi törenlerin gerçekleştirilme imkânını artırıyor olabilir. Günümüze yaklaştıkça eşini aile, akraba çevresi ile yakın çevresi dışında bulan kişilerin oranı artmaktadır. Bu değişim nedeniyle ailelerin birbiri ile tanışma ve yakınlaşma ihtiyacı geçmişe göre daha fazla kendisini hissettirmekte olduğundan törenlere

yüklenen anlam ve önem artıyor olabilir. Bu ve benzeri önermelerin ne düzeyde geçerli olduklarının anlaşılması için daha ileri düzey inceleme ve araştırmalara gereksinim duyulduğu açıktır.

Evliliklerdeki sosyo-kültürel tercihlerin zaman içindeki farklılaşması toplumsal değişimin yönü hakkında bilgi sağlar. Bu farklılaşmalar kimi zaman beklenmedik ani dönüşümler şeklinde yaşanabilir. Örneğin; 1980’li yılların sonunda Sovyetler Birliği ve Doğu Blokunun dağılmasıyla birlikte rejim ve sistem değişikliği yaşayan ülkelerde sosyo-kültürel tercihlerdeki farklılaşma çok hızlı bir şekilde yaşanmıştır. Bu tarihten günümüze ülkelerle ilgili yapılan sosyolojik ve nüfusbilim çalışmaları, tercihlerdeki bu farklılaşmaların aile ve evlilik dinamiklerini ne şekilde etkilediğini sergilemektedir.

Çalışmamızda incelediğimiz evlilik pratiklerindeki sosyo-kültürel tercihlerin farklılaşması süreci Türkiye özelinde ani kopuşlardan ziyade zaman içinde süreklilik gösteren süreçlerin varlığına işaret etmektedir. Aynı zamanda akraba evlilikleri ve evlilik törenlerinde görüldüğü gibi zaman içinde değişimin gözlenmediği tercihler de söz konusudur.

Evliliklerdeki sosyo-kültürel tercihlerin çeşitli sosyal kesimlerdeki karşılıklarının ne olduğunun gözlenmesi de Türkiye’deki evlilik tercihlerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Bu amaçla başvurabileceğimiz Türkiye’deki bir diğer kaynak TNSA verileridir. Tablo 14, TNSA 2008’de 15-49 yaşları arasında olup evlenmiş olan kadınlara ilişkin bazı sosyo-kültürel göstergeleri coğrafi bölge, yerleşim yeri ve hane halkı refah düzeyi bazında vermektedir.

Tablo 14. 15-49 yaş arası evlenmiş kadınların evliliklerine ilişkin bazı göstergeler (%)

	Sadece imam nikâhı ile evlenen kadınlar	Akraba evliliği yapan kadınlar	Başlık parası alınarak evlenen kadınlar	Aileler tarafından kararlaştırılan evlilikler
Bölge				
Batı	1,4	17,8	9,4	43,1
Güney	2,7	29,9	7,7	56,8
Orta	2,0	23,6	11,2	59,5
Kuzey	2,5	19,7	14,7	48,6
Doğu	11,0	40,1	39,4	66,2
Yerleşim Yeri				
Kent	2,3	22,1	11,9	49,1
Kır	6,3	30,5	23,0	62,2
Hanehalkı Refahı				
En düşük	10,0	38,7	34,6	63,3
Düşük	4,5	28,9	20,9	64,1
Orta	2,4	25,3	13,7	56,1
Yüksek	1,0	20,7	7,4	50,3
En Yüksek	0,6	12,1	3,0	32,7
Türkiye	3,3	24,1	14,6	52,3

Kaynak: (HÜNEE, 2010)

Tablo 14’te sunulan veriler yorumlanırken aslında bu tablonun 15-49 yaşları arasındaki tüm evlenmiş kadınların deneyimlerini yansıttığı ve bundan dolayı da farklı kuşaklardan kadınların tecrübelerini bir arada verdiği dikkate alınmalıdır. Dolayısı ile bu tabloda bahsi geçen evlilik pratiklerinin bütünüyle Türkiye’deki güncel durumu göstermediği unutulmamalıdır. Bu tabloyu evliliklerini belirtilen çerçevede gerçekleştirmiş 15-49 yaşları arası kadınların “bölge”, “yerleşim yeri” ve “hane halkı refahı” anlamında 2008 yılındaki dağılımları şeklinde okumak doğru bir yaklaşımdır.

Bu çerçevede bölgesel olarak bakıldığında, Doğu bölgesinde sadece imam nikâhı ile gerçekleşmiş evliliklerin Türkiye’nin diğer bölgelerine göre 4 veya 5 kat daha yaygın olduğu görülmektedir. Kır yerleşim alanlarında yaşayan kadınlar arasında sadece imam nikâhı ile evlenmişlerin oranı kent yerleşim alanlarında yaşayan kadınların 2.5 katı daha fazladır. Önemli bir farklılık da hanehalkı refahı değişkeninde gözlenmektedir. Hanehalkı refahı arttıkça sadece imam nikâhı ile evlenen kadın yüzdesi azalmaktadır. En yüksek hanehalkı refahındaki kadınlar arasında bu tür evliliklerin nadir düzeyde (%0,6) olduğu söylenebilir.

TNSA 2008’e göre 15-49 yaş arası evli kadınların dörtte birinin evliliği “akraba evliliği” şeklindedir. Akraba evliliği yapmış olan kadın oranı Doğu bölgesinde %40,1, kır yerleşim yerlerinde %30,5 ve en düşük hane halkı refah düzeyinde yaşayan 15-49 yaşları arası kadınlar arasında ise %38,7 düzeyindedir.

15-49 yaş arası evlenmiş her 7 kadından birisi başlık parası verilmesi suretiyle evlenmiştir. Kadının statüsünün düşüklüğünün ve evliliklerin ekonomik bir alış-veriş yönünün bir göstergesi olarak görülebilecek bu olgu Doğu bölgesinde, kırsal yerleşim alanlarında ve refah seviyesi daha düşük toplumsal kesimler arasında daha yaygındır.

Bir bütün olarak Tablo 14’deki veriler, Türkiye’deki evlilik pratiklerinin sosyo-kültürel boyutu düşünüldüğünde; gelenekselliğin Doğu bölgesinde, kırsal yerleşim alanlarında ve düşük hane halkı refah seviyesinde olan toplumsal kesimlerde daha yaygın olduğunu anlatmaktadır.

TÜRKİYE’DE ERKEN EVLİLİKLER

Çalışmanın bu bölümünde, son yıllarda gerek dünya genelinde gerekse Türkiye’de hararetle tartışılan ve hakkında çeşitli politikaların geliştirilmeye çalışıldığı bir konu olan erken evlilikler konusu işlenecektir.

Erken evlilik olarak bahsedilen terim uluslararası kaynaklarda 2000’li yılların başında “18 yaşından önce evlenen çocukların ve ergenlerin evliliklerini” ifade etmek için kullanılmıştır (UNICEF, 2001a). Bu olgu daha geniş kapsamlı olarak tanımlandığında; “fiziksel, fizyolojik ve psikolojik açılardan evlilik ve çocuk doğurma sorumluluğu taşımaya hazır olmadan ve genellikle 18 yaşından önce gerçekleşen” evlilikler anlaşılmaktadır. (UNICEF, 2007).

Evliliğin erken, normal ya da geç bir yaşta oluşunun görecelik arz ettiği kanısıyla kimi çevrelerce “erken evlilik” terimi sorunlu bir terim olarak görülmektedir. Bu nedenle günümüzde daha ziyade erken evlilik terimi yerine BM gibi uluslararası kuruluşlarca veya uluslararası düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerince, “çocuk evliliği” terimi kullanılmaktadır (UNFPA, 2014; UNICEF 2014). Çocuk evliliği terimi bu alanda savunuculuk yapan sivil toplum kuruluşlarınca da yaygın olarak kullanılmaktadır (Girls Not Brides, 2014).

Çocuk evliliği terimi “çocuk” ve “evlilik” gibi iki olumlu kavramı bir arada kullanıyor olması nedeniyle eleştirilmektedir. Buna göre çocuk evliliği gibi terimler sorunu meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir. Bu terimler dışında aynı olguyu tanımlamak üzere akademik ve savunuculuk çalışmalarında kullanılmakta olan diğer benzer terimler; “çocuk gelinler”, “çocuk yaşta evlilik”, “çocuk yaşta ve zorla evlilik” terimleridir (ICRW, 2010; Uçan Süpürge, 2011; Yüksel-Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012; Yüksel-Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2014).

Bu çalışma kapsamında metin içinde erken evlilik terimi 18 yaş öncesinde gerçekleşen tüm evlilikleri kast etmektedir.

Erken evliliklerin coğrafi ve toplumsal kesimler içindeki yaygınlığının ne olduğunun bilinmesi ve bu olguda zaman içindeki değişimin izlenmesi bu konuya ilişkin politika geliştirilebilmesi açısından çok önemlidir. 2003 yılından beri UNICEF bu konuyu takip etme konusunda veri elde edilme imkânlarına bağlı olarak 5 göstergeye odaklanılmasını önermektedir (UNICEF, 2014):

- 20-49 yaşları arasındaki kadınlar arasında, yaş gruplarına göre 15 ya da 18 yaşına değin evlenenlerin ya da birliktelik yaşayanların oranı
- 15-19 yaşları arasında halen evli ya da birliktelik içinde olanların oranı
- Eşler arası yaş farkı
- Yaş gruplarına göre halen çok eşli evlilik içinde olan kadınların oranı
- İlk kocasının ya da eşinin seçimine doğrudan katılan evlenmiş kadınların oranı

Bu bölümde öncelikle bu ve benzeri göstergeler çerçevesinde erken evlilikler olgusunun Türkiye’de ne boyutta olduğu üzerinde durmaya çalışılmıştır. Ardından çocuk evliliklerinin ardında yatan nedenler, yasal düzenlemeler gibi ilgili konular özetlenmiştir.

2.1 Türkiye’de Erken Evliliklerin Güncel Durumu Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar

Sosyal politika konularının birçoğunda olduğu gibi erken evlilikler alanında da veriye dayalı strateji ve politikaların oluşturulması uygulanan politikaların etkin, verimli ve sonuç alıcı olmasını sağlar. Doğru, güncel ve geçerli veri öncelikle doğru strateji ve politikaların oluşturulması için daha sonra da uygulanan politikaların etkilerini değerlendirebilmek için gereklidir. Türkiye’de çeşitli vesilelerle erken evliliklerin

güncel durumu gündeme geldiğinde, bazı sorunlu değerlendirmelerin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu sorunlara aşağıdaki gibi örnekler verebiliriz.

Türkiye’de erken evliliklerin toplumumuzdaki yaygınlığı günümüzde çeşitli vesilelerle dile getirilmektedir. Kamuoyuna yönelik çalışmalar yapan bazı yazarlar, STK’lar ve Uluslararası kurumların temsilcilerinin açıklamalarında; Türkiye’de erken evliliklerin çok yaygın bir uygulama olduğundan hareketle “her üç gelinden birinin çocuk olduğu” söylenmektedir. Bu yıl 11 Ekim Dünya Kız Çocuğu Günü teması olarak seçilen “çocuk evlilikleri” bağlamında UNFPA Türkiye Temsilcisi Dr. Zahidul Huque’un açıklamalarına dayalı olarak yapılan haberde:

“Türkiye’de 18 yaş altı, ‘çocuk evlilik’ oranı ortalamasının yüzde 28 olduğunu belirtti. Türkiye’de her üç evlilikten birinin çocuk yaşta yapıldığını söyleyen Huque, 2011 yılında 20 bin ailenin, 16 yaşından küçük kızlarını evlendirebilmek için dava açtığının altını çizdi” denilmektedir (Al Jazeraa Türk, 2014).

Dünya Kız Çocukları gününe dair veya kamuoyunda ses getiren olaylara yönelik yazılan gazete makaleleri ve haberlerde de Türkiye’deki erken evliliklerin yaygınlığı üçte bir olarak ifade edilmektedir:

“BM Nüfus Fonu, Türkiye’deki her 3 evlilikten 1’inin ‘çocuk evliliği’ olduğunu belirtiyor”.

“Türkiye’de her üç kız çocuğundan biri 16 yaş altında kendi isteği dışında evlendirilmektedir” (Onanç, 2014).

“Her 3 gelinden 1’i “Kader”Siirt Pervari’de 11’inde gelin edilen, 12’sinde anne olan, 14’ünde av tüfeğiyle vurulmuş halde bulunan Kader Erten’in dramı, çocuk gelinleri bir kez daha gündeme getirdi. Diyanet’ten “İslam bilginlerinin çoğu küçük yaştaki evlilikleri tasvip etmediklerini açıkça belirtiyor” açıklaması geldi” (Aktüel, 2014).

“Sabancı Vakfı’nın desteğiyle çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi konusunda bir proje yürüten dernek üyeleri, en çok çocuk gelinler konusunda sağlıklı istatistiki bilgi bulunmamasından yana dertli. Çünkü TÜİK verileri, resmi rakamları yansıtıyor ancak kayda geçmeyen sayısız vaka var” (Milliyet, 2014a).

Türkiye’de erken evlilik olgusunun yaygınlığının her üç evlilikten biri şeklinde olduğunu söyleyen görüşler esasen farklı veri kaynaklarına ve yöntemlere dayalı hesaplamaların sonuçlarının üçte bir şeklinde özetlenmesiyle ortaya konmaktadır.

Aşağıda alanyazında referans olarak gösterilen bu tür çalışmalara bir örnek sunulmaktadır. Çalışmada kullanılan hesaplama yöntemi şu şekilde aktarılmaktadır¹ (Çakmak, 2009):

*“Türkiye’de çocuk gelin oranının %30 ila %35 arasında seyrettiğini doğrulamak bakımından, Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Türkiye Yürütme Kurulu’na sunulmak üzere, Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği tarafından 2004 yılında hazırlanan ve Türk Ceza Kanunu Kadın Platformu tarafından desteklenen “Türkiye Gölge Raporu”ndaki verilere dikkat çekmek uygun olur. Rapora göre, Türkiye’de resmi nikahı olmayan yani hukuki olarak nikahsızların oranı %7.7 ve sadece dini nikahı olanların oranı %7.4’tür (CEDAW Türkiye Gölge Raporu, 2004). Türkiye’de medeni kanunun öngördüğü şekilde hâkim kararıyla yapılmış olan erken evliliklerin oranı %15.5’tir. Şu halde, **resmi orana, nikahsızlar ile sadece dini nikahı olanların oranı eklendiğinde, Türkiye’deki gerçek çocuk gelin oranına ulaşmak mümkündür. Bu bağlamda, Türkiye’de çocuk gelin oranının en az %30.6 olduğu çıkarımını yapmak doğru olur.”***

Söz konusu çalışmada kullanılan hesaplama yönetimi çeşitli sakıncaları barındırmaktadır. Türkiye’de herhangi bir nikâhı olmadan beraber yaşayanların oranının %7,7 olduğunu gösteren başka bir çalışma bulunmamaktadır. Sadece dini nikâhı olan çiftlerin oranının ise diğer nüfus ve aile araştırmalarının bulguları göz önüne alındığında günümüzde %7,4 olması da mümkün görülmemektedir. Hesaplamaya temel teşkil eden bu verilerin sunulduğu rapor incelendiğinde rapor

1 Vurgular yazara aittir.

içinde sunulan bu verilerin herhangi bir kaynak gösterilmeden kullanıldığı görülmektedir (CEDAW-Türkiye Yürütme Kurulu, 2004). Kapsamı, güncelliği ve güvenilirliği tartışmalı bu verileri yine benzer şekilde kaynağı belirsiz “hâkim kararıyla yapılmış olan erken evliliklerin oranı” ile toplayarak Türkiye’deki erken evlilik yaygınlığının tespit edilebileceği yaklaşımı makul bir yöntem olarak görülmemektedir.

Diğer yandan, bazen araştırma bulgularının sunumları da Türkiye’de çocuk evliliklerinin yaygınlığı konusunda hatalı değerlendirmeler yapmanın diğer bir kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin, 2014 yılında yayınlanan bir çalışmada; TAYA 2006 ve TAYA 2011’deki ilk evlenme yaşına ait bulgularının karşılaştırıldığı aşağıdaki tablo sunulmakta ve bulgular yorumlanmaktadır:

Tablo 15. Cinsiyete göre ilk evlenme yaşı (%)

	2006		2011	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
14 yaş altı	6,5	31,2	0,6	4,1
15-17			5,2	23,9
18-24	58,5	59,5	54,0	59,7
25-29	28,5	7,6	31,6	9,4
30-34	5,1	1,2	6,8	2,0
35-39	1,4	0,5	1,3	0,5
39+	-	-	0,5	0,3

Kaynak: (Beşpınar, 2014: 121)

Bu tablonun yorumu (Beşpınar, 2014):

“Tüm bu veriler eşliğinde, Türkiye’de kadın ve erkeklerin ağırlıklı olarak ilk kez 18-24 yaş aralığında evlendikleri görülmektedir. Kadınların yine büyük bir oranı da 18 yaşın altında evlenmektedir (%31)”.

“2011 yılında ise ilk evlenme yaşı 14’ün altında olan kadınların oranı %4’tür. İlk evlenme yaşı 15-17 olan kadınların oranı ise %24’tür. Bu oranlar Türkiye’de ‘çocuk gelin’ olgusu tartışılırken erken evlilikler için önemli bir veri sunmaktadır”.

Yukarıdaki tablodaki veriler; araştırma kapsamında görüşülen ve evlenmiş tüm 18 yaş ve üzeri bireylerin ilk evlenme yaşlarından hareketle hesaplanmıştır. İlk evlenme yaşı tespit edilen bu grubun üyelerinin yaşları 18 ve 101 yaş arasında değişmektedir. Birbirinden çok farklı kuşakların ilk evlenme yaşlarının bir arada sunulduğu bu tablo 2006 veya 2011 yılındaki güncel durumu göstermemektedir. Türkiye’de günümüzde her üç kadından birisinin 18 yaşından daha önce evlenmesi durumu söz konusu değildir.

Benzer bir örnek; TNSA 1993 ve 2008 verilerinden araştırma tarihinde 15-49 yaşları arasında olup en az bir evlilik yapmış kadınların ilk evlenme yaşlarına dayalı olarak gerçekleştirilmiş başka bir çalışmadan verilebilir:

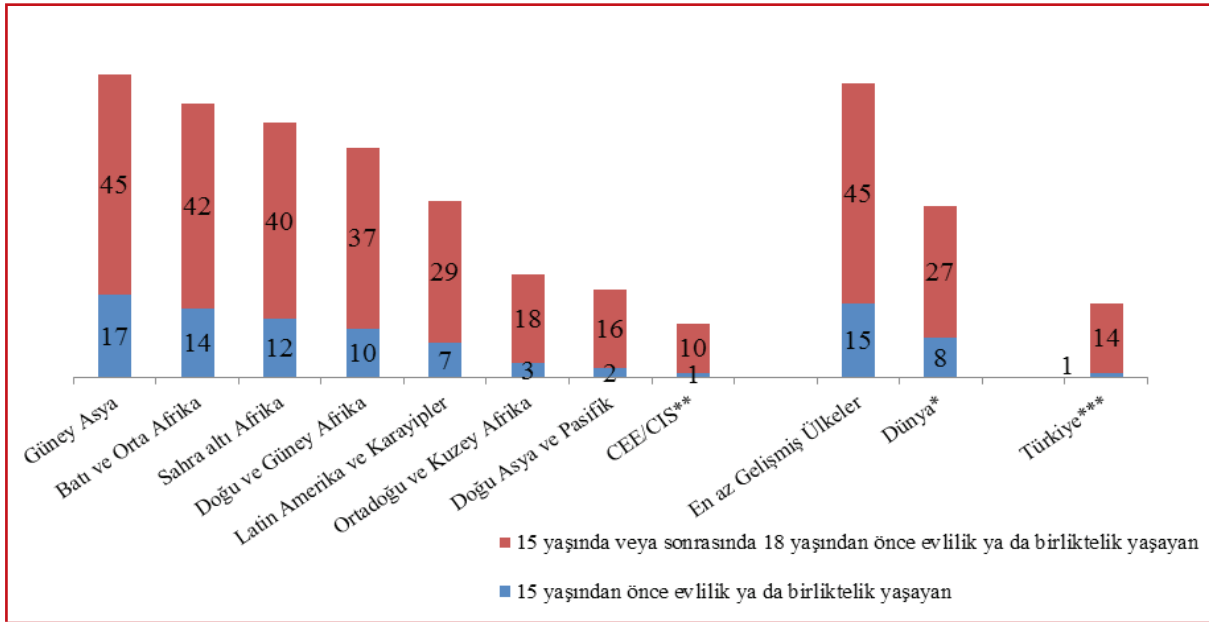
“Sonuçlar, 15-49 yaş grubunda 1993’de her 10 kadından yaklaşık 4’ünün çocuk yaşta evlendiğini son 15 yıllık dönemde ise bu oranın yaklaşık 3 kadına düştüğünü göstermektedir (Tablo 1)” (Yüksel-Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012).

Çalışmada işaret edilen Tablo 1 incelendiğinde; söz konusu tabloda araştırma tarihlerinde 15-49 yaşları arasında olup en az bir kez evlenmiş kadınların ilk evlenme yaşlarının birikimli yüzde dağılımlarını verdiği görülmektedir. Bu verilere dayalı olarak; araştırma tarihlerinde 15-49 yaşları arasında olup en az bir kez evlenmiş olan kadınların ne kadarının erken yaşta evlendiği gösterilmektedir. Dolayısı ile aslında bu sunumdan erken evliliklerin 1993 ve 2008 yıllarındaki yaygınlığı hakkında bir çıkarım yapmanın zor olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tür birikimli kuşakların ilk evlenme yaşlarının bir arada sunulduğu çalışmalarda, 18 yaşından önce evlenmiş tüm kadınlar için “çocuk gelin” tabirinin kullanılması da yanlış anlaşılmalara neden olan bir yaklaşımdır. Çünkü örneğin, bu tür bulguların sunulduğu tablolarda “16 yaşında evlenmiş” görünen bir kadın, gerçekte araştırma tarihinde “44 yaşında” ve “boşanmış” olan bir kadın olabilir. Bu kadının evliliği yaklaşık 28 sene önce gerçekleşmiş olmalıdır. Dolayısı ile araştırma tarihinde bu kadını “çocuk gelin” sınıflamasına dâhil etmek yerine; “erken yaşta” veya “çocuk yaşta” evlenmiş bir kadın olarak sunulması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Görüldüğü üzere ilk evlenme yaşını “ortalama ilk evlenme yaşı”, “18 yaş altında evlenenlerin yüzde dağılımı” gibi göstergelerle tüm nüfus için veya 15-49 yaş arası kadın nüfus için vermenin erken evlenmelerin güncel durumunun yanlış anlaşılmasına neden olan sakıncaları bulunmaktadır. Bu nedenle, örneğin UNICEF erken evlenmelere ilişkin veri sunumunda 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 yaşından önce evlenmiş ya da birliktelik yaşamış olanların oranlarını sunmayı tercih etmektedir (UNICEF, 2014). UNICEF’in web sitesinde çeşitli ülkelerdeki erken evliliklerin yaygınlığına ilişkin güncel durum bu yaklaşım çerçevesinde sunulmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. 15 ve 18 yaş öncesinde evlenmiş ya da birliktelik yaşamış 20-24 yaş grubu kadınların oranı (%)

Notlar: *Dünya için verilen oranlara Çin dâhil değildir.

**CEE/CIS: Orta ve Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri

***Türkiye’ye ilişkin gösterge değerleri (HÜNEE, 2014a)’den alınmıştır

Şekilde sunulan göstergeler dünya nüfusunun %76’sını oluşturan 108 ülkeden derlenmiştir. Çin bu veri tabanına dâhil değildir. Bölge göstergeleri bölge toplam nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturacak şekilde bir araya getirilmiş olan ülkelerden hesaplanmıştır. UNICEF’in 2014 veri tabanı; 2005-2012 yılları arasında gerçekleştirilen Nüfus ve Sağlık Araştırmaları, MICS ve ulusal düzeyde temsil özelliği olan diğer survey tipi araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak oluşturulmuştur.

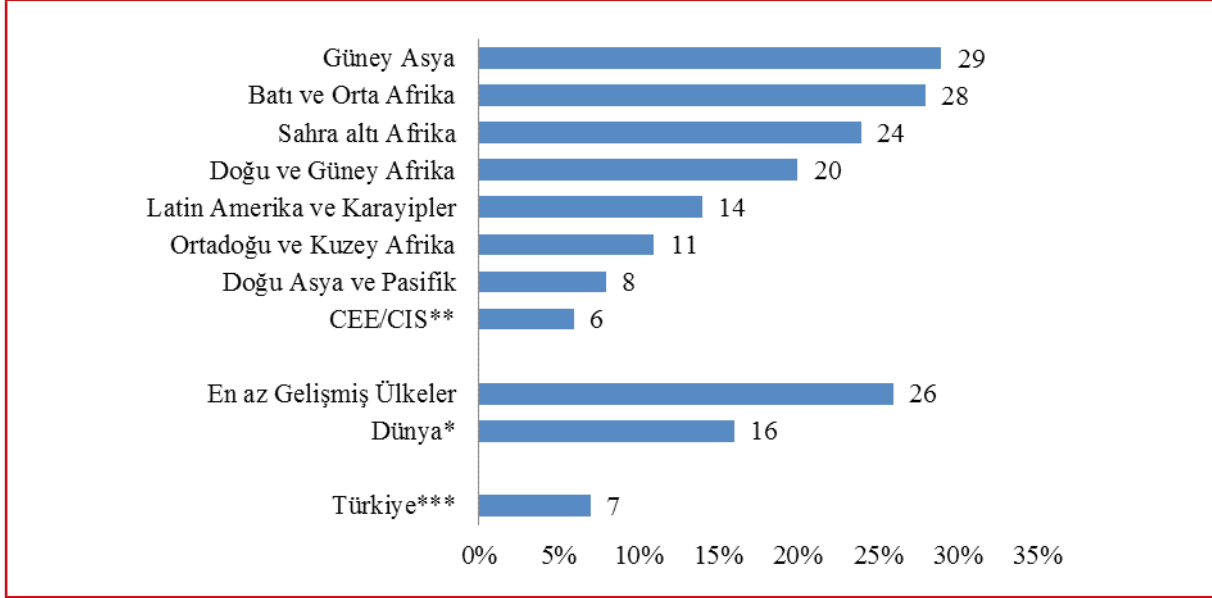
Kaynak: (UNICEF, 2014).

Şekil 10’da görüleceği üzere, 20-24 yaş arası kadınlar arasında 15 yaşına ya da 18 yaşına değin evlenmiş ya da birliktelik yaşamış olanların oranı ölçütü dikkate alındığında, Türkiye’deki erken evliliklerin yaygınlığının güncel durumunun “Orta ve Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu” ülkeleri ile benzeştiği görülmektedir. Dünya genelinde “üçte bir” oranında yaygın olduğunu söyleyebileceğimiz erken evliliklerin ise günümüz Türkiye’sinde bunun yaklaşık yarısı bir oranda (%14) yaygın olduğu söylenebilir.

UNICEF’in erken yaş evliliklerinin güncel durumunu göstermekte kullandığı bir diğer gösterge de ergen (15-19) kadın nüfustaki evlilik ya da birliktelik yaşayanların oranıdır. Bu gösterge uyarınca

mevcut duruma baktığımızda, Türkiye’deki erken evliliklerin 15-19 yaş grubundaki yaygınlığının yaklaşık %7 düzeyinde olduğunu görmekteyiz. Bu değer ise dünyada en fazla “Orta ve Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu” ülkeleri ortalamasına yakın bir düzeydedir.

Şekil 10. 15-19 yaşları arası kadınlar arasında evlenmiş ya da birliktelik yaşayanların oranı (%)

Notlar: *Dünya için verilen oranlara Çin dâhil değildir.

**CEE/CIS: Orta ve Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri

***Türkiye’ye ilişkin gösterge değerleri (HÜNEE, 2014a)’den alınmıştır

Şekilde sunulan göstergeler dünya nüfusunun %84’sını oluşturan 115 ülkeden derlenmiştir.

Çin bu veri tabanına dâhil değildir. Bölge göstergeleri bölge toplam nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturacak şekilde bir araya getirilmiş olan ülkelerden hesaplanmıştır. UNICEF’in 2014 veri tabanı; 2005-2012 yılları arasında gerçekleştirilen Nüfus ve Sağlık Araştırmaları, MICS ve ulusal düzeyde temsil özelliği olan diğer survey tipi araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak oluşturulmuştur.

Kaynak: (UNICEF, 2014)

Şekil 9 ve 10’da sunulan göstergeler dikkate alındığında; erken evliliklerin günümüz Türkiye’sindeki kadınlar arasında “üçte bir” oranında yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Erken evliliklerle ilgili istatistiklerin kamuoyuna sunulmasında UNICEF gibi uluslararası karşılaştırmaya imkân sağlayan kuruluşların yaklaşımlarını öne çıkarmak erken evlilikler olgusunun daha doğru şekilde anlaşılmasına yardımcı olacak bir yaklaşım olacaktır. Bu kapsamda; Türkiye’de yapılan çalışmalarda da çalışma bulgularının erken evlenen kadın oranlarının “doğum kuşakları”, “evlilik kuşakları” veya “araştırma tarihindeki yaşı” ile birlikte verilmesi söz konusu olabilir. Ayrıca, konunun daha ileri düzeyde ele alındığı nüfusbilim çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve bu çalışmalarda “evlilik yaşam tabloları”nın (*nuptiality tables*) hazırlanması da faydalı olacak bir çalışmadır. Erken evliliğe yönelik istatistiklerin doğru şekilde kullanılması bir yandan yanlış anlama ve algılamaların önüne geçilmesi, diğer yandan da kaynakların doğru şekilde kullanılabilmesi açısından gereklidir.

İlerleyen bölümde, bu hususlara dikkat ederek Türkiye’deki erken evliliklerin yaygınlığı ve zaman içinde değişimine ilişkin güncel istatistikî bilgiler verilecektir.

2.2 Erken Evliliklerde Türkiye’deki Güncel Durum

Erken evlilikler hususunda artan duyarlılık neticesinde Türkiye’de erken evlilikleri resmi istatistikler üzerinden kısmen takip etmek mümkün hale gelmektedir (TÜİK, 2014b). Bu istatistiklerde aile izni ve mahkeme kararı ile resmi olarak gerçekleştirilen 16-17 yaş bireylerin evlilikleri yer

almaktadır. Elbette bu kaynaklar erken evlilikler hususunda kısmi bir bilgi vermektedir. Çünkü erken evliliklerin bir bölümü; “yasal olmayan evlilik töreni” şeklinde tanımlanabilecek, “imam nikâhı” evlilikleri yoluyla gerçekleşmektedir. İlaveten, 15 ve daha düşük yaşlardaki kızların evlendirildiği durumlar da söz konusudur ki bu tip vakalar evlilikten ziyade çoğunlukla cinsel istismar şeklinde değerlendirilen olaylardır. Dolayısı ile bu vakalar resmi istatistiklere evlilik olarak yansımamaktadır.

Tablo 15’de sunulduğu üzere Türkiye’de 2007 yılında resmi olarak evli olan 16-17 yaş grubundaki nüfus oranı %0,99 iken 2013 yılında %0,75’e düşmüştür. Evli 16-17 yaş nüfus cinsiyete göre incelendiğinde, her iki cinsiyette de zaman içinde azalma görülmektedir. 2007 yılında 16-17 yaşlarında evli nüfus oranı erkekler için %0,07 ve kızlar için %1,95 iken 2013 yılında sırasıyla %0,05 ve %1,45’e düşmüştür.

Tablo 15. Cinsiyete göre 16-17 yaş grubundaki evli nüfus oranı (%)

Yıl	Evli (16-17) nüfus oranı		
	Toplam	Erkek	Kız
2007	0,99	0,07	1,95
2008	0,99	0,07	1,95
2009	0,91	0,05	1,80
2010	0,87	0,05	1,74
2011	0,81	0,05	1,62
2012	0,74	0,05	1,49
2013	0,75	0,05	1,45

Kaynak: (TÜİK, 2014b)

Türkiye’de erken evliliklerin durumunu evlenmeler temelinde incelemek üzere Tablo 16 oluşturulmuştur. Bu tablo 2002-2013 dönemindeki toplam evlenmelerin ve bu evlenmeler içinde 16-17 yaşlarında olanların gerçekleştirdiği evlenmeleri cinsiyete göre göstermektedir.

Tablo 16’ya göre 2002 yılında 510.155 olan evlenmeler 2013 yılında 600.138’e yükselmiştir. Bu dönem içinde evlenme çağına giren nüfus artışı göz önüne alındığında evlenmelerdeki sayısal artış normal düzeyde bir artış olarak görülebilir. 18 yaş altında evlenenlerin sayısına baktığımızda ise evlilik sayısındaki artışın aksine burada bir azalma eğilimi olduğu anlaşılmaktadır. 2002 yılında 39.855 yaş altı evlilik gerçekleşirken 2013 yılında bu rakam 39.347’e düşmüştür. 2002 yılında evlenen 18 yaş altı erkek ve kızların toplam evlilikler içindeki oranları sırasıyla %0,5 ve %7,3 iken bu oranlar 2013 yılında sırasıyla %0,3 ve %6,2’ye düşmüştür.

Evlenmelerde kadın/erkek oranı yıllar içinde büyük farklılık göstermemektedir. 18 yaş altında evlenen kadınların oranı evlenen erkeklerin oranının genelde 20 veya 23 katı daha fazladır. Nitekim 2013 yılında 18 yaş altında evlenenlerin %4,7’si erkek ve %95,3’ü de kadındır.

2013 yılında gerçekleşen resmi evlenmelerde erken evlilikler İBBS ve cinsiyete göre incelendiğinde (Tablo 17); evlenen erkek çocukların Türkiye genelinde oranının %0,3 olduğu görülmektedir. Sayısal olarak bakıldığında 2013 yılında erken evlenen erkek çocuk sayısı 1.866’dır. Bu oran İstanbul bölgesinde %0,14 iken Batı Marmara bölgesinde %0,58’dir.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre 2013 yılında resmi evlilik yapan 16-17 yaşlarında kız çocuk sayısı Türkiye genelinde 37.481’dir. Kız çocuklarının toplam evlenmeler içindeki oranları bölgesel olarak farklılık göstermektedir. Evlenen kız çocuklarının toplam evlenmeler içindeki oranının en düşük olduğu bölge %2,7 ile İstanbul bölgesi iken en yüksek olduğu bölge %11,5 ile Orta Anadolu Bölgesidir. Bu bölgeyi %10,9 ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi izlemektedir.

Tablo 16. Cinsiyete göre 16-17 yaşlarında evlenenler ve bu evlenmelerin toplam evlenmelere oranları (%)

Yıl	Evlenen çocuk sayısı			Evlenen çocukların toplam evlenmeler içindeki oranı		
	Evlilik Sayısı	Erkek	Kız	Erkek	Kız	K/E
2002	510.155	2.592	37.263	0,51	7,30	14,4
2003	565.468	2.236	45.981	0,40	8,13	20,6
2004	615.357	2.168	49.280	0,35	8,01	22,7
2005	641.241	2.270	51.944	0,35	8,10	22,9
2006	636.121	2.315	50.366	0,36	7,92	21,8
2007	638.311	2.279	50.723	0,36	7,95	22,3
2008	641.973	2.214	49.703	0,34	7,74	22,4
2009	591.742	2.072	47.859	0,35	8,09	23,1
2010	582.715	2.000	45.738	0,34	7,85	22,9
2011	592.775	1.860	42.700	0,31	7,20	23,0
2012	603.751	1.903	40.428	0,32	6,70	21,2
2013	600.138	1.866	37.481	0,31	6,25	20,1

Kaynak: (TÜİK, 2014b)

Tablo 17. Bölgelere ve cinsiyete göre 16-17 yaş arası evlenenlerin sayısı ve toplam evlenmelere oranı (%)

Bölgeler	Evlenen çocuk sayısı			Evlenen çocukların toplam evlenmeler içindeki oranı	
	Evlilik Sayısı	Erkek	Kız	Erkek	Kız
İstanbul	111.050	151	2.973	0,14	2,68
Batı Marmara	22.376	129	1.208	0,58	5,40
Ege	76.005	186	3.947	0,24	5,19
Doğu Marmara	53.844	153	2.048	0,28	3,80
Batı Anadolu	55.096	138	3.068	0,25	5,57
Akdeniz	79.055	174	5.774	0,22	7,30
Orta Anadolu	32.433	126	3.724	0,39	11,48
Batı Karadeniz	32.884	172	2.305	0,52	7,01
Doğu Karadeniz	17.257	43	872	0,25	5,05
Kuzeydoğu Anadolu	18.936	83	2.073	0,44	10,95
Ortadoğu Anadolu	31.934	142	2.888	0,44	9,04
Güneydoğu Anadolu	69.268	369	6.601	0,53	9,53
Türkiye	600.138	1.866	37.481	0,31	6,25

Kaynak: (TÜİK, 2014b)

Erken evlenmelerde uluslararası kurumlarca da dikkate alınması önerilen göstergelerden birisi de eşler arası yaş farklılıklarıdır. Bu tür evliliklerin birbirine yakın yaşlardaki ergenler arasında gerçekleşmesi ile evlenenlerden birisinin yetişkin diğeri 18 yaşının altında olduğu durumlar farklılık arz etmektedir.

Birbirine yakın yaşlardaki hem erkek hem de kız ergenin bu evliliğin gerçekleşmesine yönelik rızası söz konusu olabilir. Hatta iki tarafın ailesinin evlenmeye karşı olduğu ve kimi zaman ergenlerin ailelerinden kaçarak evlenme yoluna girmeleri de söz konusudur. Bu tür evliliklerde başlangıç döneminde olmasa da ileriki yıllarda; yani ergenlerin yetişkinlik dönemine geçmele-

riyle birlikte, sorunlar yaşandığı gözlenmektedir. Bununla birlikte kendi istekleri dışında çeşitli nedenlerden dolayı aileleri tarafından zorla evlendirilen ergenlerin evlilikleri de mevcuttur. Erken evlenen ya da evlendirilen erkek çocuklarının durumu, muhtemelen daha az sayıda olmaları nedeniyle, erken evlenen ya da evlendirilen kız çocukları kadar kamuoyunun gündeminde yer almamaktadır (T24 Bağımsız İnternet Gazetesi, 2014).

Genellikle erken evlenen ya da evlendirilen kız çocuklarının eşleri kendilerinden yaşça büyük olan erkeklerdir. Bu yaş farkı erken evlenen kızın hem evlilik içindeki statüsünü hem de evlendiği eşinin ailesi içindeki konumunu olumsuz yönde etkileyecek sonuçlar doğurur. Bu şekilde gerçekleşen erken evliliklerde evlenen kız çocuğundan eşinin ailesine, özellikle de kayınvalidesine, yardımcı olması beklenmektedir. Alanyazında bu durumdaki kız çocuklarının genellikle şiddete maruz kaldığı da aktarılmaktadır (Çakır, 2013).

2013 yılı verilerine göre erken evlilik yapan gelinlerin %1,4’ünün eşi kendileri ile aynı yaşta ve %28,3’ünün eşi kendilerinden 1-5 yıl daha büyüktür (Tablo 18). Diğer bir deyişle erken evlenenlerin üçte birinden daha azının kocası kendisine yakın yaş grubundaki kişilerdir. 16-17 yaşlarındaki gelinlerin %70’i kendinden 6 ve daha büyük yaşta bir erkek ile evlenmiştir. Bu evliliklerden %15,2’sinin ise eşi ile kendisi arasındaki yaş farkı 11 yaştan fazladır. Erken evlenen gelinlerin kocaları ile yaş farkına bölgesel olarak bakıldığında; Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz Bölgesi ve İstanbul bölgelerinde gerçekleşen erken evliliklerde eşi 6 veya daha yukarı yıl kendisinden büyük olanların oranı %70 ile %78 arasında değişmektedir.

Tablo 18. Bölgelere ve eşlerin yaş farkına göre evlenmeler (%)

Bölgeler	16-17 yaşındaki gelinler (sayı)	Damadın yaşı küçük	Yaşları eşit	1-5 yaş	6-10 yaş	11+ yaş	Bilinmeyen	Toplam
İstanbul	2.973	0,0	1,5	27,5	55,6	15,1	0,2	100
Batı Marmara	1.208	0,2	4,2	45,4	39,7	10,3	0,2	100
Ege	3.947	0,2	1,7	33,9	50,3	13,7	0,2	100
Doğu Marmara	2.048	0,0	2,9	32,7	49,1	15,0	0,1	100
Batı Anadolu	3.068	0,1	1,3	30,4	58,7	8,9	0,6	100
Akdeniz	5.774	0,0	0,9	25,5	53,0	20,4	0,2	100
Orta Anadolu	3.724	0,2	1,3	26,1	60,0	11,8	0,6	100
Batı Karadeniz	2.305	0,1	2,1	34,4	53,5	9,8	0,1	100
Doğu Karadeniz	872	0,1	1,6	29,8	51,7	16,7	0,0	100
Kuzeydoğu Anadolu	2.073	0,0	0,8	21,2	56,2	21,6	0,1	100
Ortadoğu Anadolu	2.888	0,0	0,8	23,7	56,2	19,2	0,1	100,1
Güneydoğu Anadolu	6.601	0,0	1,0	25,5	57,7	15,6	0,3	100
Türkiye	37.481	0,1	1,4	28,3	54,7	15,2	0,3	100

Kaynak: (TÜİK, 2014b)

Erken evliliklere ilişkin buraya kadar sunulan istatistikler resmi evliliklere dayalı verilerden oluşturulmuş istatistiklerdir. Erken evlilikler olgusunun yaygınlığını ve zaman içindeki değişimini daha doğru bir şekilde anlayabilmek için resmi olmayan evlilikleri de kapsayan verileri dikkate almak gerekmektedir. Son yıllarda nüfus ve sağlık ve aile yapısı konularında yapılan geniş kapsamlı saha araştırmalarının verileri, beyana dayalı evlilik bilgisi almaları nedeniyle, bu aşamada müracaat edilebilecek olan kaynaklardır.

Tablo 19’da 1998-2013 arasında gerçekleştirilen nüfus araştırmalarında saptanan 15-19 yaş grubundaki kadınların medeni durumları sunulmaktadır.

Tablo 19. 15-19 Yaş grubu kadınların medeni durumu (%)

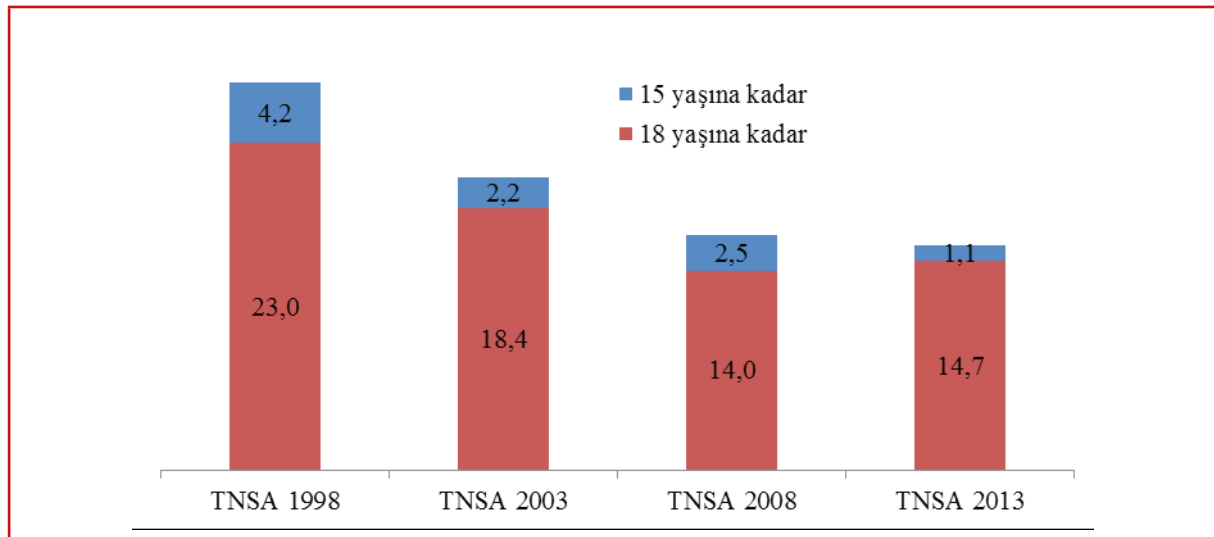
Yıl	Evlenmemiş	Evli	Eşi Ölmüş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	Toplam
1998	84,5	15,2	0,1	0,0	0,2	100
2003	88,1	11,9	0,0	0,0	0,1	100
2008	90,2	9,6	0,0	0,1	0,1	100
2013	92,8	7,1	0,0	0,0	0,1	100

Kaynak: (TAPV, 2010; HÜNEE, 2014a)

2003 ve 2013 yılı araştırmalarının sonuçları karşılaştırıldığında; medeni durumu evli olan 15-19 yaş arası kadın nüfusun son 10 yıl içinde yaklaşık %12’den %7’ye düştüğü; diğer bir deyişle %40 oranında azalma gösterdiği, anlaşılmaktadır.

20-24 yaşları arasındaki kadınlar arasında 15 ve 18 yaşından önce evlenmiş olanların oranı göstergesine baktığımızda (Şekil 11); genel olarak 1998’den günümüze erken evlilik oranlarında azalmanın gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum özellikle 15 yaşına kadar gerçekleşen ilk evliliklerdeki azalmada daha belirgindir. 15 yaşına değin gerçekleşen ilk evliliklerin yaygınlığı son 10 yıl içinde yarı yarıya azalmıştır (%2,2’den %1,1’e). 18 yaşına değin gerçekleşen evlilik oranında ise TNSA 2008 ve TNSA 2013 bulguları bir farklılık göstermemektedir. Bu durumda iki araştırma arası dönemde, 15 yaşından sonra 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin yaygınlığında belirgin bir azalmanın gerçekleşmediği söylenebilir. Bu yorumu destekleyen bir diğer veri de TNSA 2013’de 25-29 yaş kuşağındaki kadınlar arasında 18 yaşına değin evlenenlerin oranının %15,2 olmasıdır. Yani sadece TNSA 2013 dikkate alınsa dahi 25-29 ve 20-24 yaş grubu kadınlar arasında 15 yaşından sonra 18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin yaygınlığının çok az farklılaşması, son beş yıl içinde bu evliliklerin yaygınlığında fazla bir değişim olmadığına işaret etmektedir.

Şekil 11. 20-24 yaş grubundaki ilk evliliklerini 15 ve 18 yaşlarına kadar yapan kadınların oranı (%)

Kaynak: (HÜNEE, 1999, 2004, 2009a ve 2014)

Araştırma tarihlerinde 20-24 yaşlarında olup 18 yaşına değin ilk evliliklerini gerçekleştiren kadınların bazı sosyal kategorilere göre dağılımları Türkiye’deki erken evliliklerin toplumsal kesimlerde ne yaygınlıkta yaşandığı hakkında fikir verici olacaktır. Buna göre TNSA 2008 verisi temel alınan Tablo 20’de 18 yaşından önce evlenmiş 20-24 yaşları arası kadın oranları bu

kadınların araştırma tarihinde yaşadıkları; “yerleşim yeri”, “bölge” ve “hane halkı refah düzeyi” değişkenlerine göre verilmektedir.

Kırsal yerleşim alanlarında yaşayan kadınlar arasında erken evlenenlerin oranı yaklaşık beşte bir (%21,6) iken kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanlar arasında yaklaşık %17’dir. En düşük eğitim grubundaki kadınlar olan “eğitimi olmayan” kadınlar arasında erken evlenenlerin oranı üçte bir (%33,6) iken en yüksek eğitim grubundaki, “ikinci öğretim ve daha yukarısı” eğitime sahip kadınlar arasında %12’dir. “En yoksul” hanelerde yaşayan 20-24 yaşları arası kadınların yaklaşık dörtte biri (%26,5) erken evlenmiş iken “en yüksek” refah düzeyinde yaşayan hanelerdeki kadınların %16’sı erken evlenmiştir.

Tablo 20. 20-24 yaş grubundaki ilk evliliklerini 18 yaş öncesi yapan kadınların oranı (%), TNSA 2008

Yerleşim yeri	%
Kır	21,6
Kent	16,9
Eğitim durumu	
Eğitimi yok	33,6
İlköğretim	25,5
İkinci öğretim ve daha yukarısı	12,1
Hanehalkı Refahı	
En yoksul	26,5
İkinci	22,1
Orta	21,8
Dördüncü	18,9
En yüksek	16,1
Toplam	14,0

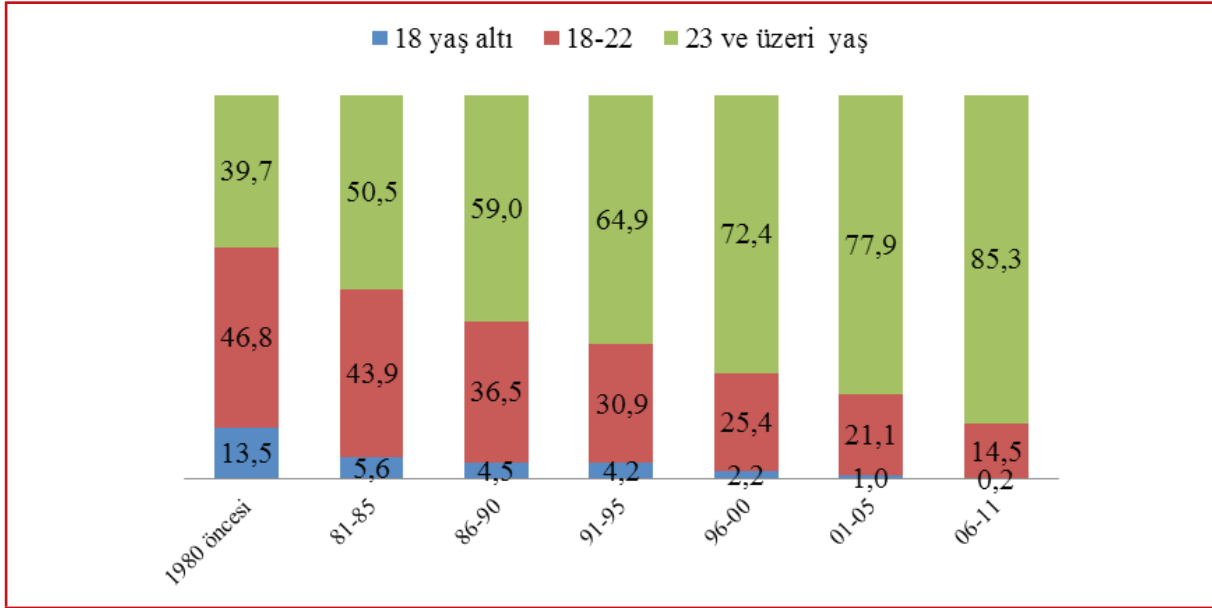
Kaynak: EK C

Bu bölümde verilen erken evlenmeye ilişkin bazı gösterge değerlerini TAYA 2011 verisi kullanılarak hesaplamak da mümkündür. TAYA 2011’de ilk evlilik yaşı bilgisi kişilerin verdiği tam yaş beyanına göre alınmıştır. Bu yöntemle alınan ilk evlenme yaşı bilgisi yaş bildirim hatalarına açık bir veridir.

Örneğin “17 yaşında” evlendiğini söyleyen bir kadından aynı bilgiyi “ilk evlenme ay ve yıl bilgisini” de sorgulayacak şekilde aldığımızı düşünelim. Bu durumda, eğer kadının ay ve yıl olarak doğum tarihini de biliyorsa; ilk evlenme yaşını tamamlanmış yaş bilgisi olarak hesaplamamız mümkün olacaktır. Bu işlem sonucunda 17 yaşında evlendiğini söyleyen birisinin gerçekte tamamlanmış yaş olarak 16 mi, 17 mi yoksa 18 yaşında mı evlendiği daha doğru bir şekilde tespit edilebilir. Diğer bir deyişle, ilk evlenme yaşının tespitine yönelik TAYA 2011 araştırması TNSA’daki kadar doğru sonuçlar vermeyebilir. Bu hususa dikkat edilerek kuşaklar arasında değişen ilk evlilik yaşı eğilimini incelemek için TAYA verisi de incelenebilir.

Erken evlenmelerin Türkiye’de zaman içindeki seyri TAYA 2011 verisi kullanılarak incelenirken araştırmaya katılanların öncelikle ilk evlenme yılları beşer yıllık dönemlere gruplanmış; böylelikle ‘evlilik kuşakları’ oluşturulmuştur. İncelemeyi kolaylaştırmak için 1980 yılından önce evlenmeler tek bir grup halinde ele alınmıştır. Daha sonra cevaplayanların evlendikleri yıl grubuna göre evlendikleri yaş gruplarının oranı hesaplanmıştır.

Şekil 12. Evlilik dönemine göre ‘18 yaş altı’, ‘18-22 yaş’ arası; ‘23 ve üzeri yaşta’ evli erkeklerin oranı (%)

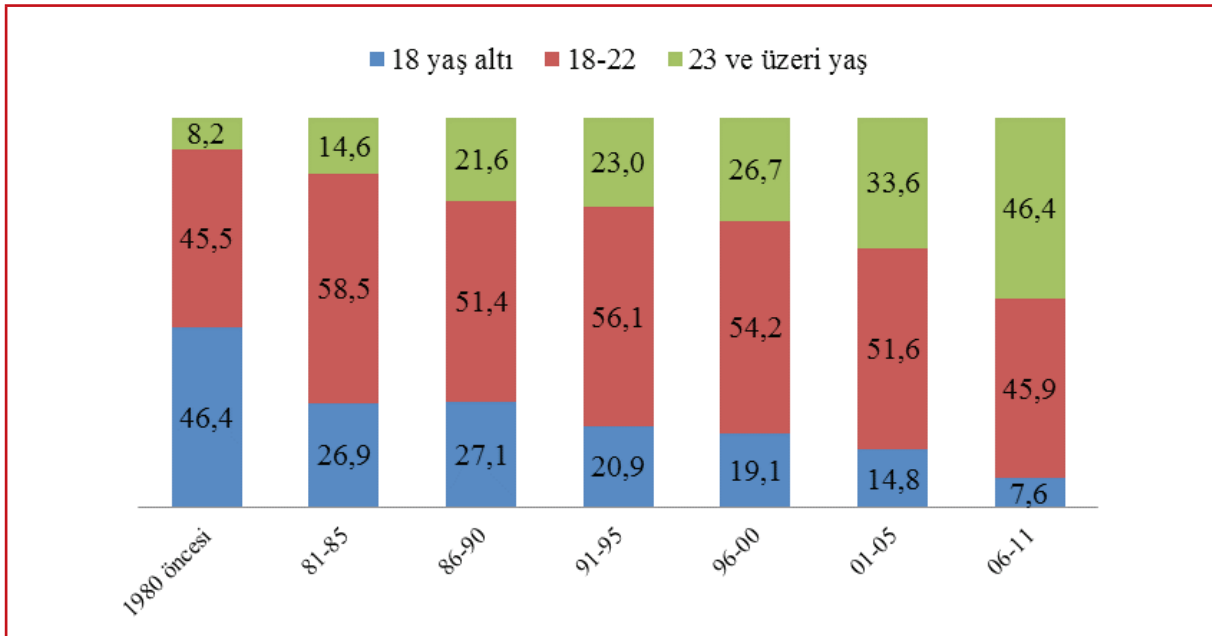

Kaynak: (ASPB, 2014b), (TAYA 2011 verisinden derlenmiştir)

1980 öncesi dönemde evlenen erkeklerin arasında “18 yaş altında” evlenenlerin oranı %13,5 olarak görülmektedir (Şekil 12). Diğer bir deyişle; bu dönemde evlenen yaklaşık her 7 erkekten biri 18 yaş öncesinde evlendiğini söylemiştir. Bu dönemde evlenen erkeklerin yaklaşık yarısı (%47) 18-22 yaşları arasında ve %40’ı da 23 ve üzeri yaşlarda evlenmişlerdir. 1980’li yılların ilk yarısında erkekler arasında “18 yaş altında evlenme” oranı %5,6 iken bu oran 2001-2005 döneminde %1’e değin düşmüştür. Bu durumda erkekler arasında 18 yaş altı evlenmenin günümüzde oldukça marjinal bir hale geldiği anlaşılmaktadır. Buna karşın erkekler arasında evlenmeler 1980’lerin ikinci yarısından günümüze çok büyük oranda “23 ve üzeri yaş” grubunda gerçekleşmektedir.

TAYA 2011 verisine göre, 1980 öncesinde evlenen kadınların yaklaşık yarısı (%46’sı) 18 yaş altında evlenmekteyken, 1980’li yıllardan günümüze bu oran düzenli olarak azalma eğilimi içindedir (Şekil 13).

Şekil 13. Evlilik dönemine göre ‘18 yaş altı’, ‘18-22 yaş’ arası; ‘23 ve üzeri yaşta’ evli kadınların oranı (%)

Kaynak: (ASPB, 2014b), (TAYA 2011 verisinden derlenmiştir)

2000’li yılların ilk yarısında evlenenler arasında yaklaşık %15 olan 18 yaş altında evlenme oranının 2011-2015 döneminde yüzde %14,8 olduğu gözükmektedir. Günümüzde yaklaştıkça 23 ve üzeri yaş grubunda evlenmelerin kadınlar arasında giderek yaygınlaştığı anlaşılmaktadır.

Şekil 11 ve Şekil 13’de sunulan, TNSA araştırmalarından ve TAYA 2011’den elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde; genel olarak elde edilen bulguların, 2006-2011 dönemi dışında, birbiri ile önemli ölçüde uyum gösterdiği görülmektedir.

2006-2011 dönemi için ise TNSA 2013’e göre 18 yaş altında evlenen kadın oranı %14,7 iken TAYA 2011’e göre bu oran %7,6’dır. Bu farklılığın nedeni bu zaman periyodu için göstergelerin hesaplandığı iki nüfus grubunun farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. TNSA 2013’den hesaplanan gösterge, esasen araştırma tarihinde 20-24 yaş grubunda olan kadınların ne kadarının 18 yaşından önce (2006-2010 yılları arasında) evlendiğini göstermektedir. TAYA 2011 araştırması ise bilindiği üzere 18 ve üzeri yaş nüfus ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısı ile 2006-2010 yılına ilişkin gösterge oluşturulurken; 18 ve yaş üzeri tüm kadınlardan, 2006-2010 yılları arasında 18 yaş altında evlenenlerin oranı hesaplanmıştır. Bu durumda araştırmanın gerçekleştirildiği tarihte 18 yaş altında olup ve 18 yaşından önce (2006-2010 yılları arasında) evlenmiş olan nüfus grubu kapsam dışı kalmıştır. Bir örnek verilecek olursa; TAYA’nın gerçekleştiği 2011 tarihinde 17 yaşında olan ve 2006-2010 yılları arasında (örneğin 2009 yılında) evlenmiş olan bir kadının evliliği 2006-2010 dönemi için gösterge oluşturulurken hesaba dâhil edilememektedir. Eğer TAYA 2011’de en düşük yaş sınırı 18 değil de 15 olmuş olsaydı muhtemelen 2006-2010 dönemi için TNSA 2013 ve TAYA 2011’den hesaplanan göstergeler bu denli farklılaşmayacaktı. İlâveten, yukarıda belirtildiği üzere iki araştırma arasında doğum tarihi ve ilk evlenme yaşı/tarihi gibi bilgilerin alınışı açısından da farklılıklar mevcuttur. Bu yöntemsel farklılığın da bulguların farklılaşması üzerinde bir ölçüde etkili olacağı dikkate alınmalıdır.

Özetle, erken evliliklerin yaygınlığının zaman içindeki seyrini TNSA ve TAYA bağlamında ve kadınlar açısından incelediğimizde; i) 15 yaşından evvel gerçekleşen evliliklerin sürekli bir azalma eğiliminde olduğu, ii) 15 yaşından sonra-18 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin oranında ise 2005-2006 yıllarına değin azalma gerçekleştiği ve sonrasında ise bu evliliklerin yaygınlığında önemli bir değişim gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.

Türkiye’de erken evliliklerin yaygınlığı hakkında güncel durumu ifade edebilecek istatistiksel bir bilgi vermek gerektiğinde; ‘her üç kadından birisinin’ erken evlendiğini söylemek yerine her 7 kadından birisinin (%14) erken evlendiğini söylemenin daha makul bir yaklaşım olduğu düşünülebilir.

2.3 Ergen Doğumları

Ergen doğumları sağlık ve sosyal sonuçları göz önüne alındığında kadınlar açısından önemli sonuçlara yol açan deneyimlerdir. Erken yaşta çocuk sahibi olmaya başlamak öncelikle gelişim sürecini tamamlamamış olan kızların önemli sağlık sorunlarıyla karşılaşmalarına yol açmaktadır². Dünya genelinde yapılan çalışmalar, ergen doğumun kızların eğitim imkânlarının sonlanmasına, iş bulma şanslarının azalmasına ve yoksullaşmalarına, toplumdandan dışlanmalarına ve başkalarına bağımlı hale gelmelerine yol açtığını göstermektedir (UNFPA, 2012).

Erken evliliklerin yaygınlığına ilişkin kullanılabilir bir diğer gösterge de ergen dönemde doğumların yaygınlığıdır. Tablo 21’de 2001 ve 2013 arasında Türkiye’deki toplam doğumlar ve bu doğumların içindeki ergen dönemdeki annelerin sayısı ve oranları verilmektedir. Bu tabloda sunulan istatistikler resmi verilere dayalı olarak hazırlanmıştır. Dolayısı ile hastane ortamı dışında gerçekleşen ve kayıt altına alınmayan doğumları kapsamazlar. Bununla birlikte; günümüze yaklaştıkça hem

² Ergenlerde hamilelik ve doğumların anne ve bebek üzerinde oluşturduğu sağlık riskleri hakkında detaylı bilgi bu çalışmanın ‘2.4.6. Üreme Sağlığı Sorunları, Erken Doğum, Anne ve Çocuk Ölümleri’ başlıklı bölümde verilmektedir.

doğum kayıtlarında gerçekleşen iyileşmelerden hem de sağlık kurumlarında gerçekleşen doğum olaylarının artışından³ hareketle, bu kapsam eksikliğinin zaman içinde azaldığını söyleyebiliriz.

Tablo 21’de sunulan istatistikleri yıl bazında incelediğimizde; 18 yaş altında doğum yapan annelerde hem sayısal hem de toplam doğum yapan kadınlar içindeki oran olarak azalma görülmektedir. 2001 yılında doğum yapan 100 kadından 4’ü 18 yaşından küçüktür. Bu oran 2013 yılında %1,6’ya düşmüştür. Bu durum 18 yaş öncesi doğumlarda on yıl içinde yaklaşık %60 oranında bir azalmanın gerçekleştiğini göstermektedir. 15 yaşından daha evvel gerçekleşen doğumlarda da önemli düzeyde azalma gerçekleşmiştir; 2001 yılında toplam doğumlar içinde %0,21 olan oran 2013 yılında %0,03’e düşmüştür. Bu durum 15 yaş öncesi doğumlarda %85 oranında bir azalmanın gerçekleştiğini göstermektedir.

Tablo 21. Doğum yapan ergen sayıları ve bu doğumların toplam doğumlara oranı (%)

Yıl	Toplam doğum yapan kadın sayısı	Doğum yapan ergen sayısı		Ergen doğumlarının toplam doğumlara oranı	
		-15	15-17	-15	15-17
2001	1.323.341	2.730	50.848	0,21	3,8
2002	1.229.555	2.564	44.957	0,21	3,7
2003	1.198.927	2.350	37.846	0,20	3,2
2004	1.222.484	1.943	35.504	0,16	2,9
2005	1.244.041	1.721	34.926	0,14	2,8
2006	1.255.432	1.649	34.208	0,13	2,7
2007	1.289.992	1.468	33.863	0,11	2,6
2008	1.295.511	1.261	33.719	0,10	2,6
2009	1.265.071	918	31.483	0,07	2,5
2010	1.258.252	644	29.244	0,05	2,3
2011	1.244.673	477	25.951	0,04	2,1
2012	1.286.828	433	23.369	0,03	1,8
2013	1.283.062	326	20.374	0,03	1,6

Kaynak: (TÜİK, 2014b), Doğum İstatistikleri, 2013

Ergen dönem doğurganlığı yıl ve İBBS bazında incelendiğinde (Tablo 22), bölgelere göre de doğurganlığın azalma eğilimi içinde olduğu görülmektedir. 2011 yılında Türkiye genelinde %14 olan ergen dönem doğurganlık hızı beşte bir oranında azalarak 2013 yılında %10,8’e düşmüştür.

2011 yılında ergen doğurganlık hızının en yüksek olduğu bölge %30,8 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. 2011 yılında İstanbul, Doğu Karadeniz ve Doğu Marmara bölgelerinde ise ergen doğurganlık hızı %7 dolaylarındadır. 2013 yılı verilerine göre bölge bazında en yüksek ergen dönem doğurganlık hızı %21,9 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde iken en düşük doğurganlık hızı ise %5,3 ile Doğu Karadeniz bölgesinde görülmektedir.

2011 ve 2013 yıllarındaki ergen dönem doğurganlığı karşılaştırıldığında, bu dönemde bölgesel olarak en yüksek düzeyde azalma Kuzeydoğu Anadolu (%30,8’den %21,9’a), Doğu Karadeniz (%7,4’den %5,3’e), Batı Karadeniz (%10,3’den %8,7’e) ve Orta Anadolu (%19,5’den %14,2’ye)

3 2012 yılında doğumların %75’i bir sağlık kuruluşunda gerçekleşirken bu oran 2012 yılında %97’ye çıkmıştır (TÜİK, 2014b). TNSA 2013’e göre de son beş yıl içinde 20 yaşından önce anne olan kadınların %97’si doğumlarını bir sağlık kuruluşunda gerçekleştirmiştir (HÜNEE; 2014).

bölgelerinde gerçekleşmiştir. En düşük düzeyde azalma ise Doğu Marmara (%7,8’den %6,7’e) ve Ege (%10,7’den %8,9’a) bölgelerindedir.

2011-2013 yıllarında İstanbul, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, bölgelerindeki ergen doğum hızlarının ilgili yılda Türkiye genelindeki ergen doğum hızından daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 22. Bölgelere göre ergen dönem doğurganlık hızı (%)

Bölgeler	2011	2012	2013	2013-11
İstanbul	7,3	6,7	5,9	19,18
Batı Marmara	12,7	11,3	10,1	20,47
Ege	10,7	9,8	8,9	16,82
Doğu Marmara	7,8	7,6	6,7	14,10
Batı Anadolu	10,5	9,3	8,4	20,00
Akdeniz	15,3	13,8	12,5	18,30
Orta Anadolu	19,5	16,8	14,2	27,18
Batı Karadeniz	10,3	8,7	7,5	27,18
Doğu Karadeniz	7,4	5,9	5,3	28,38
Kuzeydoğu Anadolu	30,8	26,9	21,9	28,90
Ortadoğu Anadolu	23,1	21,2	17,8	22,94
Güneydoğu Anadolu	22,1	20,2	16,5	25,34
Türkiye	14,0	12,6	10,8	22,86

Kaynak: (TÜİK, 2014b)

Türkiye’de resmi istatistikler dışında ergen dönem doğurganlığının düzeyine bakmak için nüfus ve sağlık araştırmalarını incelemek gerekir. Tablo 23’de 15-19 yaşlarında anne olmuş ya da ilk çocuğuna gebe olan ergenlerin yaş, eğitim ve hane halkı refah düzeyine göre yüzde dağılımları verilmiştir. Öncelikle, TNSA 2013’e göre tüm 15-19 yaş grubunda olan kadınların %4,6’sının çocuk doğurmaya başladığı görülmektedir. Bu kadınların %3,3’ü canlı doğum yapmıştır ve %1,3’ü ise araştırma tarihinde ilk çocuklarına gebedir. Bu sonuçlar TNSA 2003 sonuçları ile karşılaştırıldığında, bu dönemde çocuk sahibi olmaya başlayan kadın oranının %8’den %4,6’ya indiği; yani 10 yıllık bir zaman içinde yaklaşık %43’lük azalma gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Ergenlik döneminde çocuk doğurmaya başlayanların yüzdesi yaşla birlikte hızla artmaktadır. 15-18 yaşları arasındaki kadınlar arasında bu oran %8,5’dir; 19 yaşındaki kadınlar arasında ise %16’ya yükselmektedir. Eğitim düzeyi ve refah düzeyi düşük hanelerde yaşayanlar arasında ergenlik döneminde çocuk doğurmaya başlama daha yaygındır.

2.4 Erken Evliliklerin Nedenleri

Uluslararası alanyazın ve mevzuata bakıldığında erken evlilik tanımının 18 yaşın altında yapılan tüm evlilikler için kullanıldığı görülmektedir. Erken yaşta evlilikler, tıbbi, psikolojik ve sosyal açılardan belli mahsurlar taşımasına rağmen çok eski zamanlardan bugüne değişik toplumlarda devam eden bir olgudur (UNICEF, 2001a). Şüphesiz bu olgu belli nedenler etrafında kendine varlık alanı bulmaktadır. Toplumsal olgular üzerinde; siyasal, ekonomik ve kültürel yapılar etkili olduğu kadar toplumda kabul gören değer sistemi, gelenek, örf, anane ve normlar gibi bir dizi faktör de etkili olmaktadır. Erken evlilikler bu tür etkenler üzerinden değerlendirildiğinde farklı kategoriler belirlemek mümkündür. Toplumsal yapıda erken evliliklerin nedenleri sosyo-ekonomik nedenler ve sosyo-kültürel nedenler olmak üzere iki temel ayrıma tabi tutulabilir. Bu iki kategori içinde de yine farklı sınıflamalar yapmak mümkündür. Bu bölümde alanyazında yer alan erken evlilik nedenlerine değinilecek ve böylelikle bu olgu üzerinde etkili olan temel belirleyici unsurlar saptanmaya çalışılacaktır.

Tablo 23. 15-19 yaşlarındaki anne olmuş ya da ilk çocuğuna gebe olan ergenlerin oranı (%), 2013

	Anne olmuş	İlk çocuğuna gebe	Çocuk doğurmaya başlayanların yüzdesi
Yaş			
15	0,0	0,0	0,0
16	0,2	0,3	0,5
17	2,8	0,6	3,4
18	3,3	1,4	4,6
19	11,5	4,7	16,2
Eğitim			
Eğitimi yok/ilkokul bitirmemiş	10,0	7,1	17,1
İlkokul	5,5	2,3	7,8
Ortaokul	3,7	1,4	5,1
Lise ve üzeri	0,6	0,1	0,8
Hanehalkı refah düzeyi			
En düşük	6,2	1,4	7,7
Düşük	4,4	1,6	6,0
Orta	3,6	2,1	5,7
Yüksek	1,7	1,4	3,1
En yüksek	1,0	0,0	1,0
Toplam	3,3	1,3	4,6

Kaynak: (HÜNEE, 2014a)

2.4.1 Sosyo-Ekonomik Nedenler

Ekonomik koşullar toplumsal davranış, tutum ve düşünce sistemi üzerinde belirleyici olan etmenler arasındadır. Erken evliliklerin görüldüğü ailelerin genellikle ekonomik açıdan yoksul oldukları göze çarpmaktadır (Gottschalk, 2007). Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların verilerine göre de erken evlilikler ile ekonomik yoksulluk arasında anlamlı bir ilişkinin saptandığı görülmektedir (UNICEF, 2005; Hervish ve Feldman-Jacobs, 2011; Fussell ve Palloni, 2004). Burada dikkati çeken en önemli husus yoksulluğun itici bir faktör olarak işlev görmesidir. Bu yolla hem ailede bir nüfus azalması söz konusu olmakta hem de kız çocuğunun bu kötü ekonomik koşullardan erken yaşta çıkmasının mümkün olacağı düşünülmektedir (Malhotra, 1997). Kalabalık ailelerde bir kişinin bile evden erken ayrılması ailenin ekonomik yükünü hafifleteceğinden, kız çocuğunun ileriki yaşlardaki ihtiyaçları, aile tarafından eş olarak verildiği aileye havale edilmektedir.

Ekonomik yoksunluk çeken ailelerde kız çocuğu evlilik konusunda açık ya da örtük bir baskıya maruz kalmakta, özellikle görece kendinden iyi ekonomik koşullara sahip birine eş olarak verilebilmektedir. Burada dikkate çeken önemli bir diğer olgu kızın evlendiği kişinin genellikle yaşça kendisinden büyük biri olmasıdır. Bu durumda kız çocuğunun evliliğinin karşılıklı sevgi ve saygı, karşılıklı rıza ve talep gibi evliliğin temel unsurlarının uzağında hatta tamamen büyüklerinin yönlendirmesi ile gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu evlilik biçiminde evlenecek olan kız çocuğunun bu kararın neredeyse hiçbir yerinde olmadığı durumlar da görülebilmektedir. Tamamen büyükler

arasında gerçekleşen karşılıklı onama sisteminde kız çocuğuna sadece hakkında verilen kararı uygulamak düşmektedir (Kağıtçıbaşı, 1990).

Ekonomik açıdan görece yoksunluğa bağlı olarak erken yaşta yapılan evliliklerin bir kısmı da hem kız çocuğunun hem de erkek çocuğunun yaşlarının küçük olduğu durumlarda gerçekleşen evliliklerdir. Bu tür durumlarda kız çocuğu içinde bulunduğu kötü koşullardan bir an önce kurtulma kaygısı ile genç yaşta duygusal birliktelik yaşadığı kendi yaşıtı biri ile evlenmeyi tercih edebilmektedir. Bu tür evliliklerde ailenin rızası yoksa evlilik kaçma yolu ve imam nikâhı ile sağlanmaktadır. Bu durumda da kız çocuğunun verdiği kararda evlilik kurumuna dâhil olmanın getireceği sorumluluk bilincinden daha ziyade içinde bulunduğu şartlardan kurtulma güdüsünün daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bazı durumlarda geleneksel yapının evlilik anlayışı başlık parası gibi adetlerle birlikte gerçekleşmektedir. Bu tür durumlarda, kız çocuğunun ailesinin daha fazla başlık parası alabilmek adına sadece ekonomik açıdan varsıl olma ölçütüne göre evliliği gerçekleştirdiği durumlar olabilmektedir. Büyük kentlerde olmasa bile taşrada ve görece daha küçük yerlerde bu yapının az da olsa sürdüğü görülmektedir (Beder Sen, 1996).

2.4.2 Sosyo-Kültürel Nedenler

Erken yaşta kız çocuklarının evlendirilmesi olgusu üzerinde, sosyo-ekonomik nedenler kadar sosyo-kültürel nedenlerin de etkisi büyüktür. Toplumun geleneği ve göreneği, değer sistemi, meşruiyet algısı, dini inanış vb. birçok faktör evlilik olgusu üzerinde belirleyici olan etmenlerdir. Toplumlardaki mevcut evlilik ve kız çocuğu algısı, erken yaşta evlilik yapmayı meşrulaştıran bir zemin hazırlayabilmektedir. Özellikle öğrenim seviyesi düşük ailelerde evlilik olgusunu geleneksel inanışlar ve algılar yönetmektedir. Bu algıda kız çocuklarının birincil görevi eğitim, ekonomik bağımsızlığını kazanma, toplumda kendine yer edinme gibi hedeflerden çok kocasına iyi bir eş olma şeklinde kendini göstermektedir. Öyle ki kız çocuğunun asıl yerinin kocasının yanı olduğu, erken-gözü açılmadan- evlendirildiğinde kocasına itaat ve uyum sorunu yaşamayacağı gibi inanışlar da etkili olabilmektedir. Aynı algı erken yaşta gelin alacak aile için de tercih sebebi olabilmektedir. Dolayısıyla, bu ataerkil algı kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesini önemli ölçüde meşrulaştırmaktadır (UNICEF, 2005; IPPF, 2007).

Geleneksel yapıda evlilik öncesinde meşru kabul edilmeyen cinsel birlikteliği engellemek amacıyla da kız çocuklarını erken yaşta evlendirme eğilimi gözlenmektedir. Yetiştirilme dönemlerinde küçük yaşlarda kız çocuklarına aileleri ve sosyal çevreleri tarafından verilen “*evde kalırsın*”, “*bahtın kapanır*”, “*yaşın geçerse seni kimse almaz*” gibi çeşitli telkinler de kız çocuklarını örtük bir şekilde evliliğe hazırlamak konusunda pekiştirici işlev görmektedir.

Türkiye’de resmi nikâhın 18 yaşından önce ancak belirli koşullarda yasal olması, aileleri bu tür erken evliliklerin meşruiyetini imam nikâhı yolu ile sağlama eğilimine itmektedir. Aslında toplumumuzda öteden beri dini bilgilerin eksik ya da hatalı bilinmesinden dolayı erken evlilikleri din yolu ile meşrulaştırması söz konusudur. İslam dininde evliliğin kutsal bir kurum olarak görülmesi ve Hz. Ayşe’nin Hz. Peygamber ile evlendiğinde “9-10 yaşlarında” olduğu şeklindeki görüş kızların erken yaşta evlenmesini dinen kabul edilebilir görmektedir. Oysa Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan ve ilk baskısını 1956 yılında yapmış olan bir siyer kitabında; genel kabulün aksine, esasında Hz. Ayşe’nin evlendiğinde yaşının en az 17 olduğu çeşitli deliler öne sürülerek gösterilmektedir (Berki & Keskinöğlü, 2012). Bu eserde aynı zamanda Hz. Peygamberin en küçük kızı olan Hz. Fatıma’nın evliliği hakkında bilgi verilirken; Hz. Fatıma’nın 18, Hz. Ali’nin ise 21 yaşında olduğu ifade edilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Mehmet Keskin’in verdiği ve 14.01.2014 tarihinde bir gazetede yer alan bilgilere göre 18 yaş altındaki evlilikler dinen uygun değildir.

Keskin bu konuda şunları söylemektedir (Yeniasır, 2014):

“Dinimiz böyle bir olayı tasvip etmez. Evlenecek kişiler, mutlaka evlilik yükünün altından kalkabilecek yaşta olmalı. Çocukların sırtına böyle bir yük yüklenmemeli. Çünkü sorumluluklarını tam anlamıyla idrak edecek durumda değiller. Bu halde evlenirlerse evlilik hayatlarını başarılı bir biçimde sürdüremezler. Evlilik yaşı hukuk literatüründe 18 olarak belirlenmiştir. Bu yaş altındaki evlilikler İslami hukuka göre geçerli olsa da tasvip edilmiyor. Aslında Türkiye’nin örf ve adetlerinde de “çocuk gelin” kavramı kabul görmez. Bu konuda toplumun mutlaka bilinçlendirilmesi gerekiyor. Dinin tasvip etmediği bir şey günahdır. Konuyu Din İşleri Yüksek Kurulunda da görüştük. Böyle bir evliliğin doğru olmayaacağı yönünde görüş birliği oluşturuldu”.

Özellikle eğitim seviyesinin düşük olduğu, küçük, kapalı toplumsal yapılarda evliliklerin sadece imam nikâhı ile gerçekleştiği, ancak çocuk olduktan sonra hastane, okul gibi gereksinimler söz konusu olduğunda resmi nikâh yapıldığı gözlenmektedir. Resmi nikâhın merkezden çevreye doğru gidildiğinde etkisinin zayıflaması, erken evliliklerin imam nikâhı yolu ile meşrulaştırılmasına sebebiyet vermektedir.

Erken evliliklerin gerçekleşmesinin “kabul edilir” olmasının en önemli sebeplerinden biri de toplumdaki “çocuk” ve “yetişkin” algısıdır. Özellikle tarıma dayalı ekonomilerde çocukların erken yaşta aileleri için çalışmaya başlamaları ve ailelerine destek olmakla yükümlü görülmeleri hayata erken başlamalarına sebebiyet vermektedir. Bu erken sorumluluk yükü ile birlikte çocuk, çocukluğunu yaşamadan yetişkin muamelesi görebilmektedir. Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerinde bir sakıncanın görülmemesi, onları yetişkin kabul eden toplumsal algının sebep olduğu bir yanılsamadır.

2.4.3 Nüfus Hareketlerine ve Savaşlara İlişkin Nedenler

Erken evliliklerin sebepleri arasında göç, savaş ve doğal afetler gibi faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir. Toplumsal yaşam döngüsünü, kesintiye uğratabacak ya da değiştirecek çaptaki bu durumlar bir şekilde evlilik kurumunu da etkilemektedir. Bu hadiseler zamanında ve sonrasında yaşanan toplumsal hareketlenmeler içinde küçük yaşta kız çocuklarının korunma ihtiyacının en doğrudan sağlandığı yöntem evlilik olarak görülebilmektedir.

Dünyanın değişik bölgelerinde meydana gelen, kuraklık ve tsunami gibi doğal afetler erken evliliklerin ortaya çıkmasında etkili olaylar olarak dikkati çekmektedir. Bu tür evlilikler, yaşanan talihsiz hadiseler sonrasında meydana gelebilecek tecavüz gibi vakalardan bir tür korunma amacıyla gerçekleşmektedir. Kenya’da meydana gelen kıtlık, Afganistan’da yaşanan savaş ve kuraklık ve Endonezya’da meydana gelen tsunami gibi hadiseler sonrasında erken evliliklerin ortaya çıktığı bilinmektedir (North, 2009). 2003-2011 yılları arasında Irak’ta savaş ve iç karışıkların yoğun yaşandığı dönemde ergen dönem doğurganlığında %30’un üzerinde artış yaşandığı tespit edilmiştir. Bu durumun altında yatan neden olarak devlet otoritesinin zayıflamasıyla birlikte özellikle düşük eğitimli toplumsal katmanlarda yaşanan erken evlenmelerin artması gösterilmektedir (Cetorelli, 2014). Günümüzde Suriye’de yaşanan iç savaştan kaçan göçmenlerin gittikleri ülkelerde karşılaştıkları çeşitli zorluklar karşısında kız çocuklarını erken evlendirme yoluna gittikleri medya organlarında dile getirilmektedir (Evin, 2014).

2.5 Erken Evliliğin Kadın Açısından Sonuçları

Erken yaşta yapılan evlilikler aile kurumunun sağlıklı bir şekilde kurulmasını ve devam etmesini önemli ölçüde engelleyebilmektedir. Bu tür evliliklerin yol açtığı sorunların büyük kısmını evlenen-evlendirilen kız çocuğunun yaşadığı sıkıntılar oluşturmaktadır. Erken evlilikler aile kurumunun işleyişini doğrudan ilgilendirdiğinden bu şekilde yapılan evliliklerin ileriki yıllarda nasıl bir seyir izlediği, çocukların doğumu ve büyümesi ile birlikte ne tür ek sorunlar ortaya çıkardığı önemli bir konudur.

2.5.1 Kişisel Gelişiminin Engellenmesi

Erken yaşta evlilik yapan kız çocuğu öncelikle eğitimini yarım bırakmak durumunda kalmaktadır. Bu şekilde evlenen kız çocuklarının bir bölümünü de zaten eğitimine devam etmeyenler oluşturmaktadır. Her iki durumda da çocuk yaşlarında olan bireyler akranlarıyla oyun oynamak, okula gitmek çeşitli sosyal aktivitelere katılmak gibi yaşlarına uygun faaliyetler yerine eşlik, annelik gibi yaşlarının çok üzerinde sorumluluk yükü gerektiren ev içi rolleri yerine getirmekle yükümlü kalmaktadır.

Küçük yaşta evlilik yapan kız çocuğu beden ve ruhen gelişimini tamamlamadan evlilik kurumunun getirdiği sorumlulukların yükü altında kalmaktadır. Eğitimi olmadığından ya da sürdürmediğinden herhangi bir alanda meslek sahibi olamamakta ve ekonomik bağımsızlığını kazanamamaktadır. Bu durum kocasına bağımlı bir yaşamı sürdürmesini zorunlu kılmaktadır.

2.5.2 Üreme Sağlığı Sorunları, Erken Doğum, Anne ve Çocuk Ölümleri

Erken yaşta evliliklerin önemli bir sonucu erken ve sık yaşanan gebeliklerdir. Bu gebelikler fizyolojik gelişimini henüz tamamlamamış kız çocukları ve doğan bebekler için bazı sağlık sorunlarını da beraberinde getirebilmektedir (UNICEF, 2001b). Bu tür sağlık sorunları düşük sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan ve bu nedenle yetersiz beslenme ve doğum öncesi bakım alan ergenlerin hamileliklerinde daha belirgin olarak gözlenmektedir. Bazı çalışmalarda ise anne yaşının küçük olmasının, anne ve bebek üzerinde doğrudan olumsuz etkiye yol açmadığını, daha ziyade iyi planlanmamış ve doğum öncesi yeterli bakım almamış gebeliklerin yüksek risk barındırdığı iddia edilmektedir (Uzun & Orhon, 2013).

Dünya Sağlık Örgütü’nün dünya genelindeki ergen hamileliklerini ve sonuçlarını incelediği son çalışmalarında, ergen hamileliklerinde gözlenen sağlık sorunları ve bunlara yönelik alınabilecek tedbirler anlatılmaktadır (WHO, 2007, 2008 ve 2010). Bu çalışmalarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde gerek nüfus temelli gerekse hastanedeki klinik gözlemlere dayalı olarak yapılan araştırma bulguları taranmıştır. Bu tarama çalışmalarının sonuçlarına göre genel olarak hamilelikte ergen yaşı düştükçe sağlık riskleri de artmaktadır. 16-17 yaşlarında ve özellikle 16 yaşından önce doğum yapan ergenler, 20’li yaşlarda doğum yapanlara göre belirgin bir şekilde daha yüksek sağlık riskleri ile karşılaşmaktadırlar. Bu yaşlarda (özellikle 16 yaşından önce hamilelik yaşayanlarda) leğen kuşağı kemikleri ve doğum kanalının yeterince gelişmemesi söz konusu olabilmektedir. Bu durumda da bebeğin doğum kanalına göre daha büyük olması ve doğum kanalından geçmemesi sorunu yaşanabilmektedir. Ayrıca, hamile ergenlerin diğer annelere göre daha yüksek oranda kansızlık (anemi), gebelik hipertansiyonu, preeklamsi ve erken doğum riski ile karşı karşıya kaldığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Uzun & Orhon, 2013). Türkiye’de yapılan bazı klinik çalışmalarda ergen yaşlarda doğum yapan annelerin düşük yapma ve anemi (kansızlık) sorunu ile karşılaştıklarını göstermektedir (Karabulut ve diğerleri, 2013; Bildircin ve diğerleri 2014). Bununla birlikte bazı çalışmalar; doğum öncesi yeterli bakım almış olan ergenlerde hamileliğin yol açtığı olumsuz sonuçların ergen olmayan hamilelerden anlamlı derecede farklılaşmadığını da göstermiştir⁴.

Dünyanın farklı bölgelerindeki ergen annelere ilişkin yapılan araştırmalarda ergen anneler arasında; madde bağımlılığı, sigara kullanımı, yetersiz beslenme, sıtma, HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıkların yaygınlığının daha ileri yaşlardaki annelere göre daha fazla görüldüğünü ortaya konulmuştur (WHO, 2010). İleriki yaşlarda kalıcı fizyolojik rahatsızlıklar erken evlilik yapan kız çocuklarını bekleyen sağlık sorunları arasında öne çıkmaktadır (TBMM, 2011). 18 veya 19 yaşlarında doğum yapan ergenlerin ise karşılaştıkları sağlık risklerinin 20’li yaşlarda doğum yapan kadınlardan anlamlı düzeyde farklılaşmadığı anlaşılmaktadır.

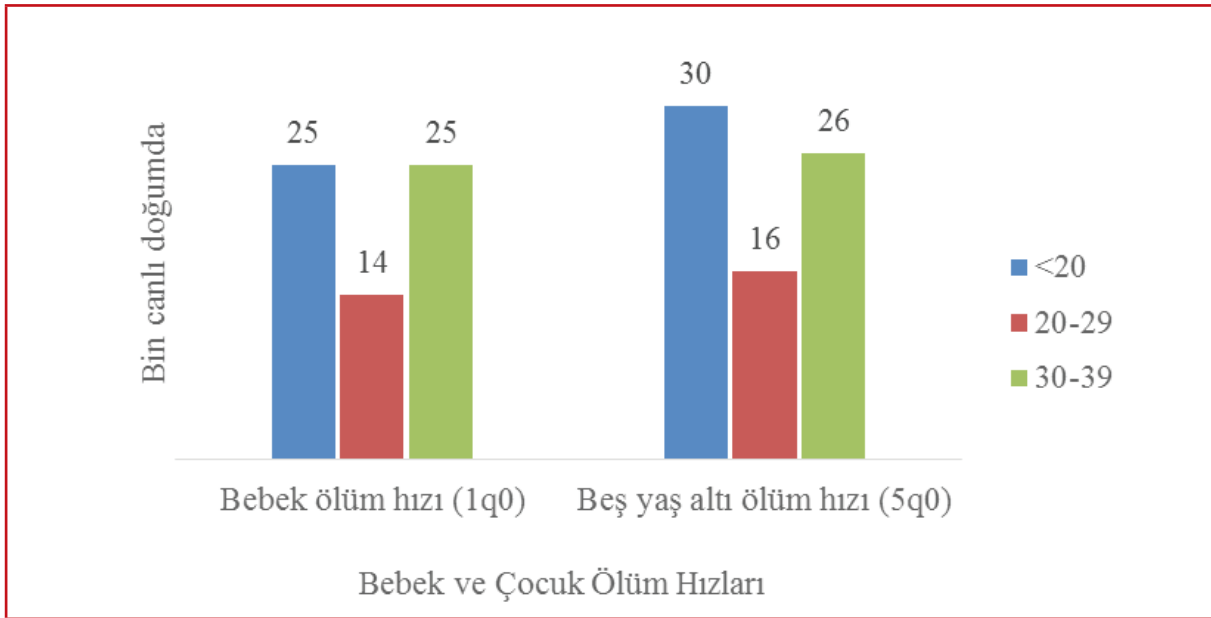
4 Bu çalışmalarda kapsanan ergenlerin önemli bir bölümü 17-18 yaş grubundaki ergenlerdir. Doğum öncesi yeterli bakım almış olsalar dahi ergen annelerden doğan bebekler düşük doğum ağırlığı ile doğmaktadırlar.

Doğum yapan ergenlerin, 20’li ve 30’lu yaşlarda doğum yapan kadınlara göre doğum sırasında yaşanan güçlükler sebebi ile daha yüksek anne ölüm riskine maruz kalmaları söz konusudur. Anne ölümlülüğü riski annelik yaşının düşmesine paralel olarak artmaktadır; örneğin, 16 yaşının altında doğum yapan kadınlarda anne ölüm riski 20 ve üzeri yaşta doğum yapan kadınlara nazaran 4 misli daha yüksektir (WHO, 2008).

Ergen dönemde hamilelik ve doğumun bebekler içinde bazı riskleri barındırması söz konusudur. Ergen annelerin bebeklerinin izlemelerine dayalı olarak gerçekleştirilen bazı çalışmalar, bu bebeklerin erişkin annelerden doğan bebeklere göre; beslenme bozukluğu ve büyüme geriliği sorunlarını daha sıklıkla yaşadıklarını, bilişsel fonksiyonlarında ve gelişimlerinde daha fazla sorun yaşandığını, davranış sorunlarını daha fazla gösterdiklerini saptamıştır. Ergen annelerden doğan bebeklerin ihmal ve istismar açısından da önemli bir risk grubunu oluşturduğu söylenmektedir. Bu durumun nedenleri arasında; bu bebeklerin istenmeyen gebelikler neticesi doğmaları, bebeklerin erken doğmaları ve düşük doğum ağırlığının getirdiği sağlık sorunları, annenin bebek bakımı konusunda yetersiz olması ve annede depresyon sorunlarının varlığı yer almaktadır (Uzun & Orhon, 2013).

TNSA 2013 sonuçlarına göre: Anneleri tarafından düşük ağırlıklı doğduğu söylenen bebeklerin oranı; 20 yaşından daha genç yaşta anne olanların bebekleri arasında %28, 20-34 yaşları arasında anne olan kadınların bebekleri arasında %22 ve 35 ve daha ileri yaşta doğum yapan kadınların bebekleri arasında da %23’dür (HÜNEE, 2014). Aynı çalışmada doğum ağırlığı bilgisi bildirilmiş olan bebekler için 2,5 kg’dan daha düşük doğum ağırlığı ile dünyaya gelmiş bebeklerin oranı da tespit edilmiştir. Bu şekilde doğan bebeklerin oranına, annenin doğumdaki yaş grubuna göre bakıldığında ise; 20 yaş altı annelerin bebekleri arasında %13,4, 20-34 yaş grubundaki annelerin bebekleri arasında %10,2 ve 35 ve daha yukarı yaşlarda doğum yapan annelerin bebekleri arasında %10,3 olduğu görülmektedir.

Şekil 14. Annenin doğumdaki yaşına göre önceki on yıllık dönemde bebek ve beş-yaş altı ölüm hızları %

Kaynak: (HÜNEE, 2014)

Ergen anneden doğan bebeklerin ölüm riski de daha ileri yaşta doğan kadınlara göre daha yüksektir. Bu ölümler doğumdan önce düşük şeklinde olabildiği gibi doğumdan kısa bir süre sonra da gerçekleşebilmektedir. Annenin doğumdaki yaşı ile bebek ve çocuk ölümlülüğü ilişkisi, U şeklinde bir eğri oluşturmaktadır. TNSA 2013 sonuçlarına göre Türkiye’de bebek ölüm hızı 20 yaşından daha genç annelerin bebekleri arasında %25 iken çocuk ölüm hızı %30’dur. Bebek ve

çocuk ölüm hızları 20-29 yaşları arasında anne olan kadınların bebekleri için sırasıyla %14 ve %16’ya inmektedir. 30-39 yaş grubundaki annelerden olan bebekler arasında ise ölüm hızları yeniden artarak sırasıyla %25 ve %26’ya çıkmaktadır.

2.5.3 Sosyal Problemler

Erken yaşta evlenen kadınların yaşadıkları tecrübelerle ilişkin yapılan araştırmalar erken evlenen kız çocuğunun gelin gittiği ailede çeşitli sorunlar yaşayabileceğini ortaya koymaktadır. 18 yaş altında henüz fizyolojik ve ruhsal açıdan kişilik gelişimini tamamlamamış birey, yeni katıldığı ailede sadece kocası değil ailenin büyükleri tarafından da çeşitli müdahalelere ve baskılara maruz kalabilmektedir. Özellikle geniş ailelerde eve gelin gelen kız çocuğu bir süre sonra anne olmakta, “eşlik”, “gelinlik” rolleri ile birlikte “annelik” rolü de edinmekte ve üstlendiği rolleri yönetmekte güçlük çekmektedir (Dağdelen 2011, Çakır 2013).

Erken yaşta evlilik yaptığından eğitiminde kesinti oluşan kız çocuğunu bekleyen bir diğer problem de “sosyal dışlanmışlık” ve “yalıtılmışlıktır”. Evlendiği için eski arkadaş çevresinden kopan bu bireyler yeni ortamlara aidiyet geliştirmekte zorlanmakta ve özgüven eksiklikleri sebebi ile sosyal faaliyetlere katılmakta güçlük çekmekte ve giderek evin içine hapsolmuş bir hayat sürmektedirler.

Küçük yaşta evlilik yapmış kız çocukları evliliğin ilk yıllarında, depresyon, intihara teşebbüs ya da evden baba evine kaçma gibi eğilimler gösterebilmektedir. Kişiliği tam oturmamış, kimlik edinmemiş kız çocuklarının erken yaşlarda gelin olarak gittikleri evlerde başta kocaları ve ailenin büyükleri tarafından gördüğü baskı, derin psikolojik rahatsızlıklara ve kalıcı mutsuzluklara sebebiyet verebilmektedir. Bu baskı, bazı durumlarda daha ileri safhalara taşınarak fiziksel şiddet şeklinde kendini göstermektedir.

Türkiye’de kadına yönelik şiddet konusunda 2014 yılında gerçekleştirilen ‘Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’ bulguları kadınların evlenme yaşı ile eşlerinden gördükleri şiddet düzeyi arasında bir ilişkinin olduğuna işaret etmektedir. Araştırmanın bulgularına göre yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddet yaşama oranı 18 yaş öncesi evlenen kadınlar arasında %48 iken, 18 yaşından sonra evlenen kadınlar arasında %31 düzeyindedir. Cinsel şiddette maruz kalmada evlilik yaşına göre daha belirgin bir farklılaşma söz konusudur. 18 yaş öncesi evlenen kadınların yaklaşık beşte biri (%19) cinsel şiddete maruz kalmış iken, 18 yaş sonrası evlenen kadınlarda cinsel şiddete maruz kalma yarı yarıya daha az yaygındır (%10). Bu iki şiddet türü beraber düşünüldüğünde erken evlenen kadınların yarısının fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kaldığı, 18 yaşından sonra evlenen kadınların ise üçte birinin şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Duygusal şiddet/istismara maruz kalma yaygınlığı da kadının 18 yaşından önce veya sonra evlenmesine göre önemli farklılık göstermektedir. 18 yaşından önce evlenen kadınların yarısı (%51) bu tür bir şiddete maruz kalmış iken 18 yaşından sonra evlenen kadınlar arasında bu oran %27’dir. Evlenme yaşına bağlı olarak gözlenen bu farklılaşmalar kadınların son on iki ayda yaşadıkları şiddet dikkate alındığında da gözlenmektedir (Tablo 24).

Tablo 24. Evlilik yaşına göre fiziksel ve/veya cinsel şiddet ile duygusal şiddet/istismar yaygınlığı %

	Fiziksel Şiddet		Cinsel Şiddet		Fiziksel/Cinsel Şiddet		Duygusal Şiddet/İstismar	
	Evlilik yaşı		Evlilik yaşı		Evlilik yaşı		Evlilik yaşı	
	<18	18+	<18	18+	<18	18+	<18	18+
Yaşamın herhangi bir dönemi	48	31	19	10	50	14	51	27
Son 12 ay	10	8	7	5	33	10	42	25

Kaynak: (HÜNEE, 2014b)

Erken yaşlarda çocuk sahibi olan kız çocukları, bebeklerini benimsememekte ve büyütmede zorluk yaşamaktadır. Kendisi de henüz çocuk olan bu bireylerin çocuk sahibi olma, onları büyütme konusunda herhangi bir eğitimleri olmadığından çoğunlukla etrafındakilerin yönlendirmesi doğrultusunda bu görevi yerine getirmeye çalışmakta ve büyük ölçüde başarısız durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumun yarattığı stres ve endişe sadece kendisini değil çocuğun gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Böylelikle kendi evliliğinden başlamak üzere oluşan sorunlar silsilesi doğan çocukla birlikte aile içinde yeniden üretilerek bir sonraki kuşağa da aktarılmaktadır (TAPV, 2010).

2.6 Hukuksal Açıdan Erken Evlilikler

Erken evlilikler etrafında dönen tartışmaların önemli bir ayağını hukuksal boyutu teşkil etmektedir. Evlilik için aranan yasal ehliyet şartlarından biri olan 18 yaş sınırının altında gerçekleşen bu evliliklerin bir bölümünün hukuki açıdan meşruiyeti bulunmaktadır. Bununla birlikte bu evliliklerin hatırı sayılır bir bölümü de gayri resmi olarak gerçekleşmektedir.

2.6.1 Uluslararası Mevzuat

Erken evliliklerle ilgili birçok husus çeşitli uluslararası mevzuatlarca düzenlenmiş ve bağlayıcı bir konumda kabul edilmiştir. Türkiye’nin bu uluslararası mevzuatı kabul etmiş olması göz önüne alındığında belirleyici temel hususların uluslararası mevzuat tarafından biçimlendirildiği açıktır. Bunların başında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gelmektedir. Aşağıdaki örneklerden görüleceği üzere, uluslararası mevzuatta erken ve özellikle de zorla yaptırılan evliliğin bir seçim olamayacağı temel ilke sayılmış ve bu tür evlilikler hak ihlali olarak kabul edilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 10 Aralık 1948 yılında kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan insan hakları ihlallerinin tekrarının engellenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Beyanname; yaşama, özgürlük, güvenlik, adil ve kamuya açık olarak yargılanma gibi temel siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel birçok insan hakkını güvence altına almaktadır. Beyanname’de bireylerin medeni hakları konusuna da yer verilmiştir. Bireylere özgür ve tam iradeyle evlenme hakkı tesis edilmiş ancak ilgili taraflardan birinin hayat arkadaşıyla ilgili bilinçli bir karar vermek için yeterince olgun olmaması halinde iradenin özgür ve tam olamayacağı kabul edilmiştir (Aydemir, 2011).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 16 ncı maddesine göre; *“Yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır...”* denilmektedir.

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979’da kabul edilen ve Türkiye tarafından 1985 yılında bazı hükümlerine çekince konulmak suretiyle imzalanan ve 1999 yılında Türkiye’nin çekincelerini kaldırarak iç hukukuna geçirdiği “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme”nin 1. Maddesine göre (TBMM, 2011):

“İş bu sözleşmeye göre kadınlara karşı ayırım deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaç-

layan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.”

“Önyargıların ve Geleneklerin Tasfiye Edilmesi” başlıklı 5. Maddesi’nin 1. fıkrasının (a) bendinde ise şöyle denilmektedir:

“Taraf devletler, her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basmakalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek konusunda gerekli tedbirleri alırlar.”

Aynı Sözleşmenin “Evlenme ve Aile İlişkileri Alanındaki Haklar” başlıklı 16’ncı maddesine göre ise;

Taraf Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayırımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır: Evlenmede erkeklerle eşit hak; Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı; Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar;

“Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacaktır” denilmektedir.

Görüleceği üzere CEDAW ile erken evlilikler kesin bir dille kabul edilmemekte, bu konudaki tasarruflar “asgari yaşın belirlenmesi” ilkesine tabi tutulmaktadır (CEDAW, 2004).

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler tarafından 1990 tarihinde yürürlüğe konan Çocuk Hakları Sözleşmesi, Türkiye’de 1995’te uygulanmaya başlanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1 inci maddesi ile 18 yaşına kadar olan her birey çocuk sayılmıştır (Çakmak, 2009).

Sözleşmenin 12 nci maddesine göre; “*Taraf devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar...*” denilmektedir.

Ayrıca sözleşmenin 36 ncı maddesinde; “*Taraf devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.*” denilmektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi; Bakanlar Komitesi’nin Üye Ülkelere Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 30 Nisan 2002’de Delegation Komitesi’nin 794. oturumunda kabul edilen “Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5 (Council of Europe, 2002).

Erken Evliliklerle ilgili ek önlemler başlığı altında;

“Üye devletler, kişilerin onayı alınmadan zorla gerçekleştirilen evlilikleri yasaklamalı; çocuk satışıyla bağlantılı faaliyetleri engellemek ve durdurmak için gerekli önlemleri almalıdırlar” denilmektedir.

“Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec” (2002)5 ile Kadına Karşı Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CEDAW, 2004) göz önüne alınarak, “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” oluşturulmuştur.

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi

Bu sözleşmenin görüş birliğine varılan maddeleri içerisinde 32. ve 37. maddesinde “erken ve zorla evlilikler” yer almaktadır.

Sözleşmenin 32. Maddesinde;

“Taraflar mağdura gereksiz bir parasal veya idari yük getirmeksizin, zorla gerçekleştirilen evliliklerin geçersiz ve hükümsüz kılınabilmesini veya sona erdirilmesini temin edecek yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır denilmektedir.”

Sözleşmenin 37. Maddesinde;

“Taraflar bir yetişkini veya çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır denilmektedir.”

2.6.2 Ulusal Mevzuat

Anayasa

Türkiye Cumhuriyeti anayasasında erken ve zorla evlilikler çeşitli maddeler altından okunabilmektedir (Aydemir, 2011).

Türk Hukuk sisteminde “Eşitlik İlkesi”ne ilişkin temel kural Anayasanın “Kanun önünde eşitlik” başlıklı 10 uncu maddesinde yer almaktadır. Bu maddeye göre;

“Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.”

“Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.”

“Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz”.

“Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun hareket etmek zorundadırlar.”

Erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler kız çocuklarını, eğitim, istihdam, kişisel gelişim, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım gibi alanlarda erkekler karşısında dezavantajlı hale getirdiğinden Anayasa’nın eşit haklar prensipleri açısından uygunsuzluk arz etmektedir (Aydemir, 2011).

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu

Türk Medeni Kanunu’nda, evlilik birliği oluşturmanın koşulları, kuralları, tarafların hak ve yükümlülükleri ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bu sözleşme eşlere verdiği çeşitli haklarla birlikte çeşitli yükümlülükler de getirmektedir.

Kanunun, çalışmanın konusu olan erken evlilikler hususu ile ilgili bölümleri aşağıda verilmektedir. Buna göre Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 22 Kasım 2001’de kabul edilen ve 1 Ocak 2002’de yürürlüğe giren Türkiye’de medeni hukuka dair kuralları içeren kanundur.

Türk Medeni Kanununun; ‘Fiil ehliyetinin genel koşullarını’ düzenleyen 10 uncu maddesine göre;

“Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.”

“Erginlik” başlıklı 11 inci maddesine göre;

“Erginlik 18 yaşın doldurulmasıyla başlar.”

“Evlenme kişiyi ergin kılar.”

“Ergin kılınma” başlıklı 12 nci maddesine göre;

“On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.”

Yukarıdaki hükümlerden de anlaşılacağı üzere, Medeni Kanunumuza göre ergin olma yaşı 18’dir. Ancak bazı hallerde “erken ergin olma” dediğimiz durumlar da söz konusu olabilmektedir. Erken ergin olma iki şekilde olur:

- a) Evlenme ile ergin olma,
- b) Mahkeme kararı ile ergin kılınma.

1 Ocak 2002’den itibaren yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu Anayasada yer alan “cinsler arasındaki ayrımcılığı” yasaklayan maddelere uygun düzenlemeler içermektedir. Önceki Kanunda kadın-erkek için farklı olan evlenme yaşı kadın-erkek farkı gözetilmeksizin ülkemiz şartlarına ve çağdaş eğilimlere uygun olarak yükseltilmiştir. Böylece erken yaşta evlenmenin sakıncaları önlenmek istenmiştir.

Türkiye’de Medeni Kanunumuzun kabul edilmesinden bu yana bu konuda halkın bilinçlendiği ve eğitildiği göz önünde tutulmak suretiyle önemli bir kurum olan aile hayatının kurulmasında kadınlar için 15 yaşın bitirilmesi yeterli görülmemiştir. Evlenme yaşı itibariyle ayrımın erkek ve kadın arasında yapılmasının da anlamlı olmadığı açıktır. Bu sebeple evlenme yaşı kadın ve erkek için 17 yaşın bitirilmesi olarak kabul edilmiştir. Bu yaş sınırlamasıyla 17 yaşını doldurmuş reşit olmayan bireyler anne-baba rızasıyla evlenebilirken, ailelerin ve küçüklerin rızası olsa dahi 17 yaşın altındaki kişilerin evlendirilmesi olağanüstü durumlar hariç mümkün değildir.

Kanun maddesinde geçen olağanüstü durum ve pek önemli sebep kavramlarından kasıt genellikle kadının hamile veya çocuk sahibi olduğu durumlardır. Hâlihazırda bir arada yaşamaya başlayan çiftlerde veya kadının mağdur olduğu diğer hallerde de hâkim 16 yaşını doldurmuş bireylerin evlenmesine izin verebilir. Burada anne-babanın rızası şart değildir, sadece mümkünse görüşleri alınmaktadır.

Türk Medeni Kanununun 142 nci maddesine göre;

“Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.”

Türk Medeni Kanununun 143 üncü maddesine göre;

“Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir.”

“Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz.”

“Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.”

Türk Medeni Kanununun yukarıdaki ilgili maddelerinden de anlaşılacağı üzere hukuken geçerliliği olan tek nikâh resmi nikâhtır. Nikâh öncesinde ilgili mercilere başvurulması ve sonrasında evliliğin nüfus kütüğüne kaydedilmesi zorunludur.

Türk Ceza Kanunu

Erken evliliklerin Türk ceza kanununda iki açıdan ele alındıklarını görmek mümkündür. Türk Ceza Kanununda, erken ve zorla evlilikler kapsamında, çocukların cinsel ihmal ve istismarına yönelik maddeler yer almaktadır. Kanun, çocukların cinsel istismarına yönelik fiilleri suç olarak tanımlamış ve bu suçun yetişkin kişilere karşı uygulanması durumunda “cinsel saldırı” ifadesini kullanılırken,

çocuklar açısından “cinsel istismar” ifadesi kullanılmıştır. Kanunun “çocukların cinsel istismarı” başlığı altındaki 103 üncü maddesine göre; 1) *Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismar deyiminden;*

a) *On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,*

b) *Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar anlaşılır.*

(2) *Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*

(3) *Cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısmı, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.*

(4) *Cinsel istismarın, birinci fıkranın (a) bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehdit kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.*

(5) *Cinsel istismar için başvuru olan cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması hâlinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.*

(6) *Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması hâlinde, on beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.*

(7) *Suçun mağdurun bitkisel hayata girmesine veya ölümüne neden olması durumunda, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.*

Bununla birlikte toplumda bazı ailelerin 18 yaş değil, 15 yaşından küçük kız çocuklarını dahi evlendirmekte olduğu bilinmektedir. Bu durum bir şekilde fark edildiği takdirde sanık ile annesi ve babası ve mağdurenin annesi ve babası hakkında bu suça iştirakten dolayı adli işlem yapılmaktadır. Mağdure 17 yaşına gelip sanıkla resmi evlilik yapsa bile, mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 434 üncü maddesine benzer bir düzenleme yeni Türk Ceza Kanununda bulunmadığından evlilikle bu cezadan kurtulma imkânı olamamaktadır. Dolayısıyla mağdurenin kocası (sanık), annesi, babası, kayınpederi ve kayınvalidesi bu suçtan yargılanmakta ve ceza almaktadırlar (TBMM, 2011).

Türk Ceza Kanununun “Reşit olmayanla cinsel ilişki” başlıklı 104 üncü maddesine göre;

“Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Söz konusu maddede reşit olmayan kişiyle cinsel ilişki bağımsız bir suç olarak tanımlanmasına rağmen 15 yaşını doldurmuş bir çocuk gayri resmi olarak evlendirildiğinde, bu çocukla cinsel ilişkiye giren eş, şikâyet edilmediği sürece cezalandırılmamaktadır. Burada şikâyet hakkı sadece mağdura tanınmıştır. Mağdurun şikâyeti yoksa kişi cezalandırılmayacaktır⁵.

Türk Ceza Kanununun “Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören” başlıklı 230 uncu maddesine göre (Ofloğlu, 2014):

“Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medeni nikâh yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.”

5 15 yaşında bir kız çocuğunun kendisine eş olarak seçilen kişiyi hapse girmesi pahasına şikâyet etmesi çok zordur; zira bu durumun sonucu en çok söz konusu kızı mağdur edecektir.

“Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.”

Söz konusu kanun maddesinden de açıkça anlaşıldığı üzere halk arasındaki adıyla dini nikâh veya imam nikâhının resmi anlamda hiçbir geçerliliği olmadığı gibi resmi nikâhı olmayanlara dini nikâh kıyanların 2-6 aylık hapis cezası ile cezalandırılmalarını öngörmektedir. Ancak bu hüküm uygulanmamaktadır (TBMM, 2011).

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

Çocuk Koruma Kanununun 3/1-a üncü maddesine göre (Akarca, 2014);

“Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişiyi; bu kapsamda, korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal ve istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu”... İfade eder.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlemesine Dair Kanun

20.03.2014 tarihinde kabul edilen kanun, önemli ölçüde kadına şiddetin önlenmesini sağlamaya yönelik daha sıkı tedbirlerin alındığı bir kanun olarak değerlendirilmektedir. Kanun daha çok ailenin ve şiddet gören kadının belli haklarını güvence altına almayı hedeflemektedir

Kanunda “şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir” denilerek amaç ortaya konmaktadır.

Kanunda kadına yönelik her türlü şiddet biçiminin önlenmesi amaçlanırken 18 yaş altındaki kız çocuklarını da kapsayacağı ifade edilmektedir. Erken evlilikler üzerinden yürütülen tartışmalarda bunun bir cinsel istismar ve şiddet biçimi olabileceği değerlendirmesi göz önünde alındığında kanunun erken evlilik sebebi ile mağdur olabilecek 18 yaş altındaki kız çocuklarını da ilgilendirdiği görülmektedir.

2.6.3 Mevzuatta Karşılaşılan Sorunlar ve Tartışmalar

Türk Medeni Kanununa göre Türkiye’de evlenme yaşı daha önce erkekler için 17, kadınlar için 15 iken, Kanun’da yapılan kapsamlı değişikliklerin yürürlüğe girdiği 2002 yılından bu yana hem kadınlar hem de erkekler için 17 yaşını doldurmuş olmak şartı aranmaktadır. 18 yaşından küçük yaştaki bireylerin evlenebilmeleri için ailelerinden onay almaları gerekmektedir. Ayrıca olağanüstü koşullarda ise hâkim onayıyla 16 yaşında evlenmeye de izin verilebilmektedir. Çocuğun cinsel ilişkiye rıza gösterdiğinin varsayılabilmesi için gereken asgari yaş ise 15’dir. Bu noktada devreye Türk Ceza Kanunu girmektedir.

Türk Ceza Kanunu’na göre 15 yaşını doldurmuş bir kız çocuğu dini nikâhla (ya da resmi olmayan bir törenle) evlenmesi durumunda “şikâyet üzerine” evlendiği kişi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Bu kanun hükmü uygulamada şikâyet yokluğu halinde 15 yaşını doldurmuş bir kişinin evlenme imkânı bulunduğu şeklinde anlaşılmaya müsaittir. Diğer taraftan Türkiye’nin 2005 yılında kabul ettiği Çocuk Koruma Kanunu’nda ve Aralık 1994’te meclisten geçirilerek yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuk ‘18 yaşının altındaki birey’ olarak kabul edilmiştir (Aydemir 2011). Erken evlilik sorunuyla mücadele noktasında alınan tedbirlerin, bu anlaşmalara göre çocuk kabul edilen 18 yaşın altındaki tüm bireyleri kapsamaması gerekirken, Medeni Kanun ve Ceza Kanunu mevzuatlarında farklı yaşların geçiyor olması, yaşa dair standardın sağlanmadığını ve kanunlar arasında bir çelişkinin var olduğunu da göstermektedir.

Türk hukuk sisteminde, erken evlilik tanımının kanuna göre değiştiğini söylemek mümkündür. Türk Medeni Kanununa göre 17 yaşını doldurmamış kızların, Türk Ceza Kanununa göre 15 yaşını doldurmamış kızların, Çocuk Koruma Kanununa göre 18 yaşını doldurmamış kızların evlilikleri “erken evlilik” sayılmaktadır. Kanunlar arasında bir çelişkinin varlığı söz konusudur. Bu olgu erkek çocuklar için de geçerlidir. (TBMM, 2011). Bu durum yasal zeminde bir boşluk yaratarak farklı uygulamaların ortaya çıkmasına ve çocukların korunmasının yeterince sağlanamamasına yol açarak, erken yaşta evliliklere karşı yürütülen mücadeleleri zayıflatmaktadır (TAPV, 2010).

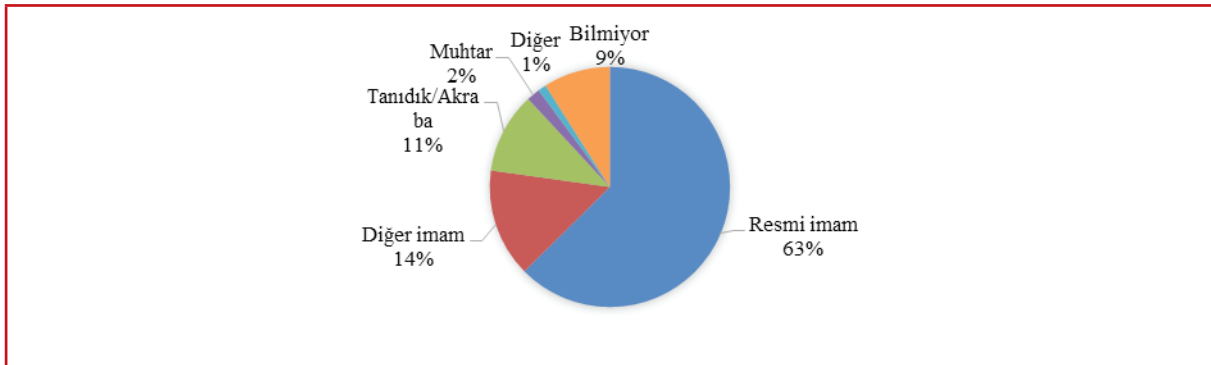
İmam Nikâhı

Medenî Kanun’un kabulü ile eski mevzuatta geçerli olan ve halk arasında “imam nikâhı” olarak adlandırılan dinî evlenme biçimi kaldırılmış, onun yerine medenî hukuk kuralları uyarınca evlenme biçimi benimsenmiştir. Ancak, sadece medenî nikâh ile evlenmenin toplum tarafından kabul görmesi kolay olmamıştır. İmam nikâhı ile evlenme alışkanlığı, getirilen cezaî müeyyidelere rağmen günümüzde de devam eden bir uygulamadır. Bunun en önemli sebebi, Medenî Kanun’un yürürlüğe girmesinden önce nikâh akdinin imamlar tarafından yapılması ve toplumun, imamın katılmadığı ve dua okumadığı durumda nikâh akdinin geçerli olamayacağı kanaatini taşımasıdır (Cin, 1974).

Bununla birlikte resmi yolla evlenen kişiler dinî evlenme de yapmak isterlerse aile cüzdanını göstermeleri halinde yapabilmektedir. Dinî evlenmenin medenî evlenmeden önce yapılması evlenmenin geçerliliğini etkilememektedir. Sadece bunlar TCK. m. 230’a göre cezalandırılırlar. Resmî nikâh bulunmadan evlenmenin dinsel töreninin yaptırılmasını suç sayarak cezalandırılacağını öngören TCK. m. 230/V hükmü ile Anayasa’nın 174. Maddenin b.4’te belirtilen evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikâh esası vurgulanmış olmaktadır (Taşbaş, 2010). Bu hükümlerle dinî nikâh alışkanlığı yerine, medenî nikâh yapma geleneğinin yerleştirilmesi amaçlanmıştır denilebilir.

Türkiye’de erken evliliklerin kuruluşuna baktığımızda da bu evliliklerde kıyılan dini nikâhların önemli bir bölümünün resmi imamlar tarafından kıyıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15.18 yaş öncesi evlenenlerin dini nikâhını kıyan kişiler (%)

Kaynak: (HÜNEE, 2014b)

2.7 Erken Evlilikler Hakkındaki Güncel Tartışmalar

Toplumsal değişim ile birlikte geleneği biçimlendiren, norm, meşruiyet algısı ve değer sistemi gibi unsurlarında farklılaştığından bahsedilebilir. Çalışmanın konusu olan erken evlilikler olgusu bugün geçmişten farklı algı biçimleri üzerinden kendine meşruiyet alanı bulmuştur. Geçmişte önemli ölçüde tarım toplumunun üretim şartları gereği erken yaşta olgunlaşması beklenen kız çocukları bugün eğitim olanaklarının çoğalması ile birlikte üniversite sonrasına kadar kişisel gelişimlerini devam ettirebilme şansını yakalamışlardır.

Bu durumda erken yaşta evlilikler yeni dönemde yapılma sıklığı olarak geçmişe kıyasla önemli ölçüde azalma eğilimi göstermiştir. Ancak yine de bu olgunun toplumda kayda değer bir hacimle kendine alan bulabildiği de açıktır. Erken evlilikler günümüzde istediği dışında, zorla, ailesi tarafından kendisinden yaşça büyük kimselerle evlendirilen kızlar olgusuyla gündeme gelmektedir. Bunun dışında evlilik öncesi yaşanan cinsel birliktelik dolayısıyla ortaya çıkan erken evlenme vakaları da söz konusudur. Bu durum cinsel deneyim ile evlilik olgusunu yan yana düşünmekten kaynaklı bir dizi sorunu da beraberinde getirmektedir.

Diğer yandan geleneksel yapının korunduğu aile içi kompozisyonlarında, önceki kuşağın evlenme kodları aile içinde yeniden üretilerek erken evliliklerin devam etmesine neden olabilmektedir. Bugün sadece taşrada, küçük yerleşim birimlerinde değil büyük kentlerde dahi erken yaşta evlendirilmek zorunda kalan vakalara rastlanabilmektedir. 2013 yılında Hülya Çakır tarafından yapılan “Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Faktörler Çerçevesinde Erken Evlilikler: Ankara Pursaklar Örneği” isimli yüksek lisans tez çalışması Ankara’nın Pursaklar bölgesinde bu şekilde evlendirilmiş kadın deneyimlerini anlamak bakımından önemli veriler sunmaktadır (Çakır, 2013).

2.7.1 Resmi Evlilik Yaşı

Resmi evlilik yaşı, uluslararası hukuk alanyazınında, kişi hak ve özgürlükleri kapsamında “anne-baba iznine” ya da “diğer izin şekillerine” dayanarak yasaların bir kişiye resmi olarak evlenmeye izin verilen alt yaş sınırı olarak tanımlanmaktadır. BM Çocuk Hakları Komitesi ve BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi resmi evlilik yaşının hem erkekler hem de kadınlar için ebeveyn rızası gözetilsin ya da gözetilmesin en düşük 18 olmasını tavsiye etmektedir (FRA, 2014).

Dünyanın birçok yerinde kültürel farklar ve bu farklardan doğan farklı yasal uygulamalar gözlemlense de, evlilik için gerekli olan ön koşullar düşünüldüğünde genel olarak kabul gören alt sınırı modern dönemler için 18 yaş civarındadır (Bakınız EK G Tablosu).

Modern dönem öncesi farklı zaman ve farklı coğrafyaların üzerinde ortaklaştığı sınır “yaşı belirleyen rakamlardan” çok, her bir bireyin ergenliğe girdiği “biyolojik zamanı” dikkate alan kanun uygulamaları ve geleneklerdir. Günümüzde gelişen istatistikî çalışmalar bu konuda her bir bireyin kendine dair biyolojik zamanından ziyade belirlenmiş yaş sınırlarının etkili olduğu toptancı bir gelenek ve kanuna doğru dönüşümü hızlandırmıştır. Bu süreç kişilerin kendi biyolojik zamanlarını ve ailelerin çocuklarının evliliklerindeki rıza müessesini tali bir konu haline getirmektedir. Bu değişimin yanında kız ve erkeklerin ilk evlenme yaşlarıyla ilgili eskiden cinsiyete göre farklı yaşlar dikkate alınırken son dönemlerde ülkeler her iki cinsiyet için de belli tek bir yaşı dikkate almaktadırlar (ASPB, 2014d).

Günümüzde evlilik yaşının 18 olarak kabul edildiği birçok ülkede bazı istisnai durumlar göz önüne alınarak daha erken yaşlarda resmi olarak evlenmeye izin verilebilmektedir. 2010 yılı verilerine göre dünya genelinde 146 ülkede 18 yaşından daha küçük kızlar ve 52 ülkede 15 yaşından küçük kızlar ebeveyn rızası veya geçerli bir otoritenin onayı ile evlenebilmektedir (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2011). Mahkemenin veya bir başka otoritenin onayı ile 18 yaşından önce gerçekleşebilen evliliklere bazı Avrupa Birliği ülkelerinden örnek vermek gerekirse (FRA, 2014):

- Almanya’da aile mahkemesi eğer kişi 16 yaşına erişmiş ise ve evleneceği eşi en az 18 yaşında ise istisna sağlayabilmektedir.
- Hollanda’da ise en düşük yaş kuralına üç istisna tanımlanmıştır: i. Eğer kadın hamile olduğunu veya çocuk sahibi olduğunu ispatlayabilirse en düşük evlenebilme yaşı 16 olabilmektedir, ii. Adalet Bakanlığı ‘önemli nedenlere’ dayalı olarak (bunlar kanunlarda açık bir şekilde tanımlanmamıştır) bireylere resmi evlenme yaşından daha erken bir yaşta evlenme izni verebilmektedir, iii. Hollanda vatandaşı olmayanlar eğer kendi ülke kanunları izin veriyor ise, 15,16 veya 17 yaşlarında evlenebilmektedirler.

- Fransa’da hâkimin ebeveynlerin rızası olup olmadığını mülakat yoluyla tespit etmesi durumunda ve hamilelik durumu gibi ciddi nedenlere dayalı olarak 18 yaşından daha önce evlenme izni hükümet temsilcisi tarafından verebilmektedir.
- İsveç’te 18 yaşından daha küçük kişiler ancak yerel idare mahkemelerinin izin vermeleri durumunda evlenebilirler.

Bahsi geçen bu ülkelerde, 18 yaşından daha erken yaşlarda evlenme izni istisnası verilirken evlenecek kişilerin konuyla ilgili ayrı ayrı beyanları alınmaktadır. Bu görüşmeler yapılırken bireylerin yanlarında ebeveynleri, yasal vasileri veya müstakbel eşleri bulunmamaktadır. Böylelikle mevcut-taki durumun istisna tanımaya uygun olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu süreç aynı zamanda herhangi bir zorla evliliğin söz konusu olup olmadığını da anlamaya yardımcı olmaktadır.

2.7.2 Rıza Yaşı

Rıza yaşına ilişkin hukuki düzenlemeler esasen fiziksel, ruhsal ve cinsel kimlikleri henüz gelişmemiş olan çocuk ve ergenlerin yetişkin bireylerin istismarından korumasını hedeflemektedir. Bu yasal düzenlemelerin altında yatan temel kabul; belirli bir yaşın altındaki kişilerin cinsel davranışın içeriği ve sonuçları konusunda yeterli farkındalık ile hareket edemeyecekleridir. Böylelikle küçük yaşta kişilerin rızaları dışında zorlama veya aldatma ile cinsel eyleme sürüklenmeleri engellenmeye çalışılmaktadır.

Türkiye’de Türk Ceza Kanunu’nda verilen hükümlere göre cinsel rüştü yaşı 18’dir. Yine Türk Ceza Kanunu’na göre; “*Onbeş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış*” ve “*diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar*” çocukların cinsel istismarı olarak kabul edilmektedir. Çocuk istismarına yönelik TCK’da istismara uğrayan bireyin 15 yaşından büyük olması hâlinde mağdurun şikâyeti üzerine suç sayılmaktadır.

Günümüzde gerek Türkiye’de ve gerekse dünyanın çeşitli ülkelerinde rıza yaşı düzenlemeleri ve bunların sonuçlarına ilişkin çeşitli tartışmalar yürütülmektedir (Smith & Kercher, 2011). Bu tartışmaların bir bölümü modernleşen yaşam tarzıyla ilişkili olarak giderek daha çok sayıda ergenin cinsel ilişki deneyimini erken yaşlarda tecrübe etmeleri ile ilişkilidir (Farber, 2003). Dünyanın gerek gelişmekte olan ülkelerinde gerekse gelişmiş ülkelerinde çok sayıda kadın cinsellik yaşantısına ergenlik dönemi içinde başlamaktadır. Bu tecrübeler gerek yaşanma biçimi gerekse sonuçları açısından içinde bulunan bağlamın özelliklerine göre farklılık arz etmektedir.

Genelleme yapılacak olursa, özellikle gelişmekte olan ülkelerde erken yaşta cinsel ilişki tecrübesi yaşayan ergenler; cinsiyet eşitsizliğinin baskın olduğu, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik imkânlar ve üreme sağlığı hizmetlerinin düşük seviyede olduğu koşullarda yaşamaktadırlar. İlişkide oldukları eşleri kendilerinden daha ileri yaşta olan erkekler olabilmektedir. Cinsel ilişki davranışı Afrika, Latin Amerika ve Karayipler ülkelerinde önemli ölçüde evlilik öncesinde başlamakta ve hamilelik süreci ile bu beraberlikler evliliğe dönüşmektedir. Asya ülkelerinde ise ergenlerin cinsellikle tanışmasında erken evlenme olgusu baskın unsurdur (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, 2013).

Gelişmiş ülke bağlamında ise, yine genelleme yapılacak olursa, cinsel yaşantının başlama yaşının modern dönemlerde ergenlik dönemine denk geldiğinden bahsedilebilir. Günümüzde gerek geleneksel tutumların zayıflaması gerekse artan oranda cinsellik ögesi taşıyan mesaj ve içeriklerin enformasyon ve eğlence ortamına nüfuz etmesiyle birlikte ergenler erken yaşlarda cinsel kimliklerine ilişkin farkındalık geliştirmektedirler. Bu durum, ergenliğin bir özelliği olan yetişkin yaşantısına özenme ile bir araya geldiğinde cinsel deneyim yaşının düşmesine yol açmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, 1990’lı yılların sonundaki ergen dönemde cinsel deneyim ve hamilelik yaşama durumunu ortaya koyan UNICEF (2001b) ‘*Teenage Births in Rich Nations*’ raporu; incelediği 12

OECD ülkesinin 10’unda ergenlerin üçte ikisinin cinsel deneyim yaşadığını ortaya koymaktadır. Danimarka, Finlandiya, Almanya, İzlanda, Norveç, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletlerinde bu oran %80’lerin üzerindedir. Avustralya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletlerinde 15 yaşındaki ergenlerin dörtte biri ve 17 yaşındakilerin de yarısı cinsel ilişki deneyimi yaşamıştır. Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletlerinde ulusal düzeyde temsil yetisi olan güncel bir araştırmanın sonuçları; 15 yaşına gelmiş kız ergenlerin yaklaşık beşte birinin (%19) ve 16 yaşına gelmişlerin yaklaşık üçte birinin (%32), 18 yaşına gelenlerin de %60’ının cinsel ilişki deneyiminin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte araştırmanın bulguları 14 yaş öncesinde cinsel ilişki deneyimi yaşayanların önemli bir bölümünün bu tecrübeyi rızaları dışında yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Finer & Philbin, 2013). Gelişmekte olan ülkelerde ergenlik döneminde yaşanan cinselliğe karşın, 18 yaş altı evlilikler çok sık görülen bir olgu değildir.

Dolayısıyla, günümüz modern toplumlarında cinsiyet eşitliğine bağlı ilişki biçimlerinin yaygın olduğu, kız ve erkek ergenlerin beraber sosyalleştikleri sosyal bağlamlarda ergenlerin (özelde de ergen kızlar) rıza yaşı olarak tanımlanan yaş sınırından önce çeşitli yönelimlerle cinsel ilişki tecrübesi yaşayabilmektedir. Bu ilişkiyi tecrübe ettikleri kişiler de genellikle kendilerinden birkaç yaş büyük erkekler olmaktadır. Hatta kimi durumda ilişkiye giren kız ve erkeğin ikisi birden reşit olmayan kişilerdir. Bu tip durumlarda, esasen yetişkin kişilerin küçük yaştakileri istismar etmeleri karşısında konulan hükümlerin aynen uygulanması tartışmalara yol açmaktadır. Bu tip birbirine yakın yaşlardaki ergenlerin yaşadıkları ilişkilerde taraflardan birisini mağdur diğerini de fail olarak değerlendirmek güçleşmektedir⁶. Ayrıca, bu vakaların değerlendirilmesinde belirli standart bir yaklaşımın olmayışı da sorunlara yol açmaktadır.

Bu tartışmalı durumlar karşısında Amerika Birleşik Devletlerinin çeşitli eyaletlerinde bu türden vakaların ele alınmasında yaş farkı hükümleri (*age gap provisions*, ‘*Romeo and Juliet Law*’) uygulanmaktadır (Committee on Criminal Justice, 2011; Smith & Kercher, 2011). Bu uygulamalara göre eğer ilişki yaşayan tarafların arasında 4 veya 6 yıla değin yaş farkı var ise ve yaşanan ilişkide zorlama, aldatma vb. gibi iradeyi ortadan kaldıracak bir durum söz konusu değil ise yargılanma cinsel istismar suçu yerine çok daha hafif cezalar öngören kabahatler hükümlerine göre yapılmaktadır.

Türkiye’de ergenlerin evlilik dışında yaşadıkları cinsel ilişki deneyimleri hakkında ülke geneli düzeyinde veri sağlayacak araştırma bulunmamaktadır. Esasen gençlerin cinsel ilişki deneyimi sorularak gerçekçi bir bilgi alınması olasılığı Türkiye bağlamında düşüktür. Bu nedenle yapılan çalışmalar daha ziyade ergenlerin üreme sağlığına ilişkin konularda bilgi düzeylerini ölçmeye yöneliktir. Bununla birlikte bazı araştırmalarda ergenlerin cinsel ilişki deneyimlerine ilişkin dolaylı bazı bilgiler alınmıştır. Örneğin, 2007 yılında gerçekleştirilen ‘Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması’nda ergenlere cinsel ilişki deneyimi⁷ yaşayan arkadaşları olup olmadığı sorulmuştur (Özcebe, Ünalın, Türkyılmaz, & Çoşgun, 2007). Araştırmanın bulgularına göre; 15-19 yaş arası ergen kadınların üçte biri ve her 10 ergen erkekten dördü cinsel ilişki deneyimi yaşayan bir arkadaşı olduğunu söylemiştir. Araştırmanın bir diğer bulgusu da kentsel alanlarda yaşayan ergenler arasında cinsel ilişki deneyimi yaşayan bir arkadaşı olduğunu söyleyenlerin oranının, kırsal alanlarda yaşayan ergenlerden daha yüksek olduğudur. Gençlerin üreme haklarına ilişkin görüşlerine bakıldığında 15-19 yaşlarındaki ergenlerin yaklaşık onda yedisi ‘gençler cinselliklerini yaşamaya kendileri karar vermeli’ görüşüne katılmaktadır. Gerek genç erkeklerin, gerekse genç kadınların yaklaşık onda dokuzu da ‘gençler kendi aralarında cinsel konuları rahatlıkla konuşabilmeli’ görüşüne katılmaktadır.

Bu konuda değinilebilecek daha güncel bir çalışma ise ‘Türkiye Ergen Profili 2013’ araştırmasıdır (ASPB, 2014c). 6.747 hanede 12-18 yaş arası ergenle gerçekleştirilen bu çalışmada; ergenlere

6 Örneğin; 2007 yılında Türkiye’de Side’de gerçekleşen bir olay dünya basınında gündem oluşturmuştur. Bir yaz tatili sırasında 17 yaşındaki bir erkek ve 13 yaşındaki bir kız arasında yaşanan cinsel içerikli yakınlaşmada erkek tarafın cinsel istismar suçu işlediği iddiası ile 8 yıl ile yargılanması eleştiri konusu olmuştur. Bu olayda aslında 13 yaşında olan kız çocuğunun kendisini 15 yaşında olarak tanıttığı iddia edilmiştir (Holm, 2007).

7 Bu çalışmada çalışmaya katılan gençlerin araştırmada kendilerine yöneltilen cinsel ilişki tabirinden ne anladıkları net değildir.

kız-erkek arkadaşlıkları (flört, çıkma) konusunda düşünceleri sorulduğunda katılımcıların yaklaşık yarısı (%46’sı) bu tür beraberlikleri uygun bulduğunu söylemiştir. %18’i de bu tür arkadaşlıkların olabileceğini ama kendileri açısından uygun bulmadıklarını söylemiştir. Araştırmaya katılan ergenlere evlilik öncesi cinsel ilişki konusundaki düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların yaklaşık %12’si bu tür ilişkileri ‘olabilir, normal’ olarak görmekte iken %17’si de ‘olabilir ama bana uygun değil’ demektir. Kentlerde yaşayan ergenlerin kırsal alanlarda yaşayanlara göre evlilik öncesi cinsel ilişkiyi onaylama oranı daha yüksektir; sırasıyla %14 ve %6’dır.

Türkiye’deki ergenlerin cinsel davranış hakkındaki bazı görüşlerini gösteren bu çalışmaların bulguları bu konularda daha ileri düzey araştırmalar yapılması gereğine işaret etmektedir. Modernleşen toplumlarda cinsel davranışın genel adap ve geleneksel değerlerden ziyade, bireysel tercih, hak ve özgürlükler çerçevesinde yaşanması eğilimi söz konusudur. Mevcut çalışmalar Türkiye’de de, özellikle anakentlerde ve kentsel alanlarda yaşayan, ergenlerde bu eğilimlerin yansımaları olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla rıza yaşı düzenlemelerine ilişkin tartışmaların bu boyutunun Türkiye’yi de ilgilendiren tarafları olduğu anlaşılmaktadır.

Rıza yaşı düzenlemesine ilişkin güncel tartışmaların başka bir bölümü de bazı toplumsal kesimlerin bu alanda yapılan hukuki düzenlemelerin gerekleriyle uyum sağlayıp sağlayamaması ile ilişkilidir. Cinsiyetler ve kuşaklar arası ilişkilerini geleneksel toplum yapısının normları, değer yargıları ve düşünce kalıpları uyarınca yaşayan toplumsal kesimlerin çocuk, kadın, evlilik gibi konulardaki algıları ve evlenmeye ilişkin davranış biçimleri kimi zaman hukuki düzenlemelere aykırı durumlar ortaya çıkarmaktadır. Yasa koyucu belirlenen rıza yaşı sınırından evvel gerçekleşen evlilikleri meşru kabul etmemekte ve bu tür birliktelikleri çocuğun cinsel istismarı olarak kabul etmektedir. Diğer yandan bazı toplumsal kesimlerce alışkanlıklara, törelere, ergen romantizmine dayalı nedenlerle erken evlenme sakıncalı ve gayri meşru olarak görülmemektedir. Örneğin, Avrupa’nın birçok ülkesinde yaşayan Roma nüfusunun, yasal kabul edilmemekle birlikte, yaklaşık yarısının 18 yaşından önce, önemli bir bölümünün de 15 yaşından önce evlendiği dile getirilen bir olgudur (BMNF, 2013). Bu kapsamda bahsedilen evliliklerde taraflar kendi istekleri veya rızaları ile evlendiklerini öne sürmekte ve bu durumun da kamu otoriteleri tarafından tanınması gerektiğini söylemektedirler.

Kız çocuğunun 15 yaşından önce yasal olmayan şekilde ‘evlendiği’ vakalara Türkiye’de de rastlanmaktadır. Bu birlikteliklerin daha sonraki süreçlerde mahkemeye intikal etmesi durumunda rıza yaşına ilişkin düzenlemeler uyarınca erkek (koca) ‘cinsel istismar ve kişiyi hürriyetinden mahrum bırakma’ suçu ile yargılanmakta ve uzun süren mahkûmiyet cezası alabilmektedir. Bu vakaların bir bölümünde evlilikler, gelişim seyri iki tarafın da memnuniyeti ile devam ettiği söylenen birliktelik şeklindedir. Dolayısıyla kocanın uzun süreli mahkûmiyeti evliliğe dışarıdan aile bütünlüğünü bozacak şekilde müdahaleye dönüşmektedir. Bu durum, geride kalan eş ve çocukların mağduriyetine yol açmaktadır. Dolayısıyla rıza yaşına ilişkin düzenlemelerin bu türden durumları yönetmekte yetersiz olduğu ve yeni mağduriyetlere yol açtığı görüşü olayları yaşayan ailelerce dile getirilmektedir⁸

Rıza yaşı tartışmalarında dikkat edilmesi gereken önemli bir husus; kimi zaman 15 ile 18 yaş aralığında kız çocuklarının yaşadıkları ya da maruz kaldıkları cinsel birliktelik sonrasında oluşan mağduriyetleri, kişisel yorum ve kanaat etrafında gönüllülük ya da isteğe bağlı olarak değerlendirmesidir. Bu durumda örtük bir şekilde cinsel istismar meşrulaştırılabilmektedir. Cinsel birliktelik yaşayan kız çocuğu bu birliktelik isteği dışında oluşmuş olsa da kimi zaman korku ve tehdit ya da sosyal baskı sebebi ile şikâyet edememektedir. Yaşadığı hadiseyi kabul ettiği gibi cinsel birliktelik yaşadığı kişi ile de evlendirilmek konusunda sosyal baskı da görebilmektedir

8 Bu tür vakalarla Türkiye’nin farklı bölgelerinde karşılaşılmaktadır. Kamuoyuna medya organları ile yansıyan bazı örnekler şu şekildedir: ‘Çocuk gelin boynu bükük kaldı’ (Kutup Yıldızı Haber, 2014), ‘Çocuk gelin hapse giren kocasını istedi’ (Habertürk, 2014), ‘Kocasını cezaevinde çocuk gelin ortada’ (Sabah, 2014a), ‘Çocuk gelinin kocası 8 yıl sonra hapse girdi’ (Sabah, 2014b), ‘15 yaşında evlendiği için kocası hapse girdi, çocuğuyla ortada kaldı’ (Zaman, 2014), ‘Kaçarak evlendi eşi cezaevine girdi!’ (Haberiniz, 2015), ‘Küçük yaşta evlendikleri eşleri hapse girince mağdur oldular’ (Gazete Vatan, 2015)

ERKEN EVLİLİKLER HAKKINDA UZMAN GÖRÜŞLERİ

Çalışmanın bu bölümünde mesleki yaşantısında erken evlilikler olgusuyla karşılaşan uzman kişilerin görüşleri değerlendirilmiş ve belirli soruların yanıtları aranmıştır. Görüşlerine başvurulmuş uzmanların belirlenmesinde farklı meslek gruplarından kişilerin farklı yaklaşımlarının ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla çoğunluğu Ankara’da bulunmakla birlikte Adana, İzmir ve Niğde illerinde görev yapan ve hukuk (hâkim ve avukat), sağlık (doktor, hemşire, ebe), sosyal çalışma (sosyal çalışmacı, çocuk gelişimci), eğitim, ilahiyat ve sivil toplum kuruluşu faaliyeti alanlarında çalışan ve çalışma yaşamları içinde erken evlilikler ile karşılaşan kişilerin görüşlerine başvurulmuştur.

Araştırma kapsamında bu uzmanların 12’si ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde kullanılan Görüşme Formu, EK D Görüşme Formu bölümünde sunulmaktadır. Görüşmeler sırasında uzmanların çalışma alanı ve tecrübesine göre bu formda yer alan sorulardan uygun olanlar uzmanlara yöneltilmiştir. Bununla birlikte formda yer almayan fakat görüşmeler sırasında ortaya konan konular hakkında da görüşler derlenmiştir.

İlaveten araştırma sürecinde biri Ankara’da diğeri de İstanbul’da gerçekleşen iki bilimsel etkinliğe katılım sağlanmıştır⁹. Bu çalışmanın hazırlanmasında bu etkinliklerde konuyla ilgili çalışmalarını, deneyimlerini ve görüşlerini paylaşan uzmanların görüşlerine de başvurulmuştur.

Uzmanlarla yapılan görüşmeler üç ana başlık altında gerçekleştirilmiştir:

- Erken evlilikler olgusunun değerlendirilmesi
- Uzmanların Meslekleri/Görevi ile ilgili deneyimleri
- Uzmanların önerileri

Her ana başlık altında uzmanlara çeşitli sayıda sorular yöneltilerek konunun çeşitli açılardan ele alınması ve irdelenmesi sağlanmıştır. Bilimsel etkinlik takibinden elde edilen veriler de uzman görüşmelerinde kullanılan çerçeveye uygun olarak sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

3.1 Erken Evlilikler Olgusunun Değerlendirilmesi

Bu kapsamda uzmanlara yöneltilen sorularla uzmanların erken evlilik olgusuna yaklaşımları anlaşılmasına çalışılmıştır. Uzmanlar, bu olguyu ne şekilde tanımlamakta ve nasıl algılamaktadırlar? Erken evliliklerinin Türkiye’deki yeri, bu evliliklerin nedenleri ve sonuçları hakkındaki görüşleri nelerdir gibi sorulara yanıt aranmıştır.

3.1.1 Erken Evlilikler Olgusunu Algılama ve Tanımlama Biçimi

Erken evliliğin tanımlanmasında genel olarak görüşülen uzmanlar uluslararası alanda kullanılan biçimiyle; alanyazında çocukluk dönemine dayalı olarak yapılan erken evlilikler tanımına uygun olan tanımlamayı kabul etmektedirler. Buna göre, 18 yaş altı tüm evlilikler erken evlilik olarak görülmektedir.

“Türkiye’de 18 yaşından küçük bireylerin evlendirilmesini erken evlilik olarak tanımlıyorum” (Hukuk-Avukat).

“Erken evlilik ya da çocuk evliliği olgusundan ben direkt çocuk... çocuğun tanımından yola çıktığım gibi 18 yaş altı tüm evlilikleri anlıyorum” (Sosyal Çalışma-Çocuk Gelişim Uzmanı).

9 Ankara’da gerçekleşen etkinlik: Çocuk Yaşta Evlilik ve ‘Çocuk Gelinler’ Paneli 15 Ekim 2014 Ankara Üniversitesi, SBF, Aziz Köklü Salonu İstanbul’da gerçekleşen etkinlik: 1.Uluslararası Çocuk Koruma Kongresi 23-25 Ekim 2014, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul

“Çocuk Koruma Kanunu’na göre de 18 yaş altındaki bütün çocuklar erken yaşta evlendirilen çocuklardır. Buna anne baba rızasıyla ve mahkeme izni kararıyla evlendirilenleri de dâhil ediyorum. 17 yaş grubunu da dâhil ediyorum, 18 yaş altındaki bütün çocukları bu tanıma sokarım” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

18 yaş altı evliliklerin erken evlilik olarak kabul edilmesiyle birlikte, özellikle kendisi de kadın olan ve kız çocuk sahibi olan bazı uzmanlara göre günümüz koşullarında bireylerin, özellikle de kızların, evlilik kurumunun gereklerine hazır hale gelmesi için 18 yaş da erken bir yaş olarak kabul edilmektedir. Bu görüşü öne sürenlerin kendilerinden önceki kuşakların, kendilerinin ve çocuklarının yaşam tecrübelerini kıyaslayarak bu görüşe vardıkları anlaşılmaktadır:

“Bana göre 18 yaş, hani bizim ergenliğe geçiş yasal bir sınır olarak kabul edilmiş ama 18 yaş bile hani daha tam... evlilik için yeterli ya da yeterli olduğunu düşündüğüm bir yaş grubu değil kadınlar için” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

“Bence 18 yaş bile erkenken, yani, 20 yaş üzeri (SY: Evet.) olması gerekir. Yani. 20 yaş bile şu anda zaten... Eskiden insanlar sanki çocuklara daha çok sorumluluk veriliyordu, (SY: Evet.) daha çabuk olgunlaşıyorlardı, şimdi öyle değil. (SY: Evet.) Benim 22 yaşında kızım var, şu anda evliliği, doğumu... erken, hem de şey yani, o sorumluluğu alabilecek kapasitede değil diye düşünüyorum. (SY: Anladım.) Önceden hani daha erken olgunlaşıyordu bir çocuk, annesi bakamadığı için abla oluyordu hemen erken yaşta, ee, kardeşlerine bakıyordu, anne görevi yapıyordu ama şimdi öyle değil. (SY: Evet, anladım.) Bence 20 yaşında... 18 yaş bile değil yani. Reşidi 20’ye çıkarmamız lazım (Sağlık-Ebe)”.

Erken evliliği, 18 yaş altı evlilikler olarak görme dışında, bu evliliklerin rıza dışı gerçekleşmesinden hareketle yapılan vurgular da vardır:

“Ruhen ve bedenlen evlilik gibi bir kuruma hazır olmayan, işte yaşı kaç olursa olsun 18 yaşın altındaki herkesin bu duruma mecbur bırakılmasını ben erken evlilik olarak tanımlıyorum” (İlahiyat- Diyanet uzmanı).

Erken evliliklerin tanımlanmasında kimi zaman bu olguya yüklenen olumsuz anlam daha fazla ön plana alınmaktadır. Buna göre erken evlilikler bir cinsel sömürü ve şiddet biçimi olarak görülmektedir:

“Resmi makamlar açısından da bunun tam anlamıyla çocuğun cinsel sömürsü olduğunu kabul edilmesi ve basına da, ailelere de, taraflara da bu şekilde aktarılması gerektiğini, bunun bu kadar ciddi bir şey olduğunu, kabul edilebilecek bir unsur olmadığını net çizilerek, direkt cinsel sömürü olduğuyula başlanması gerektiğini düşünüyorum” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

“Erken evlilik, zorla evlilik bir şiddet türüdür. Artık, nihayet, uluslar arası bir sözleşmemiz de var, İstanbul sözleşmesi... Yani İstanbul Sözleşmesi, erken ve zorla evliliği bir şiddet türü olarak tanımlıyor artık. Şimdiye kadar böyle bir resmi tanım yoktu elimizde, biz bir şiddet türü olduğunu ısrarla söylüyorduk. Ama artık böyle bir kalıp var. Aslında bu tanımlıklardan da çok kolay çıkarabileceğimiz bir şey” (Sivil Toplum Kurumu Üyesi).

3.1.2 “Çocuk Gelin” İsimlendirmesi Hakkında Görüşler

Erken evlilikler konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından bazıları ve özellikle de medya kuruluşları bu olguyu kamuoyuna sunarken “çocuk gelin” ya da “çocuk gelinler” tabirini kullanmaktadır. Bu kuruluşların amacı erken evlilikler dikkat çekici ve akılda kalıcı bir şekilde insanların dikkatine sunmaktır. “Çocuk” ve “gelin” kelimelerinin zihinlerde oluşturacağı çelişkinin insanları bu konuyu sorgulamaya sevk edeceği beklenmektedir. Ayrıca, “erken evlilik” tabirinin kullanılması bu görüşe göre sakıncalıdır; çünkü bu kullanım evliliğin kime ve neye göre erken addedilmesi gerektiği sorununun gündeme getirmektedir.

Son yıllarda “çocuk gelin” tabirinin kullanımını eleştiren görüşler ortaya konulmaya başlanmıştır. Çocuk gelin tabirini eleştirenler; bu kullanımın, olayın önemini azaltıcı ve hatta meşrulaştırıcı etkiye yol açtığını söylemektedirler.

“Çocuk gelin; çocuk yaşta gelin diyoruz. Bu kavramın her türlü sorunlu... Çünkü kız çocukları asla çocuk kabul edilmiyor. Çocuk gelin dediğinde kimse bir şey anlamıyor. Hâlbuki biz o tezadın iyi bir şey anlattığını düşünüyoruz. Erken evlilik kavramı da çok sorunlu çünkü erken herkese göre değişen bir şey. Bana 16 erken, ona 8 erken. Dolayısıyla çok rahatlıkla “biz 16 yaşından önce evlendirmiyoruz kimseyi, erken evlendirmiyoruz” diyorlar. Dolayısıyla ne dersek bu kavramdaki sorun devam edecek ...” (Sivil Toplum Kuruluşu Üyesi).

“Gelinin bir alt kategorisi gibi. Bence de çok uygun değil yani şöyle söylenince. Doğru sanki adını koymuş gibi oluyoruz, bu iş var, bunun adını da koymuş oluyoruz. Hâlbuki bu iş hiç olmamalı” (Doktor-Kadın Doğum Uzmanı).

“Ben kullanılmaması taraftarıyım. Hani az önce de dediniz ya, zorla evlendirilen kullandınız dediniz, işte hani evlenen değil de evlendirilen diyelim dedim, hani kanıksamalarını kolaylaştırıyor insanların bence” (İlahiyat- Diyanet uzmanı).

Çocuk gelin kullanımını eleştiren ve uygun bulmayan görüşe göre erken evlilikler olgusunu anlatmak için daha sert tabirlere başvurmak gerekmektedir. Özellikle kızların zorla ileri yaşlardaki erkeklerle evlendirilmelerinden hareketle bu olayların birer “cinsel istismar” vakası olarak görülmesinin gerektiğini öne süren uzmanlar olmuştur:

Bana göre de “gelin” dediğimiz zaman, bende güzel bir şeyler çağrıştırmalı. Hani sonuçta düşün, evlilik mutlu (SY: Evet.) şeyler. Bir tarafı kan ağlayan bir olayı, yani çok üzücü unsurlar içeren bir olaya, bir tarafta da dediğiniz gibi sanki güzel şeyler çağrıştıran bir ifade eklemek saçma (SY: Evet.) bana kalırsa da. “çocuk gelin” tabiri bana kalırsa da yanlış. Yani erken yaşta birlikteliğe zorlama, hatta bana kalırsa o kadar yani... eee, daha sert... (SY: Tabirler belki...) daha böyle caydırıcı olmalı yani şeyler. Öyle erken yaşta evlilik filan değil bu, bana kalırsa. Kızların zorla birine verilmesi bile denilebilir. Eşya gibi, alınan satılan... cinsel direk, cinsel istismar gerçekten (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

“Sokakta ya da arkadaşlarıyla oyun oynayacak yaşta çocukların babası, dedesi yaşındaki insanlarla evlendiriliyor olması dünyanın pek çok ülkelerinde problem ve o yüzden de terminoloji üzerinden belki biraz daha durmak gerekiyor. “Çocuk gelin” ifadesi biraz masumiyet kazandırıyor gibi. Birazcık böyle sempatiyle yaklaşan bir kavram gibi geliyor bana. Bu belki kişisel benim açımdan, eee, beni rahatsız ediyor. Ee, 12 yaşına kadar düşen kız çocuk evliliklerini düşününce, ee, evlendirilenler arası yaş farkını da görünce özellikle, yasal düzenlemeler söz konusu olduğunda cinsel istismar demek ya da işte, hepimizin okuduğu, bildiği, problemin toplumsal boyutunun gözden kaçırılarak hastalığa indirgeneceği endişesi tartışmalarına rağmen, belki de pedofoli kavramlarını kullanmak yanlış olmayacaktır diye düşünüyorum” (Doktor-Adli Tıp Uzmanı-Öğretim Üyesi).

Kullanılan terimlerin hemen hepsinin ayrı açıdan eleştirildiği bu ortamda “çocuk gelin”, “çocuk yaşta gelin”, “çocuk evliliği”, “erken evlilik”, “erken ve zorla evlilik” terimlerinin birbirinin yerine kullanımı devam etmektedir:

“Onun için de erken evlilik mi diyeceğiz, zorla evlilik mi diyeceğiz, çocuk gelin mi diyeceğiz tartışmasını bir kenara bırakıp, çünkü bunların hepsi sorunlu, oturup da hepsinin bütün bu sorunları elimine edeceğimiz bir kavram da bulamayacağımız için ben yerine geldiği zaman üçünü birden kullanıyorum” (Sivil Toplum Kurumu Üyesi).

3.1.3 Çocuk Evlilikleri Olgusunun Toplumdaki Yaygınlığı ve Zaman İçinde Değişimi

Görüşülen uzmanlara bu tür evliliklerin toplumdaki yaygınlığı konusunda neler düşündükleri sorulmuştur. Bu sorularla uzmanların konunun ne kadar farkında oldukları, ülke genelindeki ve çevrelerindeki

gelişmeler hakkında ne fikre sahip oldukları anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler uzmanların erken evlilikler konusunda yaygın olarak bilinen hususların ötesinde bilgiye ve deneyime sahip olduklarını göstermektedir. Uzmanlara göre erken evlilikler olgusu Türkiye’nin sadece bir bölgesini, sadece kırsal alanları ve sadece yoksul kesimleri ilgilendiren bir sorun değildir. Aksine bu olgu Türkiye’nin farklı bölgelerinde ve farklı sosyal kesimlerde yaşanan bir olgudur:

“Bu Güneydoğu ve Doğu’da daha çok. Gelen burada hasta, hani şeyinden de anlıyoruz. Sadece bize adölesan gebe ya da erken yaşta evlendirilmiş anne olarak değil, burada yatan çocuklarımızın annelerinden edindiğimiz ya da gördüğümüz, değerlendirdiğimiz, hani ne zaman evlenmiş, onlardan da genel olarak baktığımız zaman Doğu ve Güneydoğu’da daha da çok fazla. Ama temel kriter eğitim, öyle görünüyor. Eğitim seviyesi düştükçe, burası gecekondü bölgesi çünkü burada bize çok vaka geliyor. Tabii buraya da göç alan bir bölge. Biliyorsunuz, Doğu ve Güneydoğu’dan çok... Hepsi hemen hemen geliyor, buraya yerleşmiş oluyor. Eğitim almamış kızlarda daha çok olduğunu düşünüyoruz ya da ailelerde”. (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

“Her bölgede var, ben Ağrı’da da çalıştım çok yaygındı ama İç Anadolu’da da az sanmayın, burada da çok var. Sincan’da, yoğun. Sincan, Ankara’nın taşrası” (Doktor-Kadın Doğum Uzmanı).

“Dışarıdan bakıldığı zaman açıkçası Doğu çok baskın gözüküyor ama ben Doğu’da da çalıştım daha önce aslında bizim sorunumuz sadece Doğu değil yani. Bu çok büyük gelişmiş bir şehrin göbeğinde bile çok duyulmamış şeyler ama yaşanabiliyor. Sadece üstü kapatıldığı için kimsenin haberi olmuyor” (Eğitim-Öğretmen).

Şimdi ben bunu bölgesel olarak ayırmayı çok uygun görmüyorum. Daha çok toplumsal yapıyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Çünkü bölgesel olarak baktığımız zaman bizi şaşırtan yerlerde de çok yüksek oranda erken yaşta evliliklerle karşılaşırız. Hani bunu daha çok ataerkil olarak yapı düşündüğümüzde doğu bölgesi, güneydoğu bölgesi olarak tanımlanır ama öyle değil. Batıda işte Aydın’ın bir bölgesinde, Denizli’nin bir bölgesinde, Bursa’nın bir bölgesinde, bazı ilçelerinde çok net görebiliyorsunuz. Karadeniz’in bir bölgesinde görebiliyorsunuz. O yüzden bölgesel değil bana göre, bu sadece meslek olarak değerlendirmem olabilir, daha çok toplumsal yapıyla ilgili. Sosyo-ekonomik düzeyi orta ve orta seviyenin altındaki, eğitim seviyesi bize görece düşük olan bölgelerden çıktığını, daha kapalı, geleneksel öğretilerin çok yoğun olduğu bölgelerden özellikle çıktığını düşünüyorum (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Görüşülen uzmanlar, erken evliliklerin yaygınlığına ilişkin istatistiksel belirsizliği ifade etmişlerdir. Olgunun zaman içindeki değişime ilişkin olarak da genel olarak bir azalma eğiliminin gözlemlendiği belirtilmektedir:

“Bizdeki oranı da yine söylendi, yüzde 15’lerde olduğu ama bunların kayıtlı rakamlar olduğu, kayıt dışı rakamların yüzde 30’lara, 35’lere ulaştığı söyleniyor” (Doktor-Halk Sağlığı Uzmanı-Öğretim Üyesi).

Ben görece azaldığını düşünüyorum. Çünkü STK ve kamu kurumlarının bu konuya eğilimleri olumlu düzeyde. Farkındalıklar artmaya başladı, bilgilendirme artmaya başladı. Süreçlerin basına daha kolay yansıyor olması göreceli olarak olumsuz örnekleri bazen nispeten pekiştirse de aslında duyarlılığı artırma konusunda da çok büyük etken. O yüzden ben azaldığını düşünüyorum ama tabii ki yeterli mi, değil. İstedikimiz ve beklediğimiz düzeyde bir hızlı ivme değil” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

3.1.4 Erken Evlilikler Tipolojileri

Erken evliliklerin kamuoyunda en çok bilinen ve konuşulan görünümünde çocuk yaştaki kızlar kendilerinden yaşça büyük erkeklerle aileleri tarafından zorla evlendirilirler. Bu şekilde gerçekleşen erken evliliklerde kız çocuğunun ailesi bu evlilikten başlık parası veya başka şekillerde menfaat sağlamaktadır. Bu evliliklerin gerçekleştiği dönemde kızlar çoğunlukla ne olup ne bittiğini dahi anla-

yamadan evlenmiş olurlar. İlerleyen süreçte trajedi büyür ve yaşanan olayın kız çocuğu açısından yeni olumsuz sonuçları ortaya çıkmaya başlar. Kız çocuklarının aileleri tarafından zorla evlendirildikleri bu tipoloji erken evliliklere ilişkin en yaygın olduğu düşünülen evlilik biçimini oluşturmaktadır. Hatta çoğu kimse açısından tek erken evlilik tipidir.

Araştırma kapsamında dinlediğimiz uzmanların anlatımları, erken evliliklerin tek bir biçimde gerçekleşmediğini ve farklı erken evlilik tipolojilerinin mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Bu husustaki ilk ayrım “çocuk-yetişkin” ve “çocuk-çocuk” şeklinde gerçekleşen evliliklerde görülmektedir:

“Çocuk evliliklerinde belki iki farklı durumu biraz özelliklerine ayırmak gerektiği için netleştirmek gerekiyor. Çünkü kız çocukları açısından baktığımızda, aslında çoğunlukla yetişkin evlilikleri çok yoğun kız çocuklarımızı yetişkinlerle evlendirme oranı yüksek. Kendinden yaşça çok büyük ki bu yaş oranı en az 10-12 yaş oluyor. Ama bunun dışında nispeten ergen evliliklerinin de görüldüğü süreçler var. Bu daha çok Trakya bölgesinde daha fazla, İstanbul’un bir bölgesinde daha fazla ama sonuçta o da çocuk evlilikleri, tek fark onda erkek çocuklarımızın da mağduriyetinin oluşması. Belki ikisini biraz ayırmak gerekebilir, ihtiyaçlar farklılaşabilir çünkü” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Taraflarının yetişkin ve çocuk olduğu evliliklerle, iki tarafın da akran olduğu evlilikler arasında evliliğin kuruluş güdüleri bakımından farklılıklar bulunmaktadır:

Soru: Bu olaylarda bulunan kişilerin aileleri, yani mesela kızını veya çocuğunu erken evlendiren anne babalar, onlar da genelde sorunlu aileler mi ya da onlarda bir takım sıra dışılıklar var mı sizce?

Sosyal Çalışmacı: Yani çok nadir karşılaşıyoruz emin olun, akran evliliklerinde daha çok ebeveyn-çocuk ilişkilerinde eğer kopukluklar varsa, sağlıklı ebeveyn-çocuk ilişkisi yoksa daha çok erken...

Soru: Bir tür kaçma davranışı gibi seyrediyor mu?

Sosyal Çalışmacı: Orası kesin, o çok net ortaya çıkıyor. Özellikle baba figürüyle, baba rol modeliyle ilgili problemler varsa daha fazla yaşanıyor. Ama yetişkinlerle evliliklerde daha çok bu konuda, bence aileler belirleyici oluyorlar. En azından bana gelen vakalarda söyleyebilirim. (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı)

Erken evliliklerde evlenme sürecindeki uygulamalar bölgelere ve yörelere göre değişim gösterebilmektedir. Meslek yaşamının bir bölümünü doğu bölgesi illerinde geçirmiş bir uzman Ankara’da ve doğu bölgesi illerinde gerçekleşen erken evlilikleri, bu evliliklerde ekonomik bir değiş tokuşun olup olmaması açısından kıyaslamaktadır:

“Başlık parası işini mesela ben burada karşılaştığım hastalarda çok aşırı görmedim. Ama Ağrı’da çok yüksek oranda para işi var. Doğudan buraya, tabirimi caiz görün, satın alınarak getirilen kızlar var. Onlar mesela yaşça çok büyüklerle evlendiriliyor. Onda para işi var. Ama ben Ankara için çok fazla başlık için kız evlendirme duymadım, belki bana çok denk gelmedi” (Sağlık-Doktor-Kadın Doğum Uzmanı).

Erken yaşta kızların eşleri olarak gördükleri kişiye “kaçmaları” ile gerçekleşen erken evlilikler de bulunmaktadır:

“Bu bölgede daha çok hani, ya kurtuluş olsun diye sevdim kaçtım diyo, okulu bırakıyo, ortaokulu bırakıyo mesela bitirmeden, ya da işte aile baskısından dolayı kaçıyo ya da işte aileler şöyle hani, kendinden yaşça büyük falan değil de, aileler kendi arasında söz verdikleri için baskıyla da tabii evlenenler oluyor. (SY: Evet.) Ama öyle hani bir doğudaki gibi olduğunu düşünmüyorum yani” (Sağlık-Ebe).

“Buradaki yaşayan kadınların çoğu hadi erken evlilik, şiddet ama daha çok da erken yaşta eşine kaçmış, olumsuz hayat yaşamış, aile desteğini bulamamış kadınlar bizde. Yani örneklerden bir kısmı da o. Mesela, aile küskün kaçtığı için, destek vermiyor. Destek

veremediği için de, kadın kocasıyla sorun yaşadığında gidecek yeri olmadığı için burardan yararlanıyor” (Sosyal Çalışma-Çocuk Gelişim Uzmanı).

İç Anadolu Bölgesinde bir ilde erken yaşta evlenmiş kadınlarla grup çalışması tecrübesi olan bir sosyal çalışmacı, yaygın olarak bilinenin aksine, görev yaptığı ilde kız çocuklarının evlenme sürecine kendi istekleri ve teşebbüsleri ile girdiklerini söylemektedir. Kızların ebeveynleri de genellikle erken evlenmiş ya da evlendirilmiş kişilerdir. Bu ebeveynler kendi kuşakları için kabul edilebilir gördükleri erken evliliği günümüzde kendi çocukları için onaylamamaktadır. Fakat buna karşın evlilikler çocuk yaşta kız ve erkeklerin ısrarları neticesi devam etmektedir. Dolayısıyla görünürde bir zorlamanın olmadığı evlenme tercihleri de bulunmaktadır. Aşağıdaki anlatımda uzman, arkadaş grubunda bulunan kızların birbirini “özendirmesi” neticesi erken yaşta evliliklerin gerçekleşebildiğini aktarmıştır:

“Şu anda o profil biraz değişmiş, şu an yapılan erken evlilikler hani benim grup çalışmasından anladığım kadarıyla, aktardıkları kadarıyla, şu an kızlarının erken evlenmesini istemiyorlar ama bu bir gelenek artık, herkes erken evleniyor. Mesela bir astsubayla evlenmek bir şey kızlar için, olumlu bir şey kızlar için, benim eşim astsubay olacak, senin eşin öğretmen olacak. Kızlar için birbirlerine özenme söz konusu. Bundan rahatsızlar şu an anneler babalar rahatsızlar, hepsi öyle söyledi. Biz de çocuğumuzun okumasını istiyoruz” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Ama tabii dediğiniz gibi tek tipoloji bu değil. Hani liseye gidiyor, işte âşık oluyor, (SY: Evet, evet.) Kendinden birkaç yaş büyük biri ya da işte, yirmili yaşlarındaki birilerine âşık oluyor, servis şoförüne âşık oluyor (SY: Evet.) ve evlenmeyi talep edebiliyor (İlahiyat-Diyanet İşleri Uzmanı).

3.1.5 Erken Evliliklere Giden Yol

Erken evliliklerin değişen tipolojileri bir ölçüde bu evliliklerin oluşma nedenleri ile ilintilidir. Çalışmanın alanyazın bölümünde çocuk evliliklerine ilişkin yapılan çalışmalarda sıklıkla geçen erken evlilik nedenlerine değinilmişti. Bu kısımda ise görüşülen uzmanların konuya ilişkin açıklamaları aktarılmaktadır. Uzmanlar karşılaştıkları vakalardan hareketle Türkiye’de nelerin erken evliliğe yol açtığını açıklamaya çalışmışlardır.

Ekonomik yoksunluk ve yoksunluğun aileleri kızlarını erken evlendirmeye yöneltmesi alanyazında önemli ölçüde değinilen bir faktördür. Ekonomik etkenlerin etkisini vurgulayan bir uzmana göre karşılaştığı vakalarda aileler başlık parası elde etmekten ziyade kendi ekonomik sürdürülebilirliklerini sağlayabilmek için bir an evvel kızlarını evlendirme yoluna başvurmaktadır:

“Aile için de şöyle, bir tabak daha eksiliyor, bir kişiye daha az bakıyor. Çünkü başlık parası falan yok. Menfaati anca kızını evlendirmiş olmak, oğlunu evlendirmiş olmak. Özellikle kızlarını maddi durumu iyi olan şahıslarla evlendirdiklerinde bu onlar için bir gurur kaynağı oluyor. Bu yüzden kızlarını 15 yaşından itibaren evliliğe özendiriyorlar” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Bununla birlikte, ekonomik yoksunluğun doğrudan doğruya kızların erken evlendirilmesine yol açtığı görüşünü kabul etmeyen uzmanlar da bulunmaktadır. Uzman bu görüşüne, kızların evlendiği ailelerin de ekonomik açıdan yoksul aileler olmalarından hareketle varmaktadır:

Ama buranın şeyi daha, o değil de çok, onlar zaten yoksul yaşıyorlar buradakiler (SY: Evet.) hani, zaten yoksulluğu hep birlikte göğüslüyorlar. Yani onlar için ortaya koydukları bir tabak eksilme diye bir şey yok onlar da ki zaten. (SY: Evet.) Ortaya koydukları bir tabak çorba ya da yemek, onu hepsi kaşıklyılar zaten. (SY: Anladım.) Burada daha çok daha farklı, hani... (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

“Maddi bence, çocuklarına bakmak istemiyorlar. Burada da öyle, evde kimseyi istemiyorlar. Çok farklı bir durum ama evde kendi öz çocuğunu görmek istemiyorlar. Dolayısıyla kızları özellikle evlendirmek istiyorlar diye düşünüyorum” (Eğitim - Öğretmen).

Uzmanların vurguladığı önemli bir erken evlilik nedeni çocuklar üzerindeki baskı ve aile içi şiddet olgusudur. Bu tür vakalarda çocuk ilk fırsatta evlenerek evden ayrılmayı, evde yaşadığı stresli ortamdan kaçmanın ve uzaklaşmanın yolu olarak görmektedir. Şiddetin ekonomik yoksunluk ile birlikte var olması, ekonomik yoksunluğun tek neden gibi algılanmasına yol açabilmektedir:

“Ekonomik sorunlar oluyor, işte... Her şey daha çok ekonomiden kaynaklanıyor bence. Öyle olunca şiddet oluyor, (SY: Hı.) işte, dayak oluyor, okumuyor çocuklar. (SY: Anladım.) Yani, bunlardan dolayı. En büyük sebep bence ekonomik yetersizlik” (Sağlık - Ebe).

“Ailemden şiddet görüyordum, dolayısıyla evliliği bir çözüm olarak gördüm, erkenden evlendim. Ama evlenip gittiğim evde şiddet ilk geceden başladı. Bu şiddet devam etti, sürdü. Boşanmaya kalktığımda katlandı, artık çocuklarıma da yöneldi. Dolayısıyla kızım şiddet gördüğü ve evdeki huzursuzluk nedeniyle evden kaçtı ve erken yaşta evlendi diyor” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Yaşanılan olumsuz koşullardan kurtulma arayışında okula devam etme seçeneği çok tercih edilen bir seçenek değildir. Çünkü bu tercihin sonuçları ancak uzun vadede görülebilir veya çocuk çevresine baktığında bu şekilde rahatlamış bir örnek ile karşılaşmamaktadır. Dolayısı ile çocuk dışarıdan gelebilecek evlilik ya da beraberlik tekliflerini bir fırsat olarak görebilmektedir:

Yoo, burada öyle yok. Yani öyle ben hiç rastlamadım desem yeridir. (SY: Evet. Burada nasıl?) Bu bölgede öyle yok. Bu bölgede daha çok hani, ya kurtuluş olsun diye sevdim kaçtım diyor, okulu bırakıyor, ortaokulu bırakıyor mesela bitirmeden, ya da işte aile baskısından dolayı kaçıyor ya da işte aileler şöyle hani, kendinden yaşça büyük falan değil de, aileler kendi arasında söz verdikleri için baskıyla da tabii evlenenler oluyor. (SY: Evet.) Ama öyle hani bir doğudaki gibi olduğunu düşünmüyorum yani (Sağlık - Ebe).

“Okulu bırakmıştı, aslında okula devam ediyordu da bırakmıştı. Okumak istemiyorum benim için bu kadarı yeterli, bundan sonra tek beklentim evlenmek diye cevap verdi. Onun üzerine de çok fazla, zaten ben eğitim açısından yaklaştığım için, meslek sahibi olacaksın ileride çok daha farklı düşüneceksin, birkaç yaş sonra bu söylediklerin sana çok yanlış gelecek şekilde uyarılarda bulunsam da o, o şekilde değerlendirmede açıkçası... Anne baba kavramı olmadığı için, yani aile olmadığı için belki çocuk ya burada yaşasam nolur yaşamasam nolur gideyim tek başıma kendi kafama göre yaşayım. Tek başına derken evlenince tek başına kalacağını düşünüyor. Belki o açıdan yaklaşıyor olabilir diye düşünüyorum açıkçası” (Eğitim-Öğretmen).

Daha cazip geliyor, evlilik daha cazip... Okul yük geliyor çocuklara... 15-16 yaşında kendilerini bir şey zannettikleri için çok tozpembe bakıyorlar olaya. Farkında değiller hiçbir şeyin (Sağlık-Hemşire).

Çocukların bulunduğu sosyal çevrenin koşulları da önemlidir. Kimi durumlarda aile kontrolü tamamen kaybetmekte ve çocuklar için çevrenin belirleyiciliği ön plana çıkmaktadır. Bu durum özellikle kentlerin varoş tabir edilen muhitlerinde erken yaşta cinsellik, beraber yaşama ve evlenme gibi tecrübelerin yaşanmasına yol açabilmektedir:

“Bir de günümüzün okul şartları o kadar farklı ki. Yani, eee, biliyorsun esrarından tut eroinine kadar her şeyle uğraşılıyor. Çocukları korumak çok zor. Arkadaş ortamından çocukları ayırmak çok zor. En ufak bireyde seni dinlemiyor zaten, arkadaş çevresiyle ayak uydurarak her şeye gidebiliyorlar” (Sağlık-Hemşire).

“Kaçıyor. Mesela ben sorgularım genelde ya da diyor ki, niye evlendirdin kızını bu yaşta diye annesini çağırırım, resmi nikâh da olmuyor zaten bir kısmında. Bir kısmında değil, hepsinde yok. Hocam evlendirmesem ne yapayım kaçacaktı, diyor. Yani çaresiz kalmış. Çocuğa soruyorum, çocuk zaten hiçbir şey bildiği falan yok, sevdim diyor, yani öyle” (Sağlık-Doktor-Kadın Doğum Uzmanı).

Kız çocuklarının erken evlendirilmesinde toplumsal şartlanmanın ve koşullanmanın etkisini vurgulayan uzmanlar da vardır. Buna göre yörede yerleşik olan adet, gelenek ve uygulamalar sorgulan-

madan devam ettirilmekte ve her nesilde kendisini yeniden üretmektedir. Bu anlamda çocukların aile içinde veya yakınında “rol model” olarak aldıkları kişiler de erken evlenmiş kişiler olabilmektedir:

“Peki, niye kız çocukları erkenden evlendiriliyor? Bir kere kız çocuğu aileye yük olarak görülüyor. Nasıl olsa gidecek, doğduğu andan beri aileye ait değil, kapının dış mandalı, böyle deyimlerimiz de var ‘kız beşikte, çeyiz sandıkta’ doğduğu andan itibaren kız çocuğu evlendirilmek üzere yetiştiriliyor. Ve hepimiz sanki o son durakta inmek zorundaymı- sız gibi toplumsal bir baskı var. İçselleştirdiğimiz bir baskı var, doğduğumuz andan beri kız çocukları ‘büyüyünce, gelin olacağım’ ‘Aaa, aferin’ diye alkışlanıyor” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

“Niğde’nin Dünderli ilçesinde doğmuş bir kız çocuğuyunuz, kaderiniz baştan yazılmış, iyi şanslıysanız ortaokulu okuyacaksınız, liseyi okumanıza imkân yok çünkü son 10 yıldır Dünderli’nin lisesinden sadece 1 kız çocuğu mezun olmuş. Liseden mezun olmak diye bir şey yok, ortaokulu bitirir bitirmez evleneceksin. İlkokulu bitirir bitirmez nişanlanacak- sın. Çünkü Niğde’nin Dünderli ilçesinde ‘biz hep böyle yapıyoruz’ diyorlar” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Toplumdaki, yerel düzeydeki ve sosyal tabalardaki çocuk kavramına ve anlayışına da dikkat çeken uzmanlar vardır. Çocuklarını erken evlendiren ailelerde çocuk tanımlamasında yasalarda yer alan yaş sınırlarının bir önemi bulunmamaktadır. Onların algılamasında çocukluk bu anlamda çok farklı kategoride durmaktadır:

“Doğuda da biraz şöyle, bizim bir çocuğa bakış açımızla onlarınki herhalde çok farklı. Onlar kız çocuğunu farklı düşünüyor sanırım. Evlensin başka ne olabilir, okuması gerek- miyor, okusa nolacak. Zaten okusa bana bir faydası yok falan, bir de okuduğu zaman çok bilinçli oluyor çocuklar, bilinçli olduğu zaman zaten anne babanın o tarz bir anne babanın yanında durmuyorlar, kendilerini kurtarmış oluyorlar” (Eğitim - Öğretmen).

Dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus çocukların evlenme yoluyla toplumsal statü kazan- ma arayışına girebilmeleridir. Kimi zaman çocukların “isteyerek” evlenmelerinin altında yatan bir neden de eğitim ve çalışma hayatına katılım yoluyla kazanılması mümkün görülmeyen bir konuma evlilik yoluyla erişme arayışı olmaktadır:

“Bir de tabi kız çocukları için çok önemli bir şey “sosyal statü değişikliği” evlilik. Evlendik- leri anda birey olabiliyorlar. Her ne kadar olmasalar bile ki kanunda reşit olma diye böyle bir saçmalık var evlilikleri reşit oluyor” (Sosyal Çalışma- Sosyal Çalışmacı).

3.1.6 Erken Evliliğin Sonuçları: Erken Evlenmiş Kızların Yaşadığı Sorunlar

Uzman görüşmelerinde, özellikle sağlık ve sosyal çalışma alanında görev yapan uzmanlara, erken yaşta evlenmenin kızların sağlığını ne yönde etkilediği sorulmuştur. Uzmanların deneyimleri ve gözlemleri; bu tür evlilikler nedeniyle bireylerin çeşitli sağlık sorunları yaşadığı ve sosyal gelişim açısından da olumsuz etkilendikleri yönündedir. Sağlıkla ilgili sorunlar ve şikâyetler, erken evlenen kızlarda, evliliklerinin ilk yıllarında özellikle hamilelik ve doğum süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Bu- nunla bilirlkte orta yaş dönemine yaklaşmış birçok kadında ortaya çıkan sağlık şikâyetlerinin izini bu kadınların yaptıkları erken yaştaki doğumlara kadar sürmek mümkün görünmektedir. Orta Ana- dolu’nun bir ilinde erken yaşta evlenmiş kadınlarla grup çalışması yapan bir sosyal çalışmacının gözlemlerine göre, erken yaşta evlenmenin neden olabileceği sağlık riskleri konusunda genellikle kadınların bilgileri ve farkındalıkları bulunmamaktadır.

Erken yaşta doğum yapma tecrübesinin kadınları hem fiziksel hem de ruhsal olarak olumsuz yönde etkilediği bilgisi doğrudan doğruya bu vakalarla çalışan uzmanlar tarafından dile getirilmektedir. Yaşanan bu sorunlar nedeniyle de erken yaş doğumlarının sezaryen yöntemi ile gerçekleştiği söy- lenmektedir:

“Eee, doğuma karşı tepkileri de oluyor, yani o doğum elemiini çekmeleri bir olgun bir kadınla o çocuk yaştaki kadının arasında çok büyük farklar var. Yani zapt edilmez derecede, öyle bir doğum gerçekleşiyor, onun için de sezaryene alındıkları çok oluyor yani”.

“Mesela bir damar yolu bile onlara çok büyük bi şeymiş gibi geliyor. Bir de mahremiyet de çok, muayene ettirmiyorlar yani. Bunlar bizim için büyük zorluklar. Sonda takıcaz, takamıyoruz mesela. Eğer sezaryene alınacaksa uyuduktan sonra. Bu da bebek açısından iyi bir şey değil”.

“Mesela hani bebeğini daha... Kabullenmek istemiyorlar. (SY: Hııı.) Çok da hani böyle, aman benim çocuğum falan diyen biri... Genellemeye vurduğum zaman kabul etmiyorlar. Yakın davranmıyorlar, emzirmek istemiyorlar, emzirirken sorun çıkarıyorlar, yaklaşmak istemiyorlar. Korkuyorlar belki de yani” (Sağlık-Ebe).

“Şimdi bugün polikliniğe geldi, şikâyeti şu, hani ben kadın doğumcu olunca biraz şey konuşuyorum ama işte ben ilişki sırasında çok acı duyuyorum, çok kötüyüm, benim canım böyle yanıyor, hiçbir şey yok, anlattı anlattı ağrım var, ağrım var. Canım bak hiçbir şeyin yok, bir sıkıntın mı var senin dedim, hocam benim bir tane 7 yaşında çocuğum var, kadın 21 yaşında, 7 yaşında çocuk demek, ben 13 yaşında evlendirildim, ailemin baskısıyla evlendirildim. 20 yaş büyük kocası, 41 yaşında” (Sağlık-Doktor-Kadın Doğum Uzmanı).

Erken yaş evlilikleri kız çocuklarının sosyal gelişimine birçok yönden ket vurmaktadır. Erken evlilikler neticesi kızlar eğitim hayatından uzaklaşmakta ve bir anda fiziksel ve psikolojik açıdan hazırlıklı olmadığı sorumlulukları yüklenmek durumunda kalmaktadır. Bu deneyimlerin olumsuz sonuçları kimi zaman uzun yıllar sonra ruhsal sıkıntılar şeklinde de kendisini gösterebilmektedir:

“Ama çoğunlukla erken yaşta evlendirilen çocuklar kendi evlerine sahip olmuyorlar malesef, kendi kayınvalideleriyle, kayınpederleriyle aynı evde yaşıyorlar. Bir sürü çocuk gelin de şöyle bir şey telaffuz etmişti: ‘Biz bir tek kocamızla evlenmedik ki, gittiğim evde 8 kişi vardı, hepsine ben baktım.’ diyor küçücük çocuk. Bütün ailenin yükünü aslında çoğu ev içi hizmetleri devretmek için alınan kız çocukları bunlar” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

“Ben bu adamı istemiyorum, peki ne yapıyorsun dedim, yapacak hiçbir şeyim yok dedi. Bakın bunun sonucu budur. Bize gelen kadın doğum hastalarının çoğu psikosomatik şikâyetle gelir. Karnım ağrıyor, burnum ağrıyor, eşimle münasebette sıkıntım var. Araştırın altından mutlaka bir sıkıntı çıkar, bir kısmı da budur” (Sağlık-Doktor-Kadın Doğum Uzmanı).

“...hanım 16 yaşında nişanlanmış ve 17 yaşında evlenmiş. Nişanlıyken ara sıra eşiyile görüşme fırsatı bulmuşlar. Bu yüzden evliliğin ilk zamanlarında evliliği güzel bir şey zannettiğini ve eşi ile evlenmek için sabırsızlandığını söyledi. Fakat evlendikten sonra evliliği kolay bir şey olmadığını fark ettiğini belirtti. Kocasını sevdiğini çok fazla şiddet görmediğini fakat çok yoksulluk çektiklerini belirtti” (Yılmaz, 2014).

Erken yaş evliliklerinde kadına yönelik aile içi şiddet vakaları daha sık yaşanabilmektedir. Bir katılımcıya göre bu durumun bir nedeni bu tür evliliklerde eşler arası yaş farkının olmasıdır. Eşlerin yaşlarının birbirinden çok farklı olduğu durumda zaman içinde eşlerin birbirinden ve çevrelerinden beklentileri de farklılaşmaktadır.

“Şimdi yetişkinin erkek olduğunu düşündüğümüz evlilikte artık kızımız otuzlu yaşlara gelmeye başladığında eşi kırklı ellili yaşlara gelmeye başlıyor, beklentiler farklılaşıyor. O tam gezip dolaşmak isterken; eşi daha sakin, işten evine gelip evinde böyle dinlenebileceği, bedensel olarak rahatlayabileceği bir süreci istiyor. Kadın sosyalleşmek isterken, evine misafir gelmesini isterken eşi biraz daha küçük gruplarla bir arada olmayı isteyebiliyor, cinsel ihtiyaçları bile farklılaşabiliyor ve gerçekten problem. O zaman biraz kontrolü sağlamak için çok şiddet unsuruna rastlıyoruz, evet bizim de gözlemimiz öyle. Şiddet artıyor böyle bir süreçte” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Erken yaş evliliğinin evlendirilen kız çocuğunun rızası dışında gerçekleştiği durumlarda kadına yönelik aile içi şiddet yaşanma ihtimali de artmaktadır:

“...ise 15 yaşında evlendiğini, evlenmeyi hiç istemediğini fakat ailesinin evliliğe zorladığını ifade etti. Eşini sevmediğini eşinin de onu sevmediğini anlattı. Eşinden ve eşinin ailesinden kayınlarından ve kayınbabadan defalarca şiddet gördüğünü ve en çok da eşinin ailesi tarafından şiddet gördüğüne üzüldüğünü ifade etti.”

3.2 Uzmanların Meslekleri/Görevi ile İlgili Deneyimleri

Derinlemesine görüşme gerçekleştirdiğimiz ve görüşlerine başvurduğumuz uzmanlar çalışma yaşamları sırasında erken evlilikler olgusu ile çeşitli şekillerde karşılaşmaktadırlar. Bu durum onların mesleki anlamda yaşanan olayların bir parçası haline gelmelerine yol açmaktadır. Uzmanlar, yaptığımız görüşmelerde bir yandan sıklıkla karşılaştıkları olayları aktardılar diğer yandan da bu olayların büyük resim içindeki değerlendirmesini yaptılar. Özellikle mevcut yasal düzenlemeler, mevzuatlar ve bunların ne şekilde uygulamaya geçirilip geçirilemediği uzmanlarla konuşulan konular arasındadır.

3.2.1 Çocuğun Konumu: Medeni Kanun ve Diğer Ulusal/Uluslararası Yasal Düzenlemeler Arasındaki Çelişkili Durum

Çalışmanın konusu açısından gerçekleştirilen erken evliliklerin önemli bir bölümü hâkim kararı ile ergin kabul edilen kız çocuklarının evliliğini kapsamaktadır. Özellikle herhangi bir şikâyetin olmadığı durumlarda hâkim evlenme yönünde karar verebilmektedir. Mevcut durum bu tür vakalarda meslek elemanları arasında –yorumlamaya dayalı -bir keyfiyetin olduğunu ortaya koymaktadır:

“Gerek birleşmiş milletler çocuk haklarına dair sözleşmedeki hükümler, devlete yüklediği yükümlülükler, gerekse çocuk koruma kanununun 5. Maddesi, 4. Maddesindeki o temel ilkeler, çocuğun yaşama gelişme, korunma ilkesi, çocuğun üstün yararı ilkesi, çocuğa uygun özel ortamların sağlanması, bunların hepsi temel ilke ama bunlar ihmal ediliyor hep. Dolayısıyla savcını bunu biliyorsa ki okumuş biliyor, uygulaması gerekir. Uygulamadığı zaman, ne rapor alıyor, ne peşine düşüyor, bunu sadece bir dosya olarak görüyor. Bitirilmesi gereken bir dosya... “hı, var mı şikâyet, yok. Bu 15 yaşını zaten tamamlamış. Şikâyete dayalı bir suç, ver takipsizliği...” (Hukukçu-Avukat).

“Taraf olduğum sözleşmeler var. Bu sözleşmelerde çok açık belirtilmiş zaten. İşte, her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler veya kadınların basmakalıp rollere sahip oldukları düşüncesine diye devam ediyor. Yine kadınlara serbestçe eş seçme ve serbest, kendi rızası ile evlenmede erkeklerle aynı hakka sahip olduğu ve bu yönde bir sorumluluk istiyor. Yine Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde benzer ifadeler var. Görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip bir çocuğunun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı diye gidiyor. E bunlara rağmen, düşünürseniz ülkemiz Çocuk Koruma Kanunu çok net diyor ki; 18 yaşını doldurmamış çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuklardır diyor. Burada tanımlıyor. Ama bu varken Medeni Kanun 16 yaşındaki çocukların olağanüstü şartlarda evlenebileceğini belirtiyor ve 15 yaşını bitirmiş çocuklarda cinsel istismarında şikâyetini arıyor. O zaman çapıyor aslında? Dolaylı olarak, örgütlü olarak evliymiş gibi ya da işte resmi nikâhı olmadan, imam nikâhı ile yaşama şansını 15 yaşında veriyor zaten” (Doktor, Adli Tıp Uzmanı, Öğretim Üyesi).

“Çocuk Koruma Kanunu’nu okuyan birisi olarak ben aslında Türkiye’nin uluslararası imzaladığı anlaşmalara muhalif davrandığını düşünüyorum iç hukukunda. Dolayısıyla bunların teke indirilmesi gerekiyor. 18 yaşı biz kabul ettiysek Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde, Medeni Kanunumuzda da, Ceza Kanunumuzda da bunu uygulamak zorundayız. Çünkü uluslararası sözleşmeler daha kapsayıcı ve daha hani... İnsan hani, daha üst değerlerle bağdaştıran bir hukuk. Ben bu birlikteliğin sağlanması gerektiğini düşünüyorum. Ceza Kanunu’nda da aynı sıkıntı var. Yani 15 yaşını doldurmuş bir çocuğa cinsel istismarda

bulduğunuz zaman da aynı sıkıntıyla karşılaşıyorsunuz. Şikâyetçi olmazsanız hiçbir şekilde ceza almıyor mesela. Çocuk her ne kadar ben razı değildim dese de, muhakkak gidip adliyeye başvurması gerekiyor ki karşıdaki kişi cezalandırılsın, dava devam edebilsin” (İlahiyatçı- D.İ.B Uzmanı).

Uluslararası mevzuata rağmen erken evlilik olgusunun yaygınlığına işaret eden Sivil Toplum Temsilcisi bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Erken evlilik, hak ihlalidir dedik, çünkü bizim medeni yasamıza göre de hak ihlali çünkü medeni yasamız diyor ki bize kimse isteği dışında evlendirilemez. Ama onun öte yanında da 17 yaşını doldurmuş oldunuz mu evlenebiliyorsunuz. Yani çocuk yaşta evlenebiliyorsunuz. Hatta ve hatta 16 yaşında bile evlenebiliyorsunuz. Rakamlar bu konuda çok ilginç. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre 18 yaşın altında herkesin çocuk sayıldığını bildirmesine rağmen dünya üzerinde bazı ülkeler var ki, evlilikte çocuk evliliği oranı %70’lerde bu oran bizde, %28 olarak gösteriliyor” (Sivil Toplum Temsilcisi).

Ulusal mevzuat arasındaki bir diğer çelişki Çocuk Koruma Kanunu ile Medeni Kanun arasındaki çocuk tanımını içeren ilgili hükümlerden kaynaklanmaktadır. Bu tür vakalarda hangi mevzuatın geçerli sayılabileceğinin yine keyfiyete dayalı olması çocuğun aleyhine sonuçlar doğurmakta ve çocuğu mağdur edebilmektedir. Bu mağduriyetlerin çoğunlukla çocuğun lehine hükümler taşıyan Çocuk Koruma Kanunu yerine Medeni Kanun’a atıf yapılarak değerlendirilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu konudaki çelişkiye dikkat çeken sosyal çalışmacı görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

“Medeni Kanun, 18 yaş altındaki bir birey eğer mahkeme kararıyla ya da aile izniyle evlenmişse artık onu reşit sayıyor. Ama Çocuk Koruma Kanunumuz diyor ki, evlilik yoluyla bile ergin olsa elzem durumlar geliştiğinde 18 yaş altındaki herkes çocuktur diyor. Aslında bu bizim elimizi güçlendiren bir madde ama Çocuk Koruma Kanunu’na atıfta bulunarak çok fazla değerlendirme ya da engelleme yapabiliyoruz. Ancak böyle bir evlilikte, bir mağduriyet ortaya çıkarsa o çocuğun haklarının korunması açısından bizi destekliyor ama engellemiyor” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Konunun mevcut mevzuat çerçevesinde çelişki yaratan bir diğer boyutu erken yaşta evlenen -çocuğun- evlilik içinde gerçekleşen cinsel faaliyetlerin çocuk istismarı üzerinden değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasındadır. Bu konudaki çelişkiye dikkat çeken hâkim şunları söylemektedir:

“Evli çocuklar bakımından özel bir düzenleme yok ama tartışmaya açmak istediğimiz bir iki konu var o da şu: sabah da konuşuldu, 18 yaşını doldurmadan hâkimin izniyle veya 17 yaşını doldurduğu için de velisinin, kanuni temsilcisinin izniyle evlenen çocuklardan bahsediyoruz. Bu durumdaki çocukların bir cinsel istismar suçunun mağduru olması durumunda karşılaşılan hukuki sorun biraz daha karmaşıklaşıyor. Burada da ikili bir ayrıma gitmek gerekiyor eğer bu çocuğa karşı cinsel istismar suçunun faili eşi ise, yani cebir şiddet ve tehditle eşi tarafından cinsel saldırıya uğramışsa bu durumda fiilin çocuk istismarı sayılıp sayılmayacağı bir tartışma konusudur” (Hukukçu-Hâkim).

Genellikle mevcut mevzuatın 18 yaşın altındaki evliliklere yoruma dayalı olarak müsaade etmesi ve mevzuattaki istisnai durumların yönetilmesinde gerekli hassasiyetin gösterilmemesi dile getirilmektedir. Uzmanlara göre bu konudaki düzenlemelerin daha katı hale getirilerek, hiçbir koşulda 18 yaşın altındaki evliliklere müsaade edilmeyecek bir kesinliğe kavuşturulması gerektiği söylenmektedir:

“Bizde erken evlilik tartışması yapılırken hep aklımıza işte başlık parasıyla satılan 12-13 yaşındaki çocuklar geliyor. Evet, doğru, bu var. Ama bizim daha da önemli olan bir sorumuz var aslında. Biz 16 yaşındaki bir çocuğa, 17 yaşındaki bir çocuğa sürücü belgesi vermiyoruz, kira sözleşmesi imzalatmıyoruz oy kullandırmıyoruz ama ‘anne baba olabilirsin, evlenebilirsin’ diyoruz. Yani bizim ya ergenlik yaşını aşağı çekmemiz lazım ki bu kabul ettiğimiz bir şey değil, evlilik yaşını yükseltmemiz gerekir. Medeni kanun yürürlüğe, şu anda yürürlükte olan medeni kanundan önceki düzenleme çok daha vahimdi. Kızlar için 12-14 yaşlarına kadar inen evlilik yaşları, 14 yaşına inen bir evlilik yaşı vardı ama şu anki düzenlemede 16 yaşın da yeterli olduğu söylenemez” (Hukukçu-Hâkim)

Evlilik yaşının yükseltilmesini desteklediğini ifade eden, Diyanet İşleri Başkanlığında uzman olarak çalışan katılımcı kendi evlilik tecrübesinden hareketle 18 yaşın altındaki bir evliliğe kesinlikle müsaade edilmemesi gerektiğini ehliyet yaşı üzerinden diğer hukuki düzenlemeleri örnek göstererek şöyle izah etmektedir:

“Ben 26 yaşında evlendim ve evlenirken hani çocuk psikolojisi çalışmıştım, işte, çok da küçük bir yaşta değildim, mastırımı bitirmiştim falan ama hala düşünüyordum; acaba ben bu sorumluluğu kaldırabilecek miyim, hani bir yandan işe gidip, bir yandan okula gidip, evde vazifelerimi yapabilecek miyim, çocuk yetiştirebilecek miyim diye soru işaretleri vardı zihnimde. Yani, 15, 16, 17 yaşında, başında kavak yelleri esen bir çocuğun bu konuda sağlıklı karar verebileceğine inanmıyorum ben. Yani şöyle düşünüyorum ben, 18 yaşının altındaki kişilere işte yasal olarak sigara bile satılması yasak hani. Uygulama farklı olsa da kanunen öyle. İşte 18 yaşın altındaki kişilerin, işte alım satım yapması, ticaretle uğraşması, imza yetkisi, ceza ehliyeti bazı durumlarda, söz söyleme hakkı, vesairesi normalde yok. Seçme hakkı yok, seçilme hakkı yok, oy kullanma hakkı yok. Bütün bunlara baktığımızda, evlilik gibi, hem sosyal açıdan, ben beden açısından, hem ruh açısından birçok sorumluluğu içinde barındıran; işte çocuk yetiştirmek durumunda kalacak, eş olacak, anne olacak, gelin olacak, damat olacak, vesaire, bu kadar kompleks bir yapıya evet diyebilme ehliyetini onlara tanımamız bence onlara haksızlık” (İlahiyatçı - D.İ.B Uzmanı).

3.2.2 15 Yaş Altı Cinsel Birliktelik ya da Erken Evlilikte Rızanın Olup Olmadığının Tespitine İlişkin Güçlükler

Erken evlenme gerekçelerinin önemli bir bölümünü, evlilik öncesi yaşanan cinsel birliktelikler oluşturmaktadır. Özellikle 15-18 yaş arasında yaşanan cinsel birlikteliklerde rıza yaşı kavramının yorumlanmasında kaynaklanan keyfiyet sebebi ile çeşitli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu yaş aralığında meydana gelen fiilin hangi durumlarda suç sayılıp hangi durumlarda sayılmayacağı hâkimlerin yorumuna göre bir seyir almaktadır.

“15 yaşını tamamlamamış çocuklara yönelik işlenen cinsel davranışlar suç olarak, yani cinsel istismar olarak tanımlanıyor. Çocuğa yönelik her türlü cinsel davranış suç olarak düzenlenmiş. Ama bu üç kategoride düzenlenmiş oluyor. Bir, 15 yaşını tamamlamamış olması, iki, 15 yaşını tamamlamış olmakla birlikte işlenen fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayıp kavramadığı durumu, üçüncüsü, 15 yaşını tamamlamış olmakla birlikte cebir, şiddet, iradesini etkileyen bir durum olması halinde cinsel istismar olarak tanımlanıyor. Yani sadece 15 yaş kriteri değil. 15 yaşını tamamlamamışsa her halükarda cinsel istismar, tamamlamışsa 15-18 için cebir, şiddet, hile, iradeyi etkileyen bir durum olacak veya işlenen fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayamayacak durumdaysa cinsel istismar oluyor” (Hukukçu-Hâkim).

Bu vakalarda yorumu etkileyen en belirgin husus şikâyetin olup olmadığıdır. Ancak şikâyet edileme şansı çoğu kez bulunamadığı gibi çoğunlukla korku ve baskı sebebiyle bu şikâyet dile getirilememektedir.

“Mesela 16 yaşında bir istismar vakası demeyelim de bir cinsel birliktelik olduğunu düşünelim ve 16 yaşındaki kız diyelim ki 21 – 25 yaşındaki birisiyle birlikte oldu. Şimdi kız savcının önüne çıktığı zaman ben şikâyetçi değilim diyorum. Vele ki böyle bir örnek verecek olursak. Savcı bu konuda bir araştırma yapmıyor. Çocuk hakkında bir sosyal inceleme aldırıyor. Sosyal inceleme raporu aldırıyor. Hâlbuki çoğunda bizim karşılaştığımız, kız çocuğu bir cebir, tehdit veya iradesini etkileyen bir durum ortaya çıkabiliyor. Bazen aynı kız çocuğu intihara kalkışmış olabiliyor. Bu çocuğun intihara kalkışmış olması dikkate alınmıyor. ‘Bu kız niye intihara kalkıştı, ne oldu?’ bu konuda bir araştırma yok. Hâlbuki ya anne babası tehdit etmiş, ya da karşı taraf para teklif etmiş oluyor. Anne babasının ekonomik yoksunluğu kullanılmış olabiliyor. Ya da kız çocuğu bazen anne babasına üzüldüğü için onları kıramıyor. Ya da para teklif edildiği için anne babasına biraz daha refah durumu düzelecek diye düşünabiliyor. Tabi çoğu kandırılmış oluyor. Yani kız çocuğu iyi

niyetle böyle bir şey yapıyor ama vaat edilenler de yerine getirilmiyor. O ayrı bir mesele. Dolayısıyla burada tam bir iradeden bahsedemiyoruz” (Hukukçu-Avukat).

Yine cinsel deneyimin isteğe bağlı olup olmadığı konusunda tespit tamamen yoruma dayalı olabilmektedir. Aşağıdaki alıntı bunu açıklayan bir örnektir:

“Geçenlerde bir şey oldu, 30 yaşındaki adamla, 15 yaşındaki kız bira içmişler, isteğe bağlı diyor. Yani bira içmek onun isteğine bağlı. Bu çok geniş bir kapsam. Neye göre isteğine bağlı? Yani beraber bir şeyler içmek, onunlar beraber olmak anlamına mı geliyor, yani bunu istediği anlamına mı geliyor? Geniş çerçeveli bir şey bence bu, istek neyi kapsıyor onun çok içeriğini bilmiyorum ama birlikte bir şey içmek, alkol almak, ‘O istedi, benle alkol aldı.’yı içeriyor ve bu da haklı görülmüş. Haberlerden okuduğum şeydi bu benim. O yüzden bence 18 yaşa çıkarılmalı ve küçük, kapalı bir toplumuz, cinsellik bizim için ve çocuklar için çok büyük bir merak konusu” (Sosyal Çalışma-Çocuk Gelişim Uzmanı).

Cinsel birliktelikte rızanın olup olmaması hadisenin seyrini de etkilemektedir. Ancak burada da gerçek bir tespit yerine beyana dayalı olarak hareket edildiği görülmektedir:

“Özellikle cinsel istismar konusunda bir değerlendirme yapılıyor erken ve zorla evlilikler konusunda ihbar yapıldığı zaman, savcılar soruşturmaya TCK 103. maddesine göre yürütüyorlar. (...) Ama burada başka bir sorun ortaya çıkıyor. Genellikle 15 yaşını dolduran çocuklar açısından rıza olup olmaması, yani çocuğun şikâyetinin olup olmaması soruluyor. Genellikle savcılar 15 yaşını doldurmuşsa polise “çocuğu getirmeyin” diyor. Bu şekilde takipsizlik kararı veriyorlar. Ama burada çocuğun gerçekten rızası var mı? yok mu? pek araştırılmıyor. Araştırılmadığı için çocuklar kendi iradeleri olmamasına rağmen ve yasal evlenme yaşının evlenme yaşının altında olmalarına rağmen bir şekilde birliktelik yaşıyorlar” (Hukukçu-Avukat).

Bazı durumlarda ailelerin rıza yaşından kaynaklanan cezai müeyyideye maruz kalmamak adına kız çocuğunun yaşını büyütme yönünde bir eğilim gösterildiği ya da ailelerin bir şekilde uzlaştığı anlaşılmaktadır:

“Yani hukuka dolanmak, hukuku istismar etmek gibi. Hani biliyorsunuz, yaşını büyütürse, 15 yaş üstü şikâyete bağlı suç olacak ya, bu yüzden başvuruyorlar, bir deneyelim şansımızı diyorlar. Bildiğiniz üzere kemik gelişimini etkileyen o kadar çok faktör var ki ve bunların, hele doğum yapmış çocukları düşündüğünüz zaman yaşları büyük çıkıyor. Çünkü eşi kabul ettiği kişiyi korumak, kurtarmak gayesi içerisinde ki biz de büyütmüşüz” (Adli Tıp Uzmanı, Doktor, Öğretim Üyesi).

“Yani her ne kadar yasal düzenlemeler olsa da ailelerin rızası olduğu sürece, aileler anlaştığı sürece, uzun süre cezaevinde kalmak ya da uzun süreli bir yaptırıma maruz kalmayacaklarını bildikleri için tam da vazgeçirici bir düzenleme değil. Çünkü ne oluyor, şimdi buraya geliyor, adölesan gebe, yani 17 yaşında gebe, hani buna işlem yapılıyor diyelim ki; ailelerin ifadesini alıyor savcılık ve şikâyet yok, bu soruşturma sonucunda bitiyor olay. Bu kadarla kurtuluyorlar sonuçta yani” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Cinsel birlikteliklerde bir diğer tartışılmalı konu birliktelik yaşayan erkeğin, birlikte olduğu kız çocuğunun yaşının küçük olduğunu bilip bilmediği üzerindedir. Bu durumda uygulanacak cezai müeyyidenin ne derece sağlıklı olup olmadığı da bir diğer tartışma konusudur:

“Suçun unsurlarında hata mağdurun yaşında hataya düşülmesi.. Ceza hukukumuzun sisteminde suçun bütün unsurlarının fail tarafından bilerek ve istenerek işlenmesi gerekir. Yani, cinsel saldırı fiillerinde de cinsel istismar fiillerinde de fail cinsel arzularını tatmin kastıyla hareket etmelidir, bunu bilerek yapmalıdır, çocuklar söz konusu olduğunda karşısındaki kişinin çocuk olduğunu bilebilecek durumda olmalıdır veya bilmelidir. Karşısındaki kişinin çocuk olduğunu bilmiyorsa failin çocuk istismarından cezalandırılması mümkün değildir. Çocuklar bakımından daha da önemli bir ayırım var: Çocuğun 15 yaşından büyük ya da küçük olması cezayı çok müthiş değiştiren yani 15 yaşından büyükse şikâyete bağlı kılan daha hafif bir suçken, 15’ten küçük ise daha ciddi bir ağır cezayı gerektiren bir suç olarak karşımıza çıkıyor. Failin bundan cezalandırılabilmesi için o çocuğun 15 yaşından

küçük olduğunu da bilmesi gerekir. Tabi bunu bilmek deyince çocuğun tam yaşını bilmesi nüfus cüzdanını görmesi, kaç yaşında olduğunu bilmesinden bahsetmiyoruz. Görünüşü, davranışları, çocukla arasındaki ilişki, çocukla ilgili çocuk ve ailesiyle ilgili bilgileri, bunların hepsi bütün olarak değerlendirilmelidir” (Hukukçu-Hâkim).

Konunun bir diğer boyutu da kendi isteği ile küçük yaşta evlenmeyi kabul etmiş aile kompozisyonlarında yaşanan cinsel birlikteliğin mevcut mevzuata göre cinsel istismar sayılabilmesi durumudur. Bu tip durumlarda yasal soruşturma karşısında 15 yaşından daha küçük yaşta kızlarla evlenmiş olan kocalar ve aile büyükleri yasal düzenlemelerden haberlerinin olmadığını iddia etmektedirler. Aşağıdaki vaka bu durum karşısında bir Hâkimin olaya yaklaşımını göstermektedir:

“Faili cezalandırabilmemiz için fiilin haksızlık içerdiği konusunda da bir kabulünün, algısının olması gerekiyor. Oysa 20 yaşında 21 yaşında askerden gelen bir erkek 14 yaşındaki bir kızla, işte gittik şöyle anlatıyor. ‘İşte gittik, ailesinden istedik, verdiler, düğün yaptık, evlendik. Bu neden suç olsun?’ böyle tanımlıyor. Şimdi burada karşımıza çıkan şey şu aslında: ‘Acaba fail bunun suç olup olmadığını biliyor mu?’ Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz diye çok bildiğimiz bir prensip var ama haksızlık içeriği konusundaki tartışmaya da değinmek gerekiyor. Biz bunu genelde şöyle çözümlüyoruz. Şu soruyu soruyoruz faille: ‘Resmi nikâh yaptınız mı?’ ‘Hayır, yapmadık.’ ‘Neden?’ Genelde şöyle cevap veriliyor: ‘Çünkü yaşı tutmuyordu.’ ‘Ha, yaşı tutmuyorsa o zaman siz bunun haksızlık içerdiğini bilebilecek bir durumdaydınız. Yani yaşı tutmayan bir çocukla evlenemeyeceğinizi biliyorsanız, onu mahalli düğün de yapsanız, dini tören de yapsanız bu hukuka uygun hale gelmeyecek demektir. O halde siz burada evliliğin hukuka aykırılığını bilebilecek durumdasınız denmelidir” (Hukukçu - Hâkim).

3.2.3 6545 Sayılı Kanunun Sorunlu Tarafları: Fail ve Mağdurun Çocuk Yaşta Olması Hali

Erken evliliklerde sorunlu konulardan biri de evlenen her iki tarafın 18 yaşından küçük olması durumunda uygulanan mevzuat ile bir tarafın yetişkin olması durumunda uygulanan mevzuatın ayrıştırılmamış olmasıdır. 6545 sayılı kanunla gelen düzenlemede failin yaşında bir ayrıma gidilmemiş sadece mağdurun yaşının küçük olması durumunda cinsel istismar suçunun oluşabileceği hükme bağlanmıştır. Bu durum, her iki tarafın da 18 yaşın altında olduğu durumlarda gerçekleşen cinsel birliktelik vakalarının da aynı şekilde değerlendirilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Görüşülen uzmanlar özellikle suçun failinin çocuk olduğu durumların ayrı yönetilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu konuyu dile getiren bir hâkim şunları söylemektedir:

“Fail konusunda çok şey söylenebilir ama şunu söylemek istiyorum en temel olarak. Fail konusunda bir ayırım yapmamıştır kanun. Bu suçun faili kadın ya da erkek herkes olabilir. Suçun mağdurunun yaşı üzerinde daha çok durulmuş”.

Biz özellikle çocuklar arasında meydana gelen cinsel istismar suçlarında çocuk failer bakımından da özel düzenlemeler getirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Çünkü çocuk suçun faili de olsa suçun mağduru da olsa öncelikle çocuk olması nedeniyle korunma ihtiyacı içerisindedir bu nedenle de suçun failinin çocuk olması durumunda daha özel bir düzenlemenin getirilmesi çocuklar arasında meydana gelen cinsel davranışların ağır cezai yaptırımlara tabi tutulmasının yerinde olmadığı düşüncesindeyiz. Bu bakımdan beklenen düzenleme 6545 sayılı kanunla getirilmemiştir, sadece çocuğun, suçun failinin çocuk olması halinde soruşturma şikâyete bağlı kılınmıştır (Hukuk-Hâkim).

3.2.4 Hâkim Kararı ile Evlenme İzni: Doktorların ve Hâkimlerin Rolü

Medeni kanun evlenme iznini “18 yaşından küçük olanlarda; 17 yaş için ailelerinin iznine, 16 yaşında ise mahkeme kararı ile hâkim iznine bağlamıştır”. Bu durumda erken evlilik sürecine sosyal çalışmacılar ve doktorlar gibi bir dizi meslek elemanı da dâhil olmaktadır. Bu meslek elemanlarının çalışmaları mahkeme tarafından verilecek “evlenebilir” ya da “evlenemez” kararında etkide bulun-

maktadır. Burada, uzmanlar tarafından dile getirilen en önemli sorun; evlenme izinlerinin gerekli inceleme ve araştırma yapılmadan karara bağlandığı ve bu kararların çoğunlukla evlenme yönünde veriliyor olmasıdır.

Burada karşılaşılan bir diğer güçlük de konunun çocuk mahkemelerince değil aile mahkemelerince karara bağlanması sürecinde yaşanmaktadır. Aile mahkemeleri medeni kanuna göre hareket ettiğinden evlilik kararı verilebilmektedir. Süreçte bir cinsel ilişki yaşanmış ise veya kız çocuğu gebe kaldı ise evlenme yönünde daha çabuk karar alınması yönünde bir beklenti olduğu anlaşılmaktadır. Aile mahkemelerinde görev yapan bir sosyal çalışmacı durumu şöyle özetlemektedir:

“Mahkemeye yapılan başvuruları evlilik izni olarak değerlendiriyorlar, Medeni Hukuk’a göre daha çok değerlendiriyorlar. Çünkü bu tür izinler Çocuk Mahkemeleri’nden alınmıyor Aile Mahkemeleri’nden alınıyor. Aile Mahkemeleri’nden alınınca Aile Mahkemelerimiz doğal olarak önce Medeni Hukuk’a atıfta bulunarak yapıyorlar, bazı mahkemelerimizde ne yazık ki evlilik izninde meslek elemanları bile değerlendirilmiyor. Hangi sosyal inceleme raporuyla bu sürece neden gidildiğini, bu evliliğin gerçekleşmesinin o çocuğumuz için fayda/zararları neler olduğuyla ilgili bir analiz yapmaya da ihtiyaç duymadan, hele ki bir gebelik varsa hele ki bir cinsel ilişki varsa çok daha hızlı karar vermeye çalışıyorlar” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Hâkimin evlenme ile ilgili kararı verirken kimi zaman doktor raporu, sosyal inceleme raporu gibi kararını verme sürecini etkileyebilecek uygulamaları talep etmediği ifade edilmiştir:

“Hâkim izniyle evlenmeye kalkan kız çocuğuna hâkim gider, kız çocuğunu alır, ayrı bir odada gerçekten evlenmek istiyor musun? Rızası mıdır?” diye sorar. Ve kız çocuğu tek başınayken bunun cevabını verir. Hiçbir hâkim bunu yapmıyor. Ama yasada yazdığı için çocuğa soruyor, çocuğa soruyor: ‘Çocuğum, evlenmek istiyor musun?’ diye. Çocuk da zaten evlenmezse bir sürü şiddet görecektir ya da öldürülecek, ‘Evet, istiyorum’ diyor. Dolayısıyla mağdurun yapacağı fazla da bir şey yok aslında” (Sivil Toplum Temsilcisi).

Hâkimler, evlilik kararını verme sürecinde hastanelerden doktor raporu ve sosyal çalışmacılardan sosyal inceleme raporu istediği durumda sürece dâhil olan sosyal çalışmacıların ve doktorların vereceği raporların hâkimin kararını etkileyeceği açıktır. Ancak fiili durumda bu raporların gerektiği şekilde düzenlenmediği; kimi zaman da hâkimin evlenme yönünde vereceği karara destek şeklinde çıkmasının beklenildiği dile getirilmektedir.

“Bu çocuklar evlenemezler diye rapor düzenliyoruz, hala o şekilde rapor düzenliyoruz. Yalnız şöyle sıkıntılar oluyor; bir kere mahkemelerden telefonlar geliyor, hocam siz bu çocuklara niye evlenebilir raporu vermiyorsunuz, derdiniz nedir deniyor. Ondan sonra işte hastalardan şikâyet, şeyler gelmeye başlıyor işte. Bir de şöyle bir şey oluyor hocam, mahkeme raporu bize direkt raporu şöyle veriyor, elden teslim edilmesi şeklinde. Yani evlenebilir mi raporunu aileye veriyorlar ve aile bize geliyor diyor ki, hocam bir imza atın da biz hemen gidelim, imza atın şeklinde. Ben mahkemeleri aradım, hem Van’da hem de Sakarya’da; ya bize elden teslim diye bir rapor göndermeyin, biz burada ailelerle baş başa kalıyoruz” (Sağlık- Doktor, Çocuk Psikiyatristi).

Bir sosyal çalışmacı meslektaşlarına, bu tür vakaları dikkatle incelemek ve raporun mümkün mertebe hâkimin alacağı kararı etkileyecek detayda ve titizlikte doldurulması gerektiği yönünde telkinde bulunduğunu anlatırken şunları ifade etmektedir:

“Aile Mahkemelerimize bunu vurgulamaya çalışıyorduk. Lütfen çocuklarımızın mağdur olmasını engellemek için, sonuçta bunlar koruma ihtiyacı olan çocuk olarak da dönebiliyor, mağdur çocuk olarak da dönebiliyor. Ve sonuçta bir çocuğumuzun cinsel istismarı söz konusu, bu kadar da net aslında bu.. O yüzden lütfen evlilik izinlerinizi kolay vermeyin, evlilik izinlerinizi vermeden önce lütfen kendi mahkemenizde görevli olan sosyal hizmet çalışma görevlisi arkadaşlardan faydalanın, onlardan sosyal inceleme raporları isteyin, araştırın. Çünkü bazen özellikle akrân evliliklerinde görülmesi de, yetişkinlerle yapılan evliliklerde, mesela zorla evlendirme, zorla sahip olma nedeniyle ailenin kendi namusunu, kızının namusunu koruma yapısı düşüncesi içinde evlendirmeye rıza gösterme, kaçı-

rarak evlendirme gibi çok fazla unsurlar ortaya çıkıyor. O zaman Çocuk Koruma Kanunu, aslında önlem almamız için bizim elimizi güçlendiriyor. Biz hâkimlerimize diyoruz ki böyle unsurlar olabilir, siz Çocuk Koruma Kanunu’na dayanarak koruma ve tedbirleri alabilirsiniz, yasal olarak engel değil” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

Evlenme izinleri konusunda mahkemelerin eskisinden farklı bir hassasiyetle çalıştığı, eskiden olduğu gibi çok kolay evlenme kararı vermediği de bir hâkim tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“Evlenme izni konusunda da şunu söylemek istiyorum, bu konuda yavaş da olsa bir ilerleme kaydediyoruz hani, mahkemeler eskiden sadece şeyi sorardı, kızlık zarı sağlam mı değil mi diye sorardı. Ve çok kötü bir mantıkla sorardı. İşte bu kız bununla ilişkiye girmiş mi, girmiş, o halde bunu bundan başkası almaz, bari bunları evlendirelim mantığı vardı. Şimdi ondan çocuğun psikiyatrik değerlendirmesini yapalım da bari oradan gidelim noktasına geldiyse bu bir parça iyi” (Hukukçu - Hâkim).

Bir sosyal çalışmacı hâkim tarafından istenen sosyal inceleme raporunun gerektiği detay ve özende doldurulması durumunda hâkimin evlenme için olumsuz karar vermesi yönünde etkili olabileceğini şöyle ifade etmektedir:

“Sosyal inceleme raporu alınmış, uygun donelerle hazırlanmış bir inceleme raporunda eğer kanaat evlendirilmesinin uygun olmadığıysa bunun yanında alınabilecek önlemlerle ilgili değerlendirme de yapıyorsa o rapor, yani hâkime yol da gösteriyorsa, bu uygun değil ama bunun için de şu önlemler alınabilir diyorsa o rapor, o zaman hâkimlerimiz büyük çoğunlukla rapora itibar ediyorlar. Yani inceleme raporunda sadece neden uygun olmadığı yer almamalı, evet neden uygun olmadığı yer almalı ama bunun dışında çözüm önerileri de yer almalı ki hâkimimiz de, evet bunlar için yapılabilecek şunlar da var dediğinde reddi daha kolay veriyor” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

3.2.5 Hâkim Kararı İle Evlenme İzni: Cinsel Tecrübe/Gebeliğin Evlilik Kararını Kolaylaştırması

Erken evlilik durumlarında hâkimin evlenme yönünde karar vermesinin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri evlilik öncesi yaşanan cinsel birliktelik diğeri de bu cinsel birliktelik neticesinde gebe kalınmış olmasıdır. Bu iki durumda hâkimler çoğunlukla iki tarafın rızasını esas kabul edip evlenme yönünde karar verebilmektedir.

Görüşülen uzmanlarca sosyal destek sistemlerinin önemi dile getirilmiştir. Gerek evlilik öncesi cinsel birliktelik yaşamış gerekse hamile kalmış kız çocuğunu koruyacak bütüncül bir sistemin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle bu tür vakalarda kız çocuğunun evlendirilmesi yoluyla soruna çözüm aranmaktadır. Oysa bu tercihin soruna çözüm getirip getirmediği tartışmalıdır:

“Peki, bu açıdan yaklaşmasak ne olacak? Öbürü hapse girsin, öteki ortada kalsın. Zaten istismara açık bir hale geliyor. Nasıl olsa böyle bir olay yaşamış bu kız denilerek bakılıyor ve hedef haline geliyor. Bu da çözüm değil. Ama öbür taraftan baktığımız zaman devletin de bu kıza karşı ne kadar ne yapabileceği de ülkemizde ne yazık ki çok da sağlıklı değil. Çok da sağlıklı koşullar, çok da sağlıklı rehabilitasyon süreçleri, işte tekrar sosyal hayata kazandırma, iş edindirme, okuma, vesaire hani, çok... Bu sosyal destek sistemlerimiz zayıf olduğu için insanlar kendi başlarına çözüm üretmeye çalışıyorlar. Dolayısıyla yara, sadece üstü kapatılıyor yani, merhem olunmuyor, tedavi edilmiyor, üstü kapatılıyor ve bence daha böyle ciddi sorunlara demleniyor” (İlahiyatçı- Diyanet İşleri Başkanlığı Uzmanı).

Sadece cinsel birliktelik yaşandığı ve hamile kalındığı için gerçekleşen evliliklerin ilk yıllarında olmasa da ileriki yıllarında önemli sorunlar yaratabileceği ve sırf buna dayanılarak, evlilik kararının

alınmasının doğru olmadığı görüşülen Diyanet İşleri Başkanlığı Uzmanı tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Diyeğim ki 15 yaşında, işte merak ediyor, çünkü artık çok kontrolsüz her şey, çok ciddi bir bombardıman altında gençler, merak ediyor, özeniyor, vesaire, bi şeyler yaşamaya çalışıyor, zaten ergenlik döneminde, zaten yüksek bir merak döneminde; bi şeyler yaşamaya çalışıyor, tedbir almadığı için, vesaire, zaten hiçbir şekilde onaylayamam da ben bunu bir şekilde hamile kalıyor ya da işte bekâretini kaybediyor. Dolayısıyla bu sefer ara çözümler aranmaya başlıyor. Olay adliyeye intikal ettiyse hâkim de bazen bunu önerebiliyor. Diyor ki, vazgeçin şeyden, hani şikâyetten, evlenin, hani bu olay kapansın, mesele çözülsün. Ben acaba ne kadar kapanıyor, ne kadar sağlıklı bir yuva kurulmuş oluyor, bu konuda çok ciddi kaygılarım var. Ya da işte imam, vesaire, nasıl olsa bunlar birlikte oluyorlar, nikâhsız yaşamasınlar bari denilerek bunu meşrulaştırmak ne kadar sağlıklı sonuçlar veriyor, çok ciddi endişelerim var (İlahiyatçı, Diyanet İşleri Başkanlığı Uzmanı).

Bu tür vakalarda hâkimin doğrudan tarafların beyanını esas alarak karar vermesinin yeterli olmayacağı; esasında ileride evliliğe razı olmayı gerektirebilecek cinsel birlikteliğin hangi koşullar altında gerçekleşmiş olduğunun araştırılması gerektiği görüşülen bir uzman tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“Kanundaki madde ne diyor, sadece yaş kriteri koymamış ki yasa, diyor ki; yaşını tamamlamış çocuklar, tamamlayanlar için de cebir, tehdit, iradeyi etkileyen bir şey var mı?... Bir de çocuk hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayabiliyor mu? Kavrayamıyorsa bu cinsel istismardır diyor. Ne olabilir, çocuk alkol verilmiş olabilir, uyuşturucu verilmiş olabilir, ekonomik yoksulluğu ve yoksunluğundan kaynaklı iradi olmayan bir beyan sunuyor olabilir. Gerçek iradesi o değil ama zorlanmış, tehdit edilmiş, şantaj edilmiş, duygusal sömürü olabilir. Anne baba hasta, ya da alkolik, ama para gördükleri için karşı taraftan şikâyetinden vazgeçiyor olabilir. Şikâyetçi değilim diyebilir ya da yanlış bir rol model olabilir çevresinde. O çocuğun evlendiğinde eğitim hakkı olmayacak, sağlık hakkı belki olmayacak, zararlı bir sürü şey olabilecek vesaire. Sen bunu araştırmadan takipsizlik kararı verirsen o çocuğun tekrar ceza – adalet sistemine girme oranı çok yüksek” (Hukukçu-Avukat).

Bu tür durumlarda evlilik için aranan isteğe bağlılık (rıza), cinsel birlikteliklerin isteğe bağlı gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılmasına yönelik bir soruşturmayı gerekli kılmaktadır. Ancak yine süreç çoğu kez mağdur olan kız çocuğunun beyanı üzerinden seyretmektedir. Bu beyanla birlikte çevrenin de baskısı doktorun kararını, evlenme yönünde vermesini etkileyebilmektedir. Bu durumu dile getiren doktor bir deneyimini şöyle aktarmaktadır:

“Acaba o gerçek isteği mi, bir bilinci yok zaten, bilinçsiz söylenmiş olabilir, gelip geçici bir şeyi öyle sanıyor. Bir de evden böyle söylemek zorundasın diye bir baskı var da o dışarıda böyle mi konuşuyor? O da olabilir yani. İki de vardır bence. Bazı kız çocukları böyle gördüğünüzde sanıyorsunuz yaşı falan büyük, yapılı. Yok öyle bir şey aslında 15 yaşında ama işte kızların gelişimi biraz erken olduğu için öyle görünüyor. Yani altta yüzüne baksanız çocuk zaten, çok bilinçli söylediklerini sanmıyorum. Bir de, bence daha çok, o iş olmuş zaten oradan buradan baskı yiyordur. Ben de istiyorum de olay kapatılsın gibi. Vallahi böyle gidersek çözemeyiz diye düşünüyorum ben, bu bizim... Ben biliyorum yani doğru söylüyorsunuz, herkes diyor ki, yuva kurmuşlar doktor hanım bırakın evlensin, çocuğu da var falan. Ama böyle giderse bunun sonunu da kesemeyiz. O diyecek ben de 15 yaşında evlenmişim, onun kızı büyüyecek o da 15 yaşında gidecek, normal karşılayacak onu” (Sağlık – Doktor- Kadın Doğum Uzmanı).

Erken evliliklere neden olan en önemli sebeplerin başında gelen gebelik durumunda, 10 haftaya kadar doğrudan, 10 haftadan ileri gebeliklerde heyet raporu ile birlikte gebeliğin sonlandırılmasına müsaade edebilmektedir. Bu durumda, gebeliği istemli şekilde sonlandırmanın erken evlilik kararı karşısında bir alternatif oluşturduğu dile getirilmektedir. Gebeliğin sonlanmasının söz konusu olmadığı durumda dahi doğacak çocuğun devletin bakımı altına alınabileceği ve böylelikle erken evliliklerde pekiştirici rol oynayan gebelik faktörünün etkisinin hafifletilebileceği dile getirilmiştir:

“Tabi, çeşitli zorunluluklar var denilebiliyor ama artık günümüzde bu zorunluluklar zorunluluktan çıkmış durumda. Belki hani 20 – 30 yıl önce 40 yıl önce bunlar ileri sürülebilir ama hani olağanüstü durumlarda hâkimin izniyle, ne denilebiliyor mesela hamile kalması durumunda gibi mesela, ama artık hani bir kürtaj meselesi var. Kürtaj olmasa bile sonuçta devlet bu konuda hem çocuğu hem çocuğun bebeğini koruma altına alabilir” (Hukukçu-Avukat).

“Kadın Doğum Anabilim Dalı’na mevcut heyetin sonucu şu şekilde içerek şekilde bir yazısı sonrasında gebelikler kolayca orda sonlandırılıyor, bir sıkıntı yaşanmıyor. İşte burada sağlığı üzerinde olumsuz etkisinden yasal olarak bir, bu gebelik sonlanmasının bir suç oluşturmadığından bahseden bir yazımız var” (Doktor, Adli Tıp Uzmanı, Öğretim Üyesi).

“Gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin elimizdeki tek mevzuat nüfus hizmetleri, nüfus planlaması hakkındaki kanundur ve bu kanun gereğince 10 haftadan küçük gebeliklerin sonlandırılması konusunda herhangi bir mahkeme kararına ya da bir hekim onayına gerek yoktur. Küçük yaştaki anne adayının kendisinin ve kanuni temsilcisinin birlikte onayıyla gebelik sonlandırılabilir. 10 haftadan ileri gebeliklerde de bahsettiğiniz heyet sağlık raporuyla birlikte gebeliğin işte bildiğiniz yöntemle... yani hiçbir durumda mahkemeye gelmeye gerek yoktur. Hiçbir şekilde yoktur!” (Hukukçu-Hâkim).

Bütün incelemelere ve raporlara rağmen erken evlilik kararı verilmesi durumunda mahkeme tarafından bu karara çeşitli şartlar eklenebileceği ve ailenin ilgili kurumlarca takip edilebileceği sosyal çalışmacı tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“Aile Mahkemesi hâkiminin re’sen alabileceği kararlar vardır. Örneğin, evlilik izni verebilir ama evlilik izni verirken karara madde ekleyebilir. Diyebilir ki, ben evlilik izni veriyorum ama örneğin, ASPB’nin evlilik danışmanlığından ki bunlar ücretsiz veriliyor, hizmet almak koşulu diyebilir ya da ebeveynlik rol ve sorumlulukları konusunda danışmanlık diyebilir. O kadar somut örnekler verebilir ki veya uygun rol model olma özelliklerini tamamlama açısından bir danışmanlık olabilir. Her neyse, o çiftin neye ihtiyacı varsa. Bunlar çok zor şeyler değil aslında. Sadece küçük birkaç ekleme o kadar” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

3.2.6 Çocuk İzlem Merkezleri ve İşleyişe İlişkin Sorunlar

Çocuk İzlem Merkezleri cinsel istismara uğrayan çocuğa, adli süreçte ikinci kez örselenmesini önlemek üzere kurulan ve sektörler arası işbirliği ile hizmet veren birimlerdir. Burada inceleme ve tedavi aşamasında gerek görülen sağlık, eğitim, kolluk kuvvetleri, hukuk ve adalet sistemi birimlerinin işbirliği içinde çalışmaları beklenmektedir. Bu birimlerin henüz yetkinleşemese de önemli bir işlevi yerine getirdiği görüşülen meslek elemanlarınca da dile getirilmektedir:

“ÇİM’ler Sağlık bakanlığı öncülüğünde, multidisipliner bir yapısı var onun. Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı bunlar bir koordinasyon halinde, ama öncülüğünü Sağlık Bakanlığı yürütüyor. Ulusal, ÇİM ve koordinasyon kurulu var, bakanlık müsteşarlarından oluşuyor. Bir de şimdi il düzeyinde oluşturuluyor ÇİM koordinasyon, yönetmeliği henüz çıkmadı, çıkmak üzere. Bütüncül değiliz. Birbirini tamamlayan parçalar yok.” (Hukukçu-Avukat)

“Şimdi bizim biliyorsunuz, çocuk izlem merkezi (ÇİM) var, bu tür vakalarda artık tamamen çocuk izlem merkezindeki savcı, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, psikiyatrist, kadın doğum uzmanı, aile sosyalden yine bir uzman, hepsinin eşliğinde biri ifadesini alıyor ve diğerleri herhalde çok, gayet profesyonelce hani, aile buna şahit olmuyor diye düşünüyorum” (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Ancak bu birimlerin tasarlandığı gibi işlemediği; birimlerin ülke genelinde yeterince yaygınlaşmadığı ve kurumsal bilinç eşiğinin düşük olduğu, ÇİM'lere getirilen önemli eleştirilen başında gelmektedir:

“Çocuk İzleme Merkezleri oluşturuluyor bu şekilde, hani tabii ki çocuk izleme merkezleri o konuda rahatlatıyor ama hala yeterli değil olan illerde. Ankara’da var mesela ama hala sorun çözülmüş değil, tıbbi destek konusunda vesaire. Çünkü o sıcaklığına o anki durum olay günü veya yakın bir tarihte ÇİM’in bir müdahalesi oluyor. Müdahalesi derken soruşturma aşaması, çocuğun dinlenmesi vesaire evet uygun ortamda çocuğa özgü bir ortamda alınıyor, sonrasında o adımdaki izlem devam etmiyor, orada kalıyor. Bir gün bir defa bir saat, yani çocukla ilişkisi ÇİM’in görüşmeyle sınırlı. Görüştüğü gün varsa bir tıbbi desteğe ihtiyacı o an belki müdahale edilebilir ama sonrasında sonraki günler için ÇİM’in bir etkisi yok” (Hukukçu-Avukat).

ÇİM’lerin çocuğun cinsel istismarı ile mücadelede tek başına yeterli olamayacağı; diğer birimler tarafından da bütüncül bir desteğin sağlanması gerektiği dile getirilmektedir:

“Bir gün bir defa bir saat, yani çocukla ilişkisi ÇİM’in görüşmeyle sınırlı. Görüştüğü gün varsa bir tıbbi desteğe ihtiyacı o an belki müdahale edilebilir ama sonrasında sonraki günler için ÇİM’in bir etkisi yok. Çocuğun yönlendirilmesi gerekebiliyor. Çocuğun ekonomik durumu iyi olmayabilir, gidip bir psikologdan bir psikiyatriden destek alamayabiliyor, biliyorsunuz bunların ücretli seansı çok pahalı, 250-400-500-600 alan var saatine. Ee o zaman ne olacak? Devlet bunu ücretsiz sunması gerekir. Yasalar gereğince uluslararası sözleşmeler gereğince, işte Avrupa konseyi şiddet mağduru veya suç mağduru, isimleri farklı olabilir. Suç mağdurlarına yardım hakkında kanun tasarımız var, çıkacak yakında ama uluslararası sözleşmeyi şey imzaladık, hani yasal olarak hiçbir şeyimiz yok, engelimiz yok, tam tersine pozitif bir şekilde yapmamız gereken bir sürü şey var. Yapılması gereken o bir sürü şey hep erteleniyor, yaptysak da böyle tepeden inme yaptığımız için az zemini oluşmamış oluyor, hep kervan yolda dizilir misali, hani biz bir başlatalım, süreç içerisinde düzeler diye şey yapılıyor ama süreç içerisinde çok yıpranıyor bu çocuklar. Tıbbi boyutuyla ilgili o gün destek alıyor sonrasında üniversitelerin çocuk koruma birimleri var oralara eğer şanslıysa denk gelmişse, STK’lar falan vesaire onlar yönlendiriyorlar bir şekilde işte Ankara’da Ankara Üniversitesi çocuk koruma birimi, Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi, işte Hacettepe’nin var. Diğer illerde birkaç tane böyle var ama onun dışında biz bilmiyoruz. Bütüncül bir hizmet sunamıyoruz” (Hukukçu-Avukat).

3.2.7 Rıza Yaş’ına İlişkin Tartışmalar

Türk Ceza Kanunu’nun “Reşit Olmayanla Cinsel İlişki” konusunu düzenleyen 104. Maddesinde “Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, 15 yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” denilmektedir. Burada eylemin cezai müeyyide verilebilmesi için “şikâyet üzerine” denilerek bir şarta bağlanmış olması önemli bir tartışma kaynağıdır.

Mevcut mevzuat 15-18 yaş aralığında gerçekleşen cinsel birlikteliğin hangi durumlarda suç sayılması hangi durumlarda isteğe bağlı kabul edilmesi hususunu yoruma açık bırakmaktadır. Şöyle ki herhangi bir şikâyet yoksa bu yaş aralığında gerçekleşen cinsel birliktelikler suç kabul edilmemektedir. Bir tarafın yaşının 18’den büyük olduğu durumlarda şikâyet vuku bulabilmekte ancak iki tarafın da 18 yaşından küçük olduğu durumlarda suçun failinin ve mağdurunun kim olduğunun tespiti güçleşmektedir.

Diğer yandan çocuk koruma kanununda çocuk tanımı 18 yaşın altındakileri kapsamaktadır. Bu durumda 18 yaşın altındaki bir cinsel birliktelikte isteğe bağlı olma durumu çelişki yaratmaktadır. Bu görüşü savunanların yaklaşımı, çocuk kabul edilen bireylerin eyleminde rıza aranmasının doğru olmadığı bu fiilin doğrudan cinsel istismar suçu olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündedir.

Başka bir tartışma isteğe bağlı gerçekleşmiş bir erken evlilikte çiftlerin 15 yaştan evvel yaşadıkları cinsel birlikteliğin suç sayılıp sayılmayacağı üzerinde gelişmektedir. Öyle ki aile kurulmuş

ve çocuklar dünyaya gelmiş ve çok sonraları açılan dava sebebi ile kocanın hapis cezası almış olması durumunda ailenin parçalanma noktasına gelmesi söz konusu olmaktadır.

3.2.8 Vakalarla Karşılaşma/ Mesleki Müdahale

Erken evlilik olgusu etrafında yaşanan hadiselerin değişik aşamalarında, ilgili meslek elemanlarının sürece müdahalesi söz konusudur. Yaşanan bir cinsel birliktelikse hadisenin, adli, tıbbi, hukuki ve sosyal destek boyutu ile ilgili meslek elemanlarının hazırladıkları raporlar ve görüşleri sürecin seyrini önemli ölçüde değiştirebilmektedir. 18 yaş altı gebelik için kendisine başvuran bir bireyle ilgili görüşülen bir doktor bu tür durumlarda takip ettikleri süreci şöyle anlatmaktadır:

“18 yaş altında resmi nikâhı olmayan her hangi bir hasta başvurduysa evli olduğunu beyan edecek tabii bize ya da gebe. Önce hemen resmi nikâhı var mı yok mu, nüfus cüzdanını kontrol ediyoruz, yoksa eğer, zaten bütün bilgi işlem görevlileri de bu konuda bilgili, hemen onların kimlik bilgilerini alıyoruz geceyse nöbetçi memura, değilse başhekimlik sekreterine hemen bildiriyoruz. Bir defterimiz var resmi kayıt defteri, oraya hemen bilgileri alınıyor. Sonra en yakın güvenlik işte karakola başvuruluyor, karakoldan bir ekip geliyor. Biz tabii bu arada tıbbi tedavisini yapıyoruz, ne lazımsa onu yapıyoruz, tetkik istiyoruz. Karakoldan geliyorlar ilgili kişilerle resmi bilgileri alıp hallediyorlar” (Sağlık-Doktor-Kadın Doğum Uzmanı).

Görüşme yapılan bir sosyal çalışmacı kendilerine hastaneden gelen bir vakada izledikleri yolu bir örnek üzerinden şöyle anlatmaktadır:

Biz burada hastayla, gebe yapmış bir 18 yaş altı hani kızımız var; bu normal hani, daha önce prosedürü tamamlanmış, gebelik esnasında poliklinikte tespiti yapılmış, işte adli süreci başlamış vaka ise biz buna çok müdahale etmiyoruz işin açıkçası. Eğer psikolojik desteğe ihtiyacı olduğunu düşünürsek, yukarda işte hemşire arkadaşlarımız bu konuda çok tecrübeli veya doktorlarımız da, kadın doğumun, buranın doktorları da bilinçli, bize konsültasyon atıyorlar, sistem üzerinden. Biz gidip odalarında değerlendiriyoruz. Eğer ama tecavüzse, gayri meşru bir gebelikse, işte istismar sonucu oluşmuş bir gebelikse biz bunlarla tabii ki çalışıyoruz. Ayrı görüşüyoruz, hani bebekle ilgili napıcaz, raporumuzu hazırlıyoruz. Ailesiyle görüşüyoruz ayrı ayrı. Ama çocuğun hani bu olaya ilişkin ifade alınmasıyla ilgili ana görüşme için gene ÇİM’e gönderiyoruz. ÇİM’de asıl görüşmesi yapıyor (Sosyal Çalışma-Sosyal Çalışmacı).

Vakalarla karşılaşan uzmanların görev tanımlarının gereğini yerine getirmeleri, yasaların uygulanmasını sağlamaları ve karşılaştıkları olaylara meslek etiğini gözeterek müdahale etmeleri çok önemlidir. 15-16 yaşlarında kendisinden yaşça bir hayli büyük biri ile evlenmek isteyen bir kız çocuğu ile ilgili sürecin hukuki boyutunu değerlendiren bir uzman, bu süreçte yapılması gereken tetkiklerin yeterince yapılmamasından dolayı sürecin gelişim seyrinin kız çocuğunun aleyhine geliştiğini şöyle anlatmaktadır:

“Görüşmeye çalışıyor yetişkin birisiyle, 15 yaş büyük birisiyle. Sonra anne baba müdahale ediyor, vesaire falan, çocuk intihara kalkışıyor. Onun davası açılıyor, o esnada anne baba çocuğu okuldan alıyor, çocuğun telefonlarına el konuluyor, çocuk intihara kalkışıyor, hastaneye kaldırılıyor, hastanede jandarma aileyle görüşüyor. Anne babaya yönelik hiçbir soruşturma yok, şimdi intihara teşvik, olabilir. Aile bireylerine kötü muamele suçu var. Aile hukukundan kaynaklanana yükümlülüklerin ihlali var. TCK 232 – 233 ikisi de var. Eğitim hakkının ihlali var, bunların hiç biriyle ilgili, hiçbir soruşturma yok ortada, mesela burada jandarma, konu savcılığa intikal etmiş savcının hiçbir şeyi yok, müdahalesi yok. Çocuk koruma kanunundaki hiçbir koruyucu, destekleyici tedbir uygulanmıyor. Çocuk okula gitmiyor, evde şiddet görüyor, niye eğitim, sağlık, bakım, barınma, niye bu tedbirleri aldırılmıyorsun? Yok. Acil korunma kararı aldır. Yok. Yani bakın jandarma ihmal ediyor, savcı ihmal ediyor, cinsel istismarla ilgili dava açılıyor, cinsel istismar dosyasına bakan asliye ceza hâkimi, o da tedbir almıyor” (Hukuk - Avukat).

3.2.9 Sonradan Aile Özelliği Kazanmış Erken Evliliklerin Durumu

Erken evliliklerin bir bölümünde, alanyazında dile getirilen sorunlar yaşanmamakta, evlilikler normal gelişim seyri içinde sürmekte ve aileye çocukların katılmasıyla birlikte aile zaman içinde genişlemektedir. Bu tür evliliklerin bir bölümü de kızın 15 yaş altında olduğu halde gerçekleşmektedir. Bu durum ancak kadının belli bir süre sonra sağlık rahatsızlığından dolayı veya çocuk doğurmayla ilgili olarak hastaneye gitmesi ile bu durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu şekilde evlenmiş olmanın tespit edildiğinde geriye dönük açılan davalarda cinsel istismar suçu nedeni ile kocaya hapis cezası verilebilmektedir. Böylelikle aile bütünlüğünün zedelendiği durumlar ortaya çıkmaktadır (Milliyet, 2014c). Kocasını hapiste kendisi çocukları ile baş başa kalan kadın çalışmıyorsa ailenin bakımının ve evliliğin devam etmesinin daha güç hale geldiği anlaşılmaktadır.

Bu tür durumların özel yönetilmesi gerektiği ancak mevcut mevzuatta bu konuda bir düzenlemenin olmamasının önemli mağduriyetler yaratabildiği ve sürece dâhil olan meslek elemanlarını da zor durumda bırakabildiği bir uzman tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“O sıkıntı, tabii bizim aile mahkememize gelmiyor davalar, hani ceza niteliği taşıdığı için ceza mahkemelerine geliyor ama oradaki hâkimlerimizle konuştuğumuz zaman onlar da haklı olarak bu eleştiriyi yapıyor. Diyor ki, önüme geliyor, kucağında bir çocuğu var ve bir de elinde bir çocuğu var, bana yalvarıyor, benim kocamı cezalandırmayın. Çünkü eğer cezalandırırsanız ben ortada kalacağım. Ama yasa da bana diyor ki, bu da yasak cezalandır. Ben ne yapacağım diyor. Yani gerçekten haklılar çok zor bir durum. Çünkü artık devam eden bir hayat var, o süreç geride kalmış. Bu da bizim kendi aramızda tartıştığımız ama somut, şöyle olmalıdan öte vakaya göre değerlendirme yapılması gerektiğini düşündüğümüz bir konu. Çünkü hakikaten hakları korurken ikinci bir mağduriyet de yaratmamak gerekiyor” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

Erken evlilik de yapılmış olsa dahi ilerleyen yıllarda evliliğin gelişim seyri iki tarafın da memnuniyeti ile devam ediyorsa bu durumda evliliğe dışarıdan aile bütünlüğünü bozacak şekilde müdahalenin evlilik kurumuna da zarar verebileceği görüşü dillendirilmektedir:

Gelinen süreçte bu süreç çift açısından nasıl devam etmiş, erken yaşta evlendirilen kızımızın bu süreçte farklı mağduriyetleri ortaya çıkmış mı, yoksa ilk baştaki mağduriyetine rağmen yaşam kalitesini yükselten bir sürece doğru mu gitmiş bunun doğru irdelenmesi gerekiyor. Eğer her iki tarafın da belli bir yaşam kalitesi korunmuşsa, bu devam ediyorsa, belli bir aile kültürü devam ediyor aynı zamanda. Çocukları da var, düşünün ki burada eş evin geçimini sağlayan, kızımız da bu geçimden nasiplenen kişiyse, çocuğu da varsa bir aileyi parçalıyorsunuz, başlı başına bir sorun yaratıyorsunuz (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

3.3 Uzmanların Önerileri

Uzmanlar erken evlilikler olgusuyla yürütülecek çalışmalarda takip edilecek yol ve yöntem konularında çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Bunların bir bölümü, çocuk algısının değiştirilmesi gibi, uzun vadeli politikalar ile ulaşılabilecek hedefler şeklindedir. Diğer bazı öneriler hali hazırda yürütülen faaliyetlerin geliştirilmesine yöneliktir; farkındalık oluşturuçu çalışmaları desteklemek, sivil toplumun katkısını almak gibi. Bazı öneriler de stratejik yaklaşıma yönelik önerilerdir; özellikle yerel düzeyde aktörlerle çalışmak ve bu çalışmalarda toplumsal duyarlılığın dikkate alınması bu çerçevede değerlendirilebilecek olan önerilerdendir.

3.3.1 Çocuk ve Kadın Kavramını Yeniden Düşünmek

Erken evliliklerde en önemli güçlüklerden biri çocuk ve kadın algısının birbiri ile karıştırılması ve evlilik yapmış olan kız çocuklarının doğrudan kadın muamelesi görmesidir. Burada en belirleyici etmen erken evlenen kız çocuklarının, çocuk olma hallerinin evlenme yolu ile sonlandığına ilişkin kabuldür. Bu kabulün çok çeşitli sakıncaları bulunmaktadır. Kadın konuk evinde görev yapan bir uzman kendi çalıştığı alanla ilgili bu sakıncaları şu şekilde ifade etmiştir:

Bir karar mekanizmaları çok zor, mesela geçen gelen kızımız 16 yaşındaydı. Hukuksal olarak diyorlar ki, evlendi, kadın konukevinde kalmalı. Burası onun için çok olumlu değil, çünkü burada her türlü yaşantı içinden geçmiş insanlar var ve insanların öykülerini birbirlerine anlatmasını engelleyemiyorsunuz. Burada biz diyoruz ki, “Arkadaşlar özel hikâyenizi anlatmayın lütfen. Bizimle paylaşın, yukarıda paylaşmayın. Bu size daha sonra tehlikeli bir şekilde dönebilir. Çünkü buralara kimlerin geldiğini, biz böyle GBT araştırmasıyla almıyoruz. Mağdur olduğunu beyan eden kişiler buraya gelebilir.” Devletin böyle bir hizmeti var ve olmalı da. Ama sonuçta buralar erken yaşta çocukların korunabileceği bir yer değil. Ama mesela, 16 yaşında evli kabul edilen bir kadın buraya gelmek zorunda, yuva almıyor çünkü (Sosyal Çalışma-Çocuk Gelişimi).

Aslında burada sorun Medeni Kanun anlamında evliliğin kişiyi ergen kılması hükmünün yanlış yorumlanması ve algılanmasından kaynaklanmaktadır. 18 yaşından küçük bir birey evlenmekle ergin olmakta ve erginlik müessesesinin hukuki sonuçları doğmaktadır. Medeni Kanunun bu hükmü evlenmekle erginlik kazanan 18 yaşını doldurmamış bireyin Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamından çıkması anlamında yorumlanmamalıdır.

18 yaşın altındakilerin çocuk sayılması gerekirken evlilik yolu ile yetişkin kılınmaları sorununun yanı sıra toplumsal normlar, gelenek gibi kültürel unsurlar nedeniyle kız çocuğunun erkek çocuğundan farklı algılanması da başlı başına sorundur. Öyle ki kız çocuğu kimi durumlarda adet gördüğü dönemden itibaren evlenebilme ehliyetine sahip gibi algılanmaktadır. Görüşülen uzmanların bu konuda söyledikleri çocuk ve kadın algısının kolayca yer değiştirdiğini açık etmektedir:

“Zaten toplumda genel olarak böyle bir şey var. Yani bir kız adet olduğu andan itibaren onlara göre bir yetişkin, kadınlık dönemine geçer. Hâlbuki o olay sıradan bir olay, fizyolojik bir olay, büyüme sürecinin bir parçası. Bunun kadınlıkla hani, o kadar sınırlı bir ilişkisi var ki yani, bunu bir kadın olarak görme asla mümkün olmaması gereken bi şey ama toplumda bile genel böyle bir kanı var ki, onlar biraz işte boy da pos da yerindeyse hani, azıcık da gelişmişse, kilo filan da varsa tamam diyorlar yani artık evlenebilir bu, kocaman kız oldu” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

“Ülkede kız çocukları gerçekten çocuk olarak görülüyor mu acaba? Kız çocukları doğdukları andan itibaren çocuk diyip ama işte evde anneye yardımcı, hazırlanıp kocaya gidecek gelin, dış kapının mandalı falan filan, böyle bir sürü bir sürü omzuna yüklendiği, hiç de kaldıramayacağı yükü aslında hiç çocuk olmuyorlar. Dolayısıyla kız çocuğu gelin olduğunda da herkese doğal geliyor. Ve toplumsal mutabakat bunda da devam ediyor” (Sivil Toplum Temsilcisi).

“Doğudaki çocuk kavramı olarak ben açıkçası şöyle söyleyeyim, 10 yaşına gelince kız çocuğuna, sanki böyle 20 – 30 yaşındaymış gibi kurallara uyacak, bizim belli kurallarımız var onlar da biliyorsunuz belli şeyler işte kapalı olması gibi, örf adetlere uyması gibi. 10 yaşında belirleniyor 11 yaşında hata yapması imkânsız. Hata yaparsa işi bitti yani, o şekilde bakılmıyor ona genç kız gözüyle bakılıyor” (Eğitim - Öğretmen).

Konunun bir diğer boyutu da erken evliliklerin meşrulaşmasına hizmet eden en önemli sebeplerden biri olan toplumdaki kadın algısıdır. Bu algı genel özellikleri ile kadını bir eşya, mal gibi görmekte, ona alınır satılır muamelesi yapmaktadır. Bu konuda görüşülen uzmanlardan biri şunları söylemektedir:

“Yani şu herhalde insanlara öğretilmeli, bir kadın, bir birey, hakları var, eşya değil, mal değil. Belki insanların eğitimle, kadın algısı değiştirilmeli ve bir sürü şey belki o zaman

değişecek. Kadın güçlenecek, kadın hayatta var olacak ve o zaman belki bu sorunlar biraz daha azalacak” (Sosyal Çalışma-Çocuk Gelişim Uzmanı).

Bu kadın algısının oluşması yine kız çocuklarının yetiştirilme koşuluyla yakından ilişkilidir. Aile içindeki cinsiyetçi yaklaşımlar kız çocuğunun ileride kadın rolünü edindiğinde maruz kalacağı tutumlara bir anlamda hazırlık aşaması görevi üstlenmektedir:

“Yani kız çocukları hala bizim toplumumuzda ikinci planda. Yani okuması çok elzem değil hala, -okullaşma oranları çok yükselse de-. Bir ailenin 2 çocuğu varsa, biri kızsa biri erkekse, ekonomik durumu da çok iyi değilse kızını değil oğlunu dershaneye gönderiyor mesela. İşte, şu algı çok... duydum ben, karşılaştım; nasıl olsa evlenecek, ona bakan bir kocası olacak, çalışmak zorunda değil, ev geçindirmek zorunda değil yargısı hala çok yaygın toplumumuzda. Zengin kesimlerde de böyle. Çok amiyane ama nasıl olsa bir koca bulur, hayatını devam ettirir gözüyle bakılıyor” (İlahiyatçı, Diyanet İşleri Başkanlığı Uzmanı).

“Aile içindeki cinsiyetçi yaklaşımı ortadan kaldıracaktır. Ailelere diyebiliriz ki “Kız çocuklarınız kıymetlidir” Kız çocuklarının oğlan çocukları kadar kıymetli olduğu fikrini geliştirebiliriz. Toplum olarak kız çocukları değerlidir deriz. Kız çocukları için güvenli alanlar yaratırız hayatta” (Sivil Toplum Temsilcisi).

3.3.2 Erken Evlendirilmiş Kızlar ve Aileleri İçin Neler Yapılabilir

Toplumda bir şekilde erken yaşta evlenmiş ve evliliği bu şekilde devam eden çok sayıda aile bulunmaktadır. Erken evlenmiş ya da evlendirilmiş kişilerden oluşan bu aileler çeşitli risklere maruz kalmaktadırlar. Özellikle kadınlar açısından daha olumsuz koşullarda yaşamak da söz konusudur. Dolayısı ile bu ailelerin sağlıklı bir yapıya kavuşabilmeleri ve bu yapıyı muhafaza edebilmeleri için bu tip ailelere eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi, ihtiyaç duydukları ekonomik, sosyal-duygusal destek sağlanması önem arz etmektedir. Bu konuda görüşülen uzmanlardan biri düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Eğer böyle bir süreç yaşanmış, belli bir noktaya gelinmiş fakat işte evlilik kültürü tam anlamıyla oluşmuş, roller belirginleşmiş, sorumluluklar netleşmiş ve artık aile kültürü olarak gidiyorsa ve sağlıklı bir yaşam kalitesine sahipse bu aileler, bir sıkıntı yok. Belki ufak birkaç destekle ve birkaç izlemeyle, kısa süreli izlemeler olabilir, bir defaya mahsus izlemeler olabilir ama mutlaka bir değerlendirme yapılması gerekiyor, eğer bir sorun yoksa onların resmi olarak kaydının tutulması, belki 1 yıl sonra yeniden, biz geldik var mı bir şey nedir durum gibi hani sadece tespit amaçlı bir süreç yapılabilir. İzleme gerekiyor ama hani bunun içinde farklı unsurlar da çıkabilir bu evliliğe bağlı değil ama evlilikten sonra oluşan unsurlar ortaya çıkabilir. Çünkü daha çok yetişkinlerle evlendirildiğini düşünülürse bir yaş farkından kaynaklı olarak. Çünkü bize de geliyor, mesela çok ciddi yaş farklılıkları oluyor, her yaş grubunun kendine özgü ihtiyaçları oluyor ve evlilikler çatırıyor ve bizim önümüze de geliyor. Biz bir baktığımızda geçmiş öyküsüne erken yaşta evlilik ortaya çıkabiliyor ama yaş dönemleri birbirinden farklı olduğunda evlilik çatırıyor. Belki bu dönemde o evliliği kurtarabilmek adına mı dersiniz, ilişkileri sağlamlaştırabilmek adına mı ya da kişilerin ne istediğinin tam olarak farkına varabilmelerini sağlamak mı dersiniz mutlaka orada bir destek olmalı, yeni bir izleme olmalı. Vakaya göre değişir oradaki ihtiyaç” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

Aynı şekilde cinsel istismara maruz kalmış ya da erken evlilik yapmış ancak bir süre sonra ayrılmak zorunda kalmış kız çocuklarının da ekonomik, sosyal-duygusal açıdan desteklenmesi, çocuklu olanlarının bakımını üstlenebilecek destek mekanizmalarının geliştirilmesi, bu kız çocuklarının ikinci bir defa suiistimallerinin engellenmesi ve yaşam kalitelerinin artırılması açısından gereklidir. Bu konuda görüşmecilerden biri düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Bir kere ailenin güçlendirilmesi tabii ki gerekiyor. Asıl olan çocuğun aile yanında bakımındır. Çocuğun aile içersinde büyümesi, eğitimini alması vesaire tam da bunu destekle-

mesi lazım ama ailenin yanına gönderirken aile orada bir sorun olarak durmaması lazım. Gönderdiğiniz ailenin de çocuğu örselenecek bir aile olması lazım. Ailesiyle ilgili bir tespitte bulunması gerekir ve takip etmesi gerekir. Suça yönlendiren o olabilir. Erken evlendiren o olabilir, cinsel istismara göz yuman aile olabilir. Dolayısıyla hani böyle gözü kapalı göndermemek lazım. Şimdi baktığımız zaman suç sebepleri arasında ailenin yeri büyük olabiliyor, oransal olarak baktığımız zaman. Bir kere ihmal var demek ki, çocuk bu tür şeylere karıştırsa ya okulda ihmal var ya ailede ihmal var, bir şekilde bağlantısı var. Dolayısıyla çocuğu evlendiren ailenin neden evlendirdiğini de tespit etmek lazım. Gidermek istiyorsak sebeplerini ortaya çıkarmak lazım, bir aile bir çocuğu neden erken evlendirir? Bu işte kültürel olabilir, geleneğimiz böyle olabilir, paraya ihtiyacımız vardı olabilir, ne bileyim dini olabilir, mezhepsel olabilir, yani sebeplerini ortaya çıkarmak gerekir. Ve ailenin o konuda bir danışmanlık, sağlıklı bir danışmanlık, gelişi güzel bir uzmanın gidip konuşması değil, bir planla gitmek lazım ve uygulayacağın bir planla gitmek lazım” (Hukukçu-Avukat).

Erken yaşta evlilik yapmış ve boşanmış ya da cinsel istismara maruz kalmış kız çocuklarının aileleri tarafından kabul görmeleri önemli bir güçlük olarak dile getirilmektedir. Özellikle sosyal çevreden kaynaklı baskı ve dışlama mekanizması bu tür durumda olan bireyleri ötekileştirmekte ve aileyi de toplumsal dışlanmaya maruz bırakmaktadır. Bu güçlüğü dile getiren görüşmecilerden biri her şeye rağmen kız çocuklarının aileleri tarafından kabullenmesini ve gerekirse aileye de, bulunduğu mekânı değiştirmenin de içinde olduğu bir yöntemin hayata geçirilmesi gerektiğini dile getirmektedir:

“Yani bizim toplumumuzda anne yine kabul edebilir de babalar biraz daha sıkıntılı. Herhalde hepsini birden toptan yani, bu olayı bir kere çözümleyip, bu çocuğun isteğinin dışında olduğunu da bir şekilde anaya babaya anlatıp, bu zorla yapılmış bir şeydir. Kabul ediyor gibi olsa, çocuk neyini kabul edecek? Öyle kabul edip hepsini birden mi bir psikiyatristle ya da psikologla, aile danışmanları var, bilemiyorum artık ama öyle bir şekilde eğitilebilirler. Belki çok kapalı toplumda kızın adı çıkacak hani, bizim toplum öyledir. Belki yer bile değişebilir, devlet bunları alır babanın işini başka bir ile götürür, zordur ama yapılabilir aile ikna edilirse” (Sağlık-Doktor).

Bu tür durumda olan ailelerin ve kız çocuklarının yalnız bırakılmaması açısından mevcut destek mekanizmalarının yetersizliğini dile getiren bir görüşmeci şunları söylemektedir:

“Toplum merkezleri. O yüzden işte, aile ve sosyal bu konuda çok iş yükleri fazla. Ben buradan eğer bilsem ki, benim gönderdiğim her vakayı, 18 yaş altı her evliliği, belirli aralıklarla kontrol ederler, denetlerler ve desteklerler diyebilsem hepsini güzel raporlaştırıp gönderirim ama ben biliyorum, terk bebeklerde bile, hani çok sorun var bu konuda, yeterli elemanları olmadığını biliyorum sosyal incelemeler, denetlemelerin. Bunun mümkün olmadığını şu an için biliyorum. Ama aile sosyalin görevi bu diye düşünüyorum yani. Bu aileleri ciddiyle desteklemeliler, yani (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

Bazı durumlarda mevcut destek mekanizmalarının sağlıklı işletilmesi sürecinde meslek elemanlarının tutumlarının farklılık gösterdiğini dile getiren bir görüşmeci, sürecin kişisel duyarlılıklar üzerinden yürüdüğü ve bu duyarlılığı göstermeyen meslek elemanlarının varlığının destek mekanizmasının işletilmesini engellediğini ifade etmektedir:

“Şimdi istediğimiz anlamda ve düzeyde bir izleme ve takip mekanizması yok. Aslında yasa bunu ASPB’ye devretmiş durumda, yani 663 sayılı KHK bu sorumluluğu onlara vermiş. Fakat ASPB bunu bir türlü oturtamadı hani kendi iç yapılanmasındaki sıkıntılardan olduğunu düşünüyorum ama çünkü aynı şey Çocuk Koruma Kanunu’ndaki koruyucu, destekleyici tedbir kararları için de geçerli ki biz erken yaşta evliliklerde daha çok tedbir kararlarını Çocuk Koruma Kanunu’na dayandırarak veriyoruz. Elimizi çok daha güçlendirmesine rağmen. Ama yok ne yazık ki, bu tamamen o mahkemedeki görevli meslek elemanı arkadaşımın bu konudaki duyarlıysa, işte ASP’deki uzman arkadaşlarla sürekli irtibat hâlindeyse tamamen bireysel girişimlerle çözülebiliyor. Biz takip edersek, sonucundan bilgi alırsak, ne yazık ki çözülebiliyor” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

3.3.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzleme, Raporlama ve Yerel Düzeyde Yapılan Çalışmalar

Erken evliliklerin önlenmesi, çocuğa karşı işlenen cinsel suçların önüne geçilmesi gibi alanlarda toplumsal farkındalık sağlayan ve bu alanda çeşitli çalışmalar yürüten kurumsal yapıların başında Sivil Toplum Kuruluşları gelmektedir. Bu kuruluşların yürüttüğü sosyal sorumluluk projeleri, farkındalık kampanyaları gibi faaliyetleri erken evliliklerin önüne geçilmesi ve çocuk istismarlarının önlenmesi sürecinde önemli katkılar sunmaktadır. Bu kuruluşlar zaman zaman yaptıkları projeler, izleme ve takip mekanizmaları ve yerel düzeyde yürüttükleri eğitim faaliyetleri ile bu konuda toplumsal bilinç seviyesinin yükselmesine katkı sağlamışlardır (Uçan Süpürge, 2011).

Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet kurumları ile eşgüdüm halinde koordineli bir şekilde çalışmaları ve süreçteki meslek elemanlarının görevlerini sorumluluk bilinci ve titizlikle sürdürmeleri erken evliliklerin önlenmesi açısından konunun önem arz eden bir diğer yönüdür.

“Bir kere çok boyutlu bir mesele, polis boyutu ayrı, avukatlar boyutu ayrı, hâkim boyutu ayrı, savcı boyutu ayrı, bu saydığım bir kere böyle A’dan Z’ye bir sorun ağacı çizmek gerekir. Bu sorun ağacında her aşamayla ilgili sorun tespitleri, çözüm önerileri ve giderilecek şeyler koymak lazım. Bunların içersinde uygulamaya yönelik sorunlar, mevzuata ilişkin sorunlar, bunların hepsini ayrı ayrı tartışmak, konuşmak gerekir. Ve bunların hepsi, her aşaması için, bağımsız devlet mekanizmaları kurmak lazım. STK’ların her aşamada dâhil edilmesi ama bu konuda gerçekten deneyim sahibi STK’lar, tecrübe sahibi STK’lar, konuyu bilen STK’lar, ilgisiz alakasız sırf kurulda yer alayım diye koşan STK’lar da var. Gerçekten bu işin uzmanı olanlar, dâhil edilmeli. Uluslar arası uygulamaları da örnekleyerek, koyarak ve de her mesleğin etik boyutunu da koyup, dikkate alıp, bu süreci tamamlamak gerekir diye” (Hukukçu-Avukat)

Bu süreçte Sivil Toplum Kuruluşlarının tek başına yapacakları faaliyetlerin sınırlı kalacağı ancak okul, hastane, toplum merkezi gibi devlet kurumlarıyla beraber yürütülecek eğitim faaliyetleriyle STK çalışmalarının etkinliğinin artacağı görüşü dile getirilmektedir:

“Şimdi STK’ye düşen roller çok çok fazla zaten onu tamamen ayırıyorum. Ki bu konuda çok iyi çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri de var. Belki onların sayesinde hani biraz daha bu iş gündem kalıyor ve takip ediliyor, sıcaklığını korkuyor. Ama iş emniyete, kolluk kuvvetine, muhtarlara, öğretmenlerimize geldiği zaman durum tamamen değişiyor. Biraz bilinçlendirme çalışmalarıyla çözülmesi gereken bir süreç gibi geliyor bana, bu biraz daha zor bir şey. Biraz daha kapsamlı, biraz daha dikkat gerektiren, biraz daha planlı programlı gidilmesi gereken bir süreç. Tamamen bilgilendirme çalışması gerekiyor. Okullarda öğretmenlerimizin bu konudaki hassasiyeti, örneğin işte derslerini anlatırken, bireysel özelliklerden bahsederken, birey olabilme özelliklerinden bahsederken bunu işlemeliler, bunu anlatabilmeliler. Ama bunu anlatabilmeleri için önce kendilerinin inanmaları gerekiyor. Sonuçta inanmadığınız bir şeyi de aktarmak çok da kolay değil, eğitimci dahi olsanız. O yüzden onlara farklı çalışmalar yapılması gerekiyor” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

“Bir kere kamunun ve sivil toplumun mutlaka ve mutlaka birlikte çalışması lazım. Kamu çünkü yasa düzeyinde bakıyor. Kendi yerel teşkilatı, taşra teşkilatının çektiği sorunları buradan görmüyor. Biz ona aracılık ediyoruz. Biz resmen arabuluculuk yapıyoruz” (Sivil Toplum Temsilcisi).

“STK’ların ASPB ile MEB ile mutlaka ortak çalışmalar yaparak, toplumsal farkındalığımızın artırılmasına yönelik bir çalışma, bir proje çıkması gerektiğini düşünüyorum. Basını da kullanarak tabi, çünkü artık basın biraz daha kolay duyurabiliyor, biraz daha ulaşılabilir noktada” (Doktor –Halk Sağlığı).

Sivil Toplum Kuruluşları ve Devlet kurumlarının merkezden yereldeki olaylara müdahalesinin sınırlı kaldığı, bunun daha da etkili hale getirilmesinde yerel destek mekanizmalarının oluşturulması gerektiği dile getirilen bir diğer husustur:

“Çünkü şöyle telefonlar alıyorum ben: ‘Nevşehir’in şu ilçesinde öğretmenim, benim bir çocuğumu zorla evlendiriyorlar, annesi komşu köydeki 35 yaşındaki adama satıyor kızını, 4.000 lira da para aldı, ne yapacağım?’ Oysaki bu yerel mekanizmalar kurmuş olsa bu öğretmen beni değil, tutacak kendi sosyal hizmetlerini, jandarmayı, baroyu arayıp yardım isteyebilecek. Hiçbir kamu kuruluşu, meseleyi ciddiye almadığı için bu çaresiz öğretmen ta gelip buradan Ankara’dan beni buluyor. Böyle saçma bir durum var ortalıkta” (Sivil Toplum Temsilcisi).

“Dolayısıyla ‘yerelde kendi aktörlerini yaratmak’ yerel çalışmadan bunu kastediyoruz zaten. Biz gidip buradan yerel hiçbir şey çözemeyiz. Yerelde bir bilinç oluşturup yerel mekanizmaları kurmaktan kastettiğimiz bu. ...Dolayısıyla yerelde çalışmak demek bizim gidip orda çalışmamız değil yerelin çalışmasını sağlamak demek, onu hareket geçirmek demek. En azından biz sivil toplum olarak böyle bakıyoruz” (Sivil Toplum Temsilcisi).

3.3.4 Kamu Çalışanlarının Rollerini

Konu ile ilgili meslek elemanlarının süreç içindeki görev ve sorumluluklarının, olaylara müdahale biçimlerinin ve süreci takip etme tarzlarının sürecin sağlıklı sonuçlanmasında önemli bir faktör olduğu dile getirilen görüşlerin başında gelmektedir. Süreç içinde yer alan meslek elemanlarının görevlerini yüksek duyarlılık ve sorumluluk bilinci ile yapmaları veya tam tersine çekimser ve kayıtsız davranmaları sürecin seyrini belirleyebilmektedir.

Yapılan görüşmelerde önemli vurgulardan biri erken evliliklere sebebiyet verebilen cinsel birlikliklerin dini nikâh yolu ile meşrulaştırılmaya çalışılması ve bu süreçte özellikle resmi nikâh olmadan sadece dini nikâh ile evlilik akdi gerçekleştirilen vakalarda din görevlilerinin rolü üzerinedir. Diğer meslek elemanları yanı sıra din görevlilerinin erken evliliklerle ilgili süreçte önemli rolleri olduğu üzerine neredeyse ortak bir kanaat birliği görmek mümkündür. Bu konuda din görevlilerinin oynadığı işlevi aktaran, ilahiyatçı, sosyal çalışmacı, sivil toplum temsilcisi ve doktor gibi uzmanlar şunları söylemektedir:

“Din görevlilerinin bu tür konularda, işte erken evlilikler, çocuk istismarı, kadına yönelik şiddet, çocuğa yönelik şiddet gibi konularda ben çok önemli bir kavşak noktasında rol aldıklarını düşünüyorum. Çünkü etki alanları çok geniş. Çünkü genellikle bu tür sosyal problemler dinle ilişkilendirilmiyor ilk etapta, fakat algıların değiştirilmesi, dönüştürülmesi, zihniyet dönüşümünün sağlanmasında din görevlilerinin çok etkin bir rolü olabileceğini düşünüyorum” (İlahiyat - Diyanet İşleri Başkanlığı Uzmanı).

“Biz Müslüman bir toplumuz, yani din görevlilerinin rolünü, mutlaka hani küçümseyemeyiz. E, onlar hani direkt din unsuru ile dokundukları için bu konuda bir rol, hakikaten ciddi bir rol üstlenmelidir. Bu nasıl olur? Bıçak gibi kesilmez. Yapmayın demekle de yapılmaz. Yani, yapmasını engelleyemeyiz bunu. E tabii imam ayrı, camisinde vaazını verirken neden küçük yaşta evlilikler oluyor diye eleştirebilirse. Yani, işte çok akıllıca, güzel bir projeye nasıl anlatılacağı, hangi ifadelerle anlatılacağı belirlenerek ve farklı söylemler olmadan yapılmalı, dil birliği sağlanarak” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

“Bir de belki din adamlarının burada rolü olabilir, bakın benim burada onla kıyaslayamam ama din adamları her Cuma vaaz veriyorlar. Verirken dese ki, ya bunlar çocuk, bunların okuması lazım, bunlar sizin çocuklarınızın anası olacak, 18 yaşından önce evlenmeyin. Bence bunun da çok etkisi olur. İş olduktan sonra sığınma evine alsanız ne olur, yuva kopacak, o kız bir daha evlenmekten korkacak, yaşadığı bir sürü olumsuz tecrübesi olacak, kemik yapısı oluşmamış yani. Kemik yapısı oluşmamış çocuğun, o işlerde Allah aşkına ne yeri var?” (Sağlık- Doktor – Kadın Doğum Uzmanı).

“Diyanet meselesine din meselesine geldiğimizde de şöyle bir fikir oluşabilir diye bir örnek vereyim, çalışma yaptığımız her kentte ilde ilçede mutlaka il müftülüğü ile görüşüyoruz ve şunu rica ediyoruz lütfen Cuma hutbesinde söyleyin. “18 yaşının altındaki çocukları evlendirmeyin” diye. Çünkü bu ülkenin erkeklerine ulaşılacak en kestirme yol Cuma namazı. Hepsine birden ulaşıyorsunuz orada” (Sivil Toplum Temsilcisi).

Mevcut mevzuat resmi nikâh olmadan dini nikâhın yapılmasına müsaade etmemektedir. Ancak uygulamada buna aykırı vakalar da görülebilmektedir. Adli bir vakada bu nedenle soruşturmaya konu olan bir din görevlisi hakkındaki kararın emsal teşkil edebileceğini anlatan sosyal çalışmacı şunları söylemektedir:

“Mesela ülkemizde resmi nikâh kısılmadan imam nikâhı kısılmaması gerekiyor bu yasal bir kural. Ama buna baktığınızda tamamen tersi oluyor, imamlarımız çok rahat imam nikâhı kısıyor. Oysa yapması gereken önce resmi olarak evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediğini görmek.. Bu konuda da olumsuz bir inisiyatif kullandıklarını düşünüyorum ben. Hani o toplumsal kabul düzeyimizin sınırları çok geniş, bu kadar geniş olmamalı. Engel olunmalı. İmamlarımız bu konuda çok duyarlı ve hassas olmalı. Yani şu an bunla ilgili Yargıtay’da devam eden dava var, sonuçları nasıl olacak hepimiz dört gözle bekliyoruz ama o bizim için emsal olacak muhtemelen. Eğer imamımız bu konuda hatalı bulunursa belki başka imamlara örnek olacak, biraz daha dikkatli olacaklar. Sorun çözecek mi, çözmeyecek. Yani gerçekçi olmak gerekirse sorun çözmeyecek ama biraz daha dikkatli olunması gerektiğini hatırlatacak belki” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

Ancak din görevlilerinin nikâh kıymasının keyfi olmadığı, bunu gerektiren değer sistemi, gelenek, töre ve norm yapısı gibi sosyal baskı mekanizmaları ile zorunda bırakıldıkları da dile getirilen bir başka görüştür:

“Çünkü yereldeki din görevlisi örneğini verdiğim gibi kızlar namus cinayetini mi kurban gitsin yoksa ben nikâhını kıyayım, ailesinden kurtarayım hangisini tercih edersiniz diye sorduğunda verecek cevabımız yok bizim” (Sivil Toplum Temsilcisi).

Bu sürecin tek başına din görevlisi ile çözülemeyeceği, farklı meslek elemanlarının bir araya gelerek önce birbirleri ile mesleki bilgi paylaşımına girmesi ve takım çalışması yürütmesi yoluyla konun ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Din görevlileri böyle bir grup çalışmasında diğer uzmanlarca doğrudan ulaşılmaması zor görünen, kapalı toplum kesimleri ile iletişim kurmada kolaylaştırıcı rolü üstelenebilirler. Bu noktada imamların oynayacağı rol kadar kadınlara ulaşmada faydalı olabilecek kadın din görevlilerinin rolleri de ihmal edilmemelidir:

“Çok da bu konularla, gündeminde bu konular olmayan hani din görevlileri, ilahiyatçılar için bence böyle bir ekiple çalışmak çok ufuk açıcı olacak. Ve kendini toplumda daha sağlam konumlandırarak bence. O gruptan alıcı olacak aslında, hem beslenecek, hem de o gruba şöyle yardımcı olacak; bir hukukçunun, bir tıpçının, bir sosyologun, bir psikologun hitap edemeyeceği kesimlere hitap etme şansı var. Yani böyle bir ağa sahip, böyle bir etki alanına sahip. Çocuk istismarıyla ilgili çalışmalarımızda, çalışmalarımızda biz bunu çok gözlemledik. Ve bunu işte hem tıp hocaları, hem psikologlar, pedagoglar takdir ettiler yani. Hakkını teslim etmek gerekir ki, bir tıp doktoru gitse bir kuran kursunda ya da kuran kursu öğrencilerinden ve öğretmenlerinden oluşan bir kesime bu konuyu anlatsa, bir de bu konuda donanımlı, kendini yetiştirmiş, ufkunu açmış bir ilahiyatçı hitap etse ikisinin etkisi o hedef kitleye çok farklı oluyor. Biz bunu gözlemledik. Yani orda, o ekibin içinde bir ilahiyatçının olması hem ilahiyatçının ufkunu açacak, toplumda sosyal sorunlarla ilgili kendi yerini daha net görebilecek, hem de aktarma açısından ulaşılamayacak kesimlere ulaşma noktasında çok güzel bir kavşak noktası olacak” (İlahiyat - Diyanet İşleri Başkanlığı Uzmanı).

3.3.5 Kız Çocuklarının Eğitimi

Erken evliliklerin ve cinsel istismarların önlenmesinde en önemli faktör şüphesiz kız çocuklarının eğitimleridir. Genellikle eğitim süreci yarıda kalmış kız çocuklarının erken evlendirilme/evlenme ihtimalinin arttığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan eğitimi devam ettirmiş olsa bile, eğitim süreci içinde sağlıklı bir cinsel eğitim almamış olması nedeniyle kız çocuklarının cinsel davranışın öğrenilmesi ve sınırlarının yönetilmesiyle ilgili zorluk yaşayabildiğini dile getiren uzmanlar vardır. Bu husus özellikle cinsel istismar vakala-

rında ortaya çıkabilmektedir. Bu vakaların önemli bir kısmında kız çocuğunun yaptığı fiilin veya kendisine yönelik eylemin ne olduğu konusunda bilgisinin olmadığı görülmektedir. Ancak bu şekilde cinsel birliktelik yaşayan bu kız çocukları salt merakla dayalı bu deneyimlerinin sonrasında bütünüyle iradi rızası varmış gibi değerlendirilebilmektedir. Bu konuda düşüncelerini dile getiren bir görüşmeci şunları söylemiştir:

“Bunu meslek elemanı olarak hâkimlerimize anlatmak çok kolay olmuyor aslında, çünkü bir birliktelik yaşanmışsa ve buna itiraz etmemişse tamamdır diyor hâkimimiz, bitmiştir. Oysa ergenlik dönemiyle beraber, yetişkin olmaya başlarken cinselliği de keşfetme, cinselliği öğrenmeye çalışma biraz farklı bir durum. Bunun ikisinin birbirinden tamamen farklı olduğunu anlatmak her zaman kolay olmuyor hâkimlerimize. Bunun yolu da nedir, çocuklarımızın erken yaşta sağlıklı bir cinsel eğitimden geçmesidir. Eğer sağlıklı bir cinsel eğitimden geçerse, o zaman rızanın ne olup olmadığını çok daha net anlayacak aslında gençlerimiz ve biz de bunu çok da kolay anlatabileceğiz. Çünkü bazen ergenlik dönemindeki o merak, cinselliği keşfedebilme, bunun sınırlarını test edebilme gibi unsurlar rızayla karıştırılabiliyor” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

Eğitimin sadece kız çocuğu düzeyinde kalmaması gerektiği, anne ve babalara da erken evliliğin zararları gibi konularda eğitim verilmesi gerektiği yine görüşmeciler tarafından dile getirilmektedir:

“Eğitim çok temel burada. O yüzden okuldaki öğretmenlerin buna kayıtsız kalmaması gerekiyor en başta. Söylediğim gibi hani ortaokula bile iniyorsa bu yaş, ortaokuldaki hocaların sürekli aileyle iletişim hâlinde olması gerekiyor. Bu çok net. Mesela köyde sağlık evleri var, sağlık evinde bir tane ebe var. Sonuçta o orada devletin bir eli, insanlar ona danışabilmeli, o bazı şeyleri bilmeli. Mesela ben şeyi söylediğimde şaşırıyor, erken evliliğin fizyolojik olarak zararlı olduğunu söyledim, kadınsal hastalıklara neden olabileceğini söyledim ve bilmiyorlardı bunu. Hani bunun kalıtsal olduğunu düşünen varmış, işte her kadın yaşıyor gibi. Dedim bu erken evlilik yüzünden olabilir herkes belki değil ama bu ciddi bir etkidir sonuçta bedeniniz evliliğe hazır olmuyor bu tarz bir ilişkiye. Mesela bu anlatılabilir yani hem sağlık elemanı hem eğitim elemanı, din adamları, sosyal hizmet uzmanları, herkesin içinde olduğu multidisiplinal bir çalışma aslında” (Sosyal Çalışma - Sosyal Çalışmacı).

Bu tür eğitimlerin yerel düzeyde yapılması gerektiğini dile getiren görüşmecilerden biri, özellikle farklı meslek elemanlarından oluşan bir ekibin doğrudan ailelerin buldukları ortama giderek bilgilendirme yapması gerektiğini dile getirmektedir:

“Onun için öncesinde bütün o saydığınız görevliler, biz de dâhil, hepimizin tedbiri alabilmemiz lazım. Bu nasıl olur bilmiyorum ama hani mesela evlere gidebilirler, konuşabilirler ya da bir ekip oluşturulur. Atıyorum hukukçusu da olur, doktoru da olur, sosyal hizmet uzmanı da olur, ne olacak yani toplarsın ufak ilçede, vardır herhalde bir salon yok mudur? Olmadı gelmiyor mu, evine gidersen, olabilir yani bunlar çok da zor şeyler değil” (Sağlık-Doktor – Halk Sağlığı).

ÖNERİLER VE SONUÇ

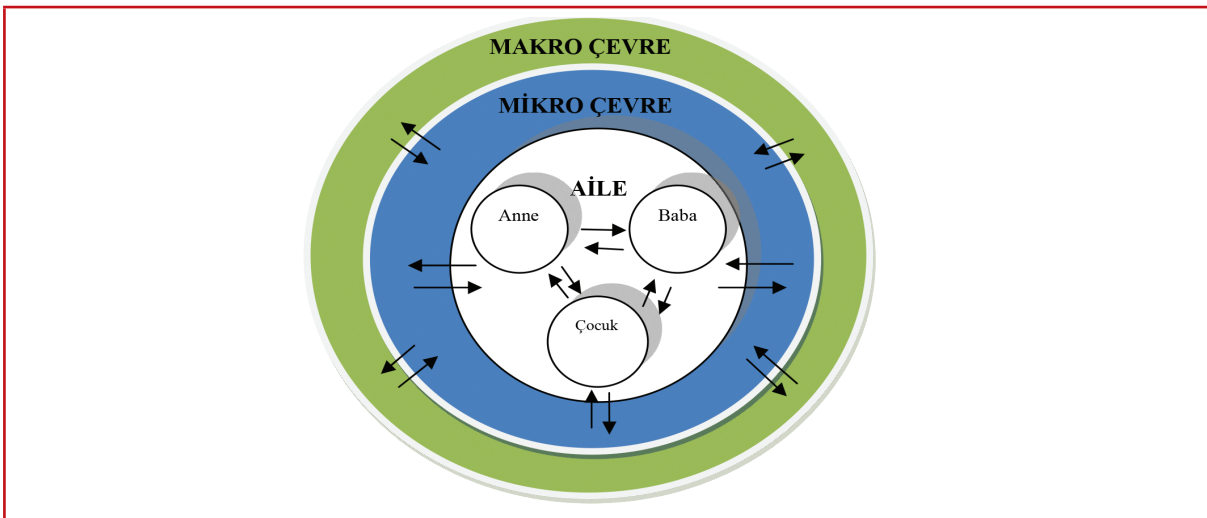
Türkiye’de evlilik tercihlerindeki dönüşümü ve özel olarak da erken evliliklerin incelendiği bu çalışmanın ilk bölümünde konuyla ilgili güncel alanyazın gözden geçirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’de erken evliliklerin yaşanma biçimi ve bu olgu etrafında gelişen güncel tartışmalar, sürecin içinde doğrudan yer alan meslek elemanlarınca/uzmanlarla derinlemesine görüşülerek sergilenmeye çalışılmıştır. Bu görüşmelerde uzmanların iş tecrübeleri ve gözlemledikleri tespitler üzerinden konunun farklı yönleri değişik perspektifler ışığında ele alınmıştır. Görüşmeler erken evlilik sürecindeki tüm değişkenleri değil, her meslek grubunun kendi sorumluluk alanı içindeki süreci açıklamakla sınırlıdır. Görüşmeler böylelikle erken evlilikler konusunun meslek elemanlarınca algılanma biçimi hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Raporlama aşamasında ise bu veri çeşitliliği çalışmaya aktarılmıştır.

Çalışmanın bu son bölümünde ise önceki bölümlerde aktarılan bilgilerden hareketle görüşmeleri gerçekleştiren araştırmacıların konuya ilişkin bazı yorum ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde görüşmelerden elde edilen veriler üzerine verimli bir tartışma yürütülmüş ve görüşmelerden çıkartılan tespitler ve öneriler ortaya konulmuştur.

4.1 Öneriler

Türkiye’de yaşanan demografik dönüşüm, kentleşme, eğitimin yaygınlaşması, gelirin artması, yaşam ve tüketim tarzlarında farklılaşma gibi toplumsal dönüşüm süreçlerine bağlı olarak erken evliliklerin yaygınlığı azalmaktadır. Mevcut istatistikî verilerin incelenmesi ve uzman görüşmeleri bu sürecin toplumsal kesimler arasında farklı hızlarla yaşandığını göstermektedir. Toplumsal dönüşümün merkezinden çevresine doğru gittikçe süreçlerin farklı hızlarda ilerlemesi belirginlik kazanmaktadır. Bu merkez ve çevre farklılaşması kendisini sadece coğrafi bölgeler anlamında göstermemektedir. Öyle ki, toplumsal dönüşüm süreçlerinin kaynağını oluşturan büyük ana-kentler içinde de çok sayıda “merkez ve çevre” olduğu akılda tutulmalıdır. Dolayısı ile erken evlilikler esasen sadece bir bölgeye veya bir toplumsal kesime has yaşanan bir olgu olmayıp, farklı tipolojiler halinde ortaya çıkan ve kendisini yeniden üreten genel bir sosyolojik olgudur.

Şekil 16. Aile etkileşim sistemi

Kaynak: (Yavuz & Özmete, 2012)

Türkiye’de değişen aile ve evlilik kurumu yapısını anlamak ve bu süreç içinde ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri geliştirebilmek için çeşitli kaynaklardan derlenen bilgileri bir model çerçevesinde ele almak gereklidir. Bu kapsamda, aile ve evlilik kurumuna ilişkin süreçleri anlamak için ailenin kendi

içiyile ve dışıyla etkileşimini sergileyen modellere başvurulabilir. Çalışılan konunun özelliklerine de bağlı olarak çeşitli etkileşim modelleri öne sürülebilir.

Etkileşim modelleri en temelde toplumu, toplumsal kurumları, aile ve aile üyelerini etkileşimde bulunan sistemler olarak değerlendirir. Sistemleri oluşturan tüm öğeler birbirleri ile ilişki ve etkileşim halindedir ve sistemler arasındaki sınırlar geçirgendir. Dolayısıyla, aile kendisini çevreleyen toplumsal sistemden etkilenir ve bu etkiler aile üyelerine çok yönlü biçimde yansır. Ailede bireyler, ebeveyn ve çocuklar birbirleri ile etkileşim içinde iken; aynı zamanda aile de daha geniş çevrelere bu etkileşimin sonuçlarını yansıtır (Şekil 14) (Yavuz & Özmete, 2012).

Türkiye’de evlilik tercihleri göz önüne alındığında; erken evliliklere yönelik önerileri de etkileşim yaklaşımına uygun olarak ortaya koymak uygun olacaktır. Buna göre bu bölümde sırasıyla aile ve bireyler üzerindeki etkileri uzun vadede ortaya çıkan makro alana yönelik öneriler ve orta ve kısa vadede sonuç almaya yönelik mikro alana yönelik öneriler sıralanmaya çalışılacaktır.

4.1.1 Makro Alana Yönelik Öneriler

Dünya genelinde ülkelerin yaşadığı tecrübelerden hareketle; erken evliliklerin azalma sürecinin ortalama yaşam süresinin uzaması, eğitimin yaygınlaşması ve refah düzeyindeki artışla paralel gittiği söylenebilir. Çalışmanın ilk bölümünde sunulan veriler, Türkiye’de de gerçekleşen erken evlilik vakalarında kuşaklar boyunca devam eden bir azalmanın olduğunu göstermektedir. Bu tür evlilikleri ilgilendiren makro alana yönelik politikalar; bir yandan yasal düzenlemeler diğer yandan da ekonomik ve sosyal kalkınmaya ilişkin politikalardan oluşmaktadır.

Yasal Düzenlemeler

Türk Medeni Kanununa göre, evlenebilmek için kişilerin 17 yaşını doldurmuş olmaları gerekmektedir. Ancak olağanüstü durumlar söz konusu olduğunda hâkim kararıyla 16 yaşında evlenilmesi de söz konusudur. Özel durumlar için tanınan bu evlenme izninin aileler tarafından kimi zaman gereğinden fazla zorlandığı görüştüğümüz uzmanlar tarafından dile getirilmiştir. Bu tür özel durumların ele alındığı süreçlerde doğru kararların alınabilmesi için bu süreçlerde yer alan kamu görevlilerinin birlikte hareket etmeleri ve gereken mesleki duyarlılıkları göstermeleri önemlidir.

17 yaşın altında ve resmi nikâh olmadan gerçekleşen erken evlilikler kimi toplumsal kesimler tarafından kültürel olarak geçerli görülse de esasen hukuken geçersiz birlikteliklerdir. Aile birliğinin çeşitli nedenler öne sürülerek salt dini nikâh yoluyla oluşturulmaya çalışılması bu evliliklere hukuk önünde meşruiyet kazandırmamaktadır. Dolayısıyla erken yaşta evliliklerle ilgili mevcut Medeni Kanun hükümlerinin uygulanmasının sıkı bir şekilde takip edilmesi önemlidir.

Kanuni düzenlemelerdeki çocuk tanımının birbirinden farklılaşması; yani Mevcut Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu arasındaki uyumsuzluk uzmanlarca sıklıkla dile getirilen bir durumdur. Bu düzenlemelerde uyumu sağlamak üzere Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerdeki çocuk tanımı esas alınarak kanunlar arasında uyumlu bir çocuk tanımı yapılması yoluna gidilmesi konunun uzmanlarınca dile getirilmektedir.

Erken yaşta yapılan evliliklerin, mevcut yasal düzenlemelerin yeniden ele alınmasıyla ve caydırıcı tedbirlerin uygulanmasıyla birlikte hızla azalacağı beklentisi kimi çevrelerce dile getirilen bir görüştür. Ancak bu görüş erken evlilikler olgusunun toplumsal yapı ve değişim süreçleriyle birlikte ele alınması gereken bir olgu olduğu gerçeğini bir ölçüde dışlamaktadır. Esasen bir ya da iki kuşak öncesinde önemli bir sorun olarak görülmeyen erken yaşta evlilikler artık günümüzde toplumsal değişimin geldiği aşama neticesinde çocuk ve kadın hakları açısından önemli bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Oysa bu toplumsal değişim süreçlerini tam anlamıyla yaşamayan toplumsal kesimler açısından erken evlilikler halen bu şekilde bir sorun olarak görülmektedir. Erken evlenme bu kesimler açısından yaşamın doğal akışına aykırı bir durum oluşturmamaktadır.

Dolayısıyla, yasal tedbirlerin zorlayıcı hükümleri bu kesimler üzerinde istenilen caydırıcılığı tam anlamıyla sağlamayacağı gibi hukuki yollarla iyileştirilemeyecek yeni sorunlara da yol açabilecektir. Resmi evlilik süreçlerinin zorlaştırılması örneğin; kısa vadede resmi olmayan nikâh ile evlenmelerin yaygınlaşmasına yol açabilir. Bu evliliklerden doğan çocuklar ve aile birliktelikleri düşünüldüğünde, daha sonradan bu birlikteliklere dışarıdan yasa gücüyle müdahale edilmesi yeni sorun alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, yasal düzenlemelere ilişkin değişiklikler erken evlenmelerin genel kabul gördüğü toplumsal kesimlerde toplumsal duyarlılık ve farkındalığın artırılması çalışmaları ile beraber yürütülmelidir. Yeni yasal düzenlemeler ve toplumsal değişimi hızlandıracak yönde sosyal politikalar ortaya konulurken bu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Yasal düzenlemelerle gündeme gelen bir diğer husus da rıza yaşına ilişkin tartışmalardır. Çocuğun 15 yaşından daha küçük olması durumunda yaşanan cinsel birliktelik yasalarca doğrudan doğruya cinsel istismar suçu olarak değerlendirilmektedir. Eğer çocuk 15 yaşında veya daha büyükse cinsel ilişki yine suç olarak değerlendirilmekte fakat “rıza şartı” ya da “şikâyet şartı” devreye girmektedir; eğer şikâyet söz konusu değilse cinsel istismar suçu söz konusu edilmemektedir.

Burada sorunlu hususlar şu şekilde özetlenebilir; kimi durumlarda kız çocuğunun rıza gösterdiği cinsel yönelime ailesi karşı çıkabilmektedir; bu durumda kimin rızası aranacaktır: Kız çocuğunun mu, ailenin mi? Uzmanlar bu tür vakalarda tarafların ilk verdikleri ifadelerini bir süre sonra değiştirebildikleri durumlardan söz etmektedirler. Her iki tarafın çocuk olduğu durumlar ise daha karmaşıktır. Nitekim ergenler arasında birbirlerine yönelik cinsel yönelimli davranışlar olabilmektedir. Cinsel tecrübe yaşının ülkemizde de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi erken yaşlara inmeye başladığı uzmanlarca ifade edilmektedir. Bu konuda oluşan vakalara dair dosyalar incelendiğinde; küçük yaşta kız çocuğu ve bir yetişkinin cinsel birliktelik yaşaması durumu ile her iki tarafın küçük yaşta olması durumunun aynı yasal mevzuatla yönetilmesinden kaynaklanan sıkıntıların varlığı dikkat çekmektedir. Şikâyet şartının kalkması durumunda ise kimi durumlarda hakkında şikâyet yapılan erkek (çocuk) mağdur duruma düşebilmektedir.

Rıza yaşına ilişkin toplumsal algılamamızın da ne olduğu çok açık değildir. Bu konular ancak bir vaka oluşunca toplumun gündemine gelmektedir. Bu konular sadece Türkiye’de değil diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündeminde de olan konulardır. Örneğin Hindistan’da yakın dönemde yaşanan tecavüz vakaları neticesinde evlilik dışındaki cinsellikte rıza yaşının 16’dan 18’e çıkarılması kararlaştırılmıştır (Economist, 2014). Oysa bu tür konulardaki yasal değişikliklerin kamuoyunu infial uyandıracak denli etkileyen olumsuz olaylar sonrasında aceleye getirerek yapılması, mevcut sorunları çözenin ötesinde yeni sorunlara da yol açabilmektedir. Özetle; rıza yaşına ilişkin çeşitli tartışmaların dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de devam edeceği anlaşılmaktadır.

Yaşanan tecrübelerden hareketle; bu olaylarda gerçeğin ısrarla araştırılmasının gerektiği ve hâkimlerin takdir yetkilerinin genişletilerek olayları kendi özgünlüğünde/özelinde değerlendirmelerinin zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de bu tür vakaların nasıl ve ne şekilde geliştiğine dair adli ve sosyal incelemelerin gerçekleştirilmesinde çeşitli sorunlar yaşandığı dile getirilmektedir. Çocuk İzlem Merkezleri bu tür sorunlar karşısında ortaya çıkmış yeni kurumsal yapılarıdır. Bu tür merkezlerin desteklenmesinin mevcuttaki sorunların bir bölümünün çözülmesine katkı yapacağı düşünülmektedir.

Kadınların ve Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi

Makro alana yönelik her ne çalışma yürütülürse yürütülsün, çalışmalardaki temel stratejik yaklaşım; kadınların ve kız çocuklarının her anlamda güçlendirilmesi ve desteklenmesi yaklaşımı olmalıdır. Öncelikle kız ve erkek çocuklarına yönelik farklılaşan toplumsal algılar ele alınmalıdır. Erginliğe erişimle beraber kız çocuğunun psiko-sosyal gelişimini tamamlayıp çocukluktan kadınlığa geçtiğine yönelik toplumsal algılama, erken evliliklerin önemli bir zeminini oluşturmaktadır. Buna karşın erkek çocuklarına yetişkin kabul edilmeleri için tanınan süre çok daha uzun bir süre olabilmektedir.

Erken yaşta evliliklerin yaygın olduğu bilinen bir İç Anadolu ilinde görev yapan bir Sosyal Çalışmacının erken evliliklerle ilgili yaptığı bir grup çalışmasının raporunda şu ifadeler yer almaktadır:

“Aslında grup çalışmasındaki bütün kadınlar kızlarının okumasını ve kendilerine daha güvenli bir gelecek kurmalarını istiyorlar. Fakat çevreden etkilendiklerini ve bunun değiştirilemeyeceğini düşünüyorlar” (Yılmaz, 2014).

Grup çalışmasındaki kadınların mevcut durumun değişmez olduğunu düşünmeleri, sosyal psikolojide “öğrenilmiş çaresizlik” olarak ifade edilen bir kabullenme ve kendini pasif hale getirme durumu içinde olduklarını göstermektedir. Dolayısı ile bu olgu ile mücadelede öncelik verilmesi gereken ilk husus; kadınların zihninde mevcut durumun değişmeyeceğine yönelik kabulleri değiştirmektir.

Kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesinde temel politika kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesini hedeflemelidir. Aslında kadınların eğitim düzeyinin düşük olması erken evliliklerin hem nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yüksel-Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012).

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen uzman görüşmelerinden edinilen önemli bir kanı aslında eğitimin de kendi başına yeterli etkiyi sağlamayacak oluşudur. Toplumumuzda geniş kesimler eğitim konusuna oldukça “yararcı” bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Yani alınan eğitim ne işe yarayacak, eğitim alan kişiye ve çevresine ne fayda sağlayacaktır? Acaba alınan eğitim yaşam kariyerinde evliliğe alternatif oluşturacak denli önemli sonuçlar oluşturabilecek midir? Eğer bu ihtimal belirgin bir şekilde görünür değilse, özellikle maddi yoksunluk içindeki ailelerin bir bölümü tarafından, hatta kız çocuklarının kendilerince, kız çocuklarının okumasını “boşa harcanan zaman ve yatırım” olarak algılanmaktadır. Bunun yerine kız çocukları, mevcut kurallar çerçevesinde güç ve etkinlik edinebilenin bir yolu olarak erken evlenmeye yönelebilmektedir. Diğer bir deyişle, evlenme taraflarca bir kariyer inşası olarak algılanabilmektedir (Dağdelen, 2011). Dolayısıyla eğitimin meslek kazandırıcı bir yöneliminin olması, kadın ve kızların güçlendirilmesi anlamında daha etkili sonuçların alınmasını sağlayacaktır.

Erken Evlilikler Konusunda Araştırmaların Yapılması ve İstatistiklerin Kullanımı

Türkiye’deki erken evliliklerin ülke genelindeki yaygınlığını ve zaman içindeki değişimlerini takip edebilmek için toplumsal kesimin pek çoğunun üzerinde uzlaşabileceği, referans kaynağı olarak görülen araştırmaların yapılması gerekmektedir¹⁰. Bu kapsama en yakın çalışmalar Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarıdır. Buna ilaveten Türkiye Aile ve Sosyal ve Politikalar Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen Aile Yapısı Araştırmaları da bulunmaktadır. Bu çalışmalara veya benzer nitelikte saha çalışmalarına erken yaş evliliklerini konu alacak soru modülleri eklenebilir. Bu modüllere birer örnek Ekler bölümünde Ek E ve Ek F bölümlerinde verilmektedir. TAYA gibi ülke genelinde gerçekleştirilen geniş kapsamlı araştırmalarda kişilerin doğum, evlenme, boşanma gibi bilgilerinin hem ay hem de yıl bazında alınması bu bilgilerden hareketle demografik hesaplamalar yapılmasını kolaylaştıracaktır. TAYA’da görüşme için yaş sınırının 18’den olarak 15’e ve üzeri yaş grubuna çekilmesi de araştırma tarihine yakın dönemde gerçekleşen erken evlenmelerin içerilmesini sağlayacaktır. Bu çalışmaların verilerinden hareketle Türkiye geneline, bölgelere ve çeşitli toplumsal tabakalara göre göstergeler oluşturulması olasıdır. Bu tür özelleşmiş konularda yapılabilecek geniş kapsamlı saha araştırmalarına yönelik bir diğer örnek de 2008 yılında gerçekleştirilen Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’dır (HÜNEE, 2009b).

Örneklem araştırmaları ve bu araştırmalardan doğru istatistiklerin üretilip kullanılması anlamlıdır. Fakat bu tek başına yeterli olmayabilir. Özellikle yerel düzeyde güncel gelişmeleri takip edebilmek için farklı türden veri kaynaklarına ve veri derleme yöntemlerine başvurulması yerinde olacaktır. Bu veri kaynakları arasında bugüne değin önemli ölçüde kullanılmayan: Sağlık Bakanlığının gebelik

¹⁰ Erken yaşta ve zorla yaptırılan evliliklerle ilgili resmi bir istatistik bulunmaması hususuna Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 2014 Yılı İlerleme Raporunda, ‘Fasıl 23: Yargı ve Temel Haklar/ Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği’ başlığı altında da değinilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014).

kayıtları; Adalet Bakanlığının UYAP'taki 16 yaşında evlenme izinlerine dair hukuki kayıtları; İçişleri Bakanlığının nüfus ve vatandaşlık kayıtları; Milli Eğitim Bakanlığı'nın e-okul sistemindeki devamsızlık nedenlerine dair verileri; Emniyet Genel Müdürlüğü'nün karakollardaki ceraim defteri kayıtları gibi idari kayıtlar gelmektedir. Ayrıca bu kayıtların yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının bildirimleri de dikkate alınabilir. Dolayısıyla kamu ve sivil toplum kuruluşlarının bir ağ ilişkisi içinde, bu konularda sahip oldukları verileri paylaşacakları ve sistematik hale getirecekleri bir iletişim sisteminin kurulması önem arz etmektedir.

Yerelde yapılacak araştırmalarda ise niceliksel yöntemlerin yanı sıra niteliksel yöntemler kullanılarak erken evliliklerin farklılaşmasını sergileyecek tipoloji çalışmalarının yapılması konunun daha etraflıca anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Örneğin; mevsimlik tarım işçileri gibi hem mekânsal hareketliliği yüksek hem de karmaşık ilişkiler ağında yaşamlarını sürdüren gruplarda bu olgunun nasıl yaşandığını anlamamızı kolaylaştıracak çalışmalar yapılabilir. Kamuoyuna yansıyan bazı haberlerden bu gruplara özelleşmiş sosyal politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır (Zaman, 2012; Milliyet, 2014b). İlaveten, bazı sivil toplum kuruluşlarının yerelde yürüttüğü çalışmalardan da bu kapsamda önemli veriler elde edilebilmektedir (Uçan Süpürge, 2013).

4.1.2 Mikro Alana Yönelik Öneriler

Yerel Düzeyde Yapılabilecek Çalışmalar

Erken evliliklerle ilgili yerel düzeyde oluşturulacak ve yürütülecek olan politikalar kısa ve orta vadede sonuç elde etmeye imkân sağlayabilir. Bu anlamda dikkat edilmesi gereken önemli bir husus; öncelikle bu evliliklerin yoğunlaştığı bölgelerdeki sosyal ilişkiler ağının ve sosyal dinamiklerin gözlemlenmesi ve mevcut durumun anlaşılmasına yönelik çalışmalarının yürütülmesinin gerekli olduğudur. Bu tür araştırmaları, olayları ve süreçleri dışarıdan bir göz olarak görebilecek ve etüt edebilecek olan araştırmacıların yapması daha doğru olacaktır.

Yerel düzeyde yürütülecek olan çalışmalarda kamu ve sivil toplum işbirliğine gidilmelidir. Stratejiler ve eylem planları ancak *katılımcı bir yaklaşımla*¹¹ hazırlandığında ve uygulandığında etkili bir sonuç alınabilir. Konuyla ilgili çeşitli mesleklerde çalışan ve motivasyon düzeyi yüksek olan personelden kurulu ekiplerin oluşturulması gerekmektedir. Uzman görüşmelerinden edinilen bir izlenim de bu tür ekipler oluşturup çalışmaya başlamadan önce, öncelikle çalışma bölgelerinde personelin karşı karşıya kalabileceği güvenlik risklerinin en aza indirilmesinin gerekli olduğudur. Bu yöndeki endişeler doğrudan doğruya bireylerle çalışan öğretmen, doktor ve sosyal çalışmacı gibi meslek gruplarından uzmanlarca dile getirilmiştir.

Yerel düzeyde proje niteliğinde yürütülen ve faydalı sonuçlar da alınabilen çalışmaların 'sürekliliğini' sağlamak kimi zaman oldukça güç olabilmektedir. Örneğin, bu tür çalışmalara katılmış, pilot bölge olarak seçilen bir alanda faaliyetler yürütmüş bir öğretim üyesi şu açıklamaları yapmaktadır:

"Niğde Üniversitesi olarak, Niğde Valiliği ve Bor Kaymakamlığı ile beş yıllık 'Ah Bir Çocuk Olsam' adına ortak bir proje yürütüyorduk. Amaç, erken yaşta evliliklerin nedenlerini tespit etmek ve süreç içinde azalmasını sağlamaktı. Proje bir yıl sürdü, ancak Bor Kaymakamı görevden alınınca İl Sağlık Müdürü de projeden çekildi. 2012 Nisan'ında başlatmıştık projeyi, beş ay önce askıya alındı. İl Sağlık Müdürlüğü, projenin yürütücülerinden olduğu ve desteğini çektiği için devam edemedik" (Uçan Süpürge, 2013).

Aileyi çevreleyen mikro alanda yürütülen faaliyetlerde temel hedefin dışarıdan gelen kaynaklar, fikirler ve aktörlerle süreli projeler yapmak olmadığı; bilakis alanda bulunan aktörlerin harekete geçirilmesi yoluyla sorunlara kalıcı nitelikte çözümler üretildiği unutulmamalıdır.

¹¹ Stratejik planlama ve politika geliştirmede katılımcı yaklaşımın önemini ve işlevini anlamak için bakınız (Brodie, Cowling & Nissen, 2011)

Etkinlikleri Arttırılabilecek Meslek Grupları

Hukuk, güvenlik, sağlık, eğitim, soysal çalışma, sivil toplum, yereldeki kamuoyunca önemsenen aktörler gibi paydaşların bu erken evliliklere yönelik çalışmalarda önemli roller üstlenebilecekleri açıktır. Bununla birlikte, görüşülen uzmanlar tarafından da sıklıkla dile getirildiği üzere, “sosyal çalışmacı” ve “din görevlilerinin” bu süreçler içinde oynayacakları rol arttırılabilir.

Sosyal Çalışmacılar

Uzmanlar arasında sosyal çalışmacıların rolü süreç içinde önemlidir. Bu uzmanlar erken evlilikler ve cinsel istismar vakalarında sürecin yönetilmesine etki eden ve karar alma aşamasında veri olarak kullanılan “Sosyal inceleme Raporlarını” düzenlemektedir. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde de bu konuda özellikle, hâkim, savcı ve avukatların bu mesleğin önemine dair söyledikleri dikkat çekmektedir. Titizlikle ve gerekli hassasiyet gösterilerek hazırlanan bir Sosyal İnceleme Raporunun hâkimin doğru karar vermesinin en temel dayanağı olacağı dile getirilmektedir.

Din Görevlileri

Din, gelenek, örf, norm yapısı, değer sistemi ile toplumsal yapı beraber düşünüldüğünde din görevlilerinin bu alanda oynayabilecekleri önemli roller olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda kamuoyunda yer alan yanlış dini bilgilerin erken evlilikleri meşrulaştırıcı bir işlev gördükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, imam nikâhının, resmi nikâh şartları oluşmadığı durumlarda dahi kıyılabilir olması erken evliliklerin din yolu ile meşrulaştırılmasının başka bir yoludur. Dolayısıyla Türk toplumunda erkeklerin bu anlamda bilgilendirilmesinde imamların ve vaizlerin, kadınların bilgilendirilmesinde de vaizelerin üstlenebilecekleri görevler bulunmaktadır.

4.2 Sonuç

Türkiye’deki evlilik tercihlerindeki değişimi konu alan bu çalışmada Türkiye’deki evlilik kurumuna ilişkin güncel gelişmeler çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. İnsanın en temelde sevgi ve bağlılık duygusunu yaşama ihtiyacını karşıladığı aile ve evlilik kurumunun geleceğine ilişkin tartışmalar, sadece Türkiye’de değil, modernliğin sonuçlarının yaşandığı her toplumda yapılmaktadır. Türkiye özelinde 1980’lerden günümüze belirgin şekilde ortaya çıkan eğilimlere baktığımızda; bireylerin giderek daha ileri yaşlarda evlendikleri, eşlerini yakın çevre dışındakilerden bulma eğiliminin belirginleştiği, evlilik kararını kendilerinin aldıkları ve geçmişe göre daha sık boşandıkları ve/veya yeniden evlendikleri görülmektedir. Bu eğilimler esasen modernleşme ile birlikte yaşanan bireyselleşmenin birer sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca söz konusu gelişmeler Türkiye’de başka bazı toplumlarda olduğu gibi ani kopuşlar ve dönüşümler şeklinde yaşanmamaktadır. Dolayısı ile bu eğilimlerin mevcut yönelimde devam edeceği öngörebilir.

Evleneceği eşini bulmada aile kanalının önemini muhafaza etmesi ve evlilik sürecinde gerçekleştirilen törenlerin sayısında ve çeşitliliğinde artış yaşanması ise Türkiye’de evlilik kurumunun hayata geçirilişinde gelenekselliğin de devam ettiğini göstermektedir. Buradan hareketle, Türkiye’de evlilik tercihlerindeki bireyselleşmenin bireyin ailesi ile olan ilişkilerini bütünüyle dışlayan bir özellik göstermediği söylenebilir. Özetle; Türkiye’deki aile ve evlilik kurumundaki tercihlerin zaman içindeki seyri; bir yandan bireyselleşme yönünde değişim eğilimlerini, diğer yandan da bir düzeyde gelenekselliği içinde barındıran bir değişim süreci dâhilinde gerçekleşmektedir.

Çalışmanın önemli bir sonucu da erken evliliklerin günümüz Türkiye’sindeki yaygınlığı ve zaman içindeki seyri hakkındadır. Erken evliliklerin oranı zaman içinde önemli ölçüde azalma göstermiştir. Fakat incelediğimiz göstergeler son beş yıla geldiğimizde bu azalma sürecinin eskisi gibi devam etmediği yönünde bir kanı oluşturmaktadır. Dolayısı ile gelecek birkaç yıl içinde bu hususu teyit edecek daha çok sayıda araştırmanın yapılması önemlidir. Türkiye’de 1960’ların sonundan beri her

beş yılda bir yapılan nüfus ve sağlık araştırmaları; ülke genelinde akraba evliliğindeki yaygınlığının ya da gebeliği önleyici yöntem kullanımında bazı geleneksel yöntemleri tercih edenlerin oranının belirli bir düzeye düştükten sonra neredeyse bu düzeyde sabit kaldığını göstermiştir. Erken evliliklerin yaygınlığının azalma sürecinin de buna benzer bir duruma dönüşüp dönüşmeyeceği, gelecek yıllarda bu alanda uygulanacak politikaların kapsayıcılığına ve etkililiğine bağlı olacaktır.

Türkiye'nin gelmiş olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel gelişim düzeyi ve kendisine yönelik ortaya koyduğu hedefler göz önüne alındığında; **erken evliliklerin azalması sürecinin desteklenmesi ve hızlandırılması yönünde politikalar geliştirmenin zorunlu olduğu anlaşılmaktadır**. Nitekim 2023 hedeflerine yönelik amaç ve hedeflerin sergilendiği 2014-2018 arası dönem 10. Kalkınma Planında "Çocuklar ve Gençlerin" gelişimine yönelik ortaya konulan amaç ve hedeflere bakıldığında (Kalkınma Bakanlığı, 2013):

"Çocukların üstün yararı gözetilerek iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini geliştirmeye ve gerçekleştirmeye yönelik fırsat ve imkânların artırılması, başta eğitim, sağlık, adalet ve sosyal hizmetler olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimlerinin artırılması; gençlerin ise bilgi toplumunun gerekleriyle donanmış, ülke kalkınmasında aktif, yaşam becerileri güçlü, öz güven sahibi, insani ve milli değerleri haiz, girişimci ve katılımcı olmalarının sağlanması ve gençlere sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır"

denildiği görülmektedir. Dolayısı ile erken evliliklere yönelik ortaya konulacak politikaların, özellikle de kız çocuklarının zorla evlendirilmelerinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar, ortaya konan kalkınma hedeflerini destekleyici yönde politikalar haline geleceği açıktır. Ayrıca, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak hazırlanan ve 2013 yılında Yüksek Planlama Kurulundan yayınlanan "Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2013-2017)" belgesindeki hedefleri gerçekleştirmek için de **bu tür evliliklere yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir** (Resmi Gazete, 2013).

Bu çalışma erken evlilikler konusunda belli tespitler ve öneriler içermekle birlikte, konunun diğer yönlerini detaylıca ortaya koyacak başka çalışmalarla da desteklenmesi elzemdir. Bu ve benzeri araştırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve bulguların toplumla paylaşılması; erken evlilikler konusunda kamuoyunun farkındalık ve bilinç düzeyinin yükselmesine, özellikle de kadın ve çocuk konusundaki algısının olumlu yönde gelişmesine katkı sağlayacaktır.

EKLER

EK A. Gelinin yaşına göre damatların yaşlarının dağılımı (%), 2013

		Gelinin Yaş Grubu											
Kocanın Yaş Grubu	16-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+
16-19	7,99	1,46	0,26	0,13	0,08	0,02	0,01	-	-	-	-	-	-
20-24	47,91	36,58	9,90	3,41	1,44	0,46	0,24	0,03	-	-	-	-	-
25-29	36,03	47,11	54,69	20,85	7,23	2,42	0,69	0,30	0,04	-	-	-	-
30-34	6,75	12,18	26,39	40,60	19,77	6,45	2,15	0,56	0,08	0,08	-	-	-
35-39	0,78	1,81	6,14	21,57	29,88	13,57	3,95	1,16	0,51	0,30	-	-	-
40-44	0,13	0,32	1,37	7,56	21,16	24,29	8,97	2,98	0,93	-	-	-	0,65
45-49	0,03	0,09	0,45	2,93	10,45	23,35	22,93	7,93	2,24	0,98	0,48	-	0,65
50-54	0,01	0,03	0,14	1,06	4,57	13,69	25,32	22,97	8,18	2,11	0,32	0,37	-
55-59	0,01	0,01	0,06	0,49	2,10	7,24	16,06	28,02	26,36	9,50	2,72	0,74	-
60-64	-	0,01	0,02	0,14	1,04	3,86	9,24	16,05	25,77	25,87	11,68	5,15	2,60
65-69	-	0,00	0,01	0,10	0,46	1,76	4,81	9,59	16,36	27,60	26,08	13,60	4,55
70-74	-	0,00	0,01	0,03	0,17	0,86	2,73	5,50	9,53	17,57	29,76	29,04	20,13
75+	-	0,00	0,00	0,04	0,144	0,645	1,778	3,88	9,27	15,61	28,16	50,0	71,42
Yaşı Bilinmeyen	0,4	0,4	0,6	1,1	1,5	1,4	1,1	1,0	0,7	0,4	0,8	1,1	0,0
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: (TÜİK, 2014a) Hayati İstatistikler/Evlenme İstatistikleri (Verilerden derlenmiştir)

EK B. Damadın yaşına göre gelinlerin yaşlarının dağılımı (%), 2013

		Gelinin Yaş Grubu													Yaşı Bilinmeyen	Toplam
Kocanın Yaş Grubu	16-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+			
16-19	72,6	23,0	2,8	0,5	0,1	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	1,0	100
20-24	37,9	50,1	9,2	1,2	0,2	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	1,3	100
25-29	18,4	41,6	32,8	4,6	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-	-	1,8	100
30-34	8,1	25,2	37,1	21,1	4,4	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-	3,2	100
35-39	2,7	10,7	24,7	32,0	19,1	4,4	0,7	0,1	0,0	0,0	-	-	-	-	5,5	100
40-44	1,0	4,1	12,0	24,4	29,4	17,1	3,7	0,7	0,1	-	-	-	0,0	-	7,4	100
45-49	0,3	2,0	6,4	15,2	23,4	26,4	15,2	3,1	0,5	0,1	0,0	-	0,0	-	7,5	100
50-54	0,2	0,9	2,8	8,2	15,2	23,0	24,9	13,2	2,8	0,4	0,0	0,0	-	-	8,3	100
55-59	0,2	0,5	1,6	5,2	9,6	16,8	21,8	22,2	12,5	2,5	0,3	0,0	-	-	6,7	100
60-64	0,1	0,3	1,1	2,2	7,1	13,4	18,7	19,0	18,2	10,2	2,2	0,4	0,1	-	7,0	100
65-69	0,0	0,2	0,7	2,4	4,8	9,3	14,8	17,2	17,5	16,5	7,4	1,7	0,3	-	7,2	100
70-74	0,1	0,1	0,6	1,2	2,6	6,9	12,9	15,1	15,7	16,1	12,9	5,5	2,1	-	8,1	100
75+	0,1	0,2	0,5	1,4	2,3	5,3	8,6	10,9	15,6	14,7	12,5	9,7	7,8	-	10,4	100

Kaynak: (TÜİK, 2014a) Hayati İstatistikler/Evlenme İstatistikleri (Verilerden derlenmiştir)

EK C. 18 yaşından önce evlenen/birliktelik yaşayan 20-24 yaş kadın oranı (%)

Ülke	Toplam (%)	Yerleşim Yeri		Eğitim Düzeyi			Hanehalkı Refahı (Refah İndeks Çeyrek Dilimleri)					Kaynak	Yılı
		Kır	Kent	Eğitimi Yok	İlköğretim	İkinci Öğretim ve Daha Yukarısı	En yoksul %20	İkinci	Orta	Dördüncü	En Yüksek %20		
Afganistan	39,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	NRVA	2007-08
Arnavutluk	9,6	11,6	7,3	18,7	14,3	4,5	6,6	12,9	17,6	7,7	4,8	DHS	2008-09
Cezayir	1,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	MICS	2006
Ermenistan	7,2	8,5	6,2	0,0	39,2	6,0	10,2	6,0	11,1	3,7	5,0	DHS	2010
Azerbaycan	12,2	15,2	9,6	11,3	26,0	11,8	17,2	14,0	14,5	8,9	7,5	DHS	2006
Bangladeş	66,2	70,3	53,3	82,0	80,4	57,2	83,2	78,0	72,3	58,8	46,3	DHS	2007
Beyaz Rusya	6,6	9,6	5,8	16,9	19,1	3,9	16,0	8,9	7,5	5,3	1,8	MICS	2005
Benin	34,4	46,8	18,8	47,1	27,8	6,1	56,9	51,1	45,1	27,2	10,5	DHS	2006
Bhutan	25,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	MICS	2010
Bosna-Hersek	5,5	7,0	2,4	50,0	22,6	2,5	14,0	5,9	3,1	3,6	2,7	MICS	2006
Brezilya	35,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	PNSD	2006
Burkina Faso	47,8	61,2	26,8	59,8	41,5	3,0	60,6	63,5	60,2	56,5	25,6	MICS	2006
Burundi	17,8	18,1	13,4	20,9	18,4	4,0	20,6	22,5	19,9	13,2	12,6	MICS	2005
Kamboçya	18,4	24,6	18,0	28,0	27,0	13,1	28,9	26,3	25,2	23,3	16,2	DHS	2010
Kamerun	36,3	56,5	22,7	79,0	44,7	12,5	70,9	53,5	46,8	28,3	11,2	MICS	2006
Çad	71,5	73,9	65,4	78,3	67,1	37,0	67,3	70,2	82,0	75,2	66,2	DHS	2004
Kolombiya	23,0	36,4	19,9	53,0	53,3	18,8	43,1	33,1	23,2	13,1	7,2	DHS	2010
Kongo	33,3	43,0	28,7	38,4	45,6	28,0	43,9	38,6	41,7	24,2	17,2	AIS	2009
Cibuti	5,4	12,7	5,2	9,6	6,8	1,1	-	-	-	-	-	MICS	2006
Dominik Cum.	39,6	50,1	35,6	56,4	75,3	27,5	64,2	51,4	40,0	28,7	21,2	DHS	2007
Ekvador	22,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ENDEMAIN	2004
Mısır	16,6	22,0	9,4	34,1	32,5	14,8	30,1	19,4	19,4	11,9	4,8	DHS	2008
El Salvador	25,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	FESAL	2008
Eritre	47,0	59,8	30,5	64,1	53,3	12,0	46,4	63,7	66,2	47,8	20,6	DHS	2002
Etiyopya	41,2	49,0	21,7	62,9	37,5	10,3	59,2	56,4	46,8	42,2	22,0	DHS	2011
Gabon	33,6	48,6	30,3	41,1	44,7	27,4	-	-	-	-	-	DHS	2000
Gambiya	35,9	45,3	24,4	51,1	42,1	10,5	56,3	42,2	39,5	35,1	18,1	MICS	2005-06
Gürcistan	17,2	23,1	12,4	49,1	34,0	7,1	29,1	21,0	18,3	11,3	12,6	MICS	2005
Gana	24,6	37,7	12,7	46,5	41,6	15,3	22,4	31,0	51,8	5,2	26,9	DHS	2008
Guatemala	30,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ENSMI	2008/09

Ülke	Yerleşim Yeri			Eğitim Düzeyi			Hanehalkı Refahı (Refah İndeks Çeyrek Dilimleri)					Kaynak	
	Toplam	Kır	Kent	Eğitimi Yok	İlköğretim	İkinci Öğretim ve Daha Yukarısı	En yoksul %20	İkinci	Orta	Dördüncü	En Yüksek %20	Araştırma	Yılı
Gine	63,1	74,9	44,5	72,7	47,9	27,3	78,9	74,2	74,8	54,9	45,7	DHS	2005
Gine-Bissau	22,0	31,5	14,2	32,7	21,1	7,9	33,2	32,8	28,3	24,9	10,1	MICS	2010
Filipinler	14,2	18,6	11,1	43,3	40,8	10,8	35,4	23,3	12,6	7,6	4,7	DHS	2008
Moldova Cumhuriyeti	18,9	22,2	15,5	100	0,0	0,0	23,3	27,8	18,6	12,6	17,4	DHS	200.5
Ruanda	8,1	8,2	7,5	19,6	8,1	3,1	12,9	7,5	7,8	7,1	6,0	DHS	2010
Sao Tome ve Principe	34,4	41,9	27,2	48,7	51,2	13,5	38,4	45,0	42,8	39,5	6,5	DHS	2008-09
Senegal	32,9	49,3	16,9	48,1	26,0	6,2	65,9	46,2	32,1	22,2	13,2	DHS	2010-11
Sırbistan	5,8	8,3	3,8	0,0	30,4	2,5	17,8	6,2	6,3	2,6	0,8	MICS	2005
Sierra Leone	47,9	61,1	30,4	64,2	51,8	12,1	61,8	63,1	65,2	45,4	23,1	DHS	2008
Somali	45,3	52,4	35,2	51,7	41,0	11,2	43,7	58,7	56,4	43,4	27,9	MICS	2006
Güney Afrika	5,6	12,3	4,7	17,6	16,2	6,3	11,0	13,0	9,4	2,2	4,4	DHS	2003
Sri Lanka	11,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	DHS	2006-07
Sudan	34,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	SHHS	2006
Surinam	19,1	32,6	14,1	61,2	42,7	11,1	44,5	17,6	14,9	11,8	10,8	MICS	2006
Swaziland	5,0	6,4	1,4	15,0	11,1	2,0	12,9	5,8	6,0	1,7	1,5	DHS	2006-07
Suriye Arap Cum.	13,3	11,8	14,6	17,5	15,3	0,7	10,9	15,7	15,4	14,8	10,2	MICS	2006
Tacikistan	12,7	12,6	13,1	20,5	27,7	12,1	17,1	10,8	8,6	14,8	13,4	MICS	2005
Tayland	19,6	23,1	12,2	17,2	46,6	14,3	30,1	27,9	22,9	16,1	5,4	MICS	2005-06
Makedonya	3,6	4,1	3,3	25,7	10,8	1,0	10,9	3,5	2,9	3,0	0,2	MICS	2005
Doğu Timor	18,9	20,4	15,1	24,3	33,9	12,6	28,1	18,3	20,2	18,4	13,0	DHS	2009
Togo	25,2	40,8	16,9	43,6	29,2	8,0	49,3	47,9	34,6	22,2	15,6	MICS	2010
Trinidad ve Tobago	8,1	-	-	27,4	8,4	2,4	3,5	5,7	17,1	3,0	11,8	MICS	2006
Türkiye	14,0	21,6	16,9	33,6	25,5	12,1	26,5	22,1	21,8	18,9	16,1	DHS	2008
Türkmenistan	7,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	MICS	2006
Tuvalu	9,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	DHS	2007
Uganda	46,3	51,8	26,9	66,8	58,4	13,8	61,8	58,6	46,8	48,8	26,3	DHS	2006
Ukrayna	9,9	17,5	7,5	0,0	0,0	9,9	21,0	11,4	9,2	7,6	7,7	DHS	2007
Tanzanya Birleşik Cum.	36,9	43,9	22,5	60,9	39,2	4,9	50,1	45,7	45,3	33,7	18,6	DHS	2010
Özbekistan	7,2	6,5	9,0	0,0	14,0	5,9	6,7	6,5	9,5	6,4	6,5	MICS	2006
Vanuatu	27,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	MICS	2007
Vietnam	10,4	12,9	2,6	11,5	17,8	5,0	26,1	10,8	11,3	7,2	2,1	MICS	2006
Yemen	32,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	MICS	2006
Zambiya	41,6	53,3	26,2	64,8	57,5	17,1	63,2	54,5	48,0	41,0	13,0	DHS	2007
Zimbabve	30,5	38,5	19,8	33,0	55,0	23,4	47,3	45,0	37,9	24,5	11,1	DHS	2010-11

Kaynak: (UNFPA, 2012) Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Veri Bankası. Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (DHS) ve Çok Göstergeli Küme Araştırmaları (MICS) verisi ile UNICEF Veri bankası (www.childinfo.org) kullanılarak hazırlanmıştır

EK D. Görüşme Formu

Katılımcı Profil Bilgileri		
Adı Soyadı		
Mesleği		
Görev Yaptığı Kurum		
Daha Önce Nerelerde Görev Yaptığı		
Kaç Yıldır Görev Tecrübesi Olduğu		
Cinsiyeti	Erkek	Kadın
İletişim Bilgileri	Tel:	E-mail:

Erken Evlilik Konusunda Hakkında Görüşleri

- Erken evlilik olgusunu nasıl tanımlarsınız?
- Türkiye’de erken evliliklerin yaygınlığı bölgesel olarak ve toplumsal sınıflarda ne şekilde değişiyor? Kimler erken evleniyor ya da evlendiriliyor?
- Erken yaşta evlenme isteğinin/olgusunun arkasında yatan temel faktör nedir?
- Aile ortamı ile erken evlilik olgusu arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Sizce erken evlilikler konusunda Türkiye’nin dünyadaki yeri nerededir?
- Sizce Türkiye’de erken evlilik olgusunda ve yaygınlığında zaman içinde yaşanan bir değişim var mı?

Görevi İle İlgili Bilgiler

- Erken evlilikler konusunda yasal mevzuat nedir? Hangi maddelerle düzenlenmektedir?
- Rıza yaşı kavramı hangi mevzuatla tanımlanmaktadır? Bu kavram hangi durumlarda önem kazanmaktadır?
- Erken Evlilikler ve Rıza Yaşı Kavramı arasında nasıl bir ilişkiden bahsedilebilir?
- “Çocuk gelin” kavramını kullanmak, bu eylemi meşrulaştırır mı?
- Erken evlilik konusunda kendi meslek alanınızı düşündüğünüzde, siz veya meslektaşlarınız ne tür problemlerle karşılaşmaktasınız?
- Bize anlatabileceğiniz somut örnekler var mı?

Çözüm Önerileri

- Sizce Erken evliliğin nedenleri nelerdir? Bu nedenlerin ortadan kaldırılması konusunda ne düşünüyorsunuz? Ne tür önlemler alınmalıdır?
- Erken evliliklerin önlenmesinde devletin, sivil toplum kuruluşlarının ve kamuoyu önderlerinin ne tür bir rolü olabilir?
- Rıza yaşını düzenleyen mevzuatı değerlendirir misiniz? Bu mevzuat sizce değiştirilmeli midir? Değiştirilmesi gerekli ise ne yönde değiştirilmelidir? Bu konuda ne tür çalışmalar yürütülebilir?
- Rıza yaşının (eğer mevzuatla yeniden düzenlenirse) 18’e çekilmesinin olumlu ve olumsuz sonuçları neler olabilir?
- Siz veya meslektaşlarınızın bu olaylar nedeniyle yaşadığı problemlerle ilgili neler yapılabilir?
- Zorla erken evlendirilmiş kızların bu olaylardan olumsuz etkilenmelerini önlemek için neler yapılmalıdır?

Bu konu ile ilgili eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Teşekkür ederiz.

EK E. MICS'te kullanılan (erkek) çocuk evliliği soru modülü

MARRIAGE/UNION		MMA
MMA1. ARE YOU CURRENTLY MARRIED OR LIVING TOGETHER WITH A WOMAN AS IF MARRIED?	Yes, currently married 1 Yes, living with a woman 2 No, not in union 3	3⇒MMA5
MMA3. DO YOU HAVE OTHER WIVES OR DO YOU LIVE WITH OTHER WOMEN AS IF MARRIED?	Yes (More than one) 1 No (Only one) 2	2⇒MMA7
MMA4. HOW MANY OTHER WIVES OR LIVE-IN PARTNERS DO YOU HAVE?	Number __ __	⇒MMA8B
MMA5. HAVE YOU EVER BEEN MARRIED OR LIVED TOGETHER WITH A WOMAN AS IF MARRIED?	Yes, formerly married 1 Yes, formerly lived with a woman 2 No 3	3⇒Next Module
MMA6. WHAT IS YOUR MARITAL STATUS NOW: ARE YOU WIDOWED, DIVORCED OR SEPARATED?	Widowed 1 Divorced 2 Separated 3	
MMA7. HAVE YOU BEEN MARRIED OR LIVED WITH A WOMAN ONLY ONCE OR MORE THAN ONCE?	Only once 1 More than once 2	1⇒MMA8A 2⇒MMA8B
MMA8A. IN WHAT MONTH AND YEAR DID YOU MARRY OR START LIVING WITH A WOMAN AS IF MARRIED?	Date of (first) marriage Month __ __ DK month 98	
MMA8B. IN WHAT MONTH AND YEAR DID YOU <u>FIRST</u> MARRY OR START LIVING WITH A WOMAN AS IF MARRIED?	Year __ __ __ __ DK year 9998	⇒Next Module
MMA9. HOW OLD WERE YOU WHEN YOU FIRST STARTED LIVING WITH YOUR (FIRST) WIFE/PARTNER?	Age in years __ __	

EK F. MICS'te kullanılan (kadın) çocuk evliliği soru modülü

MARRIAGE/UNION		MA
MA1. ARE YOU CURRENTLY MARRIED OR LIVING TOGETHER WITH A MAN AS IF MARRIED?	Yes, currently married 1 Yes, living with a man 2 No, not in union 3	3⇒MA5
MA2. HOW OLD IS YOUR HUSBAND/PARTNER? <i>Probe:</i> HOW OLD WAS YOUR HUSBAND/PARTNER ON HIS LAST BIRTHDAY?	Age in years __ __ DK 98	
MA3. BESIDES YOURSELF, DOES YOUR HUSBAND/PARTNER HAVE ANY OTHER WIVES OR PARTNERS OR DOES HE LIVE WITH OTHER WOMEN AS IF MARRIED?	Yes 1 No 2	2⇒MA7
MA4. HOW MANY OTHER WIVES OR PARTNERS DOES HE HAVE?	Number __ __ DK 98	⇒MA7 98⇒MA7
MA5. HAVE YOU EVER BEEN MARRIED OR LIVED TOGETHER WITH A MAN AS IF MARRIED?	Yes, formerly married 1 Yes, formerly lived with a man 2 No 3	3⇒Next Module
MA6. WHAT IS YOUR MARITAL STATUS NOW: ARE YOU WIDOWED, DIVORCED OR SEPARATED?	Widowed 1 Divorced 2 Separated 3	
MA7. HAVE YOU BEEN MARRIED OR LIVED WITH A MAN ONLY ONCE OR MORE THAN ONCE?	Only once 1 More than once 2	1⇒MA8A 2⇒MA8B
MA8A. IN WHAT MONTH AND YEAR DID YOU MARRY OR START LIVING WITH A MAN AS IF MARRIED?	Date of (first) marriage Month __ __ DK month 98	
MA8B. IN WHAT MONTH AND YEAR DID YOU <u>FIRST</u> MARRY OR START LIVING WITH A MAN AS IF MARRIED?	Year __ __ __ __ DK year 9998	⇒Next Module
MA9. HOW OLD WERE YOU WHEN YOU FIRST STARTED LIVING WITH YOUR (FIRST) HUSBAND/PARTNER?	Age in years __ __	

EK G. Bazı ülke kanunlarına göre yasal evlilik ve cinsel ilişkide yaş sınırları**AFRİKA**

Ülke	Erkek	Kadın	Notlar
Cezayir	22	18	Eğer taraflar arası fayda ispatlanabilirse mahkeme kararı ile düşürülebilmektedir.
Angola		15	Her ne kadar aile iznine bağlı olsa da bu sınır katı şekilde uygulanmamaktadır. Evlilikler genellikle ergenlikle beraber gerçekleşmektedir.
Mısır		18	2008 yılında kadınlar için 16 olan evlilik yaşı 18’e yükseltilmiştir.
Etiyopya		18	
Kenya		16	
Libya		20	Eğer taraflar arası fayda ispatlanabilirse ve gerekli görülen durumlarda veli onayına dayanarak mahkeme kararı ile düşürülebilmektedir (Veli, aile dışından birisi de olabilmektedir).
Madagaskar	18	17	
Nijer		15	
Nijerya		18	
Tunus	20	17	Eğer taraflar arası fayda ispatlanabilirse mahkeme kararı ile düşürülebilmektedir.

ASYA

Ülke	Erkek	Kadın	Notlar
Afganistan	18	16	Bazı bölgelerde ve bazı durumlarda kızlar daha erken yaşlarda,8 yaş gibi, evlenmeye zorlanabilmektedirler.
Çin Halk Cumhuriyeti	22	20	
Gürcistan	18		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Hong Kong	21		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Endonezya	19	16	Aile izni olduğu takdirde daha erken yaşlarda evlenmek hukuki olarak mümkündür.
İran	18	16	
Irak	18		Eğer sağlık açısından bir risk oluşturmuyorsa ve aile onayı varsa mahkeme 15 yaşında evlenme izni verebilir.
İsrail	18		
Japonya	20		Aile izni ile erkekler 18 kadınlar 16 yaşında evlenebilmektedir.
Ürdün	16	15	18 yaşından küçük kadınların 20 ve daha büyük yaşlarda erkeklerle evlenebilmesi için mahkeme kararı gereklidir.
Kazakistan	18		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Kore	18		Aile izni gereklidir.
Kuveyt	17	15	
Kırgızistan	18		
Lübnan	18	17	Şii'ler için evlilik yaşı 15, mahkeme kararı ile 9 yaşına kadar düşebilmektedir. Dürziler için erkeklerde 18, kadınlarda 16 fakat mahkeme kararı ile 17 ve 15 yaşlarında düşürülebilmektedir.
Malezya	21		Aile izni ile 18 yaşa düşebilmektedir. Müslümanlar için 16 yaşından küçük kızların şeriat hükümlerince evlenmelerine izin verilmektedir.
Rusya	18		Özel durumlarda 16 yaşa düşebilmektedir ve evlenme yaşı bölgesel olarak farklılıklar gösterebilmektedir.
Suudi Arabistan			Herhangi bir tanımlanmış alt sınır yoktur.
Suriye	18	17	Mahkeme kararı ile erkeklerde 15, kadınlarda 13 yaşına kadar izin verebilmektedir. Fakat mahkeme çiftlerin arasındaki yaş farkını uygun bulmadığı durumlarda onay vermeme yetkisi vardır.
Türkiye	18		Özel durumlarda aile izni ile 17, mahkeme kararı ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Özbekistan	18	17	Özel durumlarda erkekler için 17, kadınlar için ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Yemen	Yok		Uygulamada Yemen kanunları evlilik için alt sınır belirlememiştir. Kadınlar ya da kız çocukları her yaşta evlenebilmektedir. Bununla birlikte parlamento evlilik yaşınının 17 ya da 18 yaşına çekebilmek için çalışmalar yapmaktadır.

AVRUPA

Ülke	Erkek	Kadın	Notlar
Avusturya	18		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir, bu durumda taraflardan birisinin 18 yaşında veya daha büyük olması gerekmektedir.
Azerbaycan	18	17	Özel durumlarda erkekler için 17, kadınlar için ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Belçika	18		Hamilelik gibi olağan üstü durumlarda aile izni ve mahkeme kararı ile erken evliliklere izin verilmektedir.
Bulgaristan	18		Aile izni ve yerel mahkeme kararı ile 16 yaşına düşebilmektedir, bu durumda taraflardan birisinin 18 veya daha büyük yaşta olması gerekmektedir.
Çek Cumhuriyeti	18		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir, bu durumda taraflardan birisinin 18 yaşında veya daha büyük olması gerekmektedir.
Danimarka	18		Kraldan alınan onay mektubu “Kongebrev” ile 15 yaşına kadar düşebilmektedir. Eğer evlenecek çiftin kendi evi var ise yerel otoriteler evlilik izni verebilmektedir.
Finlandiya	18		Olağan dışı durumlarda Adalet Bakanlığı ailelerin görüşü sorularak 18 yaş altı evliliklere izin verebilir. (Aile izni zorunlu değildir.)
Fransa	18		Alt evlenme yaşı bazı özel durumlarda tek ebeveynin izni ile (ebeveynler izin verebilecek durumda değil ya da ölmüşler ise büyük baba veya büyük anne izni ile onlar da izin verebilecek durumda değil ya da ölmüşlerse aile konseyinin onayı ile) yetkili kurumlar tarafından 18 yaş altı evlilik izni verilebilmektedir. 18 yaşından sonra ebeveyn ya da büyükanne-büyükbaba evlilik izni vermeyebilir, bu engelleme yetkili kurumlar tarafından iptal edilmesi mümkündür. Fakat 18 yaş altı evlilikler için aile izni mutlaka gereklidir
Almanya	18		Aile izni ve mahkeme kararı ile 16 yaşına düşebilmektedir
Yunanistan	18		Aile izni ve mahkeme kararı ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Macaristan	18		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir.
İtalya	18		Mahkeme kararı ile 16 yaşına düşebilmektedir.
İspanya	18		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Birleşik Krallık	18 (İskoçya 16)		İngiltere: Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir. Kuzey İrlanda: Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir. (Bazı durumlarda mahkemeler izin verebilmektedir.)

KUZEY AMERİKA

Ülke	Erkek	Kadın	Notlar
Kanada	18		Eyaletlere göre farklılık göstermektedir. Genel olarak 18 yaş kabul görmektedir. Aile izni ile 16 yaşına bazı durumlarda mahkeme kararı ile 15 yaşına kadar düşebilmektedir.
ABD	18		Eyaletlere göre farklılık (13-18) göstermektedir. Genel olarak 18 yaş kabul görmektedir.

AVUSTRALYA

Ülke	Erkek	Kadın	Notlar
Avustralya	18		Olağanüstü durumlarda aile izni ve mahkeme kararı ile 16 yaşına düşebilmektedir.
Yeni Zelanda	18		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir.

GÜNEY AMERİKA

Ülke	Erkek	Kadın	Notlar
Arjantin	18		Olağan üstü durumlarda mahkeme kararı ile düşürülebilmektedir.
Brezilya	18		Aile izni veya mahkeme kararı ile 16 yaşına düşebilmektedir. Ancak hamilelik, ya da kişilerin ceza kanuna göre hüküm giymemesi adına 16 yaşından küçük evliliklere izin verilebilmektedir.
Şili	18		Aile izni ile 16 yaşına düşebilmektedir.

Kaynak : (ASPB, 2014d)

EK H. Derinlemesine görüşme yapılan uzmanlar*

	Çalışma Alanı	Mesleği	Görev Yeri ve Şekli	Çalıştığı Yer
1	Hukuk	Avukat	Serbest	Ankara
2	Sosyal Çalışma	Çocuk Gelişimi	Kadın Sığınma Evi/Kamu çalışanı	Ankara
3	Hukuk	Avukat	Serbest/STK koordinatörü	Ankara
4	Sosyal Çalışma	Sosyal Çalışmacı	Halk Sağlığı Kurumu/Kamu çalışanı	Niğde
5	Sağlık	Doktor (Kadın doğum uzmanı)	Devlet Hastanesi/ Kamu çalışanı	Ankara (Sincan)
6	Eğitim	Öğretmen	Devlet Okulu/Kamu çalışanı	Ankara (Altındağ)
7	Sağlık	Ebe	Kadın Doğum, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları E.A.H/Kamu çalışanı	Ankara (Altındağ)
8	Sağlık	Hemşire	Kadın Doğum, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları E.A.H/Kamu çalışanı	Ankara (Altındağ)
9	Sağlık	Sosyal Çalışmacı	Kadın Doğum, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları E.A.H/Kamu çalışanı	Ankara (Altındağ)
10	Sosyal Çalışma	Sosyal Çalışmacı	Adliye, Aile Mahkemesi /Kamu çalışanı	Ankara
11	İlahiyat	Diyanet İşleri Başkanlığı Uzmanı	Diyanet İşleri Başkanlığı	Ankara
12	Sağlık	Doktor (Halk sağlığı)	Hacettepe Üniversitesi/Kamu çalışanı	Ankara

Görüşlerine başvurulmuş uzmanlar**

	Çalışma Alanı	Mesleği	Görev Yeri ve Şekli	Çalıştığı Yer
1	Sivil Toplum	İletişim	STK Koordinatörü	Ankara
2	Hukuk	Hâkim	Asliye Ceza Mahkemesi/Kamu çalışanı	İzmir
3	Hukuk	Hâkim		İstanbul
4	Sağlık	Doktor-Adli Tıp Uzmanı- Öğretim Üyesi	Çukurova Üniversitesi Fakültesi (Kamu çalışanı)	Tıp Adana

* Görüşmeler öncesinde uzmanlara isimlerinin çalışmada geçmeyeceği söylenmiştir. Uzmanlar listede görüşme sırasına göre yer almaktadır

** Ankara ve İstanbul’da gerçekleştirilen akademik panel ve kongre etkinliklerinde araştırma konusunu doğrudan doğruya ilgilendiren konularda tebliğ sunan veya görüşlerini açıklayan uzmanlardır.

KAYNAKÇA

- Akarca, M. (2014). *Çocukların ceza hukukundaki yeri ve çocukların korunması*. 12 Eylül 2014, <http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt4/Akarca.pdf>
- Aktüel. (2014). *Gündem*. 10 Aralık 2014, <http://www.aktuel.com.tr/gundem/2014/01/15/her-3-geli775nden-1i775-kader>
- Al Jazeera Türk. (2014). *BM: Çocuk gelin sayısı artıyor*. 14 Ekim 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/makale/bm-cocuk-gelin-sayisi-artiyor>
- ASAGEM. (2009). *Boşanma nedenleri araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
- ASAGEM. (2010). *Türkiye’de aile değerleri araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
- ASAGEM. (2011). *Tek ebevnli aileler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
- ASPB. (2014a). *Türkiye’de aile yapısı araştırması 2011*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
- ASPB. (2014b). *Türkiye’de aile yapısı araştırması tespitler, öneriler*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
- ASPB. (2014c). *Türkiye’de ergen profili araştırması 2013*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- ASPB . (2014d). *Seçilmiş bazı ülkelere göre dünyada evlilik ve cinsel ilişkide yasal yaş sınırları*. (Bilgi Notu). Ankara: ASPB Araştırma ve Politika Daire Başkanlığı
- Avrupa Komisyonu. (2014). *Türkiye 2014 yılı ilerleme raporu*. Brüksel: Avrupa Komisyonu
- Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi evcilik mi? Erken ve zorla evlilikler: çocuk gelinler*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları
- Beder-Sen, R. (1996). *Evliliğin kuruluşuna ilişkin özelliklerin doğurganlık ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
- Berger, P. L. ve Berger, B. (1979). *Sociology: a biographical approach*. New York: Penguin Books
- Berki, A. H. ve Keskinoğlu, O. (2012). *Hatemü'l Enbiya Hazreti Muhammed ve hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
- Beşpınar, F. U. (2014). Türkiye’de evlilik. *Türkiye aile yapısı araştırması: tespitler ve öneriler içinde (112-169)*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
- Bıldırın, F., Kurtoglu, E., Kokcu, A., Isik, Y., Ozkarci, M., ve Kuruoğlu, S. (2014). Comparison of perinatal outcome between adolescent and adult pregnancies. *Journal of Maternal Fetal Medicine*, 27 (8), 829-832
- Kuruoğlu, S. (2014). Comparison of perinatal outcome between adolescent and adult pregnancies. *Journal of Maternal Fetal Neonatal Medicine*, 27(8), 829–832
- BMNF. (2013). News: “First school, then marriage and babies”. 30 Ekim 2014 <http://www.unfpa.org/news/%E2%80%9Cfirst-school-then-marriage-and-babies%E2%80%9D>
- Bottomore, T. (2000). *Toplumbilim: sorunlarına ve yazınına ilişkin bir kılavuz*. (O. Ünsal, Çev.) İstanbul: DER Yayınları

- Brodie, E., Cowling, E. ve Nissen, N. (2011). *Katılımı anlamak: bir literatür taraması*. Ankara: İngiltere Büyükelçiliği, Devlet Planlama Teşkilatı ve TEPAV
- CEDAW-Türkiye Yürütme Kurulu. (2004). *Dördüncü ve beşinci dönem birleştirilmiş periyodik ülke raporu'na ilişkin CEDAW-Türkiye gölge raporu*. CEDAW
- Cetorelli, V. (2014). *The effect on fertility of the 2003-2011 war in Iraq*. Population and Development Review, 40(4): 581-604
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı hukukunda evlenme*. Konya: Selçuk Üniversitesi
- Civelek, Y. ve Koç, İ. (2009). *Türkiye’de “İmam Nikahı”*. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi .
- Committee on Criminal Justice . (2011). *Examine Florida’s “Romeo and Juliet” law*. Florida : The Florida Senate
- Council of Europe. (2002). *30 Nisan 2002’de kabul edilen, Bakanlar Komitesi’nin üye devletlere kadınların şiddete karşı korunmasına ilişkin tavsiye kararı (2002)5 ve izahat belgesi*, [www.coe.int/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Rec\(2002\)5_Turkish.pdf](http://www.coe.int/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Rec(2002)5_Turkish.pdf)
- Çakır, H. (2013). *Sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler çerçevesinde erken evlilikler: Ankara Pursaklar örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi
- Çakmak, D. (2009). *Türkiye’de çocuk gelinler*. Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Bildiri Tam Metinler E-kitabı
- Dağdelen, G. (2011). *Erken evlilik: Türkiye’de van ili örneği*, Yayınlanmamış lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
- Economist. (2014). *The age of consent, how young is too young?*. 15 Kasım 2014, <http://www.economist.com/news/international/21632522-laws-teenage-sex-are-converging-so-thinking-about-their-purpose-how-young-too>
- EPC 2014. (2014). *European population conference 2014*. 14 Kasım 2014, <http://www.epc2014.princeton.edu>
- Evin, M. (2014). *Suriyelilerle evlilik ticarete dönüştü*. 3 Ocak 2015, <http://www.milliyet.com.tr/suriyelilerle-evlilik-ticarete/gundem/detay/1827612/default.htm>
- Farber, N. (2003). *Adolescent pregnancy, policy and prevention services*. New York: Springer Publishing Company
- Finer, L. ve Philbin, M. (2013). *Sexual initiation, contraceptive use, and pregnancy among young adolescents*. Pediatrics, (131), 1-6.
- FRA. (2014). *Addressing forced marriage in the EU: legal provisions and promising practices*. European Union Agency for Fundamental Rights, 15 Ocak 2015, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-forced-marriage-eu_en.pdf.pdf
- Fussel, E. ve Palloni, A. (2004). Persistent marriage regimes in changing times. *Journal of Marriage and Family, Special Issue International Perspectives on Families and Social Change*, 66 (5), 1201-1213
- Gazete Vatan. (2015). *Küçük yaşta evlendikleri eşleri hapse girince mağdur oldular*, 6 Şubat 2015 <http://www.gazetevatan.com/kucukyastaevlendiklerieslerihapsegirincemagduroldular724847-magazin/>

- Giddens, A., Duneier, M., Appelbaum, R. P. ve Carr, D. (2013). *Families and intimate relationships*. New York: W.W.Norton & Company
- Girls Not Brides. (2014). *About girls not brides*. 11 Ekim 2014, <http://www.girlsnotbrides.org/about-girls-not-brides/>
- Gottschalk, N. (2007). *Uganda: early marriage as a form of sexual violence*. *Forced Migration Review*, 27, 51-53
- Haberiniz. (2015). *Kaçarak evlendi eşi cezaevine girdi!*, 6 Şubat 2015, http://www.haberiniz.com.tr/yazilar/haber122583_Kacarak_evlendi_esi_cezaevine_girdi.html
- Habertürk. (2014). *Çocuk gelin, hapse giren kocasını istedi*, 17 Ocak 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1020148cocukgelinehapsegirenkocasiniistedi>
- Hervish, A. ve Feldman-Jacobs, C. (2011). *Who sepaaks for me*. Washington: Population Reference Bureau Policy Brief
- Holm, C. (2007). *Midnight express revisited: Turkish romance ends in prison for German teen*. 15 Şubat 2015, <http://www.spiegel.de/international/europe/midnight-express-revisited-turkish-romance-ends-in-prison-for-german-teen-a-490525.html>
- HÜNEE. (1999). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması 1998*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, USAID
- HÜNEE. (2004). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması 2003*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, TÜBİTAK
- HÜNEE. (2009a). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması 2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK
- HÜNEE. (2009b). *Kadına yönelik aile içi şiddet araştırması 2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
- HÜNEE. (2010). *Türkiye’de doğurganlık üreme sağlığı ve yaşlılık, 2008 Türkiye nüfus ve sağlık araştırması ileri analiz çalışması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK
- HÜNEE. (2014a). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması 2013*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK
- HÜNEE. (2014b). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması özet rapor*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
- ICRW. (2010). *International center for research on women*. 20 Kasım 2014, <http://www.icrw.org/child-marriage-facts-and-figures>
- IPPF, UNFPA. (2007). *Ending child marriage: a guide for global policy action*. London: International Planned Parenthood Federation
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan, aile, kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı

- Karabulut, A., Ozkan, S., Bozkurt, A., Karahan, T. ve Kayan, S. (2013). Perinatal outcomes and risk factors in adolescent and advanced age pregnancies: Comparison with normal reproductive age women. *Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 33, 346–350
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı, T. & Seçkiner, P. (2010). *Türkiye’nin demografik dönüşümü: doğurganlık, aile planlaması, anne-çocuk sağlığı ve beş yaş altı ölümlerde değişimler: 1968-2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
- Kornblum, W. (2012). *Sociology in a changing world*. Canada: Wodsworth Cengage Learning
- Kutup Yıldızı Haber. (2014). *Çocuk gelin boynu bükük kaldı*. 16 Ocak 2015, <http://www.kutupyildizihaber.com/cocukgelinboynubukukkaldi97h.htm>
- Laslett, P. (1972). *Introduction. Household and family in past time* içinde, (1-86). Cambridge: Cambridge University Press
- Malhotra, A. (1997). Gender and timing of marriage: Rural-urban differences in Java. *Journal of marriage and family*, 37 (2), 143-162
- Milliyet. (2014a). *Karnı ağrıyan 15 yaşındaki kız çocuğu 7 aylık hamile çıktı*. 25 Ocak 2015, <http://www.milliyet.com.tr/karni-agriyan-15-yasindaki-kiz-7-gundem-1944894/>
- Milliyet. (2014b). *İç anadolu çocuk gelin konusunda vahim durumda*. 10 Kasım 2014, tarih <http://www.milliyet.com.tr/Yazdir.aspx?aType=HaberDetayPrint&ArticleID=1763231>
- Milliyet. (2014c). *Baldızıyla tartıştı hatayı karardı*. 26 Aralık 2014, <http://www.milliyet.com.tr/baldiziyla-tartisti-hayati-karardi-gundem-1990105/>
- North, A. (2009). *Drought, drop out and early marriage: feeling the effects of climate change in east Africa*. The Equals Newsletter, 24 (4), 6
- OECD. (2011). *Doing better for families*. OECD Publishing.
- Ofluoğlu, R. (2014). *Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören*. 21 Ocak 2015, <http://rahmiofluoglu.wordpress.com/ceza-hukuku/birden-cok-evlilik-hileli-evlenme-dinsel-toren/>
- Onanç, G. (2014). *Devletin kız çocuklarına karşı sorumsuzluğu*. 11 Ekim 2014, <http://t24.com.tr/haber/devletin-kiz-cocuklarina-karsi-sorumsuzlugu,273543>
- Özcebe, H., Ünalın, T., Türkyılmaz, S. ve Çoşgun, Y. (2007). *2007 Türkiye gençlerde cinsel sağlık ve üreme sağlığı araştırması*. Ankara: Nüfusbilim Derneği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
- Resmi Gazete. (2013). *Ulusal çocuk hakları strateji belgesi ve eylem planı (2013-2017)*, Kurul Kararı. 12 Aralık 2015, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131214-15.htm>
- Sabah. (2014a). *Kocası cezaevinde çocuk gelin ortada*. 12 Ocak 2015, <http://www.sabah.com.tr/yasam/2014/02/15/kocasicezaevindecocukgelinortada>
- Sabah. (2014b). *Çocuk gelinin kocası 8 yıl sonra hapse girdi*. 12 Ocak 2015, <http://www.sabah.com.tr/yasam/2014/03/17/cocuk-gelinin-kocasi-8-yil-sonra-hapse-girdi>
- Smith, B. L., ve Kercher, G. (2011). *Adolescent sexual behavior and the law*. Huntsville, Texas: Crime Victims’ Institute, Criminal Justice Center, Sam Houston State University .
- T24 Bağımsız İnternet Gazetesi. (2014). *Çocuk damatlar anlattı: gerdek gecesi ikimiz de ağladık*. 22 Ocak 2015, t24.com.tr/haber/cocuk-damatlar-anlatti-gerdek-gecesi-ikimiz-de-agşadık,281197
- TAPV. (2010). *Erken evlilik üzerine*. İstanbul: Türkiye Aile Planlaması Vakfı
- Taşbaş, M. (2010). *Evlenmenin şartları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı

- TBMM. (2011). *Erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair rapor*. Ankara: TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
- TÜİK. (2013a). *İstatistiklerle kadın 2012*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu
- TÜİK. (2013b). *Nüfus ve konut araştırması 2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu
- TÜİK. (2014a). *Hayati istatistikler/evlenme istatistikleri*. 10 Ekim 2014, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060
- TÜİK. (2014b). *İstatistiklerle çocuk 2013*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu
- Uçan Süpürge. (2011). *Uçan süpürge women news site*. 7 Ekim 2014, <http://www.ucansupurge.org/turkce/index2.php?Kat=13>
- Uçan Süpürge. (2013). *Dünderli'da neler oluyor?* 12 Ekim 2014, <http://www.ucansupurge.org/turkce/index2.php?Hbr=1289>
- UNFPA. (2012). *Marrying too young, end child marriage*. New York: United Nations Population Found
- UNFPA. (2014). *Turkey child marriage*. 5 Ekim 2014, <http://www.unfpa.org/webdav/site/eeca/shared/documents/publications/Turkey%20English.pdf>
- UNICEF. (2001a). *Early marriage*. The Innocenti Digest, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre
- UNICEF. (2001b). *A league table of teeneage births in rich nations*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre
- UNICEF. (2005). *Early marriage: a harmful traditional practice, a statistical exploration*. New York: The United Nations Children's Fund
- UNICEF. (2007). *Protecting against abuse, exploitation and violence: child marriage: progress for children: A World Fit for Children Statistical Review*. 20 Kasım 2014, http://www.unicef.org/progressforchildren/2007n6/index_41401.htm
- UNICEF. (2014). *Child marriage is a violation of human rights, but is all too common: unicef data: monitoring the situation of children and women*. 5 Kasım 2014, <http://data.unicef.org/child-protection/child-marriage> adresinden alındı
- United Nations. (2008). *Principles and recommendations for population and housing censuses*. Revision 2, (Statistical Papers, Series M. No. 67/Rev.2), New York: United Nations
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2011). *World marriage patterns population facts no. 2011/1*. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2013). *Adolescent fertility since the international conference on population and development (ICPD) in cairo*. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division
- Üner, S. (1972). *Nüfusbilim sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
- Uzun, A. K., ve Orhon, F. Ş. (2013). *Adölesan gebeliklerin anne ve bebek sağlığına olan etkileri*. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 66 (1), 19-24
- WHO. (2007). *Adolescent pregnancy – unmet needs and undone deeds, a review of the literature and programmes*. Geneva/Switzerland : World Health Organization

- WHO. (2008). *MPS Notes: Adolescent Pregnancy*. Geneva: World Health Organization Department of Making Pregnancy Safer
- WHO. (2010). *Position paper on mainstreaming adolescent pregnancy in efforts to make pregnancy safer*. Geneva/switzerland: world health organization, department of making pregnancy safer
- Yavuz, S. ve Özmete, E. (2012). Türkiye’de genç bireyler ve ebeveynleri arasında yaşanan sorunların “Aile Yapısı Araştırması” sonuçlarına göre değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7 (29), 9-29.
- Yavuz, S. & Yüçeşahin, M. M. (2012). Türkiye’de hanehalkı kompozisyonlarında değişimler ve bölgesel farklılaşmalar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (1), 76-118.
- Yeniasır. (2014). *Diyanet İşleri: küçük gelin. Büyük günah*. 15 Ocak 2015, <http://www.yeniasir.com.tr/yasam/2014/01/15/diyanet-isleri-kucuk-gelin-buyuk-gunah>
- Yılmaz, C. (2014). *Gruplarla sosyal hizmet uygulaması hazırlık ödevi*. Ankara
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. A. (2014). Early marriage: Trends in Turkey, 1978-2008. *Journal of Family Issues*, 3, 1-18
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmana giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), 129-161
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Ali Eryurt, M. ve Koç, İ. (2012). *Kadınların evlilik döngüsü: evlenme, boşanma ve yeniden evlenme*. Kadın/Woman, 13 (1), 63-96
- Zaman. (2012). *‘Mevsimlik tarım işçileri’ araştırmasının sonuçları iç açıcı değil*. 11 Ocak 2015, http://www.zaman.com.tr/gundem_mevsimlik-tarim-iscileri-arastirmasinin-sonuclari-ic-acici-degil_2012914.html
- Zaman. (2014). *15 yaşında evlendiği için kocası hapse girdi, çocuğuyla ortada kaldı*. 23 Aralık 2014, http://www.zaman.com.tr/bolgehaberleri_15yasindaevlendigiicinkocasihapsegirdi-cocuguylaortadakaldi_2218968.html